

૧૩૧૫૪

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૧૫૪ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ડૉ. ૨૧.૫૫ ૨.૫૫

વિષય ૫૨૫ : ૨૪૨.૬

શ્રી દુર્ગા સપ્તશતી.

(ગુજરાતી અનુવાદ સહિત.)

—:અનુવાદક:—

વેદાંતભૂષણ છોટાગાલ ચંદ્રશંકર શાસ્ત્રી.

આત્મપુરાણ ઉપનિષદ આદિના અનુવાદક.

સંવત ૧૯૮૨

સને ૧૯૨૬

(સર્વ હક અનુવાદકે સ્વામીન રાખ્યા છે.)

—:પ્રકાશક:—

એસર્સ સી. સી. શાસ્ત્રી એન્ડ સન.

બુકસેલર્સ પબ્લીશર્સ.

કાલબાદેવી-મુંબઈ.

૧૯૦૧
પ્રસ્તાવના. ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
રાત્રી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ

શ્રી હુર્ગી સપ્તશતી સાતસો મંત્રાત્મક છે. આમાં શક્તિનું વર્ણન છે. આ શક્તિ તેજ માયા, માયા તેજ ઇચ્છા, તથા ઇચ્છા તેજ પરબ્રહ્મ છે. કારણકે છાંદોગ્ય ઉપનિષદમાં જણાવ્યું છે કે, સોડકામયતણ્કોડહં બહુસ્યાં પ્રજાયેય અર્થ:-તેણે અર્થાત્ પરબ્રહ્મે કામના કરી કે, હું જો કે નિયુંણુ સ્વરૂપે એકજ રૂપે છું. છતાં હું પોતેજ ઇચ્છાને અર્થાત્ પ્રકૃતિ સાથે જોડાઈ અનેક ભાવને પામું તથા હું પોતેજ જન્મ મરણ ભાવને પામું. આજ જગતનો આવિર્ભાવ છે. પરબ્રહ્મનું સંકલ્પ સાથે અર્થાત્ માયા સાથે અર્થાત્ શક્તિ સાથે જોડાવું, તેજ જગત્ છે. આ શક્તિ તેજ સપ્તશતીરૂપે છે. આ શક્તિનો દરેક દેવને વિશે આવિર્ભાવ થઈ તેનાં જે જે મહાન્ કર્મો થયાં, અર્થાત્ પરમાત્મ શક્તિવડે જે મહાન્ કર્મો થયાં, તેની જે સ્તુતિ, તે આ ચંડીપાઠ છે.

સંવત ૧૯૮૨

માસ્તર

અંબજન-મ.

એમ. કે. એ.આ. એસ્ટ્રોલોજર.

અનુક્રમણિકા.

વિષય	પા. પૃ.
પાઠ કરવાનો ક્રમ.	૧—૧
સંકલ્પ	૧—૧
આસનનો વિધિ.	૧—૨
ભૂશુદ્ધિ	૨—૧
ભૂતશુદ્ધિ	૨—૨
પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા	૨—૨
માતૃકાન્યાસ.	૩—૧
દીવાની પ્રતિષ્ઠા.	૩—૨
ચંત્રની પૂજા.	૪—૧
ચંત્રની પૂજાવિધિ.	૪—૨
પ્રથમ આવરણ	૫—૧
દ્વિતીય આવરણ.	૫—૨
તૃતીય આવરણ	૫—૨

વિષય	પા. પૃ.
ચતુર્થ આવરણ.	૫—૨
પાંચમું આવરણ.	૬—૧
ષઠ આવરણ.	૬—૧
સપ્તમ આવરણ.	૬—૧
અષ્ટમ આવરણ.	૬—૨
નવમ આવરણ	૬—૨
મહાકાલી આદિની પ્રાર્થના	૬—૨
નવાર્ણ મંત્રનો અર્થ	૭—૧
દેવીનું ધ્યાન	૭—૨
કન્યાપૂજન.	૮—૧
વર્ણ પ્રમાણે ફળ	૮—૧
કન્યાનાં વર્ણ પ્રમાણે નામ.	૮—૨
કુમારીઆદિની પ્રાર્થના.	૯—૨

વિષય	પા. પૃ.
બળિદાન.	૧૦—૧
કુબ્જાંડબલિ.	૧૦—૧
પુસ્તકપૂજન.	૧૧—૧
શાપોદ્ધાર ઉત્ક્રીલન મંત્રો.	૧૧—૨
દેવી કવચ.	૧૨—૧
દેવીનાં નવ નામો.	૧૨—૨
નવ પ્રકારનાં નામોથી ફળ.	૧૨—૨
જિજ્ઞાસુની ભક્તિ પ્રમાણે રૂપ	૧૩—૨
દશ દિશામાં રક્ષણ	૧૪—૧
કવચથી થતું ફળ.	૧૫—૨
અર્ગલા સ્તુતિ.	૧૬—૧
કીલક.	૨૨—૧
સ્તોત્રથી થતું ફળ.	૨૩—૧
માતૃકાન્યાસ.	૨૫—૧
સારસ્વતાલિધન્યાસ.	૨૫—૧

વિષય	પા. પૃ.
માતૃગણુન્યાસ.	૨૫—૧
નંદગદિ ન્યાસ.	૨૫—૨
બ્રહ્માદિ ન્યાસ.	૨૫—૨
મહાલક્ષ્મીઆદિ ન્યાસ.	૨૬—૧
મૃગાક્ષરાદિ ન્યાસ.	૨૬—૧
વિલોમાક્ષર ન્યાસ.	૨૬—૧
મૃત્ર વ્યાપક ન્યાસ.	૨૬—૨
મૃગ પડંગ ન્યાસ.	૨૬—૨
સર્વ રક્ષાકર ન્યાસ.	૨૬—૨
પડંગ ન્યાસ.	૨૮—૧
દેવી ધ્યાન.	૨૮—૧
રાત્રી સૂકત.	૨૯—૨
દેવીને વિશે ન્યાસ.	૩૦—૨
અ. ૧ લો. મહાકાલી ચરિત્ર	૩૨—૧
મહાકાલી ધ્યાન.	૩૨—૧

વિષય	પા. પૃ.
સુરથ રાજાની હાર.	૩૨—૨
સુરથ મેધસના આશ્રમમાં.	૩૩—૨
સુરથને વૈશ્યનેા મેળાપ.	૩૪—૧
વૈશ્યના શોકનું કારણ.	૩૪—૨
પુત્રાદિમાં આસક્તિ.	૩૫—૧
માયાના પ્રલાવવડે આસક્તિ.	૩૫—૧
વૈશ્યનું મેધસપ્રતિ ગમન.	૩૫—૨
મોહ સંબંધી પ્રશ્ન.	૩૬—૧
સુનિનો જ્ઞાનોપદેશ.	૩૬—૨
યોગ નિદ્રાની ઉત્પત્તિ	૩૮—૧
ત્રણ માયાના સ્વરૂપ માટે પ્રશ્ન.	૩૮—૧
બ્રહ્માવડે યોગનિદ્રાની સ્તુતિ.	૩૯—૧
યોગનિદ્રાનું પ્રાપ્ત્ય.	૪૧—૧
વરદાનની માંગણી.	૪૨—૧
અસુરોએ આપેલ વરદાન.	૪૨—૧

વિષય	પા. પૃ.
અ. રજો મહાલક્ષ્મી ચરિત્ર.	૪૨—૨
મહાલક્ષ્મી ધ્યાન.	૪૨—૧
મહિષાસુરને ઈન્દ્ર પ્રાપ્તિ.	૪૩—૧
દેવોનું મહાદેવ તથા વિષ્ણુ- પ્રતિગમન	૪૩—૨
દેવાદિમાંથી તેજનું પ્રાપ્ત્ય	૪૪—૨
તેજરૂપ મહાલક્ષ્મીને આયુધપ્રાપ્તિ	૪૫—૧
દેવીનો પ્રલાવ.	૪૬—૨
મહિષાસુર સાથે યુદ્ધ.	૪૭—૧
દેવીમાંથી ગણોની ઉત્પત્તિ	૪૮—૨
અ. ૩. ચિત્તુરનું યુદ્ધ.	૫૦—૨
ચિત્તુરનું પરાક્રમ.	૫૧—૧
ચામરનું પરાક્રમ.	૫૧—૨
ચામર આદિનો નાશ.	૫૨—૧
મહિષાસુર પરાક્રમ.	૫૨—૨

વિષય

પા. પૃ.

પાશ બંધન	૫૩—૨
દેવોને તાઁન	૫૪—૧
દેવીનું મધુપાન	૫૪—૨
મહિષ વધ	૫૫—૧
દેવોનો હર્ષ	૫૫—૧
અ૦ ૪. શકઆદિએ કરેલ સ્તુતિ	૫૫—૨
કોને દેવો લક્ષ્મીરૂપે	૫૬—૧
અનિર્વચનીય સ્વરૂપ	૫૬—૨
સ્વાહા સ્વરૂપ	૫૭—૨
મુક્તિના કારણરૂપ	૫૭—૨
ત્રણદેવનું કારણ	૫૭—૨
બુદ્ધિ સ્વરૂપ	૫૮—૧
મુંદર સ્વરૂપ ચુકત	૫૮—૧
કોપની અલંધનીયતા	૫૮—૨
કાળ સ્વરૂપ	૫૮—૨

વિષય

પા. પૃ.

અયુદ્ધ સંપન્ન	૫૮—૨
ફળના કારણરૂપ	૫૯—૧
ભયના નાશકરૂપ	૫૯—૧
સુખના કારણરૂપ	૫૯—૨
શત્રુપ્રતિ કૃપાદષ્ટિ	૫૯—૨
દર્શનવડે મોક્ષદાતા	૬૦—૧
સદ્વૃત્તિનાં પ્રેરક	૬૦—૧
દેવોના ભયના નાશક	૬૦—૧
આયુધાદિવડે રક્ષણદાતા	૬૦—૨
દેવીનું દેવોપ્રતિ વચન	૬૧—૧
વરદાન માટે દેવોનો આદેશ	૬૧—૨
આપત્તિનાશરૂપ વરદાન	૬૧—૨
દેવીએ આપેલ વરદાન	૬૨—૧
શુભાદિનાશ	૬૧—૧
અ૦ ૫. સરસ્વતીની સ્તુતિ	૬૨—૨

વિષય

શુભાદિ પ્રભાવ	૬૩—૧
મહામાયા સમીપ ગમન	૬૩—૨
દેવોએ કરેલ સ્તુતિ	૬૪—૧
સવ માં દેવીનો આવિર્ભાવ.	૬૪—૨
આપત્તિનાં નાશક.	૬૭—૧
કૌશિકીનું પ્રાકટય.	૬૭—૨
કલિકા પ્રાદુર્ભાવ.	૬૮—૧
શુભને ચંડ મુંડનો સંદેશ.	૬૮—૨
શુભની સંપત્તિ.	૬૮—૨
સુગ્રીવ ફૂલરૂપે.	૬૯—૧
પત્નીરૂપે માંગણી.	૭૦—૧
દેવીપ્રતિજ્ઞા.	૭૧—૧
શુભ પ્રશંસા.	૭૧—૨
સુરેન્દ્રપ્રતિ કહેણુ.	૭૨—૧
અં ૬. ધૂમ્રકૌચન પ્રતિ આજ્ઞા.	૭૨—૨

વિષય

દેવીના વધની આજ્ઞા.	૭૩—૧
સિંહનું પરાક્રમ.	૭૩—૨
સિંહવધની આજ્ઞા.	૭૪—૧
અં ૭. અસુરોનો ઉદય.	૭૫—૧
કાલીનું પ્રાકટય	૭૫—૨
દેવીનું પરાક્રમ.	૭૬—૨
ચંડમુંડાદિવધ.	૭૭—૨
અં ૮. શુભની આજ્ઞા.	૭૮—૨
વૈષ્ણવીઆદિ શક્તિનો પ્રાદુર્ભાવ	૭૯—૨
દૈત્યોને પાતાલ જવાની આજ્ઞા.	૮૧—૧
શક્તિઓનાં પરાક્રમ.	૮૧—૨
રકતમિંડુનું યુદ્ધ	૮૩—૧
રકતખીજના લોહીના ક્ષયનો ઉપાય.	૮૪—૨
અં ૯. શુભ નિશુભ કર્મ.	૮૬—૧

વિષય	પા. પૃ.
અસુરોનો દેવીપ્રતિ પ્રહાર	૮૬—૨
દેવીવડે અડ્ડોનો નાશ	૭૬—૧
નિશુભને મૂર્છા	૮૭—૨
દેવીનો યુધ્ધોત્સાહ.	૮૮—૧
શુભને મૂર્છા	૮૯—૧
નિશુભનું યુધ્ધ.	૮૯—૨
નિશુભનાશ.	૮૯—૨
વિવિધ શક્તિઓએ કરેલ નાશ	૯૦—૨
અં ૧૦. સર્વ વિભૂતિ દેવીરૂપ	૯૧—૧
અંડિશ તથા શુભનું યુધ્ધ.	૯૧—૧
શુભ ધનુષછેદન.	૯૨—૧
શુભ સારથિ રહિત.	૯૨—૨
દેવીસહિત શુભનું આકાશમાં	
ગમન.	૯૩—૧
શુભ નાશ.	૯૩—૨

વિષય	પા. પૃ.
દેવાદિનો હર્ષ.	૯૪—૧
અ. ૧૧ કાત્યાયની સ્તુતિ.	૯૫—૧
દેવીવડે જગતની વૃદ્ધિ	૯૫—૧
દેવો વિદ્યારૂપે	૯૫—૨
દેવો નારાયણીરૂપે	૯૬—૧
દેવી સર્વનાં રક્ષક	૯૬—૨
દેવી વૈષ્ણવીરૂપે.	૯૭—૧
વૃત્રાસુરનાં નાશક	૯૮—૧
દેવી સાત્ત્વિકાદિરૂપે	૯૮—૨
દેવીનું મુખ રક્ષકરૂપે.	૯૯—૧
રાગનાં નાશક	૧૦૦—૧
મહા માયારૂપે	૧૦૦—૨
ઉપદ્રવનાં નાશક	૧૦૦—૨
દેવીવડે વરદાનની માંગણી	૧૦૧—૧
ઉપદ્રવના નાશ માટે માંગણી	૧૦૧—૨

વિષય.	પા. પૃ.
ત્રિંધ્યાસિનીરૂપે અમુરના નાશક	૧૦૧—૨
વૈપ્રયિત્તાદિ નાશ	૧૦૨—૧
દેવો શનાક્ષીરૂપે	૧૦૨—૨
દેવો શાકંભસીરૂપે	૧૦૨—૨
દેવી ભીમારૂપે	૧૦૨—૨
દેવી ભ્રમરીરૂપે	૧૦૩—૧
અ. ૧૨ અષ્ટમી આદિનાં પાઠથી	
દુઃખનો નાશ	૧૬૩—૨
સ્તોત્રવડે ઉત્પાતાદિ નાશ	૧૦૪—૧
પાઠવડે ધનધાન્યાદિ પ્રાપ્તિ	૧૦૪—૨
દેવીવડે ગ્રહાદિ નાશ	૧૦૫—૨
ભોજનાદિવડે દેવીને તુષ્ટિ	૧૦૬—૨
દેવોની અધિકાર પ્રાપ્તિ	૧૦૭—૨
અ. ૧૩ ત્રિવેક્રીને પશુ મોહકરૂપ	૧૦૮—૨
રાજના શોકનો નાશ	૧૦૯—૧

વિષય.	પા. પૃ.
રાજ્ય તથા મોક્ષની માંગણી	૧૧૦—૧
દેવીનું અંતર્ધાનપણું	૧૧૧—૧
ઉત્તર ન્યાયો	૧૧૧—૨
તંત્રોક્ત રાત્રીસૂક્ત	૧૧૧—૨
પ્રાધા. રહ. રાજાએ પૂછેલ પ્રશ્ન	૧૧૨—૨
મહાલક્ષ્મી આદ્યા	૧૧૨—૨
મહાકાલી સ્વરૂપ	૧૨૩—૧
મહામરસ્વતી સ્વરૂપ	૧૧૪—૨
ગ્રહાદિની ઉત્પત્તિ	૧૧૪—૨
વિષ્ણુઆદિની ઉત્પત્તિ	૧૧૫—૨
પ્રધાનાદિ કાર્યોત્પત્તિ	૧૧૫—૨
વૈકૃ. રહસ્ય-યોગ નિદ્રોત્પત્તિ	૧૧૫—૨
મહાલક્ષ્મી સ્વરૂપ	૧૧૬—૨
સરસ્વતી સ્વરૂપ	૧૧૭—૧
મહાલક્ષ્મીની પૃથક ઉપાસનાઓ	૧૧૮—૧

સસં
૬

વિષય	પા. પૃ.
પૂજન વિધિ	૧૧૮—૨
પૂજનથી થતું ફળ	૧૧૯—૧
સ્તુતિ મંત્રોવડે દેવીને હોમ	૧૨૦—૧
મૂર્તિ રહસ્ય—રક્ત દંતિકા	૧૨૦—૨
રક્ત દંતિકા રક્ત આમુંડા	૧૨૧—૨
રક્ત દંતિકા મૃત્યુના નાશક	૧૨૨—૧
દેવીના શુભોવડે અનેક નામ	૧૨૨—૨
દિવ્યમૂર્તિના ધ્યાનથી પાપનો નાશ	૧૨૩—૧
કામ્ય પ્રયોગ—કવચમાં રહેલ	
દેવી કામ્ય પ્રયોગ	૧૨૫—૧

વિષય	પા. પૃ.
દેવીની શક્તિનાં નામો	૧૨૫—૧
કચ્છાદિ શ્લોકની સંખ્યા	૧૨૫—૨
શાપોદ્ધારનો પ્રકાર	૧૨૫—૨
કીલન પ્રકાર	૧૨૫—૨
સંપુટ વ્યવસ્થા	૧૨૬—૧
પુરસ્કારણ સ્વરૂપ	૧૨૬—૨
કામ્ય પ્રયોગ	૧૨૬—૨
શતચંડી વિધિ	૧૨૮—૧
બ્રહ્મશાપ વિમોચન	૧૨૯—૧

સનુ૦

Printed by:—Narayanrao Laxmanrao Nikam at the
 “Shanker” Printing Press, Near Cistern Chawta Bridge, SURAT.
 &
 Published by:—C. C. Shastri & Sons, Kalbadevi Road, BOMBAY.

૬

શ્રી દુર્ગા સપ્ત શતી.

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

પાઠ કરવાનો ક્રમઃ—પાઠ કરવાવાળાએ સવારમાં ઉઠી સ્નાન કરી, પછી પોતાનું નિત્યકર્મ કરી, પૂર્વાભિમુખે બેસી ત્રણ આચમન કરવાં. તે નીચે પ્રમાણેઃ—
ૐ ऐं आत्मतत्त्वं संशोधयामि नमः स्वाहा कही पडेवुं, ૐ ह्रीं विद्यातत्त्वं संशो-
धयामि नमः स्वाहा कही भीष्मुं तथा ૐ क्लीं शिवतत्त्वं संशोधयामि नमः स्वाहा
એમ કહી ત્રીજી આચમન કરવું. આ રીતે ત્રણ પ્રકારના તત્ત્વવડે આચમન કરી
હાથ ઘોઘ નાંખી પવિત્ર કરવા. પછી પ્રાણોને રોકવા. મૂલમંત્રવડે ડાબી નાસિકાવડે
વાયુને અંદર પૂરવો. કુંભકવડે ચાર વાર મૂલમંત્રનું પઠન કરવું. ત્યાર બાદ બેઠવાર
મૂલમંત્રનો ઉચ્ચાર કરી જમણી નાસિકામાંથી વાયુને બહાર કાઢવો. ત્યારબાદ
ગણપતિનું સ્મરણ કરી નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવોઃ—સંકલ્પઃ—અત્રાધ૦ દેશ તથા
કાળનું ઉચ્ચારણ કરી અમારા સઘળા કુટુંબઆદિને સર્વ પ્રકારની મંગળની પ્રાપ્તિ
થવા માટે અમુક ગોત્રવાળો તથા અમુક નામવાળો જે હું, તે મારી અમુક
પ્રકારની કામનાની સિદ્ધિ થવા માટે મહાકાલી, મહાલક્ષ્મી તથા મહાસસ્વતીના
સ્વરૂપવાળી, ત્રિગુણાત્મક મહાલક્ષ્મીની પ્રીતિ થવા માટે કવચ, અર્ચના, કીલક,

એકાદશ ન્યાસ સહિત, નવાર્ણ મંત્રનો એક સો આઠ વાર જપ, રાત્રીસૂક્ત, મૂળ પાઠ, દેવી સૂક્ત, નવાર્ણ મંત્રનો એક સો આઠવાર જપ, તથા ત્રણ રહસ્યના પાઠ સહિત સપ્તશતી ચંડીનો પાઠ હું (અમુક મંત્રના સંપૂર્ણ સહિત) કરીશ. આનાજ અંગે સંદેષે કરી આસનશુષ્કિ, ભૂશુષ્કિ તથા ભૂત શુષ્કિઆદિ કર્મ, દીવાનું સ્થાપન, પૂજન, સપ્ત શતી પુસ્તક પૂજન, રહસ્યમાં કહેલા ચંત્રમાં રહેલા પ્રધાન દેવતાઓનું પૂજન અથવા તેા તંત્રમાં કહેલ નવાર્ણ ચંત્રમાં રહેલ પ્રધાન દેવોનું પૂજન, પૂજને અંગે બળિહાન, સર્વ પ્રકારના શાપથી થનારા અટકાવનો નાશ થવા માટે શાપોદ્ધાર મંત્રનો સાતવાર જપ, તેમજ પાઠના આદિમાં તથા પાઠના અંતે એકવીશ વાર તંત્રમાં કહેલા ઉત્કીલન મંત્રનો જપ હું કરીશ, એમ કહી બીજીવાર પાણી મૂકવું. ત્યારબાદ ગણપતિનું સ્મરણ તથા નમસ્કાર કરવા. શુરને નમસ્કાર, શુર્યોને, શુર પાદુકાઓને, શ્રેષ્ઠોને, શ્રેષ્ઠોની પાદુકાઓને, આચાર્ય સિદ્ધિશ્વરની પાદુકાઓને તથા લક્ષ્મીપતિની પાદુકાઓને નમસ્કાર કરવા. આ રીતે ગણપતિ તથા શુર વગેરેને પ્રણામ કરવા.

આસનનો વિધિ:—જ્યાં આસન કરવાનું હોય તેની નીચે જળ આદિ વડે ત્રિકોણ કરવું. ઐ હ્રીં આધારશક્તિકમલાસનાયનમઃ આમ કહી આધાર શક્તિનું પૂજન કરવું. તેનાપર મનને ઉદ્વિગ્નતા નહિ કરે એવા મૃગચર્મને પાથરવું.

વળી ઉન તથા દર્ભાદિનું આસન પાથરવું. “પૃથ્વી” આ મંત્રના ઋષિરૂપે મેરૂપૃષ્ઠ છે, દેવતારૂપે:કૂર્મ છે, છંદરૂપે સુતલ છે. આનો વિનિયોગ આસનને વિશે છે. ઇષ્ટિવર્ત્ત્વર્ચા: ઇત્યાદિ મંત્રવડે આધાર શકિતની પ્રાર્થના કરવી. ઐં મૂં મુવં સ્વર ઇત્યાદિવડે આસનનું પ્રોક્ષણ કરવું. તે આસનપર પૂર્વાભિમુખે અથવા તો ઉત્તરાભિમુખે બેસવું. પોતાનો ડાબી બાજુએ ગુરુઓને નમસ્કાર કરવા, દક્ષિણ બાજુએ ભદ્રકાલીને નમસ્કાર કરવા. ઉપરના ભાગ વિશે ગણપતિને નમસ્કાર કરવા. આ રીતે દ્વાર દેવોનું પૂજન કરવું. મૂળમંત્રનો ઉચ્ચાર કરવો. દિવ્ય દૃષ્ટિના જોવાવડે દિવ્ય ઓવા વિધનોનું ઉત્સર્જન કરવું. ઐં ફટ્ ઇતિ મંત્રવડે પ્રોક્ષણ કરી અંતરિક્ષમાં રહેલ વિધનોનું ઉત્સર્જન કરવું. વળી તેજ મંત્રવડે ભૂમિ ઉપર પગની પાની ત્રણ વાર અક્ષાળવી. આ પ્રમાણે પૃથ્વી સંબંધી વિધનોનું ઉત્સર્જન કરવું. અસ્ત્રાય ફટ્ ઓમ કહી ત્રણ તાલ વડે દિશાનું બંધન કરવું. ઐં નમઃ સુદર્શનાય અસ્ત્રાય ફટ્ આ મંત્રવડે છોટિકા કરી વહ્નિના ત્રણ પ્રાકારોની ભાવના કરવી. પછી મૂળ મંત્રવડે આચમન તથા પ્રાણાયામ કરવા.

ભૂશુદ્ધિ:—ૐ હું આ રીતના ખીજવડે કુંડલિની નામની નાડીની ઉત્થાપના કરવી. હૃદયને વિશે રહેનાર તથા હીપની કળીના આકારવાળા જીવનું ૐ હંસ: આ મંત્રવડે બ્રહ્માને વિશે સંયોજન કરવું. ડાબી કુખને વિશે રહેલ તથા

અસદ્ગુણાત્મક પાપયુક્ત પુરુષનું ધ્યાન કરવું. યમ આ રીતના વાયુ બીજવડે બત્રીશવાર આવર્તન કરી શોષણ કરવું. રમ આ અગ્નિ બીજવડે ચોસઠવાર આવર્તન કરી તેનું દહન કરવું. ત્યારબાદ ફરી યં આ વાયુ બીજવડે સોળ માત્રાથી તે ભસ્મનું રચન કરવું, પછી વં આ રીતના અમૃત બીજવડે પ્રાણાયામ કરવા.

ભૂતશુદ્ધિ:—ઇડાવડે વાયુને પૂરી કુંભક વિશે હં યં રં લં વં આ રીતે પાંચ ભૂત બીજોનું એકવાર આવર્તન કરવું. પછી પિંગલાવડે રચન કરવું. ત્યારબાદ વં આ અમૃત બીજવડે પ્રાણાયામ કરવા. તેમાં સત્ય સ્વરૂપ વાસનાવાળાં દેવીના સ્વરૂપને ઉત્પન્ન કરવું. સોહં આ મંત્રવડે કુંડલિનીને બ્રહ્મ સાથે લગાડી તેમાં રહેલ જીવને દહ્ય વિશે સ્થિર કરી કુંડલિની મૂલાધાર વિશે ગયેલ છે, એમ ધારણા કરવી.

પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા:—આં હ્રીં કૌં મારા પ્રાણો માફક આ મૂર્તિ વિશે પ્રાણો થાઓ, આં હ્રીં કૌં મારો જીવ છે તેમ આમાં જીવ થાઓ, આં હ્રીં કૌં મારી સઘળી ઇન્દ્રિયો છે, તેમ આમાં સર્વ ઇન્દ્રિયો થાઓ. આં હ્રીં કૌં આમ કહી મારાં વાણી, મન, ત્વચ્ચા, ચક્ષુ, શ્રોત્ર જિહ્વા તથા ઘ્રાણરૂપ ઇન્દ્રિયો જેવાં છે તેવાં આને વિશે થાઓ તથા સુખરૂપે થઈ તેમાં નિવાસ કરો. પછી ગર્ભાધાનાદિ પંદર પ્રકારની સિદ્ધિ થવા માટે હું પંદર પ્રણવાવૃત્તિ કરીશ, આમ કહી પંદર

વાર ઝ કારને જપવે. પછી રકાંમોધસ્થપોતોલુસદરુણસરોજાધિકુઢાકરાઙ્ગૈઃ
પાશં કોવંડમિશ્વરૂવમથગુણમપ્યંકુશં પંચવાણાન । વિમ્બાણા સ્ત્રુક્પાલં ત્રિનયનલસિતા
પીનવૃક્ષોરુહાઢ્યા દેવી બાલાર્કવર્ણા ભવતુ સુખકરી પ્રાણશક્તિઃ પરા નઃ ॥ આ પ્રમાણે
પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા કરવી.

માતૃકાન્યાસઃ—અંનમઃ કહી લલાટને વિશે, આંનમઃ કહી મુખ વિશે,
ઈંનમઃ કહી જમણા નેત્ર વિશે, ર્ઈંનમઃ કહી ડાબા નેત્ર વિશે, ઉંનમઃ કહી જમણા
કર્ણ વિશે, ઝં નમઃ કહી ડાબા કર્ણને વિશે, ઋંનમઃ કહી જમણી નાસિકામાં, ઋંનમઃ
કહી ડાબી નાસિકામાં, લ્હંનમઃ કહી જમણા ગંડ સ્થળમાં, લ્હંનમઃ કહી ડાબા
ગંડ સ્થળમાં, ઍનમઃ કહી ઉપલા ઓઠને વિશે, ઍનમઃ કહી નીચલા ઓઠને વિશે,
ઔંનમઃ કહી ઉપરની ઢાંતની પંકિતમાં, ઔંનમઃ કહી નીચેની ઢાંતની પંકિતમાં, અંનમઃ
કહી મરતઠને વિશે, અઃનમઃ કહી મુખને વિશે, કંનમઃ કહી જમણા
બાહુ મૂળ વિશે, સંનમઃ કહી જમણી કાખને વિશે, મંનમઃ કહી જમણા મણિખંધ
વિશે, ઘંનમઃ કહી જમણા હાથની આંગળીના મૂળમાં, ઢંનમઃ કહી જમણી આંગળીઓના
અથ લાગમાં જંનમઃ કહી ડાબા બાહુ મૂળમાં, હંનમઃ કહી ડાબી કાખમાં, જંનમઃ
કહી ડાબા મણિખંધમાં, ઘંનમઃ કહી ડાબી આંગળીના મૂળમાં, ઝંનમઃ કહી
ડાબી આંગળીના અથમાં, ટંનમઃ કહી જમણા પગના મૂળમાં, ઠંનમઃ કહી જમણી

જાતુમાં, હંતમઃ કહી જમણા શુદ્ધમાં, હંતમઃ કહી જમણા પગની આંગળીઓના
 મૂળમાં. જંતમઃ કહી જમણી પગની આંગળીના અગ્રમાં, તંતમઃ કહી ડાબા પગના
 મૂળમાં, ચંતમઃ કહી ડાબી જાંઘમાં, દંતમઃ કહી ડાબી શુદ્ધમાં, ઘંતમઃ કહી ડાબી
 આંગળીના મૂળમાં, નંતમઃ કહી ડાબી આંગળીના અગ્રમાં, પંતમઃ કહી જમણા
 પાર્શ્વમાં, ફંતમઃ કહી ડાબી પાર્શ્વમાં, વંતમઃ કહી પૃષ્ઠમાં, મંતમઃ કહી નાભિમાં,
 મંતમઃ કહી જઠર વિશે, ચંતમઃ કહી હૃદયમાં, રંતમઃ કહી જમણે ખલે, હંતમઃ
 કહી કાંધે, હંતમઃ કહી ડાબે ખલે, શંતમઃ કહી હૃદયાદિ જમણા હાથના અંત
 સુધી, ઘંતમઃ કહી હૃદયાદિ ડાબા હાથના અંત સુધી, સંતમઃ કહી હૃદયના જમણા
 પગના અંત સુધી, હંતમઃ કહી હૃદયના ડાબા પગના અંત સુધી, ળંતમઃ કહી
 જઠર વિશે, ક્ષંતમઃ કહી મુખને વિશે, પ્રણવાદિ સર્વ સ્થળે, એમ કહી તત્ત્વમુદ્રા
 વડે માતૃકાન્યાસ કરવા.

દીવાની પ્રતિષ્ઠા:—મૂળમંત્રવડે આચમન તથા પ્રાણાયામ કરી કર્મના
 સાક્ષી માટે દીવાનું સ્થાપન કરવું. ત્રણ ખુણાવાળું દીપના આધારરૂપ ચંત્ર કંકુમાદિ
 ગંધવડે દેવીની જમણી બાજુએ કરવું. પછી દીપાધાર ચંત્રાય નમઃ આ મંત્ર
 વડે ત્યાં પૂજન કરી તે પર દીવાની સ્થાપના કરવી. પછી ગંધાદિવડે દીવાની
 પૂજા કરવી. દીવાની નીચે પ્રમાણે પ્રાર્થના કરવી:—ઓ દીપ દેવીરૂપસ્ત્વં કર્મસાક્ષી

હાવિષ્ણુકૃત્ યાવત્કર્મ સમાપ્તિઃ સ્યાત્તાદર્શવં સુસ્થિરો ભવ ॥ આમ કહી દીવાની પ્રાર્થના કરવી. વળી દેવીની ડાબી બાજુએ તેલનો દીવો કરવો.

યંત્રની પૂજા.

ૐ ગૌર્યા સહ રુદ્રાય નમઃ	ૐ સરસ્વત્યા સહ વિરિચયે નમઃ	ૐ લક્ષ્મ્યાસહ દ્વિપીકેશાય નમઃ
ૐ ઐ મહાકાલ્યૈ નમઃ	ૐ હ્રીં મહાલક્ષ્મ્યૈ નમઃ	ૐ ક્લીં મહાસરસ્વત્યૈ નમઃ
ૐ દશાનનાયૈ નમઃ	ૐ અષ્ટાદશભુજાયૈ નમઃ સિંહ મહિષં	ૐ અષ્ટભુજાયૈ નમઃ

સ્ફટિક, સુવર્ણ, તામ્ર અથવા બીજી કોઈ ધાતુના પતરા વિશે અથવા પાંદડાપર યથાશક્તિ આઠ પ્રકારના ગંધવડે અથવા રક્તચંદનવડે નવ કોઠાવાળો આ યંત્ર કાઢવો. પહેલી પંક્તિમાં ઉત્તરથી દક્ષિણુ પર્યંત ગૌરીસહસ્ત્ર, સરસ્વતીસહ વિરિંચિ તથા લક્ષ્મી સહિત વિષ્ણુને આલેખવા. વચ્ચેલી પંક્તિમાં ઉત્તરથી દક્ષિણુ પર્યંત મહાકાલી, મહાલક્ષ્મી તથા મહાસરસ્વતીને આલેખવાં તથા ત્રીજી પંક્તિમાં

વાયુ કૌણ્ઠી નિર્ઋતિ કૌણ્ઠ પર્વત દશાનના, અષ્ટાદશ ભુજવાળાં, તથા અષ્ટભુજવાળાં દેવીની સ્થાપના કરવી. અઠાર ભુજવાળાં દેવીની જમણી બાજુએ સિંહ તથા ડાબી બાજુએ મહિષની સ્થાપના કરવી. ચંત્રની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કર્યા પછી આવાહનાદિ શોડષોપચારથી પૂજન કરવું. સ્તોત્રોપદે કાલી, લક્ષ્મી તથા સરસ્વતીની સ્તુતિ કરવી.

ચંત્રની પૂજનો વિધિ:—આ નવાણું મંત્રના ઋષિઓરૂપે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તથા મહેશ્વરો છે, ગાયત્રી, ઉષ્ણિક તથા અનુષ્ટુભ્ છંદો છે, દેવતારૂપે શ્રી મહાકાલી, મહાલક્ષ્મી તથા મહાસરસ્વતી છે. શક્તિઓરૂપે નંદા, શાકંભરી તથા ભીમા છે, બીજરૂપે રક્ત હંતિકા, દુર્ગા તથા બામરી છે તથા તત્ત્વોરૂપે અગ્નિ, વાયુ તથા સૂર્ય છે. શ્રી જગદંબાની પ્રીતિ માટે ચંત્રની પૂજા વિશે ન્યાસ કરવાનો વિનિયોગ છે. પ્રથમ ઋષ્યાદિ ન્યાસો તથા મૂલ પડંગ ન્યાસો કરવા. કળશ, શંખ તથા ઘંટા આદિનું પૂજન કરવું. અપવિષ્ણુ: પવિત્રો વા સર્વાન્નસ્થાંગતોડપિ વા । ય: સ્મરેત્ પુંઢરીકાશ્નં સર્વાહ્યામ્બરંતર: શુચિ: આ મંત્ર વડે આત્માનું તથા પૂજના દ્રવ્યોનું પ્રોક્ષણ કરવું. ચંત્રને સ્પર્શ કરી ઐં આંસોહં આ રીતે ત્રણ વાર ઉચ્ચાર કરી ચંત્રની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવી. પછી ત્રિખંડા મુદ્રાનું પુષ્પ ચઢાવું કરી પેતાના હૃદયને વિશે રહેલ ત્રણ ગુણવાળી દેવી સુપુમ્ણા માર્ગ વડે બ્રહ્મ રંધ્રદ્વારા પુષ્પને વિશે રહેલ છે,

એમ ભાવના કરવી. પછી ત્રણ પ્રકારના સ્વરૂપવાળાં દેવીનું સ્વર્ણં ચક્રં બક્ષસક્કં
 ઘંટાશૂલં ઇત્યાદિ મંત્ર વડે ધ્યાન કરી તે પુષ્પ યંત્ર પર સ્થાપવું. પછી મધ્ય
 બીજ ત્રયમાં મહાલક્ષ્મી આદિ ત્રણ દેવતાની વિભાવના કરવી. આવાહની, સ્થા-
 પની, સંનિધાપિની, સંનિરોધિની ઇત્યાદિ ઘેનુ તથા યોનિમુદ્રા દર્શાવવી. શ્રી
 મહાકાલી, મહાલક્ષ્મી, તથા મહાસરસ્વતીભ્યોનમઃ આમ કહી આવાહન કરવું. આ
 રીતે ફરી કહી આસન, પાદ, અર્ધ, આચમનીય, સ્નાન, મંગળ સ્નાન, મધુપર્ક,
 તથા પંચામૃત પૂજા કરવી. વળી શ્રી સૂક્ત તથા પુરુષ સૂક્તાદિવડે અભિષેક
 કરવો. શ્રી મહાકાલી ઇત્યાદિ દેવીઓનું સ્મરણ કરી વસ્ત્ર, ઉપવસ્ત્ર, ઉત્તરીય,
 કંચુકી, ચરોપવીત, ચંદન, અલંકાર, હળદ, કંકુ, કાજળ, સીંદૂર, પરિમલ દ્રવ્ય,
 કંકણ તથા કંઠસૂત્ર આદિ સૌભાગ્ય અલંકાર, પુષ્પો શ્રી મહાં આદિ દેવીનું
 સ્મરણ કરી ચઠાવવાં. હું અમુક દ્રવ્ય સમર્પણ કરું છું, એમ કહી મંત્ર પુષ્પા-
 નલિ પર્યંત દરેક ઉપચાર કરવો. આવરણ દેવોનું આવાહન કરી પૂજન કરવું.
 આ સર્વ બાબતમાં યથાક્રમે પૂર્વાદિ દિશાઓ ગ્રહણ કરવી. ઇન્દ્ર આદિ લોક
 પાલાદિના આવાહન સંબંધી પૂર્વાદિ દિશાજ નજીવી.

પ્રથમ આવરણ:—યંત્ર વડે કોણુસ્થના પૂર્વ ખૂણામાં સરસ્વતી બ્રહ્મ
 ભ્યાં નમઃ સરસ્વતી બ્રહ્માણું આવાહયામિ આમ સવત્ર આવાહનમાં કહેવું.

ઇશાન કોણમાં ગૌરીરૂદ્રાભ્યાં નમઃ ગૌરી રૂદ્રં આવાહયામિ એમ આવાહનમાં
 કહેવું, આગ્નેય કોણમાં લક્ષ્મીહૃષીકેશાભ્યાં નમઃ લક્ષ્મી હૃષીકેશં આવા
 હયામિ ઇત્યાદિ કહેવું, પશ્ચિમ કોણમાં અષ્ટાદશ ભુજાયૈનમઃ કહેવું, વાયવ્ય કોણમાં
 દશાનનાયૈનમઃ કહેવું, નૈઋત્ય કોણમાં અષ્ટભુજાયૈ નમઃ કહેવું. પછી દયાબ્દે ગ્રાહિ
 સંસારસર્પાન્માં શરણાગતમ્ । મક્ત્યા સમર્પયે તુમ્હ્યં પ્રથમાવરણાર્ચનમ્ એમ કહી
 પ્રથમ આવરણાર્ચન મહાકાલી આદિ શક્તિઓને કરવું. દ્વિતીય આવરણુઃ—
 ફરીપદ કોણમાં પ્રગાદિ દિશાઓમાં ઐ નં નંદજાયૈ નમઃ (૧) ઐ રં રક્તદંતિકાયૈ
 નમઃ (૨) ઐ શાં શાકંભયૈ નમઃ (૩) ઐ વું દુર્ગાયૈ નમઃ (૪) ઐ મીં મીમાયૈનમઃ
 (૫) ઐ મ્રાં મ્રામયૈ નમઃ (૬) દયાબ્દે ગ્રાહિ સંસાર ઇત્યાદિ ભણી ખીન્નું આવરણુ કરવું.
 તૃતીય આવરણુઃ—પદકોણથી બહારના ભાગમાં આગ્નેયાદિ ચાર ભાગોમાં
 ઐ જંજયાયૈનમઃ (૧) ઐ ત્રિં વિજયાયૈ નમઃ (૨) ઐ જં જયંત્યૈ નમઃ (૩) ઐ અં
 અપરાજિતાયૈ નમઃ (૪) પદકોણના બે બાજુ વિશે દક્ષિણ ભાગમાં ઐ સિંહાય નમઃ
 (૫) ઉત્તર ભાગમાં ઐ મહિષાય નમઃ (૬) દયાબ્દે ઇત્યાદિ શ્લોક ભણી ત્રીજું આવ-
 રણુ કરવું. ચતુર્થ આવરણુઃ—અષ્ટ દળના પ્રાકુઆદિ દિશામાં ઐ વ્રાં વ્રાહ્મયૈ નમઃ
 (૧) ઐ માં માહેશ્વર્યૈ (૨) ઐ કૌં કૌમાર્યૈ (૩) ઐ વૈં વૈષ્ણવ્યૈ (૪) ઐ વાં
 વારાહ્યૈ (૫) ઐ નાં નારસિંહ્યૈ (૬) ઐ પેં પેન્નૈનમઃ (૭) ઐ વાં ચામુંડાયૈ

(૮) દયાઘ્રે૦ આ સ્લોક લણી થોથું આવરણ કરવું. પાંચમું આવરણ:—અષ્ટ
 દળમાં પૂર્વાદિમાં ઐં અં અસિતાંગમૈરવાય૦ (૧) ઐં હં હઠમૈરવાય૦ (૨) ઐં ચં ચંડમૈરવાય
 નમઃ (૩) ઐં ક્રૌં ક્રોધમૈરવાય૦ (૪) ઐં ડં ડમ્ભમૈરવાય૦ (૫) ઐં કં કપાલમૈરવાય૦
 (૬) ઐં મીં મીષણમૈરવાય૦ (૭) ઐં સં સંહારમૈરવાય૦ (૮) દયાઘ્રે૦ ઇત્યાદિ સ્લોક
 લણી પાંચમું આવરણ કરવું. ૫૦૪ આવરણ:—પૂર્વાદિ કમવડે ઐં વિષ્ણુમાયાયૈ.
 (૧) ઐં ચેતનાયૈ. (૨) ઐં બુદ્ધયૈ. (૩) ઐં નિદ્રાયૈ. (૪) ઐં ક્ષુધાયૈ. (૫) ઐં છાયાયૈ.
 (૬) ઐં શક્તયૈ. (૭) ઐં તૃષ્ણાયૈ. (૮) ઐં જ્ઞાંત્યૈ. (૯) ઐં જાત્યૈ. (૧૦) ઐં
 લજ્જાયૈ. (૧૧) ઐં શાંત્યૈ. (૧૨) ઐં શ્રદ્ધાયૈ. (૧૩) ઐં કાંત્યૈ. (૧૪)
 ઐં લક્ષ્મ્યૈ. (૧૫) ઐં ધૃત્યૈ. (૧૬) ઐં વૃત્યૈ. (૧૭) ઐં સ્મૃત્યૈ. (૧૮)
 ઐં દયાયૈ. (૧૯) ઐં તૃષ્ટ્યૈ. (૨૦) ઐં પુષ્ટ્યૈ. (૨૧) ઐં માત્રે. (૨૨)
 ઐં આંત્યૈ. (૨૩) દયાઘ્રે ત્રાહિ. ઇત્યાદિ સ્લોક લણી છઠું આવરણ કરવું.
 સપ્તમ આવરણ:—પૂર્વાદિમાં રહેલ લોકપાળોને ઐં લંદ્રાય. (૧)
 ઐં રંઅગ્નયે. (૨) ઐં યં યમાય. (૩) ઐં ક્ષં નિર્ઋતયે. (૪) ઐં વં
 વરુણાય. (૫) ઐં યં વાયવે. (૬) ઐં સં સોમાય. (૭) ઐં હં હ્રદાય.
 (૮) ઇશાન પૂર્વના મધ્યમાં ઐં આં બ્રહ્મણે. (૯) પશ્ચિમ નૈઋત્યના મધ્યમાં

ૐ હ્રીં શેષાય. (૧૦) દયાબ્ધે. ઇત્યાદિ શ્લોક લાણી સાતમું આવરણ કરવું.
અષ્ટમ આવરણુ:—પૂર્વાદિ કમવડે ૐ વં વજ્રાય. (૧) ૐ શં શક્ત્યૈ.
(૨) ૐ દં દંઢાય. (૩) ૐ સ્વં સ્વજ્ઞાય. (૪) ૐ પાંપાશાય. (૫) ૐ અં અંકુશાય.
(૬) ૐ ગં ગદાયૈ. (૭) ૐ ત્રિં ત્રિશૂલાય. (૮) ૐ પન્નાય. (૯) ૐ ચં ચક્રાય.
(૧૦) દયાબ્ધે. ઇત્યાદિ શ્લોક લાણી આઠમું આવરણુ કરવું. નવમ આવરણુ:—
ભૃગુહૃથી બહારના ભાગમાં પૂર્વાદિ કમવડે ૐ ગં ગણપત્યે ॥ (૧) ૐ ક્ષેત્રપાલાય ॥
(૨) ૐ વં વટુકાય ॥ (૩) ૐ યો યોગિનીમ્યો ॥ (૪) દયાબ્ધે ॥ ઇત્યાદિ શ્લોક લાણી
નવમું આવરણુ કરવું. પછી આવરણુ દેવતાકથો નમઃ કહી ચંદનાદિવડે પંચો-
પચારથી પૂજન કરવું. શ્રી મહાકાલી, મહાલક્ષ્મી મહાસરસ્વતીકથાં નમઃ કહી
ધૂપ, દીપ. નૈવેદ્ય, તાંબૂલ, દક્ષિણા, ફળ, મહાળીરાંજન, કપૂરનો દીપ, નમસ્કાર,
મદક્ષિણા તથા મંત્ર પુંપાંજલિ આદિ કરવાં.

મહાકાલી આદિની પ્રાર્થના:—અપરાધસહસ્રાણિ ક્રિયંતેઽહર્નિશં મયા ।
દાસોઽયમિતિ માં મત્વા ક્ષમસ્વ પરમેશ્વરિ ॥ ૧ ॥ આત્માહનં ન જાનામિ ન
જાનામિ વિસર્જનમ્ । પૂજાં ચૈવ ન જાનામિ ક્ષમ્યતાં પરમેશ્વરિ ॥ ૨ ॥ મંત્રહીનં

क्रियाहीनं भक्तिहीनं सुरेश्वरि । यत्पूजितं मया देवि परिपूर्णं तदस्तु मे ॥३॥
 अपराधशतं कृत्वा जगदंबे चोच्चरेत् । यां गतिं समवाप्नोति न तां ब्रह्मादयः
 सुराः ॥ ४ ॥ सापराधोस्मि शरणं प्राप्तस्त्वां जगदंबिके । इदानीमनुकंप्योऽहं
 यथेच्छसि तथा कुरु ॥ ५ ॥ अज्ञानाद्विस्मृते भ्रूंत्या यन्न्यूनमधिकं कृतम् ।
 तत्सर्वं क्षम्यतां देवि प्रसीद परमेश्वरि ॥६॥ कामेश्वरि जगन्मातः सच्चिदानंदविग्रहे ।
 गृहाणार्चामिमां प्रीत्या प्रसीद परमेश्वरि ॥७॥ गुह्याति गुह्यगोप्त्री त्वं गृहाणा-
 स्मत्कृतं जपम् । सिद्धिं भवतु मे देवि त्वत्पसादा त्सुरेश्वरि ॥ ८ ॥

गीत, वाद्य, नृत्य छत्र, आभर, आंदोलन, दर्पण धृत्यादिने गहवे अक्षत
 अढाववा, नमस्कार करवा. कडेवुं के जगदंबा भारा पर प्रसन्न थाओ. शाकतेक्ये।
 नमः कही सर्वोपकार अर्थे गंधाक्षत अढाववां.

नवार्ण भंत्रने। अर्थः—“ॐ ऐं ह्रीं क्लीं चामुडायै विच्चे” कथुं छे के,
 वाङ्मायाब्रह्मसूतस्मात् षष्ठं वक्त्रसमन्वितम् । सूर्या वामश्रोत्रविन्दु संयुक्तश-
 तृतीयकः ॥ नारायणेन संमिश्रो वायुश्चाधरयुक्तः । विच्चे नवार्णकोऽणुः
 स्यान्महानंददायकः ॥

“ત્વે” વાણીરૂપે છે, હ્રીં માયા શક્તિરૂપ હૃદયની લેખારૂપે છે, ક્લીં એ પ્રહારથી થયેલ કામરૂપે છે, ક્રામ ખીજરૂપ થકી છુદ્દો અક્ષર જ છે તથા તે મુખરૂપે છે. આ જ અક્ષર આકારવડે જોડાવાથી આ થાય છે, સૂર્યરૂપે મ છે, દક્ષિણ શ્રોત્રરૂપ પાંચમો સ્વર ઉ છે તથા બિન્દુ અનુસ્વારરૂપે છે, જોથી મુ ખીજ થાય છે. ટ થી ત્રીજો અક્ષર ડ છે. આ ડ અક્ષર નારાયણરૂપ આની સાથે મળવાથી ડા થાય છે. ચકાર વાયુરૂપે છે. આ વાયુ અધરોષવાળા ખારમા સ્વર સાથે જોડાવાથી યૈ થાય છે. વિચ્છે આ શબ્દ આ સાતે ખીજના સ્વરૂપરૂપે છે. આ મંત્ર આણુરૂપે કહેવાય છે. મહાન્ ઉપાસકોને આ મંત્ર આનંદ આપવાવાળો છે તથા તે મંત્ર પ્રહારનો સાક્ષાત્કાર કરાવનાર છે.

દેવીનું ધ્યાન:-નિર્ધૂતનિશ્ચિલધ્વાન્તે નિત્યમુક્તે પરાત્પરે । અર્ચંદ બ્રહ્મ વિદ્યાયૈ ચિત્સદાનન્દરૂપિણી ॥ અનુસંદધ્મહે નિત્યં વયં ત્વાં હૃદયામ્બુજે ॥
અર્થ:-હે દેવિ ! આપ અખિલ પાપનો નાશ કરવાવાળાં છો, આપ સર્વદા મુક્ત સ્વરૂપવાળાં છો, આપ પરથી પણ પર છો, આપ અખંડ પ્રહારવિદ્યાસ્વરૂપે છો, આપ સત્, ચિત્, તથા આનંદસ્વરૂપવાળાં છો, આપ હૃદયકમળસ્વરૂપે છો. આપનું અમે સર્વદા ધ્યાન કરીએ છીએ.

કન્યાપૂજન:-યજમાન:પૂજયેચ્છ કન્યાનાં નવકં શુભમ્ । દ્વિવર્ષાદિ-
 શાબ્દાંતા: કુમારી: પરિપૂજયેત્ ॥ ૧ ॥ (૧) યજમાને શુભ એવી નવ પ્રકારની
 કન્યાઓનું પૂજન કરવું જોઈએ. બીજા વર્ષથી લઈ દશ વર્ષ સુધીની કુમારીનું
 પૂજન ઠહેલ છે. આ કુમારીઓનાં નામો નીચે પ્રમાણે છે:-તાસાંક્રમેણનામાનિ ॥
 કુમારી ૧, ત્રિમૂર્તિ: ૨, કલ્યાણી ૩, રોહિણી ૪, કાલિકા ૫, શાંભવી ૬, દુર્ગા ૭,
 ચંડિકા ૮, સુભદ્રા ૯. ઇતિ ॥ નામમંત્રેસ્તાસાંપૂજા ॥ તત્રહીનાધિકાંગીકુષ્ટવ્રણયુતા
 અંધા કાંણા કુરુપા કેકરાકુબરીલોમયુદ્દેહાદાસીજારો ગિણીત્યેવમાદ્યા વર્જ્યા: ॥ ૨ ॥
 (૧) કુમારી, (૨) ત્રિમૂર્તિ, (૩) કલ્યાણી, (૪) રોહિણી, (૫) કાલિકા, (૬) શાંભવી,
 (૭) દુર્ગા, (૮) ચંડિકા, (૯) સુભદ્રા. નામ મંત્રવડે આ કુમારિકાનું પૂજન કરવું.
 આ કન્યા રોગવાળી, કાણી, કુરૂપ, હીન અંગવાળી, કોઢવાળી, વ્રણવાળી તેમજ
 આંધળી હોવી જોઈએ નહિ. વર્ણ પ્રમાણે ૫ળા:-વિપ્રાંસર્વેષ્ટસંસિદ્ધયૈયશસેક્ષત્રિ-
 યોદ્ધવામ્ । વૈશ્યજાં ધનલાભાયપુત્રાપ્ત્યૈશૂદ્રજાં યજેત્ ॥ ગંધપુષ્પધૂપદીપ ભક્ષ્યભોજ્યૈ
 ર્યથાશક્તિવસ્ત્રાભરણૈશ્વપૂજયેત્ ॥ ૩ ॥ વિપ્રની કન્યા સર્વ પ્રકારની કામના પૂરનાર છે,
 ક્ષત્રિય કન્યા સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિ આપનારી છે, વૈશ્ય કન્યા ધનનો લાભ કરાવે છે
 તથા શૂદ્ર કન્યા પુત્રની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. ગંધ, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ, ભક્ષ્ય, ભોજ્ય

पदार्थवडे तेभञ्ज शक्ति प्रभाण्डे वञ्ज तथा आलक्षणवडे शक्तिनुं पूजन करवुं.
 कन्यानां वर्ष प्रभाण्डे नामः-द्विवर्षा साकुमार्युक्ता त्रिमूर्तिर्हायनत्रिका ॥
 चतुरब्दातुकल्याणीपंचवर्षातुरोहिणी ॥ १ ॥ षडब्दाकालिकाप्रोक्ता चंडिका-
 सप्तहायना ॥ अष्टवर्षाशाम्भवीस्यादुर्गातुनवहायना ॥ सुभद्रा दशवर्षोक्ता नाममंत्रैः
 प्रपूजयेत् ॥ ये वर्षवाणी कन्या कुमारीइये छडेवाय, त्रय वर्षवाणी त्रिमूर्तिइये,
 चार वर्षवाणी कन्या कल्याणीइये, पांच वर्षवाणी रोहिणीइये, छ वर्षवाणी
 कालिकाइये, सात वर्षवाणी चंडिकाइये, आठ वर्षवाणी शाम्भवीइये, नव वर्षवाणी
 दुर्गा, दश वर्षवाणी सुभद्रा छडेवाय छे.

कन्यापूजनः-तासामावाहनेमंत्रःप्रोच्यते शंकरोदितः ॥ मंत्राक्षरमयीलक्ष्मी-
 मातृणारूपधारिणीम् ॥ नवदुर्गात्मिकां साक्षात्कन्यामावाहयाम्यहम् । कुमारिकादि
 कन्यानांपूजामंत्रान्मुवेऽधुना ॥ जगत्पूज्येजगद्वंद्येसर्वशक्तिस्वरूपिणि ॥ पूजां गृहाण
 कौमारिजगन्मातर्नमोऽस्तुते ॥ त्रिपुरां त्रिपुराधारां त्रिवर्षीं ज्ञानरूपिणीम् ॥
 त्रैलोक्यवन्दितां देवीं त्रिमूर्तिं पूजयाम्यहम् ॥ कलात्मिकां कलातीतां कारुण्यहृदयां
 शिवाम् ॥ कल्याणजननीं देवीं कल्याणीं पूजयाम्यहम् ॥ अणिमादिगुणाधारा-

મકારાદ્યક્ષરાત્મિકામ્ ॥ અનન્તશક્તિકાં લક્ષ્મીં રોહિણીં પૂજયામ્યહમ્ ॥ કામચારીં
 શુભાં કાન્તાં કાલચક્રસ્વરૂપિણીમ્ ॥ કામદાં કરુણોદારાં કાલિકાં પૂજયામ્યહમ્ ॥
 ચણ્ડવીરાં ચણ્ડમાયાં ચણ્ડમુણ્દપ્રભંજનીમ્ । પૂજયામિ સદા દેવીં ચણ્ડિકાં
 ચણ્ડવિક્રમામ્ ॥ સદાનન્દકરીં શાન્તાં સર્વદેવનમસ્કૃતામ્ ॥ સર્વભૂતાત્મિકાં લક્ષ્મીં
 શાંભવીં પૂજયામ્યહમ્ ॥ દુર્ગમે દુસ્તરે કાર્યે ભવદુઃખવિનાશિનીમ્ ॥ પૂજયામિ
 સદાભક્ત્યા દુર્ગાં દુર્ગાતિનાશિનીમ્ ॥ સુંદરીં સ્વર્ણવર્ણાં મુખસૌભાગ્યદાયિનીમ્ ॥
 મુખદ્રજનનીં દેવીં મુખદ્રાં પૂજયામ્યહમ્ ॥ એતૈર્મન્ત્રૈઃ પુરાણોક્તૈસ્તાં તાં કન્યાં
 સમર્ચયેત્ ॥ ઇતિ પૂજનં કુમારિકાણામ્ ॥

આ મંત્રાક્ષરવાળી, લક્ષ્મીરૂપ, માતૃઓના રૂપને ધારણ કરનાર, નવ દુર્ગાવાળી
 કન્યાનું હું આવાહન કરું છું, એમ કહી આવાહન કરવું. હવે કુમારિકાદિ કન્યાઓના
 પૂજના મંત્રો હું કહું છું. કુમારીઃ—આપ જગતને વિશે પૂજ્યરૂપે છો, જગતને
 વિશે વંદ્યરૂપે છો. આપ સર્વ પ્રકારની શક્તિવાળાં છો. આપ જગતના માતારૂપે છો.
 હે કુમારિ શક્તિ! આપને મારા નમસ્કાર છે. ત્રિમૂર્તિઃ—આપ ત્રણ પુર કહેતાં
 ગુણવાળાં છો, ત્રણ પુરના આધારસ્વરૂપે, ત્રણ વર્ષવાળાં, જ્ઞાનસ્વરૂપવાળાં, ત્રૈલોક્યવડે
 વંદવાયોગ્ય એવાં આપ ત્રિમૂર્તિરૂપે છો. આપનું હું પૂજન કરું છું. કલ્યાણીઃ—

કળાવાળાં, કળાને ઝોળંગી જનારાં, કરેલુ હૃદયવાળાં, શિવારૂપ, કલ્યાણને આપનારાં તથા કલ્યાણી સ્વરૂપે આપ છો. આપનું હું પૂજન કરું છું. રૌહિણી:—અણિમાદિ શુભના આધારરૂપે આપ છો, અકારાદિ અક્ષરવાળાં આપ છો, અનંત શક્તિવાળાં, લક્ષ્મીરૂપે તથા રૌહિણી સ્વરૂપે આપ છો. આપનું હું પૂજન કરું છું. કાલિકા:—કામના પ્રમાણે ગમન કરનારાં, શુભ સ્વરૂપવાળાં, કાન્ત સ્વરૂપવાળાં, કાલચક્ર સ્વરૂપવાળાં, કામનાને આપવાવાળાં, કરેલુ તથા ઉદાર સ્વરૂપવાળાં, કાલિકારૂપે આપ છો. આપનું હું પૂજન કરું છું. ચંદિકા:—ચંડ વીરવાળાં, ચંડની માયારૂપે, ચંડ તથા મુડનો નાશ કરનારાં તથા ઉગ્ર પરાક્રમવાળાં આપ છો. આપ ચંદિકાદેવીનું હું પૂજન કરું છું. લક્ષ્મી:—સર્વદા આનંદ કરનારાં, શાંત સ્વરૂપ, સર્વ દેવવડે નમસ્કાર કરાયેલ, સર્વ ભૂત સ્વરૂપવાળાં, કલ્યાણ કરનાર શક્તિરૂપ લક્ષ્મીદેવીનું હું પૂજન કરું છું. દુર્ગા:—દુઃખે કરી ગમન કરવા યોગ્ય, દુઃખવડે તરી શકવા શક્ય તથા કાર્યરૂપ સંસાર દુઃખનો નાશ કરનારાં તથા મહાન્ દુઃખનો નાશ કરવાવાળાં આપ છો. સર્વદા ભક્તિવડે આપ દુર્ગાદેવીનું હું પૂજન કરું છું. સુભદ્રા:—આપ સુંદર સ્વરૂપવાળાં, સ્વર્ણ સરખી કાંતિવાળાં, સુખ તથા સૌભાગ્યને આપવાવાળાં, સારા પુત્રને જન્મ આપવાવાળાં, આવા સુમદ્રા દેવીનું હું પૂજન કરું છું. આ રીતના પુરાણોક્ત મંત્રોવડે ત તે કન્યાનું પૂજન કરવું.

બળિદાન:—મહાલક્ષ્મ્ય નમઃ પાઘસર્વલિ સમર્પયમિ ॥ આ રીતે મહાકાલી આદિ
 યોગિનીના અંત પર્યંત મંત્રમાં રહેલ આવરણ દેવોને પ્રત્યેકને બલિ આપવું.
 કૂંભાંડ બાલ:—આચમન તથા પ્રાણાયામ કરી દેશ કાળ આદિનું ઉચ્ચારણ
 કરી મમ સકુટુંબસ્ય સર્વારિષ્ટ શાંતિ સર્વાશીષ્ટ સિદ્ધિ કલ્પોકત ફલાવાસિ દ્વારા
 શ્રી મહાકાલી, મહાલક્ષ્મી, મહાસરસ્વતી દેવતા પ્રીત્યર્થ કૂંભાંડ બલિદાન કરિષ્યે,
 તદંગત્વેન પંચોપચારૈઃ પૂજનં બલિપૂજનં ચ કરિષ્યે । પછી મૂળ મંત્રવડે મુખ્ય
 દેવતાનું પંચોપચારવડે પૂજન કરવું. તે પહેલા પોતે ઉત્તરાભિમુખે બેસી,
 બલિને પૂર્વાભિમુખે રાખી પીઠના પર વસ્ત્રવડે વીંટાળેલ કાળાને મૂકવું. ઐ
 કૂંભાંડ બલયે નમઃ આમ કહી આવાહન, વસ્ત્ર તથા ગંધ આદિવડે પૂજન કરી
 નીચે પ્રમાણે અભિમંત્રણ કરવું:—પશુસ્ત્વં બલિરૂપેણ મમ માર્ગાદવસ્થિતઃ
 પ્રણમામિતતઃ સર્વરૂપિણં બલિરૂપિણમ્ ॥ ૩ ચંડિકાપ્રીતિદાનેન દાતુરાપદ્વિનાશનં ।
 ચાતુંડા બલિરૂપાય લલે તુમ્યં નમોઽસ્તુ તે ॥ ૨ ॥ યજ્ઞાર્યં લલયઃ સૃષ્ટાઃ સ્વયમેવ
 સ્વયંમુષા અતસ્ત્વાં ઘાતયામ્યથ યસ્માદ્યજ્ઞે લલોઽલયઃ ॥ ૩ ॥ અર્થ:— તમે
 પશુ બલિરૂપે કરી મારા અહોભાગ્યને લીધે રહેલ છો. સર્વ પ્રકારના સ્વરૂપવાળા
 તથા બલિના સ્વરૂપવાળા તમોને હું નમસ્કાર કરું છું. (૧) ચંડિકાદેવીની પ્રીતિ
 થવાથી બલિ આપવાવાળાની આપત્તિનો નાશ થાય છે. હે બલિ ! ચાતુંડા દેવીના

બલિ સ્વરૂપવાળા તમોને મારા નમસ્કાર છે. (૨) આ બલિઓ યજ્ઞને માટે સ્વયંભૂ બ્રહ્માવડે નિર્માણ થયેલ છે. આથી હું તમારું છેદન કરું છું. કારણકે યજ્ઞને વિશે જે ધાત થાય છે તે ધાતથી રહિત રૂપે છે. (૩) પછી શસ્ત્રને ગંધ આદિ વડે પૂજન કરી નીચે પ્રમાણે અભિમંત્રણ કરવું:—**ૐ હ્રીં શ્રીં રસના ત્વં ચંડિકાયાઃ સુરલોકપ્રસાધકઃ** इति पछी हां ह्रीं खर्ज्ज आं हुं फट् आम् कही हाथमां शस्त्र लेवुं. पछी ॐ कालवज्रेश्वरिलोहदंडायैनमः એમ કહી કુખમાંડને છેદવું. છેદન કરતી વખતે તે બેવું નહિ. કૌશિકીરુધિરેણ આપ્યાયતામ એમ કહી દેવીને તેમાંનું અડધું નિવેદન કરવું. છેલ્લા અડધાના પાંચ ભાગ કરવા પૂતનાયૈ બલિભાગં નિવેદયામિ કહી પહેલો ભાગ, ચરકયૈ બલિભાગં નિવેદયામિ કહી બીજા ભાગ, પાપરાક્ષસ્યૈ બલિભાગં નિવેદયામિ કહી ત્રીજો ભાગ અર્પણ કરવો. અડદના લોટના પશુરૂપી શત્રુનું શસ્ત્રવડે છેદન કરી સ્કંદાય પશ્વર્થ સમર્પયામિ વિશિષ્ઠાય પશ્વર્થ સમર્પયામિ આ રીતે બે ભાગો અર્પણ કરવા. છેવટ રહેલ ભાગ રાક્ષસોને આપી દેવો. આના મંત્રો નીચે પ્રમાણે છે:—**ૐ હ્રીં સ્ફુર સ્ફુર ૐ પ્રીં ૐ હું ફટ્ મર્દ મર્દ હું આમ કહી શેષ ભાગ બાહાર આપવો તથા કહેવું**—**बलिं गृह्णंस्त्वमे देवा आदित्या वसवस्तथा मरुतश्चाश्विनौ रुद्राः सुपर्णाः**

પન્નગા ગ્રહાઃ ॥ ૧ ॥ અસુરા યાતુવાનાય તત્ત્વાનાસ્તત્ત્વાના ॥ ૨ ॥ જૃંભકા સિદ્ધગંધર્વાઃ સાધ્યા વિદ્યા-
 ધરા નગાઃ । દિક્પાલા લોકપાલાશ્ચ યે ચ વિઘ્નવિનાયકાઃ ॥ ૩ ॥ જગતાં
 શાંતિકર્તારો બ્રહ્માદ્યાશ્ચ મહર્ષયઃ । મા વિઘ્નં મા ચ મે પાપં મા સંતુ પરિપંથિનઃ
 ॥ ૪ ॥ સૌમ્યા ભવન્તુ તૃપ્તાસ્તે ભૂતપ્રેતાઃ સુખાવહાઃ ॥ ૫ ॥ ભૂતાનિ યાનીહ
 વસંતિ તાનિ વલિં ગૃહીત્વા વિધિવત્ પ્રયુક્તમ્ ॥ અન્યત્ર વાસં પરિકલ્પયન્તુ
 રક્ષંતુ માં તાનિ સદૈવ ચાત્ર ॥ ૬ ॥

અર્થઃ:-દેવો, આદિત્યો, વસુઓ, મરુતો, અશ્વિનો, રૂદ્રો, પક્ષીઓ, સર્પો,
 ગ્રહો, (૧) અસુરો, યાતુધાનો, પિશાચ, ઉરગ, રાક્ષસો, રાક્ષિનીઓ, યક્ષો, વૈતાલો,
 યોગિનીઓ, પૂતનાઓ, શિવાઓ, (૨) જૃંભકો, સિદ્ધો, ગંધર્વો, સાધ્યો, વિદ્યાધરો,
 નગો, દિક્પાલો, લોકપાલો, આ સઘળા જેઓ વિઘ્નના કરવાવાળા છે તે સઘળા
 આ બલિ ંકુણ કરો. (૩) જગતની શાંતિ કરવાવાળા બ્રહ્માઆદિ મહર્ષિઓ, મારા
 વિઘ્નનો તથા મારા પાપનો નાશ કરો. મને પરિપંથિ અર્થાત્ અતિથિઓ પ્રાપ્ત
 થાઓ. (૪) આ સઘળાઓ તૃપ્ત થઈ મને અનુકૂલ થાઓ. ભૂતપ્રેતો સુખને આપ-
 નારા થાઓ. (૫) આ સ્થળ વિશે જે કાંઈ ભૂતો વસે છે તે સઘળાઓ વિધિ

પ્રમાણે થોભાયેલ બલિને ગ્રહણ કરો. તેઓ અન્ય સ્થળે નિવાસ કરો. તેઓ સઘનગ્રઓ મને આ સ્થળે રક્ષણ કરો. (૬) પછી સ્નાન કરી તિલક કરી દેવીની પ્રાર્થના કરવી. સ્વજ્ઞિનીઃ શૂલિનીઃ (૧) અક્ષત્તક્ પરશું (૨) ઘંટાશૂલ (૩) શૂલેન પાહિ (૪) સર્વસ્વરૂપે (૫) રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ । પુત્રાન્ દેહિ ધનં દેહિ સર્વાન્કામાંશ્ચ દેહિ મે ॥ (૬) મહિષત્રિ મહામાયે ચામુંડે મુંડ-માલિનિ । આયુરારોગ્યમૈશ્વર્યં દેહિ દેવિ નમોઽસ્તુ તે ॥ (૭) આ મંત્ર લાણી દેવીની પ્રાર્થના કરવી. આ બલિદાન હોમના અંગ તથા હોમના પાછલા ભાગમાં છે. પૂજાને અંગે આ હોમ વિકલ્પે છે. પણ પાચસ બલિનો હોમ પૂજાને અંગે અવશ્ય છે. આ રીતે બલિદાન કરવું. પુસ્તકનું પૂજન:-પ્રથમ મૂળ મંત્રવડે આ-થમન તથા પ્રાણાયામ કરવા. ઐં નમઃ પિશાચિનિ કરંકિનિ ત્રિશૂલસ્વદ્ગહસ્તે સિંહારૂઢે ણ્હોહિ આગચ્છ આગચ્છ ઇમાં પૂજાં ગૃહ્ણ ગૃહ્ણ સ્વાહા । સપ્તશતી-રૂપિણ્યૈ સરસ્વત્યૈ નમઃ આ મંત્રવડે આવાહન કરવું. પછી ઐં હ્રીં ચંડિકાયૈ નમઃ આ મંત્ર લાણી ઘોડશોપચારવડે પૂજન કરવું. શાપોદ્ધાર તથા ઉત્ક્રીડનના મંત્રોઃ ઐં હ્રીં ક્લીં શ્રીં ક્રાં ક્રીં ચંડિકે દેવિ શાપાનુગ્રહં કુરુ કુરુ સ્વાહા આ રીતનો

સાત વાર મંત્ર શાપોદ્ધાર માટે જપવો. ૐ શ્રીં હ્રીં હ્રીં સપ્તશતી ચંડિકે ઉત્કો-
લનં કુરુ કુરુ આ ઉત્કીલનનો મંત્ર એકવીશ વાર જપવો. ત્યારબાદ અર્થના
અનુસંધાનપૂર્વક કવચ, અર્ગલા તથા કીલકનો પાઠ કરી સપ્તશતીમાં કહેવાયેલ
રાત્રી સૂકત ભણી નવાણનો જપ કરવો. આમાં કવચના શ્લોક પંચાવન તથા
અર્ધો શ્લોક છે, અર્ગલાના તેવીશ શ્લોક છે તથા કીલકના ચૌદ શ્લોક છે.

દેવી કવચ:- (કવચનો અર્થ શરીરનું રક્ષણ કરનાર થાય છે) આ શ્રીચંડી કવચના
ઋષિરૂપે બ્રહ્મા છે, છંદ અનુષ્ટુપ છે, દેવતારૂપે ચામુંડા છે, ખીજરૂપે અંગન્યાસ
વડે કહેવાયેલ માતાઓ છે, તત્ત્વરૂપે દિગ્બંધ દેવતા છે. ત્રિશુણાત્મક દેવીની પ્રીતિ
સંપાદન કરવામાં આનો વિનિયોગ છે. ૐ નમશ્ચંડિકાયૈ ॥ માર્કण्डેય ઉવાચ:-

ૐ યદ્દુષ્ણં પરમં લોકે સર્વરક્ષાકરં નૃણામ્ । યન્ન કસ્યચિદાલ્યાતં તન્મે બ્રૂહિ
પિતામહ ॥ ૧ ॥ અર્થ:- ચંડિકાદેવીને નમસ્કાર. માર્કંડેય બોલ્યા;- જે શુદ્ધરૂપે છે,
જે લોકને વિશે પરમસ્વરૂપે છે, જે મનુષ્યોને વિશે સર્વ પ્રકારની રક્ષા કરવાવાળાં છે,
તથા જેનું આખ્યાન ગમે તેવા મનુષ્યને કહેવા યોગ્ય નથી, તે આખ્યાન, હે બ્રહ્મા !
તમે મને કહો. (૧) ટીકા:- સર્વ શરીરનું રક્ષણ કરનાર આ કવચ બ્રહ્માએ
માર્કંડેય મુનિને કહ્યું. માર્કંડેયે કૌંટુકિ ભાગુરને કહ્યું, ભાગુરિએ દ્રાણના મુનિપુત્રને

કહ્યું તથા પક્ષીરૂપ કોણ મુનિપુત્રોએ આ કવચ જૈમિની મુનિને કહ્યું છે. (૧) બ્રહ્મોવાચઃ—અસ્તિ ગુહ્યતમં વિષ્ણુ સર્વભૂતોપકારકમ્ । દેવ્યાસ્તુકવચંપુણ્યં તચ્છૃણુષ્વ મહામુને ॥૨॥ અર્થઃ—બ્રહ્મા બોલ્યાઃ—હે વિષ્ણુ ! સર્વ પ્રાણીમાત્રને ઉપકાર કરનાર, અત્યંત ગુહ્ય તથા પુણ્યને આપનાર દેવીનું કવચ છે. હે મહામુનિ ! આ કવચ તમો સાંભળો. (૨) દેવીનાં નવ નામોઃ—પ્રથમં શૈલપુત્રી ચ દ્વિતીયં બ્રહ્મ-ચારિણી । તૃતીયં ચન્દ્રઘણ્ટેતિ કૂષ્માંઢેતિ ચતુર્થકમ્ ॥૩॥ અર્થઃ—દેવીનું પહેલું નામ શૈલપુત્રી છે, બીજું નામ બ્રહ્મચારિણી છે, ત્રીજું ચન્દ્રઘંટા તથા ચેતુ કૂષ્માંડા એવું નામ છે. (૩) પચ્ચમં સ્કન્દમાતેતિ ષષ્ઠં કાત્યાયનીતિ ચ । સપ્તમં કાલરાત્રીશ્ચ મહાગૌરીતિ ચાષ્ટમમ્ ॥૪॥ પાંચમું સ્કન્દમાતા નામ છે, છઠું કાત્યાયની નામ છે, સાતમું કાલરાત્રી નામ છે તથા આઠમું મહાગૌરી એવું નામ છે. (૪) નવમં સિદ્ધિ-દાત્રી ચ નવદુર્ગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ । ઉક્તાન્યેતાનિ નામાનિ બ્રહ્મણૈવ મહાત્મના ॥૫॥ અર્થઃ—નવમું નામ સિદ્ધિદાત્રી છે, આ રીતે નવદુર્ગા કહેવામાં આવેલ છે. મહાત્મા બ્રહ્માએ આ નામો કહેલ છે. (૫)

ટીકાઃ—હિમાલય પર્વતે મહાન્ તપ કર્યું, જેથી સતીએ મહા લકિતના પ્રભાવવડે પોતે તેમનાં પુત્રીરૂપે થયાં. આથી તે શૈલપુત્રી કહેવાય છે. આ દેવી બ્રહ્મસ્વરૂપને

આપવાવાળાં હોવાથી બ્રહ્માચારિણી કહેવાય છે. વળી ચંદ્રની માફક નિર્મળ ઘંટા-
 વાળાં હોવાથી તેઓ ચંદ્રઘંટા કહેવાય છે. નઠારા ત્રણ પ્રકારનાં સંસારના તાપો
 જેમના ઉદરને વિશે રહેલ છે, એવાં દેવીને કૂખમાંડા કહે છે. સનતકુમાર પોતે
 પુત્રરૂપે દેવીને ત્યાં પ્રકટ થયા. આ વખતે તેઓ કુમાર કહેવાયા. આથી કુમારની
 માતા થવાથી તેમને સ્કંદમાતા કહે છે. કાત્યાયન ઋષિને ત્યાં આ દેવીનો
 પુત્રીરૂપે જન્મ થયેલો હોવાથી તેઓ કાત્યાયની કહેવાય છે. સર્વનો નાશ કરનાર
 કાળના પણ સત્રીરૂપ અર્થાત્ નાશકરૂપે તેઓ હોવાથી તેઓ કાલરાત્રી કહેવાય છે.
 મહાદેવે હસવામાં દેવીને કાલી કહ્યાં. આથી તપવડે દેવીએ ગૌરસ્વરૂપને ધારણ
 કર્યું. આથી તેઓ ગૌરીરૂપે ઓળખાયાં. (આ વાત સાત સંહિતાવાળા શિવપુરાણમાં
 આવેલ છે). સિદ્ધિ અર્થાત્ મોક્ષને તેઓ આપવાવાળાં હોવાથી સિદ્ધિદા કહેવાય છે.

(૩-૫) નવ પ્રકારના નામોથી થતું ફળ:-અગ્નિના દહ્મમાનસ્. શત્રુમધ્યે ગતો
 રણે । વિષમે દુર્ગમે ચૈવ મયાર્તાઃ શરણંગતાઃ ॥૬॥ ન તેષાં જાયતે કિંચિદશુભં
 રણસંકટે । નાપદં તસ્ય પશ્યામિ શોકદુઃસ્વપ્નં નહિ ॥ ૭ ॥ અર્થ:-અગ્નિવડે
 દાઝેલો મનુષ્ય જો આ નવ નામોનું સ્મરણ કરે છે અથવા તો આનો પાઠ કરે છે
 તથા તે જો સંગ્રામમાં શત્રુના મધ્યને વિશે રહેલો હોય, તેમજ અતિ સંકટને

વિશે હોય, વળી ભયથી પીડા પામેલ હોય, છતાં જે દેવીને શરણે ભય છે તે (૬)
 તેને કોઈ પણ પ્રકારનું સંકટ રણસંગ્રામમાં થતું નથી. દેવીના સ્મરણ માત્રવડે તે
 પુરુષને આપત્તિ, શોક, દુઃખ તથા ભય કશું હોતું નથી. (૭) બિશ્વામુની ભક્તિ
 પ્રમાણે ૩૫:—યૈસ્તુ મત્તયા સ્મૃતા નૂનં તેષાં વૃદ્ધિઃ પ્રજાયતે । પ્રેતસંસ્થા તુ
 ચાશુંદા વારાહી મહિષાસના ॥૮॥ અર્થ:—જેઓ ભક્તિવડે દેવીનું સ્મરણ કરે છે
 તેઓને અનેક પ્રકારની સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રેતપર સ્થિતિ કરનારાં દેવી
 આશુંદાને નામે તથા મહિષનાપર સ્વારી કરવાવાળાં વારાહીને નામે ઓળખાય છે. (૮)
 પેન્દ્રી ગજસમારૂઢા વૈષ્ણવી ગરુડાસના । માહેશ્વરી વૃષારૂઢા કૌમારી શિશિ-
 વાહના ॥૯॥ અર્થ:—હાથીપર આરૂઢ થવાવાળાં શક્તિ ઈન્દ્ર સંબંધી શક્તિરૂપે,
 ગરુડના પર બેસવાવાળાં શક્તિ વિષ્ણુ સંબંધી શક્તિરૂપે ઓળખાય છે. બ્યારે વૃષભ
 પર તમે આરૂઢ થાઓ છો ત્યારે માહેશ્વરી શક્તિરૂપે આપ જણાઓ છો. તેમજ મોરના
 પર આરૂઢ થવાવાળાં શક્તિરૂપ તમે કુમાર સંબંધી શક્તિરૂપે ઓળખાઓ છો. (૯)
 લક્ષ્મીઃ પદ્માસના દેવી પદ્મહસ્તા હરિપ્રિયા । શ્વેતરૂપધરા દેવી રૈશ્વરી વૃષવાહના ॥૧૦॥
 અર્થ:—પદ્મનું આસનવાળાં દેવી લક્ષ્મીસ્વરૂપે છે. તેઓના હાથને વિશે કમળ રહેલ
 છે તથા વિષ્ણુ ભગવાનનાં પત્નીરૂપે તે છે. વૃષભના વાહનવાળાં દેવી કે જે શ્વેતરૂપને

ધરવાવાળાં છે તે ઈશ્વરનાં પત્નીરૂપે છે. (૧૦) બ્રાહ્મીદેવસમારૂઢા સર્વાભરણભૂષિતા ।
 इत्येता मातरः सर्वाः सर्वयोगसमन्विताः ॥ ११ ॥ અર્થ:-સર્વ પ્રકારનાં આભૂષણોવડે
 શશ્યગારાયલાં આપ જ્યારે હંસના પર આરૂઢ થાઓ છો ત્યારે બ્રહ્માની શક્તિ
 સ્વરૂપે આપ ઓળખાઓ છો. આ રીતે આ સર્વ માતૃશક્તિઓ સર્વ પ્રકારના
 યોગવડે યુક્ત છે. (૧૧) नानाभरणशोभाढ्या नानारत्नोपशोभिताः । दृश्यन्ते
 रथमारूढाः देव्यः क्रोधसमाकुलाः ॥ ૧૨ ॥ અર્થ:-આ માતૃશક્તિઓ અનેક પ્રકારનાં
 આભરણોની શોભાથી ભરપૂર છે. તેઓ અનેક પ્રકારનાં રત્નોવડે શોભે છે. ક્રોધવડે
 યુક્ત આ દેવીરૂપ શક્તિઓ રથને વિશે આરૂઢ થઈ સંગ્રામને કરતાં જોવામાં આવે છે.
 (૧૨) शंखं चक्रं गदां शक्तिं हलं च मुसलायुधम् । खेटकं तोमरं चैव परशुं
 पाशमेव च ॥ ૧૩ ॥ આપ શંખ, ચક્ર, ગદા, શક્તિ, હળ તથા મુશળરૂપ આયુધને
 ધારણ કરો છો. વળી આપ ખેટક, તોમર, પરશુ તથા પાશને પણ ધારણ કરો છો. (૧૩)
 कुन्तायुधं त्रिशूलं च शार्ङ्गमायुधमुत्तमम् ॥ देत्यानां देहनाशाय भक्तानामभयाय
 च ॥ ૧૪ ॥ કુન્ત આયુધને, ત્રિશૂલને, તથા ઉત્તમ શાર્દૂ આયુધને
 આપ ધારણ કરો છો. દૈત્યોના દેહને નાશ કરવા માટે તથા ભક્તોને અભય
 આપવા માટે, (૧૪) धारयन्त्यायुधानीत्यं देवानां च हिताय वै ॥ नमस्तैऽस्तु

મહારૌદ્રે મહોદ્ધમૈ ॥ ૧૫ ॥ અર્થ:—તેજ રીતે તમે દેવોનું હિત કરવા માટે આયુધોને ધારણ કરો છો. હે મહારુદ્ર સ્વરૂપવાળાં તથા હે મહાન્ ઘોર પરાક્રમને કરવાવાળાં ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૧૫) મહાવલે મહોત્સાહે મહામયવિનાશિનિ ॥ ત્રાહિ માં દેવિ દુષ્પ્રસ્યે સ્ત્રૂણાં મયવર્દિનિ ॥ ૧૬ ॥ અર્થ:—હે મહાન્ બળવાળાં, હે મહાન્ ઉત્સાહવાળાં, હે મહાન્ ભયનો નાશ કરવાવાળાં દેવિ ! આપ દુઃખે કરી જોવા યોગ્ય છો. તમે શત્રુઓના ભયને વધારનારાં છો. તમે માફ રક્ષણ કરો. (૧૬) દશ દિશામાં રક્ષણ:—પ્રાચ્યાં રક્ષતુ મામૈન્દ્રી આગ્નેયાં અગ્નિદેવતા દક્ષિણેઽવતુ વારાહી નૈર્ઋત્યાં સ્વર્જધારિણી ॥ ૧૭ ॥ અર્થ:—પૂર્વ દિશામાં ઇન્દ્ર સંબંધી શક્તિ, અગ્નિ ખૂણમાં અગ્નિ દેવતા, દક્ષિણમાં વારાહી શક્તિ તથા નૈર્ઋત્ય ખૂણમાં ખર્જૂને ધારણ કરનારી શક્તિ માફ રક્ષણ કરો. (૧૭) પ્રતીચ્યાં વારુણી રક્ષેદ્વાયવ્યાં મૃગવાહિની ॥ ઉદીચ્યાં પાતુ કૌંભેરી ર્ઞાન્યાં શૂલધારિણી ॥ ૧૮ ॥ અર્થ:—પશ્ચિમ દિશામાં વરુણની શક્તિસ્વરૂપે આપ માફ રક્ષણ કરો. વાયવ્યમાં વાયુશક્તિસ્વરૂપે માફ રક્ષણ કરો. કુબેરની શક્તિસ્વરૂપે ઉત્તરમાં માફ રક્ષણ કરો. ત્રિશૂળને ધારણ કરનારી શક્તિસ્વરૂપે ઇશાન કોણમાં માફ રક્ષણ કરો. (૧૮) ઉર્ધ્વે વ્રજાણી મે

રક્ષેદધસ્તા દ્વૈણ્ણવી તથા । एवं दश दिशो रक्षेच्चामुंडा शववाहना ॥ १९ ॥

અર્થ:—બ્રહ્માની શક્તિસ્વરૂપે ઉર્ધ્વ ભાગમાં માફ રક્ષણ કરેા. નીચેના ભાગમાં વિષ્ણુની શક્તિસ્વરૂપે માફ રક્ષણ કરેા. આ પ્રમાણે દશે દિશામાં શવના પર વાહનવાળાં આમુંડા દેવી માફ રક્ષણ કરેા, (૧૯) જયા મે ચાગ્રતઃ પાતુ વિજયા પાતુ પૃષ્ઠતઃ ॥ અજિતા વામપાર્શ્વે તુ દક્ષિણે ચાપરાજિતા ॥ ૨૦ ॥

અર્થ:—જયાશક્તિરૂપે આગળના ભાગમાં માફ રક્ષણ કરેા, વિજયાસ્વરૂપે પાછળના ભાગમાં માફ રક્ષણ કરેા. અજિતા સ્વરૂપે ડાબી બાજુમાં માફ રક્ષણ કરેા તથા અપરાજિતારૂપે દક્ષિણ બાજુમાં માફ રક્ષણ કરેા. (૨૦) સર્વ અંગાનુ રક્ષણ:—

शिखां मे द्योतिनी रक्षेदुमा मूर्ध्नि व्यवस्थिता ॥ मालाधरी ललाटे च भुवौ रक्षेद्यशस्विनी ॥ २१ ॥ અર્થ:—દ્યોતિની શક્તિસ્વરૂપે મારી શિખાનું, ઉમા સ્વરૂપે મસ્તકને વિશે, માલાના ધારણ કરનાર રૂપે લલાટને વિશે તથા યશસ્વિની શક્તિ સ્વરૂપે મારી બે બ્રહ્મટિનું રક્ષણ કરેા. (૨૧) ત્રિનેત્રા ચ ભુવો મધ્યે યમઘંટા ચ નાસિકે ॥ શંખિની ચક્ષુષો મધ્યે શ્રોત્રયો દ્વારવાસિની ॥ ૨૨ ॥

અર્થ:—ત્રણ નેત્રવાળાં દેવી બ્રહ્મટિના મધ્ય ભાગમાં, યમઘંટારૂપે નાસિકાનું, શંખિનીરૂપે બે આંખોને વિશે તથા દ્વારવાસિનીરૂપે મારા બે શ્રોત્રને વિશે તમે

રક્ષણ કરો. (૨૨) કપોલૌ કાલિકા રક્ષેત્ કર્ણમૂલે તુ શાંકરી ॥ નાસિકાયાં
 મુગન્ધા ચ ઉત્તરોષ્ઠે ચ ચર્ચિકા ॥ ૨૩ ॥ અર્થ:—કાલિકા દેવી બે કપોલનું,
 શંકરની શક્તિ સ્વરૂપે કાનના મૂળમાં, મુગન્ધારૂપે નાસિકાને વિશે, ચર્ચિકારૂપે
 ઉત્તરોષ્ઠમાં મારૂં રક્ષણ કરો. (૨૩) અધરે ચામૃતકલા જિહ્વાયાં ચ સરસ્વતી ॥
 દન્તાન્ રક્ષતુ કૌમારી કણ્ઠદેશે તુ ચંડિકા ॥ ૨૪ ॥ અર્થ:—અમૃત કળારૂપે
 નીચલા બોધમાં, સરસ્વતીરૂપે જિહ્વાને વિશે, કુમારની શક્તિરૂપે ઢાંતોનું તથા
 ચંડિકારૂપે કંઠ પ્રદેશનું રક્ષણ કરો. (૨૪) ઘણ્ટિકાં ચિત્રઘંટા ચ મહામાયા ચ
 તાલુકે ॥ કામાક્ષી ચિબુકં રક્ષેદ્ધાત્ત્વં મે સર્વમંગલા ॥ ૨૫ ॥ અર્થ:—ચિત્રઘંટા
 રૂપે ઘંટિકાનું, મહામાયારૂપે બે તાલુનું, કામાક્ષીરૂપે ચિબુકનું, તથા સર્વ મંગલા-
 રૂપે મારી વાણીનું રક્ષણ કરો. (૨૫) ગ્રીવાયાં મદ્રકાલી ચ પૃષ્ઠવંશે ધનુર્ધરી ॥
 નીલગ્રીવા બહિઃ કંઠે નલિકાં નલકૂબરી ॥ ૨૬ ॥ અર્થ:—ગ્રીવાને વિશે ભદ્ર-
 કાળીરૂપે, ધનુષને ધરનારાં શક્તિરૂપે પૃષ્ઠ ભાગમાં, નીલગ્રીવારૂપે કંઠના બહારના
 ભાગનું તથા નલકૂબરીરૂપે કંઠના નાળનું રક્ષણ કરો. (૨૬) સ્વર્ણધારિણ્યુભૌ સ્કન્ધૌ
 બાહૂ મે વજ્રધારિણી ॥ હસ્તયો દંડિની રક્ષેદંબિકા ચાંગુલીષુ ચ ॥ ૨૭ ॥
 અર્થ:—ખડ્ગને ધારણ કરનારરૂપે બે કાંધનું, વજ્રને ધારણ કરનારરૂપે બે બાહુનું,

દંડિનીરૂપે બે હાથોનું, તથા અંબિકારૂપે આંગળીઓનું રક્ષણ કરે. (૨૭)
 નચ્ચાલેશ્વરી રક્ષેત્ કુક્ષી રક્ષેન્નલેશ્વરી ॥ સ્તની રક્ષે ન્મહાદેવી મનઃ શોકવિ-
 નાશિની ॥ ૨૮ ॥ અર્થ:—શુભેશ્વરીરૂપે નખોનું રક્ષણ કરે, નલેશ્વરીરૂપે બે
 કૂખોનું, તથા મનના શોકનો નાશ કરનારી મહાદેવીરૂપે બે સ્તનોનું રક્ષણ કરે. (૨૮)
 હૃદયે લલિતા દેવી હૃદયે શૂલધારિણી ॥ નાભૌ ચ કામિની રક્ષેદ્ ગુહ્યં
 ગુહ્યેશ્વરી તથા ॥ ૨૯ ॥ અર્થ:—લલિતારૂપે હૃદયનું, ત્રિશૂલ ધરનારાંરૂપે ઉદરનું,
 કામિનીરૂપે નાભિનું તથા ગુહ્યેશ્વરીરૂપે મારા ગુહ્ય ભાગનું રક્ષણ કરે. (૨૯)
 ભૂતનાથા ચ મેદૂં મે ગુદે મહિષવાહિની ॥ કઠ્યાં ભગવતી રક્ષે જ્ઞાનુની
 વિંધ્યવાસિની ॥ ૩૦ ॥ અર્થ:—ભૂતનાથારૂપે મેદૂનું, મહિષવાહિનીરૂપે ગુદાનું,
 ભગવતીરૂપે કટિનું, વિંધ્યવાસિનીરૂપે બે જાંઘોનું રક્ષણ કરે. (૩૦)
 જંબે મહાબલા રક્ષેત્ સર્વકામપ્રદાયિની ॥ ગુલ્ફયો નારસિંહી ચ પાદૌ ચામિ-
 તતેજસી ॥ ૩૧ ॥ અર્થ:—સર્વ પ્રકારની કામનાને પૂરવાવાળાં મહાબલારૂપે
 બે જાંઘોનું, નારસિંહીરૂપે બે ગુદકનું તથા અપરિમિત તેજવાળાંરૂપે બે પગોનું
 રક્ષણ કરે. (૩૧) પાદાંગુલીઃ શ્રી મેં રક્ષેત્ પાદાથસ્તલવાસિની ॥ નચ્ચાન
 દંષ્ટ્રકરાલી ચ કૈશાંશ્ચૈવોર્ધ્વકેશિની ॥ ૩૨ ॥

અર્થ:—શ્રીરૂપે મારી પગોની આંગળીઓનું, તલવાસિનીરૂપે પગના નીચલા ભાગનું, વિકરાળ દાઢવાળાં સ્વરૂપે નખનું તથા ઉર્ધ્વકેશિનીરૂપે કેશોનું રક્ષણ કરે. (૩૨) રોમકૂપેષુ કૌવેરી ત્વચં વાગીશ્વરી તથા ॥ રક્તમજ્જા વસામાંસાન્ય-સ્થિમેદાંસિ પાર્વતિ ॥ ૩૩ ॥ અર્થ:—કૌભેરીરૂપે રૂવાટારૂપ કૂપોનું, વાગીશ્વરી રૂપે ત્વચાનું, તથા પાર્વતીસ્વરૂપે લોહી, મનન, વસા, માંસ, હાડકાં તથા મેદનું રક્ષણ કરે. (૩૩) અંત્રાણિ કાલરાત્રિશ્ચ પિત્તં ચ મુકુટેશ્વરી ॥ પદ્માવતી પદ્મ-કોશે કપે ચૂડામણિસ્તથા ॥ ૩૪ ॥ અર્થ:—કાળરાત્રીરૂપે આંતરડાંઓનું, મુકુટેશ્વરીરૂપે પિત્તનું, પદ્માવતીરૂપે હૃદયકમળરૂપ નિવાસસ્થાનનું, તથા ચૂડામણિરૂપે કંકનું રક્ષણ કરે. (૩૪) જ્વાલામુખી નલજ્વાલામભેદ્યા સર્વસંધિષુ ॥ શુક્રં બ્રહ્માણી મે રક્ષેચ્છાયાં છત્રેશ્વરી તથા ॥ ૩૫ ॥ અર્થ:—જ્વાળામુખીરૂપે નખ જ્વાળાનું, અભેદ્યારૂપે સર્વ સંધિઓનું, બ્રહ્માણીરૂપે શુક્રનું તથા છત્રેશ્વરીરૂપે મારી છાયાનું રક્ષણ કરે. (૩૫) અહંકારં મનો બુદ્ધિં રક્ષન્મે દર્શનાદેવી ॥ પ્રાણાપાનો તથા વ્યાનમુદાનં ચ સમાનકમ ॥ ૩૬ ॥ અર્થ:—ધર્મચારિણીરૂપે અહંકાર, મન તથા બુદ્ધિનું રક્ષણ કરે. પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ઉદાન તથા સમાન વાયુને આપ રક્ષણ કરે. (૩૬) વજ્રહસ્તા ચ મે રક્ષેત્ પ્રાણકલ્પે ચ શોભ-

नम् ॥ रसे रूपे च गन्धे च शब्दे स्पर्शे च योगिनी ॥ ३७ ॥

अर्थः—हाथमां वज्र धारण करी भारी छातीतुं आप रक्षणु करो. योगिनी स्वर्ग्ये रस, रूपा, गंध, शब्द तथा स्पर्श आदि भारी विषयोतुं रक्षणु करो. (३७) सत्त्वं रजस्तमश्चैव रक्षेन्नारायणी सदा ॥ आयू रक्षतु वाराही धर्म रक्षतु वैष्णवी ॥ ३८ ॥ अर्थः—नारायणी शक्तिस्वर्ग्ये भारी सत्त्व, रज तथा तम गुणोतुं रक्षणु करो. वाराहीस्वर्ग्ये भारी आयुषतुं रक्षणु करो, वैष्णवी शक्तिस्वर्ग्ये भारी धर्मतुं रक्षणु करो. (३८) यशः कीर्तिं च लक्ष्मीं च सदा रक्षतु मातरः ॥ गोत्रमिन्द्राणी मे रक्षतु पशून् मे रक्ष चंडिके ॥ ३९ ॥ अर्थः—माता स्वर्ग्ये सर्वदा यश, कीर्ति तथा लक्ष्मीतुं रक्षणु करो. इन्द्राणी स्वर्ग्ये भारी गोत्रतुं रक्षणु करो तथा डे अंडिकादेवी ! आप भारी पशुओतुं रक्षणु करो. (३९) पुत्रान् रक्षेन्महालक्ष्मीं भयिणीं रक्षतु भैरवी ॥ पंथानं सुपथारक्षेन्मार्गं क्षेमकरी तथा ॥ ४० ॥ अर्थः—महालक्ष्मी स्वर्ग्ये पुत्रोतुं रक्षणु करो, भैरवी स्वर्ग्ये लार्थोतुं रक्षणु करो, सारा भार्गवाणां देवी भारी भागतुं रक्षणु करो. वणी क्षेम करनास्वर्ग्ये भारी भार्गवतुं रक्षणु करो. (४०) राजद्वारे महालक्ष्मीं विजया सर्वतः स्थिता रक्षाहीनं तु यत्स्थानं वर्जितं कवचेन तु ॥ ४१ ॥ तत्सर्वं रक्ष मे देवि जयंति

પાપનાશિની ॥ પદમેકં ન ગચ્છેતુ યદીચ્છે ચ્છુભમાત્મનઃ ॥ ૪૨ ॥ અર્થઃ—
મહાલક્ષ્મી સ્વરૂપે રાજદ્વારમાં તથા વિજયારૂપે સર્વ સ્થળે રહી માફ રક્ષણ કરે.
કવચથી રહિત તથા રક્ષાથી રહિત જે કાંઈ સ્થાન હોય, (૪૧) તે સઘળા સ્થાનને
વિશે, હે દેવિ ! તમે માફ રક્ષણ કરો. જે મનુષ્ય શુભ ઈચ્છતો હોય, તેણે
એક પગલું પણ કવચના પાઠ વિના જવું નોંધ્યું નહિ. (૪૨)

કવચથી થતું ફળઃ—કવચેનાવૃત્તો નિત્યં યત્ર યત્રાધિગચ્છતિ ॥ તત્ર તત્રાર્થ-
લાભશ્ચ વિજયઃ સર્વકામિકઃ ॥ ૪૩ ॥ અર્થઃ—કવચવડે રક્ષણ કરાયલો મનુષ્ય
જ્યાં જ્યાં જાય છે ત્યાં ત્યાં સર્વ પ્રકારે અર્થ, લાભ, વિજય તથા સર્વકામના
પૂર્ણ થાય છે. (૪૩) યં યં કામયતે કામં તં તં પ્રાપ્નોતિ નિશ્ચિતમ્ ॥ પરમૈ-
શ્વર્યમતુલં પ્રાપ્સ્યતે ભૂતલે પુમાન્ ॥ ૪૪ ॥ અર્થઃ—જે જે કામનાતું ચિંતન કરે
છે તે તે કામનાને નિશ્ચયપૂર્વક તે પામે છે. તે મનુષ્ય પૃથ્વી ઉપર તુલના નહિ
થઈ શકે એવા પરમ ઐશ્વર્યને પામે છે. (૪૪) નિર્ભયો જાયતે મર્ત્યઃ સંગ્રામે-
ષ્વપરાજિતઃ ॥ ત્રૈલોક્યે તુ ભવેત્પૂજ્યઃ કવચેનાવૃત્તઃ પુમાન્ ॥ ૪૫ ॥ અર્થઃ—
તે મનુષ્ય લયથી રહિત થાય છે, સંગ્રામને વિશે તેનો કોઈ પરાજય કરી શકતું
નથી. કવચવડે રક્ષણ કરાયલો પુરૂષ ત્રણે લોકમાં પૂજ્ય થાય છે. (૪૫)

इदं तु देव्याः कवचं देवानामपि दुर्लभम् ॥ यः पठेत् प्रयतो नित्यं त्रिसंध्यं
 श्रद्धयान्वितः ॥ ४६ ॥ दैवी कला भवेत्तस्य त्रैलोक्येष्वपराजितः ॥ जीवेद्दर्प-
 शतं साग्रमपमृत्युविवर्जितः ॥ ४७ ॥ अर्थः—देवीनु' आ જે કવચ છે તે દેવોને
 પણ દુર્લભ છે. જે કોઈ પ્રયત્નપૂર્વક નિત્ય આનો પાઠ ત્રણે સંધ્યા સમયે શ્રદ્ધાથી
 યુક્ત થઈ કરે છે, (૪૬) તેને દેવી કળા પ્રાપ્ત થાય છે તથા તે પુરૂષ ત્રણે
 દોકમાં પરાજયથી રહિત થાય છે. પોતાના મોટા ભાઈ સહવર્તમાન તે પોતે સો
 વર્ષ જીવે છે. તે કોઈ પણ પ્રકારના અપમૃત્યથી રહિત થાય છે. (૪૭) નश्यन्ति
 व्याधयः सर्वे लूता विस्फोटकादयः ॥ स्थावरं जंगमं चैव कृत्रिमं चापि यद्वि-
 षम् ॥ ४८ ॥ अभिचाराणि सर्वाणि मंत्रयन्त्राणि भूतले ॥ भूचराः स्वेचराश्चैव
 जलजाश्चोपदेशिकाः ॥ ४९ ॥ सहजा कुलजा माला शाकिनी डाकिनी तथा ॥
 अन्तरिक्षचरा घोरा डाकिन्यश्च महाबलाः ॥ ५० ॥ ग्रहभूतपिशाचाश्च यक्षगंधर्व-
 राक्षसाः ॥ ब्रह्मराक्षसवैतालाः कूष्माण्डा भैरवादयः ॥ ५१ ॥ नश्यन्ति दर्शना-
 त्स्य कवचे हृदि संस्थिते ॥ मानोन्नति भवेद्वाङ्मतेજોટ્ટદિકરં પરમ્ ॥ ૫૨ ॥
 અર્થઃ—લૂતા તથા વિસ્ફોટકઆદિ સઘળા પ્રકારના તેના વ્યાધિઓ નાશ પામે છે.
 વત્સનાભ આદિરૂપ સ્થાવર, અર્પાદિરૂપ જંગમ, તથા પરસ્પર કલહરૂપી કૃત્રિમ

જે કાંઈ વૈર હોય, (૪૮) સર્વવડે કરાયેલ સવ અભિચાર પ્રયોગો, પૃથ્વીપર રચાયેલ અનેક પ્રકારનાં મંત્રોથી થતાં દુઃખ, પૃથ્વીપર ફરનારાવડે થનારા, આકાશને વિશે ફરનારાવડે થનારા, જલને વિશે રહેનારાવડે થનારા, તેમજ ખોટા ઉપદેશવડે થનારા જે કાંઈ દોષો, કુળમાં રહેલ દુષ્ટ દેવતાવડે થનારા દોષો, માલાવડે, ડાકિનીવડે, તથા શાકિનીવડે થનારા દોષો, (૪૯) સાથે રહેવાવડે ઉત્પન્ન થનારા દોષો, અંતરિક્ષમાં ફરનારી ઘોર, તથા મહાબળવાળી ડાકિનીઓ, (૫૦) ગ્રહો, ભૂતો, પિશાચો આ સર્વવડે થનારા દોષો, યક્ષ, ગંધર્વ તથા રાક્ષસોઆદિથી થનારા દોષો, બ્રહ્મ રાક્ષસ, વૈતાલ તથા કૂબ્જાંડ આદિવડે, તેમજ ભૈરવાદિવડે થનારા દોષો, (૫૧) આ સર્વ પ્રકારના દોષો જો કવચ હૃદયમાં રાખી રહે છે તો તે મનુષ્યના જોવા માત્રવડે આ સર્વ દોષો નાશ પામે છે. તેની રાખને ત્યાં માનમાં ઉન્નતિ થાય છે. આ કવચ અત્યંત તેજની વૃદ્ધિ કરનારું છે. (૫૨) યશમા વર્ધતે સોઽપિ કોર્તિમંદિતભૂતલે ॥ જપેત્ સપ્તશતીં ચંઢોં કૃત્વા તુ કવચં પુરા ॥ ૫૩ ॥ યાવદ્ભૂમણ્ડલં ધત્તે સશૈલવન-કાનનમ્ ॥ તાવત્તિષ્ઠતિ મેદિન્યાં સન્તતિઃ પુત્રપૌત્રિકી ॥ ૫૪ ॥ દેહાન્તે પરમં સ્થાનં યત્સુરૈરપિ દુર્લભં ॥ પ્રાપ્નોતિ પુરુષો નિત્યં મહામાયાપ્રસાદતઃ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ:-કીર્તિવડે શોભાયમાન પૃથ્વીપર આ મનુષ્ય યશવડે વૃદ્ધિ પામે છે. પ્રથમ

કવચનો પાઠ કર્યા પછી જે સપ્તશતીનો પાઠ કરે છે, (૫૩) તે મનુષ્ય જ્યાંસૂધી પૃથ્વીપર પર્વત, વન તથા વૃક્ષાદિથી ભરપૂર જંગલો રહેલાં છે, ત્યાંસૂધી પૃથ્વીપર પુત્ર તથા પૌત્રાદિથી સુકૃત થઈ રહે છે. (૫૪) દેહના અંત ક્ષમચે દેવોને પણ દુર્લભ એવા પરમ સ્થાનને તે પામે છે મહામાયાની કૃપાવડે તે પુરૂષ આ સર્વ પ્રકારને મેળવે છે. (૫૫) ઇતિશ્રી વારાહપુરાણમાં હરિ, હર તથા બ્રહ્માવડે કરાયેલ દેવીનું કવચ સમાપ્ત.

અર્ગલા સ્તુતિ:-(અર્ગલાનો અર્થ પાઠ કરતી વખતે સર્વ પ્રકારનું સામર્થ્ય દેવી આપે, કે જેથી રાક્ષસ અદિ દુષ્ટનો નાશ થાય. આથી જેમ દ્વારને બંધ કરવા આગળો હોય છે તેમ દુષ્ટાદિ તે સ્થાન પર નહિ આવવા માટે આગળાણે આ અર્ગલા સ્તુતિ છે.) આ અર્ગલા સ્તોત્ર મંત્રના ઋષિરૂપે વિષ્ણુ છે, છંદ અનુષ્ટુપ છે તથા દેવતારૂપે શ્રી મહાલક્ષ્મી છે. શ્રી જગદંબાની પ્રીતિ થવા માટે આનો જપવિશે વિનિયોગ છે. ૐ નમશ્ચણ્ડિકાયૈ ॥ માર્કંડેય ઉવાચ ॥ જયન્તી મંગલા કાલી ભદ્રકાલી કપાલિની ॥ દુર્ગા ક્ષમા શિવા ધાત્રી સ્વાહા સ્વધા નમોઽસ્તુ તે ॥ ૧ ॥ મધુકૈટભવિદ્રાવિ વિધાતૃવરદે નમઃ ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૨ ॥ મહિષાસુરનિર્નાશિ ત્રિધાતૃવરદે નમઃ ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૩ ॥ રક્તબીજવધે

દેવિ 'ચંદ્રમુંડવિનાશિની ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૪ ॥
 શુંભસ્યૈવ નિશુંભસ્ય ધૂમ્રાક્ષસ્ય ચ મર્દિની ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ
 દ્વિષો જહિ ॥ ૫ ॥ અર્થ:-ૐ અંડિકા દેવીને નમસ્કાર છે. માર્કંડેય મુનિ કહેવા
 લાગ્યા;-આ દેવી સર્વથી ઉત્કૃષ્ટરૂપે હોવાથી જય'તીરૂપે, જન્મ મરણાદિનો
 નાશ કરનારાં હોવાથી મંગલારૂપે, પ્રલય કાળમાં સર્વનું લક્ષણ કરનારાં હોવાથી
 કાલી સ્વરૂપે, સુખને આપવાવાળાં હોવાથી લદ્રકાલીરૂપે, બ્રહ્માદિનો નાશ કરી
 તેઓના કપાળને હાથમાં લઈ કરનારાં હોવાથી કપાલિનીરૂપે, અષ્ટાંગયોગ, સર્વ
 કર્મ તથા ઉપાસનારૂપી કલેશવડે પ્રાપ્ત થનારાં હોવાથી દુર્ગારૂપે, ભકતોના
 અપરાધની ક્ષમા કરનાં હોવાથી ક્ષમારૂપે, કલ્યાણને કરનારાં હોવાથી શિવારૂપે,
 સર્વ પ્રપંચને ધારણ કરનારાં હોવાથી ધાત્રીરૂપે, દેવોને પોષનારાં હોવાથી સ્વાહા-
 રૂપે તથા પિતૃઓને પોષનારાં હોવાથી સ્વધારૂપે આપ છો. આપને અમારા
 નમસ્કાર છે. (૧) આપ મધુ તથા કૈટભ દૈત્યનો નાશ કરવાવાળાં છો. વળી રાક્ષ-
 સોનો નાશ કરવા માટે બ્રહ્માને વરદાન આપવાવાળાં આપ છો. મને આપનુંરૂપ
 કહેતાં પરમાત્મ વસ્તુ, જય કહેતાં વેદની સ્મૃતિ, તત્ત્વજ્ઞાનવડે થનારો યશ,
 આપ મને આપો. આપ મારા કામ કોધાદિ શત્રુઓનો નાશ કરો. (૨) આપ

મહિષાસુરનો વધ કરવાવાળાં છે. આપ બ્રહ્માને વરદાન આપવાવાળાં છે. આપ
 મને પરમાત્મ વસ્તુ, વેદસ્મૃતિ તથા તત્વજ્ઞાનવડે થનાર યશ મને આપો.
 આપ મારા કામ ક્રોધાદિ શત્રુઓનો નાશ કરો. (૩) હે દેવિ ! આપ રકતપીજનો
 નાશ કરનારાં છે. આપ ચંડ તથા મુંડનો નાશ કરવાવાળાં છે. આપ મને
 પરમાત્મ વસ્તુ, વેદસ્મૃતિ તથા તત્વજ્ઞાનવડે થનાર યશ મને આપો. મારા કામ ક્રોધાદિ
 શત્રુઓનો આપ નાશ કરો. (૪) આપ શુભ હૈત્યનો, નિશુભ હૈત્યનો તથા
 ધૂમ્રાક્ષનો, નાશ કરવાવાળાં છે. આપ પરમાત્મ વસ્તુરૂપી રૂપ, વેદ સ્મૃતિરૂપ
 જય, તત્વજ્ઞાનરૂપી યશ મને આપો. આપ મારાં કામ ક્રોધાદિ શત્રુઓનો નાશ કરો. (૫)
 વંદિતાંઘ્રિયુગે દેવિ સર્વસૌભાગ્યદાયિની ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ
 દ્વિષો જહિ ॥ ૬ ॥ અચિત્યરૂપચરિતે સર્વશત્રુવિનાશિની ॥ રૂપં દેહિ જયં
 દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૭ ॥ નતેમ્યઃ સર્વદા ભક્તયા ચઙ્કિકે દુરિતાપહે
 રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૮ ॥ સ્તુવઙ્ગયો ભક્તિપૂર્વ ત્વાં
 ચંઙ્કિકે વ્યાધિનાશિની ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૯ ॥
 ચંઙ્કિકે સતતં યે ત્વા મર્ચયંતીહ ભક્તિતઃ ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ
 ॥ ૧૦ ॥ અર્થઃ—આપનાં ચરણયુગલને બ્રહ્મા તથા વિષ્ણુ આદિ નમન કરે છે. હે દેવી !

આપ સર્વ પ્રકારના સૌભાગ્યને આપવાવાળાં છે. આપ મને પરમાત્મ વસ્તુ સ્વરૂપવાળું રૂપ, વેદની સ્મૃતિરૂપી જય, તથા તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ યશ આપો. આપ મારા કામ ક્રોધાદિનો નાશ કરો. (૬) આપનું ચરિત ચિંતન કરવા અશક્ય છે. આપ સર્વ શત્રુઓનો વિનાશ કરનારાં છો. આપ પરમાત્મ વસ્તુ સ્વરૂપવાળું રૂપ, વેદ સ્મૃતિરૂપ જય, તથા તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ યશ આપો. વળી કામ તથા ક્રોધાદિનો નાશ કરો (૭) ભક્તિ વડે સર્વદા જેઓ આપને નમન કરવાવાળા છે તેઓની, હે ચંડિકા ! આપત્તિનો આપ નાશ કરવાવાળાં છો. આપ પરમાત્મ વસ્તુ સ્વરૂપ રૂપ, વેદ સ્મૃતિરૂપ જય, તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ યશ આપો. મારા કામ ક્રોધાદિનો નાશ કરો. (૮) જેઓ આપનાં ભક્તિપૂર્વક સ્તુતિ કરે છે, હે ચંડિકા ! તેઓના વ્યાધિઓનો આપ નાશ કરવાવાળાં છો. આપ પરમાત્મા વસ્તુ સ્વરૂપ રૂપ, વેદ સ્મૃતિરૂપ જય તથા તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ યશ આપો. મારા કામ ક્રોધાદિનો આપ નાશ કરો. (૯) હે ચંડિકા ! ભક્તિ વડે જેઓ આપનું અર્ચન કરે છે તેઓને પરમાત્મ વસ્તુ, વેદ સ્મૃતિ તથા તત્ત્વજ્ઞાન આપો. તેઓના કામ તથા ક્રોધાદિ રૂપ શત્રુનો નાશ કરો. (૧૦)

देहि सौभाग्यमारोग्यं देहि देवि परंमुखम्॥ रूपं देहि जयं देहि यशो देहि
द्विषो जहि ॥ ११ ॥ विधेहि द्विषतां नाशं विधेहि बलमुच्चकैः ॥ रूपं देहि

જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૧૨ ॥ વિધેહિ દેવિ કલ્યાણં વિધેહિ
 પરમાં શ્રિયમ્ ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૧૩ ॥ વિદ્યા-
 વન્તં યશસ્વન્તં લક્ષ્મીવન્તં જનં કુરુ ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો
 જહિ ॥ ૧૪ ॥ પ્રચંડદૈત્યદર્પદ્વને ચણ્ડિકે પ્રણતાય મે ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ
 યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૧૫ ॥ અર્થ:-હે દેવિ ! આપ મને સૌભાગ્ય, આરોગ્ય
 તથા પરમ સુખ આપો. આપ મને પરમાત્મવસ્તુ, સ્મૃતિ તથા તત્ત્વજ્ઞાન આપો તથા
 મારા કામ ક્રોધાદિનો નાશ કરો. (૧૧) જેઓ દ્વેશ કરવાવાળા છે તેઓનો આપ નાશ
 કરો. મને અતિશય ઉચ્ચ બળ આપો. મને પરમાત્મવસ્તુ, વેદ સ્મૃતિ તથા તત્ત્વજ્ઞાન
 આપો. વળી આપ મારા કામ ક્રોધાદિનો નાશ કરો. (૧૨) હે દેવિ ! મારું કલ્યાણ કરો.
 મને વિપુલ લક્ષ્મી આપો. મને પરમાત્મવસ્તુ, વેદ સ્મૃતિ તથા તત્ત્વજ્ઞાન આપો. મારા
 કામ ક્રોધાદિનો નાશ કરો. (૧૩) મને વિદ્યાવાળો, લક્ષ્મીથી યુક્ત તથા યશવાળો
 કરો. મને પરમાત્મવસ્તુ, વેદસ્મૃતિ તથા તત્ત્વજ્ઞાન આપો. મારા કામ ક્રોધાદિનો
 નાશ કરો. (૧૪) આપ મહાન દૈત્યોના અહંકારને તોડવાવાળાં છો. હે અંડિકા !
 આપને હું નમન કરું છું. મને આપ પરમાત્મ વસ્તુ, વેદસ્મૃતિ તથા તત્ત્વજ્ઞાન
 આપો. મારા કામ ક્રોધાદિનો નાશ કરો. (૧૫) ચતુર્બુજે ચતુર્વક્ત્રસંસ્તુતે પરમેશ્વરિ ॥

રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥૧૬॥ કૃષ્ણેન સંસ્તુતે દેવિ શશ્વ-
 ઝકૃત્યા ત્વમમ્બિકે । રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૧૭ ॥
 હિમાચલસુતાનાયસંસ્તુતે પરમેશ્વરિ ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ
 ॥૧૮॥ સુરારુદ્રસંસ્તુતે નિષ્કલંકરૂપેમ્બિકે । રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ
 દ્વિષો જહિ ॥૧૯॥ ઇન્દ્રાણિપતિસદ્ભાવપૂજિતે પરમેશ્વરિ ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ
 યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૨૦ ॥ અર્થ:-આપ ચાર ભુજવાળાં છો. આપ પરમ
 ઇશ્વરીરૂપે છો. આપનાં ચાર મુખોની સ્તુતિ કરવામાં આવે છે. આપ મને પરમા-
 ત્મવસ્તુ, વેદ સ્મૃતિ તથા તત્ત્વજ્ઞાન આપો. મારા કામ ક્રોધાદિ શત્રુનો આપ નાશ
 કરો. (૧૬) આપ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનવડે ભક્તિપૂર્વક સર્વદા સ્તુતિ કરવામાં આવો
 છો. હે અંબિકા ! મને પરમાત્મવસ્તુ, વેદસ્મૃતિ તથા તત્ત્વજ્ઞાન આપો. મારા કામ-
 ક્રોધાદિનો નાશ કરો. (૧૭) હે પરમ ઇશ્વરિ ! હિમાચળ પર્વતનાં પુત્રી પાર્વતીજીના
 સ્વામી શ્રીશંકરવડે આપ પૂજન કરાઓ છો. મને આપ પરમાત્મવસ્તુ, વેદસ્મૃતિ તથા
 તત્ત્વજ્ઞાન આપો. મારા કામ ક્રોધાદિનો નાશ કરો. (૧૮) આપનાં ચરણોને દેવો તથા
 દૈત્યોના મસ્તકનાં રત્નો સ્પર્શ કરે છે. હે અંબિકા ! આપ મને પરમાત્મવસ્તુ,
 વેદસ્મૃતિ તથા તત્ત્વજ્ઞાન આપો. મારા કામ ક્રોધાદિ શત્રુનો નાશ કરો. (૧૯) આપ

ઇન્દ્રાણીના પતિ ઇન્દ્રવટે સહભાવથી પૂજન કરાવ્યો છે. હે પરમેશ્વરિ ! મને પરમાત્મ
 વસ્તુ, વેદસ્મૃતિ તથા તત્વજ્ઞાન આપો. મારા કામ ક્રોધાદિનો નાશ કરો. (૨૦)
 દેવિ પ્રચ્છદોર્દ્ધદૈત્યદર્પવિનાશિનિ ॥ રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો
 જહિ ॥ ૨૧ ॥ પુત્રાન્ દેહિ ધનં દેહિ સર્વાન્ કામાશ્ચ દેહિ મે ॥ રૂપં દેહિ
 જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૨૨ ॥ દેવિ ભક્તજનોદ્દામદત્તાનન્દોદયેઽમ્બિકે ॥
 રૂપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ દ્વિષો જહિ ॥ ૨૩ ॥ પત્નીં મનોરમાં દેહિ
 મનોવૃત્તાનુસારિણીમ્ ॥ તારિણીં દુર્ગસંસારસાગરસ્ય કુલોદ્ભવામ્ ॥ ૨૪ ॥ इदं स्तोत्रं-
 પઢિત્વા તુ મહાસ્તોત્રં પઠેન્નરઃ ॥ સ તુ સત્સતીસંખ્યાવરમાપ્નોતિ સંપદામ્ ॥ ૨૫ ॥
 અર્થઃ—હે દેવિ ! આપ પ્રચંડ હાથરૂપી ઇન્દ્રવટે દૈત્યના અહંકારનો નાશ કરો છે.
 આપ મને પરમાત્મવસ્તુ, વેદસ્મૃતિ તથા તત્વજ્ઞાન આપો. મારા કામ ક્રોધાદિરૂપ
 શત્રુનો નાશ કરો. (૨૧) આપ પુત્રોને, ધનને તથા સર્વ પ્રકારની કામનાને પૂરી
 પાડો. આપ મને પરમાત્મવસ્તુ, વેદસ્મૃતિ તથા તત્વજ્ઞાન આપો. આપ મારા કામ
 ક્રોધાદિરૂપ શત્રુનો નાશ કરો. (૨૨) ભક્તોમાં જેઓ શ્રેષ્ઠ છે તેવાઓને આનંદોદય
 અર્થાત્ શ્રોક્ષને આપ આપવાવાળાં છે. હે અંબિકા ! આપ મને પરમાત્મવસ્તુ,
 વેદસ્મૃતિ તથા તત્વજ્ઞાન આપો. મારા કામ ક્રોધાદિનો આપ નાશ કરો. (૨૩)

મારા મનની વૃત્તિને અનુસરે એવી મનોરમ પત્ની મને આપો. તે સ્ત્રી દુઃખેકરી ગમન કરવા યોગ્ય, સંસાર સાગરને તારવાવાળી હોય તથા સારા કુળમાં જન્મેલી હોય તેવી આપો. (૨૪) આ સ્તોત્રનો પાઠ કર્યા પછી જે મનુષ્ય મહાસ્તોત્રનો પાઠ કરે છે તે મનુષ્ય સાતસો વર્ષ સુધી અનંત સ્વરૂપવાળી સંપત્તિને પામે છે. (૨૫) માર્કંડેય પુરાણમાં અર્ગલા સ્તોત્ર સંપૂર્ણ.

કીલકઃ—(કીલકનો અર્થ એ કે, જેમ કોઈ વસ્તુ બરોબર બેસાડવા ખીલો હોય તેમ જ્યાં આસન માંડી બેઠા હોઈએ ત્યાં કોઈપણ વિઘ્ન નહિ આવવા ખીલારૂપે સ્થાયી રહેવા દેવીની સ્તુતિ કરવી.) આ કીલક મંત્રના ઋષિરૂપે શિવ છે, છંદ અનુષ્ટુપ છે. દેવતા મહા સરસ્વતી છે. શ્રી જગદંબાની પ્રીતિ થવા માટે જપ વિશે આ સ્તોત્રનો વિનિયોગ છે. જપ માત્રથી થતી સિદ્ધિઃ—ૐ નમઃ શ્રણ્ડકાયૈ ॥ માર્કંડેય ઉવાચ ॥ વિશુદ્ધજ્ઞાનદેહાય ત્રિવેદી દિવ્યચક્ષુષે ॥ શ્રેયઃ પ્રાપ્તિનિમિત્તાય નમઃ સોમાર્ધધારિણે ॥ ૧ ॥ સર્વમેતદ્દિના યસ્તુ મન્ત્રાણામપિ કોલકમ્ ॥ સોઽપિ ક્ષેમમવાપ્નોતિ સતતં જાપ્યતત્પરઃ ॥ ૨ ॥ અર્થઃ—માર્કંડેય ઋષિ બોલ્યા; જે નિર્મળજ્ઞાન સ્વરૂપવાળા છે, જેઓ ત્રણ વેદથી યુક્ત છે, જેઓ દિવ્ય ચક્ષુવાળાં છે તથા જે કલ્યાણની પ્રાપ્તિના હેતુરૂપે છે, તેમજ જે અર્ધ

સામન ધારણ કરવાવાળાં છે, આવા પુરૂષને મારા નમસ્કાર છે. (૧) કોઈપણ ખીબા સ્તોત્રાદિના જે કોઈ મંત્રોને વિશે નહિ હોય એવા આ કીલકનો હંમેશ પાઠ કરવામાં તત્પર રહે છે, તે સર્વ પ્રકારની કુશળતાને પામે છે. (૨)

સ્તોત્રથી થતું ફળ:—સિધ્યન્ત્યુચ્ચાટનાદીનિ વસ્તૂનિ સકલાન્યપિ ॥
 एतेन स्तुवतां नित्यं स्तोत्रमात्रेण सिध्यति ॥ ३ ॥ न मंत्रो नौषधं तत्र न
 किञ्चिदपि विद्यते ॥ विना जाप्येन सिध्येत सर्वमुच्चाटनादिकम् ॥ ४ ॥ सम-
 ग्राण्यपि सिध्यन्ति लोकशंकाभिर्मां हरः ॥ कृत्वा निमन्त्रयामास सर्वमेव मिदं
 शुभम् ॥ ५ ॥ स्तोत्रं वै चण्डिकायास्तु तच्च गुह्यं चकार सः ॥ समाप्नोति
 स पुण्येन तां यथावन्नियन्त्रणाम् ॥ ६ ॥ सोऽपि क्षेममवाप्नोति सर्वमेव न
 संशयः ॥ कृष्णायां वा चतुर्दश्यामष्टम्यां वा समाहितः ॥ ७ ॥ ददाति
 प्रतिगृह्णाति नान्यथैषा प्रसीदति ॥ इत्थं रूपेण कीलेन महादेवेन कीलीतम् ॥ ८ ॥
 અર્થ:-જે કેવળ જપમાંજ તત્પર છે તેવા પુરૂષના ઉચ્ચાટનાદિ સર્વ કર્મો સિદ્ધ થાય છે. વળી કેવળ સપ્તશતીના પાઠવડે સ્તુતિ કરનારા છે તેઓના પર સન્નિધાનંદ રૂપિણી દેવી પ્રસન્ન થાય છે. (૩) આ પુરૂષને કાર્યની સિદ્ધિમાં મંત્રની જરૂર પડતી નથી, તેમજ ખીબા કોઈ સાધનની જરૂર પડતી નથી. પણ કેવળ

સ્તોત્રમાત્રનો પાઠ કરે છે તથા જપને નથી કરતો, છતાં તે પુરુષને સર્વ અભિ-
ચારિક કર્મ તથા સર્વ પ્રકારનાં ઇછિત કર્મો સિદ્ધ થાય છે. (૪) જપવડે સિદ્ધિ
થાય અથવા તેો સ્તોત્રમાત્રવડે સિદ્ધિ થાય, આ બે પ્રકારની ક્ષોડ્ધને જે શંકા થાય
તે શંકાનો નાશ કરવા મહાદેવે સઘળાઓને એકત્ર બોલાવ્યા તથા તેઓને કહ્યું
કે, સપ્તશતીનું આખ્યાનજ કેવળ શુભપ્રદ છે. (૫) તેમણે ચંડિકાનું સ્તોત્ર,
જે પ્રચલિત અવસ્થામાં ન હતું, તે સ્તોત્રને બનાવ્યું. આ સ્તોત્રના પાઠનો જપ
કરવાથી જે પુણ્ય થાય છે તેની કદાપિ સમાપ્તિ થતી નથી. પ્રથમના પદ્યથી જે
સંકેત ઉત્પન્ન થાય, તેનો નાશ શિવે આ પ્રમાણે કર્યો, એમ તમારે યથાર્થ
રીતે જાણવું. (૬) સ્તોત્રાદિના કેવળ જપ કરનાર પણ કલ્યાણને પામે છે, એમાં
કેંઈ રીતનો સંશય નથી. (અર્થાત્ મહાદેવે આ સ્તોત્ર કહેલ હોવાથી અચિંત્ય
ફળને આપનાર છે.) જે મહિનામાં સારી પ્રાપ્તિ થયલી હોય, તે મહિનામાં જે
ઉપાસક કૃષ્ણ પક્ષની ચૌદશ અથવા આઠમે એકાગ્ર ચિત્તવાળો થઈ સઘળું ન્યાય-
વડે મેળવાયેલ ધન દેવીને અર્પણ કરે છે તથા પછી દેવીની આજ્ઞાને મનવડે
મેળવી, પોતાના શરીરના નિર્વાહ માટે તે આપેલા દ્રવ્યનો પ્રતિગ્રહ કરે છે, તેના
પર દેવી પ્રસન્ન થાય છે, પણ બીજી કેંઈ રીતે નહિ. આ રીતે સિદ્ધિને દ્રઢ કરનાર
આ સ્તોત્રને મહાદેવે રચેલ છે. (૭-૮) યો નિષ્કીલાં વિધાયૈ નિત્યં જપતિ

સુસ્ફુટમ્ ॥ સ સિદ્ધઃ સ ગણઃ સોઽપિ ગન્ધર્વો જાયતે નરઃ ॥૧૯॥ ન ચૈવા-
 પ્યતતસ્તસ્ય ભયં ક્વાપિ હિ જાયતે ॥ નાલ્પમૃત્યુવશં યાતિ મૃતો મોક્ષમવાપ્નુયાત્
 ॥૧૦॥ જ્ઞાત્વા પ્રારભ્ય કુર્વીત હ્યકુર્વાણો વિનશ્યતિ ॥ તતો જ્ઞાત્વૈવ સંપન્નમિદં
 પ્રારભ્યતે બુધૈઃ ॥૧૧॥ સૌભાગ્યાદિ ચ યત્કિશ્ચિદ્વિદ્યતે લલનાજને ॥ તત્સર્વં
 ત્વત્પ્રસાદેન તેન જાપ્યમિદં શુભમ્ ॥૧૨॥ જ્ઞાનૈસ્તુ જાપ્યમાનેઽસ્મિન્ સ્તોત્રે સંપત્તિ-
 રુચ્ચકૈઃ ॥ ભવત્યેવ સમગ્રાપિ તતઃ પ્રારભ્યમેવ તત્ ॥૧૩॥ ऐश्वर्यं यत्प्रसादेन
 सौभाग्यारोग्यसंपदः ॥ शत्रुहानिः परो मोक्षः स्तुयसे सा न किं जनैः ॥૧૪॥
 અર્થઃ—જ્ઞાન તથા પ્રતિગ્રહરૂપ સપ્તશતીના કીલકને કરી યથાશક્તિ જપ કરે છે
 તે સિદ્ધસ્વરૂપે થાય છે. તે દેવીના ગણરૂપે થાય છે. વળી તે સર્વ જગતના
 રક્ષણને વિશે ગંધર્વ સ્વરૂપે થાય છે. (૯) આ રીતે કરવાવાળાને કોઈપણ સમયે તથા
 કોઈપણ સ્થળે ભય થતો નથી. તે અપમૃત્યુને પામતો નથી. તે મરણ પામ્યા પછી
 મોક્ષને પામે છે. (૧૦) આ પ્રમાણે કીલકને પાઠ કરી પછી સપ્તશતીનો પાઠ
 કરવો. જે કીલકને પાઠ કર્યા વિના સપ્તશતીનો પાઠ કરે છે તે નાશને પામે છે.
 અર્થાત્ તેને સિદ્ધિ થતી નથી. માટે કીલકને જાણ્યા પછી સંપત્તિ આપનારા
 આ સ્તોત્રનો પાઠ વિદ્વાને કરે છે. (૧૧) સ્ત્રીઓને વિશે જે કાંઈ સૌભાગ્ય જોવામાં

આવે છે તે સવ સૌભાગ્યાદિ દેવીની કૃપાવડે મળે છે. માટે અવશ્ય આ શુભને કરનારાં સ્તોત્રનો જપ કરવો જોઈએ. (૧૨) પોતાના જ કર્ણને સંભળાય, એવી રીતે આસ્તેથી પાઠ થાય તો કેટલીક સંપત્તિ મળે છે. પણ જો ઉચ્ચ સ્વરે પાઠ કરે છે તો તે સમગ્ર સંપત્તિથી યુક્ત થાય છે. આથી કરી ઉચ્ચ સ્વરેજ આ સ્તોત્રનો પાઠ કરવો જોઈએ. (૧૩) જે દેવીની કૃપાવડે સૌભાગ્ય, આરોગ્ય, સંપત્તિ તથા ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત થાય છે, વળી શત્રુનો નાશ તથા શ્રેષ્ઠ એવો મોક્ષ મળે છે તે દેવીને મૂકી બીજા અન્ય દેવીની મનુષ્યોએ શા માટે ઉપાસના કરવી જોઈએ ? (૧૪) આ રીતે ભગવતીનું કીલક સ્તોત્ર સંપૂર્ણ.

આ શ્રી નવાર્ણ મંત્રના ઋષિઓ રૂપે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તથા મહેશ્વર છે. છંદો ગાયત્રી, ઉષ્ણિઃ તથા અનુષ્ટુપ છે. દેવતા રૂપે શ્રી મહાકાલી, મહાલક્ષ્મી તથા મહાસરસ્વતી છે. શક્તિઓ રૂપે નંદા, શાકંભરી તથા ભીમા છે. બીજા રૂપે રક્ત-દંતિકા, દુર્ગા તથા ભામરી છે. તત્ત્વરૂપે અગ્નિ, વાયુ તથા સૂર્ય છે. સમ શતીના પાઠના અંગપણાવડે નવાર્ણ મંત્રના જપ વિશે આનો વિનિયોગ છે. ॐ બ્રહ્માવિષ્ણુ-મહેશ્વરઋષિભ્યાં નમઃ એમ કહી મસ્તકને વિશે, ॐ ગાયત્રીઉષ્ણિઃઅનુષ્ટુપ્છંદોભ્યો નમઃ કહી મુખને વિશે, ૐ શ્રીમહાકાલીમહાલક્ષ્મીમહાસરસ્વતીદેવતાભ્યો નમઃ

કહી દૃઢ્યને વિશે, ઐં નંદાશાકંભરીમીમાશક્તિભ્યો નમઃ કહી દક્ષિણ સ્તન વિશે,
 ઐં રક્તદંતિકાદુર્ગામ્રામરીબોજેભ્યો નમઃ કહી ડાબા સ્તન વિશે, ઐં અગ્નિવાયુ-
 સૂર્યતત્ત્વેભ્યો નમઃ કહી નાભિ વિશે તથા મૂલમંત્રવડે બે હાથોને વિશે ન્યાસ કરવા.
 નીચે પ્રમાણે અગ્નીઆર પ્રકારના ન્યાસોઃ—(૧) માતૃકા ન્યાસઃ—દેવસાક્ષ્યને
 પમાડનાર માતૃકાન્યાસ પાના ઉબના ૧લા પૃષ્ઠમાં કહ્યા પ્રમાણે પ્રથમ ન્યાસ કરવા.
 (૨) સારસ્વતાભિધ ન્યાસઃ—સર્વત્ર પ્રણવપૂર્વક નીચે પ્રમાણે ન્યાસ કરવાઃ—
 ઐં પેં હ્રીં ક્લીં નમઃ કહી બે કનિષ્ઠિકાને વિશે, ઐં નમઃ કહી બે અનામિકાને
 વિશે, ઐં નમઃ કહી બે મધ્યમ અંગુલિ વિશે, ઐં નમઃ કહી બે તર્જની વિશે,
 ઐં નમઃ કહી બે અંગુઠાને વિશે, ઐં નમઃ કરના મધ્ય વિશે, ઐં નમઃ કહી
 હાથના પૃષ્ઠને વિશે, ઐં નમઃ કહી મહિષંધ વિશે, ઐં નમઃ કહી બે કાખોમાં,
 પેં હ્રીં ક્લીં નમઃ હૃદયાય નમઃ ॥ પેં હ્રીં ક્લીં નમઃ શિરસે સ્વાહા ॥ પેં હ્રીં ક્લીં
 નમઃ શિસ્ત્રાયૈ વષટ્ ॥ પેં હ્રીં ક્લીં નમઃ કવચાય હું ॥ પેં હ્રીં ક્લીં નમઃ નેત્ર-
 ત્રયાય વૌષટ્ ॥ પેં હ્રીં ક્લીં નમઃ અસ્ત્રાયફટ્ આ રીતે ૫૭ંગ ન્યાસ કરવા. આ
 સારસ્વત નામના ન્યાસ જડતાનો નાશ કરવાવાળા છે. (૩) માતૃગણુ ન્યાસ
 નીચે પ્રમાણેઃ—ઐં હ્રીં બ્રાહ્મી કહી પૂર્વ દિશાને વિશે માંડે રક્ષણ કરે, હ્રીં માહેશ્વરી

કહી અગ્નિ ખૂણમાં માડું રક્ષણ કરો, હ્રીં કૌમારી દક્ષિણ દિશામાં માડું રક્ષણ કરો,
 હ્રીં વૈષ્ણવી નૈઋતિ કોણમાં માડું રક્ષણ કરો, હ્રીં વારાહી પશ્ચિમ કોણમાં માડું
 રક્ષણ કરો, હ્રીં હનુમાળી વાયવ્યમાં માડું રક્ષણ કરો. હ્રીં જામુંદા ઉત્તર દિશામાં
 માડું રક્ષણ કરો. હ્રીં મહાલક્ષ્મીઃ ઇશાનકોણમાં માડું રક્ષણ કરો, હ્રીં ક્યોમૈશ્વરી
 ઉર્ધ્વ ભાગમાં માડું રક્ષણ કરો, હ્રીં સપ્ત હ્રીંશ્વરી ભૂમિને વિશે માડું રક્ષણ કરો,
 હ્રીં કામેશ્વરી પાતાલને વિશે માડું રક્ષણ કરો. આ રીતે ત્રૈલોક્યને વિશે વિજય
 આપવાવાળો માતૃગણ ન્યાસ છે. (૪) નંદબાહિ ન્યાસઃ કમળના અંકુશ વડે શણગા-
 રાયલાં નંદબાહિ દેવી મારા પૂર્વ તરફના અંગોનું રક્ષણ કરો, ખડ્ગ પાત્રને ધરવાવાળાં
 રક્તકંતિકા દેવી મારા દક્ષિણ તરફના અંગનું રક્ષણ કરો, પુષ્પ પલ્લવવડે યુક્ત
 શાકંભરી દેવી મારા પશ્ચિમ તરફના અંગનું રક્ષણ કરો, હાથમાં ધનુષ બાણવાળાં
 દુર્ગાદેવી મારી ડાબી તરફના અંગનું રક્ષણ કરો, મસ્તકરૂપી પાત્રવાળા ભીમાદેવી
 મસ્તકથી ચરણ પર્યંત માડું રક્ષણ કરો, વિચિત્ર કાંતિવાળાં ભ્રામરી દેવી પાદાદિથી
 મસ્તકના અંત સુધી માડું રક્ષણ કરો. આ નંદબાહિ ન્યાસ વૃદ્ધાવસ્થા તથા મૃત્યુનો
 નાશ કરવાવાળો છે. (૫) બ્રહ્માહિ ન્યાસઃ-પાદાદિથી નાભિ પર્યંત બ્રહ્મા માડું
 રક્ષણ કરો, નાભિથી વિશુદ્ધિ પર્યંત જનાર્દન માડું રક્ષણ કરો, વિશુદ્ધિથી બ્રહ્મરંધ્ર
 પર્યંત રૂદ્ર માડું રક્ષણ કરો, હંસ મારા બે પગનું રક્ષણ કરો, વૈનતેય અર્થાત્

ગરૂડ મારા બે હાથનું રક્ષણ કરો, વૃષભ મારી બે આંખોનું રક્ષણ કરો, ગજનન
 મારા સંઘળા અંગનું રક્ષણ કરો, આનંદમય હરિ પર તથા અપર એમ દેહના મારા
 બે ભાગોનું રક્ષણ કરો. આ રીતનો પ્રહ્લાદિ ન્યાસ સર્વ પ્રકારની કામનાને પૂર્ણ
 કરનાર છે. (૬) મહાલક્ષ્મીઆદિ ન્યાસ:-અઠાર ભુજવાળાં મહાલક્ષ્મી મારા મધ્ય
 ભાગનું રક્ષણ કરો, આઠ ભુજવાળાં મહાસરસ્વતી મારા ઉર્ધ્વ ભાગનું રક્ષણ કરો,
 દશ ભુજવાળાં મહાકાલી મારા નીચેના ભાગનું રક્ષણ કરો, સિંહ મારા બે હાથોનું
 રક્ષણ કરો, હંસ મારી બે આંખોનું રક્ષણ કરો, મહિષના પર ચઢવાવાળા ચમરાળ
 મારા બે પગોનું રક્ષણ કરો તથા ચંડિકા યુક્ત મહેશ મારા સર્વ અંગનું રક્ષણ
 કરો. આ રીતે સારી ગતિ આપવાવાળો મહાલક્ષ્મીઆદિ ન્યાસ છે. (૭) મૂલા-
 ક્ષરાદિ ન્યાસ:-ૐ નમઃ કહી પ્રહ્લરંધ્ર વિશે, હ્રીંનમઃ કહી જમણા નેત્રમાં, ક્લીંનમઃ
 કહી ડાબા નેત્રમાં, ચાં નમઃ કહી જમણા કર્ણમાં, મું નમઃ કહી ડાબા કર્ણમાં, હાંનમઃ
 કહી જમણી નાસિકામાં, યૈં નમઃ કહી ડાબી નાસિકામાં, વિં નમઃ કહી મુખ વિશે,
 તથા યૈં નમઃ કહી શુદ્ધ ભાગને વિશે ન્યાસ કરવા. આ મૂલાક્ષર ન્યાસ રોગનો
 નાશ કરવાવાળો છે. (૮) વિલોમાક્ષર ન્યાસ:-ઽયૈં નમઃ કહી શુદ્ધ ભાગમાં, વિં
 નમઃ કહી મુખ વિશે, યૈં નમઃ કહી ડાબી નાસા પુટમાં, હાં નમઃ કહી જમણી
 નાસા પુટમાં, મું નમઃ કહી ડાબા કાનમાં. ચાં નમઃ કહી જમણા કાનમાં, કલીં

નમઃ કહી ઠાળા નેત્રમાં, હ્રીં નમઃ કહી જમણા નેત્રમાં તથા ઐં નમઃ કહી બ્રહ્મ-
 રંધ્રમાં ન્યાસ કરવા. આ વિદ્યોમાક્ષર ન્યાસ સર્વ પ્રકારના દુઃખનો નાશ કરવાવાળા
 છે. (૬) મૂલવ્યાપક ન્યાસઃ—મૂળ મંત્રનો ઉચ્ચાર કરી મસ્તકથી ચરણ પર્યંત
 તેમજ ચરણથી મસ્તક પર્યંત આઠ વાર વ્યાપકરૂપ ન્યાસ કરવા. જે મઠે, પહેલાં
 આગળના ભાગ વિશે મૂલ મંત્રવડે મસ્તકથી ચરણ સૂધી ન્યાસ કરવા. પછી
 પાછળના ભાગમાં ચરણથી મસ્તક સૂધી મૂળમંત્રના ઉચ્ચારવડે ન્યાસ કરવા. તેજ
 રીતે દક્ષિણ ભાગમાં તેમજ ઉત્તર ભાગમાં મૂળમંત્રથી અનુલોમ તથા વિલોમ રીતથી
 જે જે વાર એટલે ચાર દિશાના આઠવાર વ્યાપકરૂપ ન્યાસ થાય. આ મૂલ વ્યાપક-
 રૂપ ન્યાસ દેવતાની પ્રાપ્તિ કરાવનાર છે. (૧૦) મૂળ પદંગ ન્યાસઃ—ૐ ઐં હ્રીં કલીં
 હૃદયાય નમઃ કહી હૃદયને વિશે એમ હરેક અંગ વિશે મૂળ મંત્રનો ઉચ્ચાર કરી
 છએ અંગમાં ન્યાસ કરવા. જેમકે ઐં હ્રીં કલીં શિરસેસ્વાહા કહી મસ્તક વિશે,
 ઐં હ્રીં કલીં શિખાયે વષટ્, ઐં હ્રીં કલીં કપચાયહું, ઐં હ્રીં કલીં નેત્રત્રયાય
 વૌષટ્, ઐં હ્રીં કલીં અસ્રાય ક્રૂદ. આ રીતે છએ અંગોને વિશે ન્યાસ કરવા.
 આ મૂલપદંગ ન્યાસ ત્રણે લોકને વશ કરનાર છે. (૧૧) સર્વ રક્ષાકર ન્યાસઃ
 સ્વદુર્ગિની શૂલિની ઘોરા ગદિની ચક્રિણી તથા । શંખિની ચાપિની બાણ શુશંઢી

પરિધાયુધા ॥૧॥ સૌમ્યાસૌમ્યતરા શેષસૌમેમ્યસ્ત્વતિ સુંદરી ॥ પરાપરાણાં પરમા
 ત્વમેવ પરમેશ્વરી ॥૨॥ યચ્ચ કિંચિત્કચિદ્વસ્તુ સદસદ્રાચિલાત્મિકે ॥ તસ્ય સર્વસ્ય
 યા શક્તિઃ સા ત્વં કિં સ્તૂયસે મયા ॥૩॥ યયા ત્વયા જગત્સ્રષ્ટા જગત્પાત્યત્તિ યો
 જગત્ ॥ સોપિ નિદ્રાવશં નીતઃ કસ્ત્વાં સ્તોતુમિહેશ્વરઃ ॥૪॥ વિષ્ણુઃ શરીરગ્રહણ
 મહમીશાન એવ ચ ॥ કારિતાસ્તે યતોઽતસ્ત્વાં કઃસ્તોતું શક્તિમાન્ ભવેત્ ॥૫॥
 આદ્યં વાગ્વીજં કૃષ્ણતરં ધ્યાત્વા સર્વાંગે વિન્યસામિ ॥ ઇતિ સર્વાંગે વિન્યસેત્ ॥

(આ પાંચ શ્લોકના અર્થ ૧લા અધ્યાયના ૮૦મા શ્લોકથી લઈ ૮૪મા
 શ્લોક સૂધીમાં બોધ દેના.)

પ્રથમ થયેલ આ વાણીરૂપ બીજ છે તથા તે અત્યંત કૃષ્ણસ્વરૂપે છે. એ
 રીતનું ધ્યાન કરી સઘળા અંગને વિશે ન્યાસ કરવા. શૂલેન પાહિ નો દેવિ પાહિ
 સ્વન્નેન ચાંબિકે ॥ ઘંટાસ્વનેન નઃ પાહિ ચાપજ્યાનિઃ સ્વનેન ચ ॥૧॥ પ્રાંચ્યાં
 રક્ષ પ્રતીચ્યાં ચ ચંડિકે રક્ષ દક્ષિણે ॥ ભ્રામણેનાત્મશૂલસ્ય ઉત્તરસ્યાં તથેશ્વરિ
 ॥૨॥ સૌમ્યાનિ યાનિ રૂપાણ ત્રૈલોક્યે વિચરંતિ તે ॥ યાનિ ચાત્યંતઘોરાણિ
 તૈ રક્ષાસ્માંસ્તથા શુભમ્ ॥ ૩ ॥ સ્વશૂલગદાદીનિ યાનિ ચાસ્ત્રાણિ તૈંબિકે ॥

करपल्लवसंगीनि तैरस्माञ्चक्षुः सर्वतः ॥ ४ ॥ इति द्वितीयं मायाबीजं सूर्यसदृशं
ध्यात्वा सर्वांगे विन्यसेत् ॥ (आ आर श्लोकानां अर्थे अध्याय ४था ना २४ भा
श्लोकथी लघ २७भा श्लोक सूधी जेष्ठ देवाः) आ रीते सूर्य सरणा श्रील माया-
श्रीलनुं ध्यान करी, तेना सधणा अंगने विधे न्यास करवो.

सर्वस्वरूपे सर्वेशे सर्वशक्तिसमन्विते ॥ भयेभ्यस्त्राहि नो देवि दुर्गे देवि
नमोस्तु ते ॥ १ ॥ एतत्ते वदनं सौम्यं लोचनत्रयभूषितम् ॥ पातु नः सर्वभूतेभ्यः
कात्यायनि नमोस्तु ते ॥ २ ॥ ज्वालाकरालमत्युग्रमशेषासुरसूदनम् ॥ त्रिशूलं पातु
नो भीतेर्भद्रकालि नमोस्तु ते ॥ ३ ॥ हिनस्ति दैत्यतेजांसि स्वनेनापूर्य या जगत् ॥
सा घंटा पातु नो देवि पापेभ्यो नः सुतानिव ॥ ४ ॥ असुरासृग्वसार्पकचर्चितस्ते
करोज्ज्वलः ॥ शुभाय खड्गो भवतु चंडिके त्वां नता वयम् ॥ ५ ॥ तृतीयं
कामबीजं स्फटिकारं ध्यात्वा सर्वांगे विन्यसामि ॥ इति सर्वांगे विन्यसेत् ॥

(आ श्लोकानां अर्थो ११भा अध्यायना २४भा श्लोकथी लघ २८भा श्लोक सूधीभां
जेष्ठ देवाः) आ रीते स्फटिक सभान कान्तिवाणा कामनाइप त्रील श्रीलने न्यास
सधणा अंगने विधे करवो.

પડઁગ ન્યાસ:-ૐ હ્રદયાયનમઃ કહી હ્રદયને વિષે ન્યાસ કરવો, હ્રીં શિરસેઃ
 કહી મસ્તકને વિષે, ક્લીં શિરોમૃદાયૈવષટ્ કહી શિખા વિષે, ચામુંડાયૈ કવચાય હું,
 વિચ્ચે નેત્રત્રયાય વૌષટ્ ॥ ૐ હ્રીં ક્લીં ચામુંડાયૈ વિચ્ચે અસ્ત્રાયફટ્ આમ
 કહી તાલ વગેરે વગાડવા. અક્ષર ન્યાસ:-ૐ નમઃ કહી શિખામાં, હ્રીં કહી જમણા
 નેત્રમાં, ક્લીં કહી ડાબા નેત્રમાં, ચાં કહી જમણા કર્ણમાં, મું કહી ડાબા કર્ણમાં,
 હાં કહી જમણા નાકમાં, યૈં કહી ડાબી નાસા પુટમાં, વિં કહી મુખવિશે, શ્વે
 કહી ગુહ્ય ભાગમાં. આ રીતે સમસ્ત મંત્રનો ઉચ્ચાર કરી, આઠવાર વ્યાપક મંત્રનો
 પૂર્વની માફક ઉચ્ચાર કરવો. ૐ કહી પૂર્વ દિશાને, ૐ કહી અગ્નિ ખૂણને, હ્રીં કહી
 દક્ષિણ દિશાને, હ્રીં કહી નૈર્ઋત્ય ખૂણને, ક્લીં કહી પશ્ચિમ દિશામાં, ક્લીં
 વાયવ્યમાં, આમુંડાયૈ કહી ઉત્તર દિશામાં તથા વિચ્ચે કહી ઇશાનમાં, ઐ હ્રીં ક્લીં
 આમુંડાયૈ વિચ્ચે કહી ઉર્ધ્વ દિશાને તથા ઐ હ્રીં આદિ કહી ભૂમિને નમસ્કાર કરવા.

અથ દેવીધ્યાનં ॥ સ્વર્ગ ચક્રગદેષુચાપપરિઘાઞ્છલં શ્રુશુંડીં શિરઃ શંખ
 સંદધતીં કરૈસ્ત્રિનયનાં સર્વાંગભૂષાઘ્રતામ્ । નીલાશ્મદ્યુતિમાસ્યપાદદશકાં સેવે
 મહાકાલિકાં ચામસ્તૌત્સ્વપિતે હરૌ કમલજો હતું મધું કૈટભમ્ ॥ ૧ ॥ અસ-
 સ્ત્રવપરશુગદેષુકુલિશૈ પર્ણ ધનુઃ કુંડિકાં દણ્ડં શક્તિમસિં ચ ચર્મ જલજં ઘંટાં

સુરાભાજનમ્ ॥ શૂલં પાશસુદર્શને ચ દક્ષતીં હસ્તૈઃ પ્રવાલપ્રભાં સેવે સૈરિમમર્દિની-
 મિદ્ધ મહાલક્ષ્મીં સ્તુત્યાર્ચયન્તી ॥૨॥ દેવીનું ધ્યાન:-મહાકાલીનું ધ્યાન:-
 ખડ્ગ, ચક્ર, ગદા, બાણ, પાત્ર, પરિધ, ત્રિશૂલ, ભુશુન્ડી, શિરને તથા શંખને તેઓ
 પોતાના હાથવડે ધારણ કરે છે. તેઓ ત્રણ દોચનવાળાં છે. તેમના સઘળા અંગને
 વિશે આભૂષણો શોભી રહેલ છે. કાળા પથ્થર સમાન કાંતિવાળાં, મુખવાળાં, પગને
 વિશે દશ આંગળીવાળાં છે. આનું હું ધ્યાન કરું છું. જ્યારે મધુ તથા કેટલ દૈત્યનો
 નાશ કરવો હતો ત્યારે બ્રહ્માએ આ દેવીની, વિષ્ણુ લગવાન જે નિદ્રાવશ થયેલ
 હતા, તેને જાગૃત કરવા સ્તુતિ કરી. (૧) મહાલક્ષ્મીની સ્તુતિ:-અક્ષ, માળા,
 પરશુ, ગદા, બાણ, કુલિશ, પદ્મ, ધનુષ, કુંડિકા, દંડ, શક્તિ, તલવાર, ચર્મ,
 કમળ, ઘંટા, સુરા, પાત્ર, ત્રિશૂલ, પાશ, સુદર્શન, આ સર્વ વસ્તુઓ મહાલક્ષ્મી
 પોતાના હાથોને વિશે ધારણ કરે છે. તેમની કાંતિ પ્રવાલ સમાન છે. તેઓ સૈરિભ
 નામના રાક્ષસનો નાશ કરવાવાળાં છે. તેઓ કમળને વિશે સ્થિતિ કરવાવાળાં છે.
 આવા પ્રકારનાં મહાલક્ષ્મી દેવીનું હું ધ્યાન કરું છું. (૨) મહા સરસ્વતીની
 સ્તુતિ:-ઘંટાશૂલહલાનિ શંખમુસલે ચક્રં ધનુઃ સાયકં હસ્તાબ્જૈર્દક્ષતીં ઘનાંત-
 વિલસચ્છીતાંશુતુલ્યપ્રભામ્ ॥ ગૌરીદેહસમુદ્ભવાં ત્રિનયનામાધારમૂતાં મહાપૂર્વામત્ર
 સરસ્વતીમનુભજે શૃંગાદિદૈત્યાર્દિનીમ્ ॥૩॥ ઘંટા, ત્રિશૂલ, હલ, શંખ, મુસલ, ચક્ર,

ધનુષ, બાણ, આ સર્વ પ્રકારનાં આયુધો આ સરસ્વતી દેવી પોતાના હસ્તરૂપી
 ક્રમજને વિશે ધારણ કરે છે. વાદળાં ન હોય તેવામાં પ્રકાશમાન સ્વદ્રમાનો પ્રકાશ
 જોવો હોય છે તે સમાન પ્રકાશવાળાં તેઓ છે. ગૌરીદેહરૂપે પ્રકટ થવાવાળાં છે.
 તેઓ ત્રણ નેત્રવાળાં છે. સર્વના આધાર સ્વરૂપે છે. મુખ્ય સ્વરૂપે તેઓ છે. તેઓ
 શુભાદિ દૈત્યોનો નાશ કરવાવાળાં છે. આવાં સરસ્વતી દેવીનું હું ધ્યાન કરું છું. (૩)
 एवं देवी ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य मालां प्रार्थयेत् ॥ ॐ महामाले
 महामाये सर्वशक्तिस्वरूपिणि । चतुर्वर्गस्त्वयि न्यस्तस्तस्मान्मे सिद्धिदा भव ॥
 इति मंत्रेण मालां प्रार्थ्य ॐ सिद्ध्यै नम इति मालां नत्वा जपेत् (मंत्रार्थः ॥
 महामालાસ્વત્યાદેરૂપે ત્રિત્સદાનંદમયે ચંદિકે ત્વાં બ્રહ્મવિદ્યાપ્રાપ્ત્યર્થં વયં સર્વદા
 ધ્યાયામઃ) इति मंत्रार्थानुसंधानपूर्वकमष्टोत्तरशतं १०८ सहस्रं वा नवार्णमंत्रं
 जपेत् ॥ जपांते गुह्येत्यादिना जपं समाप्य सप्तशतीं पठेत् ॥

અર્થ:-આ રીતે દેવીનું ધ્યાન કર્યા પછી માનસ ઉપચારવડે માલાનું પૂજન કરી
 તેની પ્રાર્થના કરવી તથા કહેવું કે, હે મહામાલા ! હે મહામાયા ! આપ સર્વ
 શક્તિ સ્વરૂપવડે મુક્ત છો. આરે વર્ગ અર્થાત્ ધર્મ, અર્થ, કામ તથા મોક્ષ આપને
 વિશે રહેલ છે. આપ મને સિદ્ધિને આપવાવાળાં થાઓ. આ પ્રમાણે માળાની

પ્રાર્થના કરવી. વળી સિધ્ધૈનમઃ આમ કહી માળાને નમસ્કાર કરવા. ત્યારબાદ જપ કરવો. (મંત્ર નીચે પ્રમાણે:-અ.પ મહા સરસ્વતી આદિ સ્વરૂપવાળાં છે. આપ ચિત્, સત્ તથા આનંદમય સ્વરૂપવાળાં છે. બ્રહ્મવિદ્યા પ્રાપ્ત થવા માટે અમે સર્વદા આપનું ધ્યાન કરીએ છીએ.) આ રીતે મંત્રનું અનુસંધાન કર્યા પછી ૧૦૮ વાર નવાર્ણ મંત્રનો જપ કરવો. જપને અંતે શુદ્ધ ઈત્યાદિવડે જપ સમર્પણ કરી સપ્ત શતીનો પાઠ કરવો. તે પહેલાં રાત્રી સૂકતનો પાઠ કરવો. રાત્રિસૂક્તઃ—અથ તંત્રોક્તં રાત્રિસૂક્તમ્-વિશ્વેશ્વરી જગદ્દાત્રીં સ્થિતિસંહાર-કારિણીમ્ ॥ નિદ્રાં ભગવતીં વિષ્ણોરતુલાં તેજસઃ પ્રભુઃ ॥ ૧ ॥ બ્રહ્મોવાચ ॥ ત્વં સ્વાહા ત્વં સ્વધા ત્વં હિ વષટ્કારઃ સ્વરાત્મિકા ॥ સુધા ત્વમક્ષરે નિત્યા ત્રિધામાત્રાત્મિકા સ્થિતા ॥ ૨ ॥ અર્ધમાત્રા સ્થિતા નિત્યા યાનુચ્ચાર્યા વિશેષતઃ ॥ ત્વમેવ સંધ્યા સાવિત્રી ત્વં દેવિ જનની પગ ॥ ૩ ॥ ત્વયૈતદ્દાર્યતે વિશ્વં ત્વયૈતત્સૃજ્યતે જગત્ ॥ ત્વયૈતત્પાલ્યતે દેવિ ત્વમત્સ્યંતે ચ સર્વદા ॥ ૪ ॥ વિસૃષ્ટૌ સૃષ્ટિરૂપા ત્વં સ્થિતિરૂપા ચ પાલને ॥ તથા સંહૃતિરૂપાંતે જગતોઽસ્ય જગ-ન્યયે ॥ ૫ ॥ મહાવિદ્યા મહામાયા મહામેધા મહાસ્મૃતિઃ ॥ મહામોહા ચ ભવતો મહાદેવી મહેશ્વરી ॥ ૬ ॥ પ્રકૃતિસ્ત્વં ચ સર્વસ્ય ગુણત્રયવિભાવિની ॥ કાલ-

रात्रिमहारात्रिमोहरात्रिश्च दारुणा ॥ ७ ॥ त्वं श्रीस्त्वमीश्वरीस्त्वं ह्रींस्त्वं बुद्धि-
 बौधलक्षणा ॥ लज्जापुष्टिस्तथातुष्टिस्त्वं शान्तिः शान्तिरेव च ॥ ८ ॥ खड्गिनी शूलिनी
 घोरा गदिनी चक्रिणी तथा ॥ शंखिनी चापिनो बाणाशुशुंढी परिघायुधा
 ॥ ९ ॥ सौम्या सौम्यतरा शेषसौम्येभ्यस्त्वतिमुंदरी ॥ परापराणां परमात्व-
 मेव परमेश्वरी ॥ १० ॥ यच्च किंचित् कचिद्वस्तु मदसद्वाखिलात्मिके ॥ तस्य
 सर्वस्य या शक्तिः सा त्वं किं स्तूयसे मया ॥ ११ ॥ यया त्वया जगत्स्रष्टा
 जगत्पात्यत्ति यो जगत् ॥ सोपि निद्रावशं नीतः कस्त्वां स्तोतुमिहेश्वरः ॥ १२ ॥
 विष्णुः शरीरग्रहणमहमीशान एव च ॥ कारितास्ते यतोतस्त्वां कः स्तोतुं
 शक्तिमान् भवेत् ॥ १३ ॥ सात्वमित्थं प्रभावैः स्वैरुदारैर्देवि संस्तुता ॥ मोह-
 यैतौकुराधर्षावसुरौ मधुकैटभौ ॥ १४ ॥ प्रबोधं च जगत्स्वामी नोयतामच्युतो
 लघु ॥ बोधश्च क्रियतामस्य हंतुमेतौ महासुरौ ॥ १५ ॥ (आ रात्रोसूक्तानो अर्थ
 अध्याय १६ाना ७१मा श्लोकथी ६४ श्लोक ८७ सूधीभां जेष्ठ द्वेवो.)

(पोताना डेडुना न्यास तथा पछी देवीना न्यास करवा. कारणु डे जे
 देवीनी पूजा करवी डोय ते स्वप्ने हुं पोते छुं, ज्येवी लावना करवी तथा पछी

જે મૂર્તિ હોય તેને વિશે તેવાજ સ્વરૂપનો આવિર્ભાવ છે, એવી ભાવના કરવી. કહ્યું છે કે દેવો મૂત્ત્વા દેવાનત્યેતિ અર્થ:-પ્રથમ પોતે દેવસ્વરૂપે થઈ પછી જે મૂર્તિ હોય તેમાં તે દેવની ભાવના કર્યા પછી તેના સંગ્રામી ઉપાસના થઈ શકે) આ થંડી પાઠના પ્રથમ, મધ્યમ તથા ઉત્તમ એવાં ત્રણ ચરિત્રો છે. આ ચરિત્રોના અનુક્રમે ઋષિઓરૂપે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તથા રુદ્ર છે, તેમાં ગાયત્રી, ઉષ્ણિદ્, અનુષ્ટુપ્ છંદો રહેલા છે, આ ચરિત્રોમાં દેવતા સ્વરૂપે મહાકાલી, મહાલક્ષ્મી તથા મહાસરસ્વતી છે, શક્તિ સ્વરૂપે નંદા, શાકંભરી તથા ભીમા એમ ત્રણ અનુક્રમે ત્રણ ચરિત્રોને વિશે રહેલ છે, બીજ સ્વરૂપે રક્તહંતિકા, દુર્ગા તથા બ્રામરી છે, તત્ત્વ સ્વરૂપે અગ્નિ, વાયુ તથા સૂર્ય છે, ધ્યાનરૂપે ઋક્ ચતુષ્તય તથા સામવેદ છે આ સમ શતીના જપનો વિનિયોગ ધર્મ, અર્થ, કામ તથા મોક્ષની સિદ્ધિને માટે છે.

દેવીને વિશે ન્યાસ:-ૐ બ્રહ્મચિણ્નુરુદ્રઋષિભ્યો નમઃ એમ કહી મસ્તકને વિશે ગાયત્ર્યુષ્ણિગનુષ્ટુપછંદોભ્યો નમઃ એમ કહી મુખને વિશે, મહાકાલી મહાલક્ષ્મી મહાસરસ્વતી દેવતાભ્યો નમઃ કહી હૃદયને વિશે ઘંઠીઠ્ઠી બીજેભ્યો નમઃ એમ કહી ગુહ્ય ભાગને વિશે, અગ્નિવાયુસૂર્ય તત્ત્વેભ્યો નમઃ કહી પગોને વિશે, ઈંદ્રીંદ્રયાય નમઃ ૐ જં શિરસે સ્વાહા ૐ ડિં શિખાયૈ વષટ્ ૐ કબચાય હ્રુ ૐ ઈં નેત્રત્રયાય ઘોષટ્ ૐ હ્રીં ચંડિકેયૈ અસ્ત્રાયફટ્ ॥ ચક્ર ન્યાસ:-ૐ શંભુતંત્રોજ્વલંજ્વાલામાલિનિ

પાવકે હીં નદાય એમ કહી બે અંગુઠાઓને નમસ્કાર, ઔશંભુ તંજોજ્વાલામાલિનિ
 પાવકે હીં રક્ત દંતિકાયે એમ કહી બે તર્જનીઓને, ઔ શાંકમયે એમ કહી બે
 મધ્યમ આંગળીઓને વિશે, ઔ શંભુ-પાવકે હીં દુર્ગાયે એમ કહી બે અનામિકાઓ વિશે,
 શંભુ-પાવકે હીં મીમાયે એમ કહી બે કનિષ્ઠાઓને વિશે, ઔ શંભુ-પાવકે હીં આમાયે
 એમ કહી હાથેના ઉપર તથા નીચેના તળીઆંઓને વિશે નમસ્કાર છે. અસ્થાય ફટ
 આજ રીતે હૃદયાદિ પડંગ ન્યાસ ઉપર પ્રમાણે કરવા. જેમકે ઔ હીં હૃદયાય નમઃ
 ઈત્યાદિ ।। અંગ ન્યાસ:-ઔ વારાહ્યે નમઃ કહી બે પગોને વિશે, નારસિંહ્યે નમઃ કહી
 નિતાંબને વિશે, ચામુંડાયે નમઃ કહી નાભિને વિશે, માહેદ્યે નમઃ કહી કંઠને વિશે,
 બ્રાહ્મ્યે નમઃ કહી પૃષ્ઠને વિશે, વૈષ્ણવ્યે નમઃ જમણી ભુજને વિશે, માહેશ્વર્યે નમઃ
 ડાબી ભુજને વિશે, કૌમાર્યે નમઃ કહી બે સ્કંધને વિશે, કાત્યાયન્યે નમઃ કહી
 મુખને વિશે, શિવદૂત્યે નમઃ કહી મસ્તકને વિશે, શિવાયે નમઃ કહી હૃદયને વિશે,
 કાલ્યે નમઃ કહી જમણી કુખને વિશે, રક્તદંતિકાયે નમઃ કહી ડાબી કુખને વિશે,
 શતાશ્વ્યે નમઃ કહી પૃષ્ઠ વંશને વિશે, શાંકમયે નમઃ કહી બે ભુકૂટીને વિશે, આ
 બધામાં પ્રથમ ઔ કાર જાણી લેવો. સજ્જિની શૂલિની ઘોરા મલિની ચક્રિણી તથા
 શંખિની ચાપિની બાણમુશુડીપરિધાયુધા એમ કહી મસ્તકને વિશે, શૂલેન પાહિ
 નો દેવિ પાહિ સ્વદ્વેન ચાંબિકે થટાસ્વનેન ન પાહિ ચાપજ્યાનિઃસ્વનેન ચ ॥ કહી
 મુખને વિશે, પ્રાચ્યાં રક્ષ પ્રતીચ્યાં ચ ચંડિકે રક્ષ દક્ષિણે । આમણેનાત્મશૂલસ્ય

ઉત્તર્યાં તથેશ્વરી એમ કહી કંઠને વિશે, સૌમ્યાનિ યાનિ રૂપાણિ ત્રૈલોક્યે વિચ-
 રંતિ તે ॥ યાનિ ચાત્યર્થગોરાણી તૈરભાસ્માંસ્તથા ભુવમ એમ કહી એ બ્રહ્મુઓને
 વિશે, સર્જીશૂલગદાવીનિ યાનિ ચાસ્ત્રાણિ નૈઽવિકે । કરપલ્લવસંગીનિ તૈરસ્માગ્રમ
 સર્વતઃ એમ કહી હૃદયને વિશે, સર્વસ્વરૂપે સર્વેશે સર્વશક્તિસમન્વિતે । મયમ્મ
 સ્ત્રાહિ નો દેવિ દુર્ગે દેવિ નમોઽસ્તુ તે એમ કહી ઉદરને વિશે, ઘનતે વદનં
 સૌમ્ય લોચનત્રયભૂપિતમ । પાતુ નઃ સર્વભૂતેભ્યઃ કાલ્યાણનિ નમોઽસ્તુ તે એમ
 કહી નાભિને વિશે, જ્વાલાકરાલમઃયુગ્મમશેષાદુરસૂદનમ । ત્રિશૂલં પાતુ નો મીને
 મંદ્રકાલિ નમોઽસ્તુ તે એમ કહી ઉડ્ડોને વિશે, હિનસ્તિ દૈત્યનેજાંસિ સ્વનેનાર્પ્ય
 યા જગત્ । સા ઘંટા પાતુ નો દેવિ પાપેભ્યો નઃ સુનાનિવ એમ કહી બાહુઓને
 વિશે, અસુરાસુગ્રવસાપંકચ્ચિનસ્ને કરોજ્વલઃ । શુભાય સ્વસ્તુ ચંડિકે ત્વાં નતા
 વયમ એમ કહી એ પગોને વિશે, આ પ્રમથે ન્યાસ કરેલ શરીરવાળા સાધકે સત્,
 યત્ તથા આનંદ સ્વરૂપવાળી ભગવતી દેવીનું ધ્યાન કરતું જેમકે વિદ્યુદ્દામ-
 સમપ્રમાં મૃગપતિસ્કંધસ્થિતાં મીષણાં કન્યાભિઃકરવાલચ્છેટવિલસદ્દસ્તામિગસેવિ-
 તામ ॥ હસ્તે ચક્રઘરાલિચ્છેટવિશિખાંશ્ચાપ ગુણં તર્જનીમ્ વિભ્રાણામનલાત્મિકાં
 શશિધરાં દુર્ગાં ત્રિનેત્રાં મજે. અર્થઃ:-વિદ્યુનની કાંતિના સરખાં આપ કાંતિવાળાં છે,
 સિંહની કાંધને વિશે આપ ચઢવાવાળાં છે, આપ વિકરાળ સ્વરૂપે છે, કરવાલ
 તથા ખેટ નામના આયુધેથી શોભાયમાન હાથવાળી કન્યાઓવડે આપ સેવા કરાઓ

છો, હાથોવડે ચક્ર, ધરાત્રિ ખેટ ચુકત, શિખાવાળી આપ, ગુણ તથા તર્જનીને
આપ ધારણ કરો છો, અગ્નિ સ્વરૂપવાળાં આપ છો, ચંદ્રમાને આપ ધારણ કરો
છો, આવા પ્રકારની કાંતિવાળાં તથા ત્રણ નેત્રવાળાં હુર્ગાદેવીનું હું ધ્યાન કરું છું.

અધ્યાય ૧ લો-મહાકાલી ચરિત્રઃ—આ પ્રથમ ચરિતના ઋષિરૂપે
બ્રહ્મા છે, દેવતારૂપે મહાકાલી છે, ગાયત્રી છંદ છે, શક્તિ સ્વરૂપે નંદા છે, રક્ત
દંતિકા ખીજરૂપે છે, અગ્નિ તત્ત્વરૂપે છે, ઋગ્વેદરૂપ સ્વરૂપવાળાં છે આ પ્રથમ
ચરિત્રના જપનો વિનિયોગ શ્રી મહાકાલીની પ્રીતિને માટે છે. મહાકાલી ધ્યાનઃ-
સ્વદ્ગં ચક્રમદેષુચાપપરિધામ્ શૂલં શુશુંઢીં શ્ચિરઃ શ્ચેત્ત્વં સંદધતીં કરૈસ્ત્રિ-
નયનાં સર્વોગભૂષાવૃતામ્ ॥ નીલાશ્મચુતિમાસ્યપાદદશકાં સેવે મહાકાલિકાં
યામસ્તીત્ સ્વપિતે હરીઃ કમલજો હન્તુ મધું કૈટભમ્ ॥ અર્થઃ—ખર્જ, ગદા, ખાણ
આપ તથા પરિધને આપ ધારણ કરો છો, હાથોને વિશે આપ શંખને ધારણ
કરો છો, આપ ત્રણનેત્રવાળાં છો, આપના સર્વ અંગને વિશે આલુપણો છે,
આપ કાળા પથ્થરના સમાન કાંતિવાળાં છો, આવાં મહાકાલીદેવીનું જ્યારે વિષ્ણુ
ભગવાન મહાનિદ્રાને વિશે પોદી ગયા હતા, ત્યારે મધુ તથા કૈટભનો નાશ કરવા
માટે બ્રહ્માસ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ઐ નમઃકંડિકાયૈ ઐ ઐ માર્કંડેય ઉવાચ ॥ ૧ ॥

ચંડિકા દેવીને નમસ્કાર છે. ઐં આ રીતના બીજવાળાં ચંડિકા દેવી છે. માર્કંડેય કહેવા લાગ્યા. (૧) સુરથ રાજાની હાર સાવર્ણિ સૂર્યતનયો યો મનુઃ કથ્યતેઽષ્ટમઃ ॥ નિશામયતદુત્પત્તિં વિસ્તરાદ્વતો મમ ॥૨॥ અર્થ:-છાયાના પુત્રરૂપ, સૂર્યના પુત્રરૂપ, જે મનુ બચવાનું આઠમા મનુ સુરથરૂપે કહેવાય છે તે આ સુરથ મનુની ઉત્પત્તિ વિસ્તાર પૂર્વક કહેવાવાળા મારા તરફથી તમે નીચે પ્રમાણે સાંભળો (૨) મહામાયાનુ-ભાવેન યથા મન્વંતરાધિપઃ ॥ સ બભૂવ મહાભાગઃ સાવર્ણિસ્તનયો રવેઃ (૩) સ્વારો-ચિર્વેતરે પૂર્વે ચૈત્રવંશસમુદ્ભવઃ ॥ સુરથો નામ રાજાભૂત્સમસ્તે ક્ષિતિમંદલે ॥૪॥ તસ્યપાલયતઃ સમ્યક્ પ્રજાઃ પુત્રાનિબૌરસાન્ ॥ બભૂવુઃ શત્રવો ભૂપાઃ કોલા-વિધ્વંસિનસ્તદા ॥ ૫ ॥ તસ્ય તૈરભવથુદ્ગમતિપ્રબલદણ્ડિનઃ ॥ ન્યૂનૈરપિ સ તૈર્યુદ્ધે કોલાવિધ્વંસિભિર્જિતઃ ॥ ૬ ॥ અર્થ:-મહામાયાના અનુભોદનથી જે રીતે મન્વંતરને રાજા થાય છે તે રીતે આ મનુ સર્વ પ્રકારના ઐશ્વર્ય વડે સંપૂર્ણ છાયાના પુત્રરૂપે તથા સૂર્યના પુત્રરૂપે થયો. (૩) પૂર્વે જ્યારે સ્વારોચિષ નામના મનુનો સંવત્સર ચાલતો હતો, તેવામાં સુરથ નામે સમસ્ત પૃથ્વી મંડળને વિશે એક રાજા હતો. (૪) આ રાજા પોતાની પ્રજાનું સારી રીતે પાલન કરતો હતો. જેમ પિતા પોતાના પુત્રોનું પાલન કરે છે તેમ તે પાલન કરતો

હતા. આ રાજની રાજધાનીનો નાશ કરવાવાળા અનેક રાજાઓ થયા.
 (૫) અત્યંત પ્રબળ શત્રુઓ સાથે યુધ્ધ થયું. આ યુધ્ધમાં સુરથ રાજની હાર,
 રાજધાનીનો નાશ કરનારા તથા અલ્પબળવાળા આ શત્રુ રાજાઓવડે થઈ (૬)
 તતઃ સ્વપુરમાયાતો નિજદેશાધિપોઽભવત્ ॥ આક્રાંત સ્સ મહાભાગ સ્તૈ સ્તદા
 પ્રવલારિભિઃ ॥૭॥ અમાત્યૈર્બલિભિર્દુષ્ટૈર્દુર્બલસ્ય દુરાત્મભિઃ ॥ કોશો બલં
 ચાપહર્તૈ તત્રાપિ સ્વપુરે તતઃ ॥૮॥ તનો મૃગયાવ્યાજેન દ્વતસ્વામ્ય સ્સ ભૂપતિઃ ॥
 એકાકી હયમારુદ્ધ જગામ ગહનં વનમ્ ॥૯॥ સ તત્રાશ્રમમદ્રાક્ષીદ્ દ્વિજવૃથસ્ય
 મેધસઃ ॥ પ્રજ્ઞાંતશ્વાપદાકીર્ણ મુનિશિષ્યોપશોભિતમ્ ॥ ૧૦ ॥ અર્થઃ—આ રીને
 પોતાની હાર થવાથી આ સુરથ રાજા પોતાના નગરપ્રતિ નાશી આવ્યો. પણ પ્રબળ
 શત્રુ રાજાઓ આ મહાભાગ્યશાળી રાજાને ઘેરી વળ્યા. (૭) પોતાના પુરને વિશે
 રહેવાવાળા દુર્બળ એવા આ સુરથ રાજાનો ખાતો તથા સૈન્યઆદિ સઘળું નઠારા
 સ્વભાવવાળા તથા બળવાળા શત્રુના પ્રધાનોએ લઈ લીધું. (૮) જેનું રાજ્ય જતું
 રહેલ છે એવો આ સુરથ રાજા મૃગયા રમવાના ખાનાવડે એકલો ઘોડાપર બેસી
 મહાન વનવિશે નાશી ગયો. (૯) વનમાં મેધસ નામના શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણનો આશ્રમ
 શાંત ચિત્તવાળા સુરથ રાજાના જેવામાં આવ્યો. આ આશ્રમ હિંસક પ્રાણીઓવડે
 વ્યાપ્ત છતાં હિંસાથી રહિત હતો. તેમજ મુનિના શિષ્યોવડે અત્યંત શોભતો હતો. ૧૦

સુરથ મેધસના આશ્રમભાં:—તસ્થૌ કંચિત્સ કાલં ચ મુનિના
તૈન સત્કૃતઃ ॥ इतश्चेतश्च विचरं स्तस्मि न्युनिवराश्रमे ॥ ११ ॥ सोऽचिं-
तयत्तदा तत्र मत्पूवैः पालितं पूर्वं मया हीनं पुरं
हि तत् ॥ मद्भृत्यैस्तै रसद्वृत्तै र्धर्मतः पालयते न वा ॥ १३ ॥ न जाने स प्रधानो
मे शूरोहस्ती सदा मदः ॥ मम वैरिवशं यातः कान् भोगानुपलप्स्यते ॥ १४ ॥

અર્થ:—મેધસ નામના મુનિવડે સત્કાર પામવાથી સુરથ રાજા કેટલોક સમય
સૂધી ત્યાં રહ્યો. આ મુનિશ્રેષ્ઠના આશ્રમને વિશે તે આમ તેમ ફરતો હતો.
(૧૧) જેનું ચિત્ત મમત્વ ભાવથી વ્યાપ્ત છે, એવો આ સુરથ રાજા મુનિના
આશ્રમમાં રહી વિચાર કરવા લાગ્યો કે, (૧૨) મારા ઘરડા વરડાઓ જે નગરનું
પાલન કરતા હતા, તે નગર હમણું મારાવડે ત્યજાયલું છે. અસત્ આચરણવાળા
મારા પ્રધાનઆદિ નોકરાવડે ધમ પ્રમાણે નગરનું પાલન કરાય છે કે નહિ, તેનો
તે વિચાર કરવા લાગ્યો. (૧૩) સર્વદા આનંદને વિશે રહેવાવાળો મારો પ્રધાન,
જે શૂરતાવાળા હાથીઓથી યુક્ત છે તે હાલ મારા શત્રુને શરણે ગયલા છે.
તેઓ કાંઈપણ પ્રકારના મુખને મેળવે છે કે નહિ, તેની મન ખબર પડતી નથી. (૧૪)
યે મમાનુગતા નિત્યં પ્રસાદધનમ્બોજનૈઃ ॥ अनुवृत्तिं ध्रुवं तेऽद्य कुर्वत्यन्यमहीभृताम्

॥૧૫॥ અસમ્યગ્વ્યયશીલૈ સ્તૈઃ કુર્વદ્ભિઃ સતતં વ્યયમ્ ॥ સંચિતઃ સોઽતિદુઃસ્વેન
 સ્વયં કોઞો ગમિષ્યતિ ॥૧૬॥ અર્થ:-મારી અનુકૂળતા, ધન તથા લોભનવડે સર્વદા
 જેઓ મને અનુસરવાવાળા હતા, તે મારા ચાકરો હાલમાં ખચીત ખીબા રાજા-
 ઓની સેવા ઉઠાવે છે. (૧૫) જે ખબરો મેં અત્યંત દુઃખવડે લેજો કરેલ હતો,
 તે અથોગ્ય રીતે ખચ કરનારા મનુષ્યોવડે સર્વદા ખચ કરવામાં આવવાથી હવે
 નાશને પામવાનો. (આ રીતનો વિચાર આ રાજા હમેશા કર્યા કરતો હતો.) (૧૬)
 સુરથને વૈશ્યનો મેળાપ:-एतच्चान्यच्च सततं चिंतयामास पार्थिवः ॥ तत्र
 विप्राश्रमाभ्यांश्च वैश्यमेकं ददर्श सः ॥૧૭॥ સ પૃષ્ઠસ્તેન કસ્ત્વં મો હતુ શ્રાગમને
 ડત્રકઃ ॥ સ શોકેવ કસ્માન્નં દુર્મનાં ચ લક્ષ્યસે ॥૧૮॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य
 भूपतेः प्रणयोदितं ॥ प्रत्युवाच स तं वैश्यः प्रश्रयावनतो नृपम् ॥ ૧૯ ॥
 અર્થ:-આ તેમજ ખીબા અન્ય બાબતને વિશે આ રાજા વિચાર કર્યા કરતો હતો,
 તેવામાં આ મુનિના આશ્રમની નજદીકમાં એક વૈશ્ય, સુરથના જોવામાં આવ્યો. (૧૭)
 આ વૈશ્યને જોતાંની વારમાં રાજાએ પૂછ્યું કે, આપનું આ આશ્રમને વિશે પધારતું
 શા કારણથી થયું છે ? આપ શોકથી ભરપૂર હો, તેમજ આપનું મન દુઃખથી ભરપૂર
 હોય, એમ મને લાગે છે, તેનું શું કારણ ? (૧૮) આવું પ્રશ્નયુક્ત રાજાનું વચન

સાંભળી તે રાજાને વિનય યુક્ત થઈ તે વૈશ્ય, નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો. (૧૯)
 વૈશ્યના શોકનું કારણ:-વૈશ્ય ઉવાચ ॥૨૦॥ સમાધિ નામ વૈશ્યોઽહ મુત્પન્નો
 ધનિનાં કુલે ॥ પુત્રદારે નિરસ્તથ ધનલોભાદસાધુભિઃ ॥૨૧॥ વિહીનથ ધનૈ-
 દારૈઃ પુત્રૈ રાદાય મે ધનમ્ ॥ વનમભ્યાગતો દુઃખી નિરસ્ત શ્રાપ્તર્થધુભિઃ ॥૨૨॥
 સોઽહં ન વેદિ પુત્રાણાં કુશલાકુશલાત્મિકાં ॥ પ્રવૃત્તિં સ્વજનનાં ચ દારાણાં
 ચાત્ર સંસ્થિતઃ ॥૨૩॥ કિં નુ તેષાં ગૃહે ક્ષેમમક્ષેમં કિં નુ સાંપ્રતમ્ ॥૨૪॥
 કથં તે કિં નુ સદ્વૃત્તા દુર્વૃત્તાઃ કિં નુ મે મૃતાઃ ॥૨૫॥ વૈશ્ય કહેવા લાગ્યો; (૨૦)
 હું સમાધિ એવા નામનો વૈશ્ય છું. હું ધનવાનોના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ છું.
 પુત્રો તેમજ સ્ત્રીઆદિ અસત્ આચરણવાળાં હોવાથી ધનના લોભને લીધે મને કાઠી
 મૂકેલ છે. (૨૧) હું મારા ધનથી, પુત્રથી તેમજ સ્ત્રીથી વિખૂટો પડેલ છું. મારા
 મિત્રો તેમજ બાંધવોએ મારા ધનને ગ્રહણ કરીને મારો ત્યાગ કરેલ છે. હું દુઃખ-
 યુક્ત થઈ આ વનમાં આવેલ છું. (૨૨) મારા પુત્રો કુશળ છે કે કુશળતાથી રહિત
 છે, તે હું જાણતો નથી. મારા મિત્રોની તેમજ મારી સ્ત્રીઓની કેવી હાલત છે,
 તે હું અહીં રહેલ હોવાથી કશું જાણતો નથી. (૨૩) આ સઘળાંઓ ગૃહને વિશે
 કુશળ છે કે હાલમાં અકુશળ છે ? (૨૪) આ મારા પુત્રો સદ્વૃત્તિવાળા છે કે અસદ્

વૃત્તિવાળા છે, તે હું કેવી રીતે બાળી શકું ? (૨૫) પુત્રાદિમાં આસક્તિ:-
 રાજોવાચ ॥૨૬॥ યૈર્નિર્ગસ્તોભવાંલ્લુબ્ધૈઃ પુત્રદારાદિભિર્ધનૈઃ ॥૨૭॥ તૈષુ કિં ભવતઃ
 સ્નેહમનુબદ્ધનાતિ માનસમ્ ॥ ૨૮ ॥ અર્થ:-રાજા કહેવા લાગ્યા; (૨૬) હે સમાધિ
 વૈશ્ય ! ધનરૂપી કારણને કીધે ક્ષાણી જે પુત્ર તથા સ્ત્રીઆદિવડે તું ત્યાગ
 કરાયેલ છે. (૨૭) તેઓને વિશે તારો માનસિક સ્નેહ કેમ બધાય છે ? (૨૮)
 માયાના પ્રભાવવડે આસક્તિ:-વૈશ્ય ઉવાચ ॥૨૯॥ એવમેનદ્યથા પ્રાહ ભવાન
 સ્મદ્ભતં વચઃ ॥ કિં કરોમિ ન બદ્ધનાતિ મમ નિષ્ઠુરતાં મનઃ ॥૩૦॥ યૈઃ સંત્યજ્ય
 પિતૃસ્નેહં ધનલુબ્ધૈર્નિરાકૃતઃ ॥ પતિઃ સ્વજનહાર્દં ચ હાર્દિતૈષ્વેવ મે મનઃ ॥૩૧॥
 કિમેતન્નાભિજાનામિ જાનન્નપિ મહામતે ॥ યત્પ્રેમપ્રવર્ણં ચિત્તં વિગુણેષ્વપિ
 બંધુષુ ॥૩૨॥ તેષાં કૃતે મે નિઃશ્વાસો દૌર્મનસ્યં ચ જાયતે ॥૩૩॥ કરોમિ કિયન્ન
 મનસ્નેષ્વપ્રીતિષુ નિષ્ઠુરમ્ ॥૩૪॥ અર્થ:-વૈશ્ય કહેવા લાગ્યો; (૨૯) મારા સંબંધી
 જેમ તમે કહે છે તે પ્રમાણે જ છે. છતાં હું કેમ કહું ? મારું મન હજી સખત-
 પણીને પામતું નથી. (૩૦) હે રાજન્ ! પિતા પ્રતિ થનારા સ્નેહનો ત્યાગ કરી
 ક્ષાણી એવા મારા પુત્રોએ મારો ત્યાગ કરેલ છે, છતાં મારું મન તે પુત્રોને વિશે
 પ્રેમવાળું છે. સ્ત્રીનો પતિ પ્રતિ તથા બાંધવોનો જે સ્નેહ થાય, તે સ્નેહનો ત્યાગ

કરી સ્ત્રીઓએ તથા બાંધવોએ ધનના લોભથી મારો ત્યાગ કરેલ છે. છતાં મારું મન તેઓને વિશે પ્રેમવાળું છે. (૩૧) હે મહાબુદ્ધિ રાજા ! ગુણથી રહિત એવા બંધુઓને વિશે મારું મન પ્રેમવાળું રહે છે. હું આવું જાણું છું, છતાં આમ થવાનું શું કારણ છે, તે હું જાણી શકતો નથી (૩૨) તેઓના સંબંધી મને શોક તથા પ્રીતિથી રહિતપણુ થાય છે. (૩૩) જેઓ પ્રીતિથી રહિત છે, તેઓને વિશે મારું મન કઠોર થતું નથી. મારે હું શું કરું ? (૩૪) સુરથ તથા વૈશ્યનું મેધસ પ્રતિ ગમન:-માર્કેડેય ઉવાચ ॥૩૫॥ તતસ્તૌ સહિતૌ વિપ્ર તં મુનિં સમુપસ્થિતૌ ॥૩૬॥ સમાધિર્નામ વૈશ્યોઽસૌ સ ચ પાર્થિવસત્તમઃ ॥૩૭॥ કૃત્વા તુ તૌ યથાન્યાયં યથાર્થં તેન સંવિદમ્ ॥ ઉર્પાવિષ્ઠૌ કથાઃ કાશ્ચિચ્ચક્રતુર્વૈશ્યપાર્થિવૌ ॥૩૮॥

અર્થ:-મર્કેડેય દહેવા લાગ્યા; (૩૫) ત્યાર પછી સુરથ રાજા તથા સમાધિ નામને વૈશ્ય બેઠે એકઠા થઈ, આ મેધસ નામના મુનિ પાસે આવ્યા. (૩૬) હે શિષ્ય ! જે વૈશ્ય હતો તે સમાધિ એવા નામે ઓળખાતો હતો. આ વૈશ્ય તથા નૃપોમાં શ્રદ્ધ સુન્થ બેઠે, મુનિ પાસે જઈ ઉભા રહ્યા. (૩૭) શાસ્ત્રને અનુસરી તથા મુનિને યે.અ. તે મુનિની સાથે તેઓએ વાત કરી. મુનિએ તે બેઠનું યથોચિત પૂજન કર્યું પછી મુનિની આજ્ઞા મેળવી, વૈશ્ય તથા રાજા બેઠે બેસી ગયા. ત્યારબાદ પોતાના

સ્વાર્થ સંબંધી તેઓ કેટલીક વાતચિત કરવા લાગ્યા. (૩૮) મોહ સંબંધી પ્રશ્ન:-
 રાજોવાચ ॥૩૯॥ ભગવંસ્ત્વા મહં પ્રષ્ટુમિચ્છામ્યેકં વદસ્વ તત્ ॥૪૦॥ દુઃસ્વાય
 યન્મે મનસઃ સ્વચિત્તાયત્તાં વિના ॥૪૧॥ મમત્વં ગતરાજ્યસ્ય રાજ્યાંગેષ્વસ્થિલે-
 ષ્વપિ ॥ જાનતોઽપિ યથાહ્નસ્ય કિમેતન્મુનિસત્તમ ॥૪૨॥ અયં ય નિકૃતઃ પુત્રૈર્દારૈ
 ર્થુત્યૈસ્તથોઽજિજ્ઞતઃ ॥ સ્વજનેન ચ સંત્યક્ત સ્તેષુ હાર્દી તથાપ્યતિ ॥૪૩॥ એવ મેષ
 તથાહં ચ દ્વાવપ્યત્યંતદુઃસ્વિતૌ ॥ દૃષ્ટદોષેઽપિ વિષયે મમત્ત્વાકુષ્માનસૌ ॥૪૪॥
 તત્કિ મેતન્મહાભાગ યન્મોહો જ્ઞાનિનોરપિ ॥ મમાસ્ય ચ ભવત્યેષા વિવેકાંધસ્ય
 મૂઢતા ॥૪૫॥ અર્થ:-રાજા બ્રાહ્મણ; (૩૯) હે ભગવન ! હું આપને એક પ્રશ્ન પૂછવા
 ઇચ્છું છું. તે સંબંધી આપ મને સમજાવશો. (૪૦) મારા મનને વિશે કોઈપણ
 પ્રકારનો નિરોધ નથી. છતાં મારું મન દુઃખના કારણસ્વરૂપે છે. આમ થવાનું શું
 કારણ, તે મને કહો. (૪૧) હે મુનિશ્રેષ્ઠ ! મને જો કે જ્ઞાન છે, છતાં શત્રુના હાથમાં
 ગયેલ રાજ્યવાળા મને અખિલ રાજ્ય સંબંધી હજી મમત્વ લાવ કેમ રહે છે ?
 (૪૨) આ વૈશ્ય જો કે તેના પુત્રોવડે કાઠી મૂકાયેલ છે, વળી સ્ત્રી તથા ચાકરો-
 આદિથી ત્યાગ કરાયેલ છે, તેમજ મિત્રથી તે ત્યાગ કરાયેલ છે, છતાં આ વૈશ્યનું
 મન તેઓને વિશે અતિથય સ્નેહવાળું થઈ રહે છે. (૪૩) આ રીતે હું રાજા

તથા આ વૈશ્ય બેઠે અત્યંત દુઃખી છેએ. એ કે અમારો બેઠે આ દોષને બાણીએ
 છેએ, છતાં મમત્વ લાવથી અમારું મન વ્યાપી રહેલ છે. (૪૪) હે મહાભાગ !
 હું તથા વૈશ્ય બેઠેને આ જ્ઞાન છે, છતાં અમારો આ પ્રમાણે મોહ રહે છે, તેનું
 શું કારણ ? હે મુનિરાજ ! આ સુખના કારણરૂપે છે તથા આ દુઃખના કારણરૂપે
 છે, આ રીતના વિવેકને વિશે જે અંધ હોય, તેને વિશેજ મૂઢતા રહે છે, છતાં
 અમારે વિશે આ પ્રમાણે કેમ ? (૪૫) મુનિનો જ્ઞાનોપદેશ:-ઋષિરુવાચ ॥૪૬॥
 જ્ઞાનમસ્તિ સમસ્તસ્ય જંતોર્વિષયગોચરે ॥ વિષયાશ્ચ મહાભાગ યાંતિ ચૈવં પૃથક્
 પૃથક્ ॥૪૭॥ દિવાંધાઃ પ્રાણિનઃ કેચિદ્રાત્રાવંધાસ્તથાપરે ॥ કેચિદ્દિવા તથા રાત્રૌ
 પ્રાણિન સ્તુલ્યદૃષ્ટયઃ ॥૪૮॥ જ્ઞાનિનો મનુજાઃ સત્યં કિં નુ તેન હિ કેવલમ્ ॥
 યતો હિ જ્ઞાનિનઃ સર્વે પશુપક્ષિમૃગાદયઃ ॥૪૯॥ જ્ઞાનં ચ તન્મનુષ્યાણાં યત્તેષાં
 મૃગપક્ષિણામ્ ॥ મનુષ્યાણાં ચ યત્તેષાં તુલ્યમન્યત્તથોભયોઃ ॥૫૦॥ જ્ઞાનેઽપિ સતિ
 પદ્યૈતાન્ પતંગાઞ્છાવર્ચ્ચુષુ ॥ કળમોક્ષાદતાન્ મોહાત્પીડ્યમાનાનપિ શુધ્ધા ॥૫૧॥
 અર્થ:-ઋષિ બોલ્યા; (૪૬) સર્વ પ્રાણી માત્રને ઘટ પટાદિ વસ્તુ વિષયને વિષે
 અંતઃકલ્પની વૃત્તિ રહેલ છે. આદિ રીતે અનુક્રમે કરી ગાય ગ્રાહ્ય આદિ લેહવડે
 ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે રૂપ રસ આદિ વિષયો રહેલા હોય છે. (૪૭) કેટલાક અર્થાત

ધ્રુવડ આદિ પ્રાણીઆ હવસમા અવ હાય છે. તેમજ કટલાક અથાત્ કાગડા આદિ
 પ્રાણીઓ રાત્રીને વિષે અધ હોય છે, વળી કેટલાંક ગાય અથ્થ આદિ રાત્રીમાં તેમજ
 દિવસમાં એકજ સરખી દૃષ્ટિવાળાં હોય છે. અર્થાત્ જ્ઞાનમાત્રને વિશેજ મોહનું
 વ્યધિકરણ પ્રણું રહેલ છે. સર્વમાં એકજ સરખો મોહરૂપી અજ્ઞાન રહેલ નથી.
 (આજ હેતુવાળો ભગવદ્ગીતામાં યા નિશા સર્વભૂતાનામ ઇત્યાદિ શ્લોક છે) (૪૮)
 મનુષ્યો જ્ઞાનીરૂપે છે, એ ખરૂં પણ તેઓજ કેવળ જ્ઞાની છે એમ નથી. મનુષ્યોથી
 જિજ્ઞાસીનાં પશુ, પક્ષી તથા મૃગ આદિ પણ જ્ઞાનથી યુક્ત હોય છે. (૪૯) જેવા
 પ્રકારનું મનુષ્યોને વિષે જ્ઞાન હોય છે તેવાજ પ્રકારનું મૃગ તથા પક્ષીઓને વિષે છે.
 મનુષ્યને વિષે જે સાધારણ જ્ઞાન છે તેજ સામાન્ય જ્ઞાન મૃગ આદિને વિષે અર્થાત્
 આહાર તથા નિદ્રા આદિ જ્ઞાન બેઉને વિષે એક સરખુંજ રહેલું છે. (૫૦) આ
 સીતે મનુષ્ય તથા પશુ પક્ષી આદિ વિષે સામાન્ય જ્ઞાન છે. છતાં પતંગીઆં આદિ
 પોતાનાં અચ્ચાંઓની ચાંચને વિષે અજ્ઞાન દાણા નાંખે છે. પોતે બે કે છુધાથી પીડા-
 એલ હોય છે, છતાં પોતાનાં અચ્ચાંઓને માટે તે પ્રમાણે મોહને લીધે કરે છે. (૫૧)
 માનુષ્ય મનુજન્યાઘ્ર સર્મિલાવાઃ સુતાન્ પ્રતિ ॥ લોમાત્ પ્રત્યુપકારાય નન્વેતાન્
 કિં ન વચ્ચસિ ॥ ૫૨ ॥ તથાપિ મમતાવર્તે મોહગર્તે નિપત્તિતાઃ ॥ મહામાયા-
 પ્રભાવેણ સંસારાસ્થતિક્ષણા ॥ ૫૩ ॥ તજ્ઞાત્ર વિસ્મયઃ કાર્યો યોગનિદ્રા

જગત્પતેઃ ॥ મહામાયા હરેશ્વૈષા તયા સંમોહતે જગત્ ॥૫૪॥ જ્ઞાનિનામપિ ચેતાંસિ
દેવી ભગવતી હિ સા ॥ બલા દાકૃષ્ય મોહાયઃ મહામાયા પ્રયચ્છતિ ॥૫૫॥ તયા
વિસૃજ્યતે વિશ્વં જગદેતશ્ચરાચરમ્ ॥ સૈષા પ્રસન્ના વરદા નૃણાં ભવતિ મુક્તયે ॥૫૬॥
સા વિદ્યા પરમામૃત્તે હૈતુભૂતસનાતની ॥૫૭॥ સંસારબંધહેતુશ્ચ સૈવ સર્વેશ્વરેશ્વરી ॥૫૮॥
અર્થ:-હે મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ ! સર્વ મનુષ્યો પોતાના પુત્રો પ્રતિ આકાંક્ષાવાળા હોય
છે, તે શું તું જોતો નથી ? પોષણ આદિ સામો ઉપકાર, પુત્રાદિ કરશે, એવો પ્રાણી-
ઓને લોભ હોય છે. (આવા પ્રકારનો મોહ મનુષ્યને વિશે વિશેષ હોય છે. આ
કારણથીજ તમે જોડેને મોહ થયેલ છે.) (૫૨) સંસારનું પાલન કરનારાં વિષ્ણુ
સંબંધી મહામાયાના પ્રભાવથી મમતારૂપી ભમરીવાળા મોહ નામના કુપને વિશે
સર્વ પ્રાણીઓ નખાયલાં છે. (૫૩) આમ હોવાથી તમને જે મોહ થાય છે, તે
સંબંધી તમારે વિસ્મયને પામવું નહિ. જગતના સ્વામીરૂપ હરિની મહામાયા
યોગનિદ્રાસ્વરૂપે છે. આ યોગનિદ્રાને લીધે સઘળું જગત્ મોહને પામેલ છે.
વિશેષ જ્ઞાનીઓનાં અતઃકરણ યજ્ઞ, આ મહાદેવી ભગવતી પોતાની શક્તિવડે
વિવેકમાંથી બળાત્કારે ખેંચી લઈ મહા મોહને વિષે નાંખે છે. આવા પ્રકારનાં
મહામાયા છે. (૫૫) આ મહામાયાવડે સ્થાવર જંગમાત્મક તથા ત્રણ લોકના

સમૂહવાણું અખિલ વિશ્વ ઉત્પન્ન થયેલ છે. આ ભગવતી જ્યારે પ્રસન્ન થાય છે ત્યારે તે અનેક પ્રકારનાં વરદાનને આપવાવાળાં છે. તેઓ પ્રસન્ન થવાથી બ્રહ્મ-વિદ્યા સ્વરૂપે થઈ મનુષ્યોને મુક્તિ આપે છે. (૫૬) જ્યારે તે બ્રહ્મવિદ્યા સ્વરૂપે હોય છે ત્યારે તે શ્રેષ્ઠ શક્તિરૂપે, મુક્તિના કારણ સ્વરૂપે તથા સનાતન સ્વરૂપે છે. (૫૭) પણ સર્વ બંધનના નિયામકરૂપ તેજ શક્તિ, જ્યારે અવિદ્યાસ્વરૂપે થાય છે ત્યારે સંસારના બંધનના કારણ સ્વરૂપે થાય છે. (૫૮) મહામાયાના સ્વરૂપ માટે પ્રશ્ન:-રાજોવાચ ॥૬૧॥ ભગવન્ કા હિ સા દેવી મહામાયેતિ યાં મ-વાન્ । બ્રવીતિ કથમુત્પન્ના સાં કર્મસ્યાશ્ચ કિં દ્વિજ ॥૬૦॥ યત્પભાવા ચ સા દેવી યત્સ્વરૂપા યદુજ્જવા ॥૬૧॥ તત્સર્વ શ્રોતુમિચ્છામિ ત્વત્તો બ્રહ્મવિદાંવર ॥૬૨॥
 અર્થ:-રાજા કહેતા લાગ્યા; (૫૬) હે દ્વિજ સુમેધા! જે દેવીને આપ મહામાયા કહે છે તે દેવી કેણુ છે? આ દેવીની ઉત્પત્તિ કેવા પ્રકારની છે? આ દેવીનું કર્મ શું છે? (૬૦) આ દેવીનો પ્રભાવ કેવો છે? આ દેવીનું સ્વરૂપ કેવું છે? તેમજ આ દેવીની ઉત્પત્તિ કેવા પ્રકારની છે? (૬૧) હે બ્રહ્મજ્ઞાનીઓને વિશે શ્રેષ્ઠ! આ સર્વ બાબત હું તમારા તરફથી સાંભળવાની ઇચ્છા રાખું છું. (૬૨) યોગનિદ્રાની ઉત્પત્તિ:-ઋષિરૂવાચ ॥૬૩॥ નિત્યૈવ સા જગન્મૂર્તિસ્તયા સર્વ

મિદં તતમ્ ॥૬૪॥ તથાપિ તત્સમુપ્તિર્વિદુષા શ્રૂયતાં મમ ॥૬૫॥ દેવાનાં કાર્ય-
 સિદ્ધયર્થમાવિર્ભવતિ સા યદા । ઉત્પન્નેતિ તદાલોકે સા નિત્યાપ્યભિધીયતે ॥૬૬॥
 યોગનિદ્રાં યદાવિષ્ણુર્જગત્યેકાર્ણવીકૃતે । આસ્તીર્યશેષમભજત્ કલ્પાંતે ભગવાન્
 પ્રમુઃ ॥૬૭॥ તદાદ્રાવસુરો ઘોરૌ વિહ્વતાતૌ મધુકૈટભૌ । વિષ્ણુર્કર્ણમલોદ્ભૂતૌ હંતું
 બ્રહ્માણમુચ્ચતૌ ॥૬૮॥ અર્થ:-ઋષિ કહેવા લાગ્યા; (૬૩) આ દેવી નિત્ય સ્વરૂપવાળાં
 છે. તેનાવડે દૃશ્યમાન આ સર્વ લોકનો વિસ્તાર કરાયેલ છે. (૬૪) (લોકનાપર ઉપકાર
 કરવા આટે અનેક પ્રકારે તેમની ઉત્પત્તિ છે.) છતાં સંક્ષેપે કરી તેમની ઉત્પત્તિ હું
 કહું છું તે સાંભળો. (૬૫) દેવોના કાર્યની સિદ્ધિ માટે જ્યારે આ દેવીનો
 આવિર્ભાવ થાય છે ત્યારે જો કે પોતે નિત્ય સ્વરૂપે છે, છતાં તે ઉત્પત્તિભાવને
 પામ્યાં છે, એમ લોકને વિશે કહેવાય છે. (૬૬) કલ્પના અંતે અર્થાત્ પ્રલયને
 વિશે જગત્ જ્યારે એકાર્ણવ સ્વરૂપને પામે છે ત્યારે ભગવાન્ વિષ્ણુ અનંત
 ભગવાનની કૃષ્ણાનો વિસ્તાર કરી યોગ નિદ્રાને પામે છે. (૬૭) આ સમયે વિષ્ણુ
 ભગવાનના કાનના મેલમાંથી થયેલા મધુ તથા કૌટલ નામના બે વિકરાળ અસુરો
 પ્રકટ થયા. આ અસુરો બ્રહ્માનો નાશ કરવા તૈયાર થયા. (૬૮) સનાથિકમલે
 વિષ્ણોઃ સ્થિતો બ્રહ્મા પ્રજાપતિઃ । દૃષ્ટ્વા તાવસુરૌ ચોગ્રૌ પ્રમુર્ષં ચ જનાર્દનમ્

॥૬૯॥ તુષ્ટાવ યોગનિદ્રાં તામેકાગ્રહદયસ્થિતઃ । વિવોધનાર્થાય હરેર્હરિનેત્ર-
 કૃતાલયામ્ ॥૭૦॥ વિશ્વેશ્વરીં જગદ્ધાર્ત્રીં સ્થિતિસંહારકારિણીમ્ । નિદ્રાં મગવતોં
 વિષ્ણોરતુલાં તેજસઃ પ્રભુઃ ॥ ૭૧ ॥ અર્થઃ—પ્રજ્ઞપ્રતિ બ્રહ્મા આ સમયે વિષ્ણુની
 નાભિકમળને વિશે રહેતા હતા. આ બે ઘાતકી અસુરોને બેઠું શ્રીજનાર્દન ભગવાન,
 કે જે પોઢલા હતા, (૬૯) તેને ભગૃત કરવા, એકાગ્ર હૃદયવાળા થઈ બ્રહ્મા યોગ-
 નિદ્રાની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. આ યોગનિદ્રાએ હરિના નેત્રનો આશ્રય લીધો હતો.
 (૭૦) આ દેવી ભગવતી વિશ્વના નિયામક સ્વરૂપે છે. તે જગતના કર્તા સ્વરૂપે છે.
 વળી આ દેવી સ્થિતિ તેમજ સંહારને કરવાવાળાં છે. તેઓ નિદ્રા સ્વરૂપે છ પ્રકારના
 ઐશ્વર્યવાળાં તથા તેમના સમાન બીજું કોઈ નથી. તેઓ જ્યોતિ સ્વરૂપ વિષ્ણુ
 ભગવાનને પ્રકટ કરવાવાળાં છે. (૭૧) બ્રહ્માવડે યોગનિદ્રાની સ્તુતિઃ—
 બ્રહ્મોવાચ ॥૭૨॥ ત્વં સ્વાહા ત્વં સ્વધા ત્વં હિ વષટ્કારઃ સ્વરાત્મિકા । મુધા
 ત્વમક્ષરે નિત્યે ત્રિધામાત્રાત્મિકા સ્થિતા (૭૩) અર્ધમાત્રા સ્થિતા નિત્યા યાનુચ્ચાર્યા
 વિશેષતઃ । ત્વમેવ સંધ્યા સાવિત્રો ત્વં દેવીજનનીપરા (૭૪) ત્વયૈતદ્ધાર્યતે વિશ્વં
 ત્વયૈતત્ સૃજ્યતે જગત્ । ત્વયૈતત્ પાલ્યતે દેવિ ત્વમત્સ્યંતે ચ સર્વદા (૭૫)
 અર્થઃ—બ્રહ્મા બોલ્યા; (૭૨) આપ દેવ સમૂહોન તૃપ્તિ કરવાવાળાં છે. આપ પિતૃ

ગણેાને તૃપ્તિ પમાડવાવાળાં છે. તમે યજ્ઞ સ્વરૂપે છે. તમે ઉદાત્તાદિ સ્વરૂપવાળાં છે. તમે દેવતીર્થ સ્વરૂપે છે. હે વૃષ્ટિ તથા ક્ષય આદિથી રહિત ! હે જન્મ તથા વિનાશથી રહિત ! તમે અ, ડ તથા મ આમ ત્રણ માત્રા સ્વરૂપે છે. (૭૩) નિત્ય અર્થાત્ પરિણામથી રહિત અર્ધમાત્રા સ્વરૂપે તમે છે. વિશેષે કરી ત્રણ માત્રાથી વિલક્ષણ હોવ છી મન તથા વાણીના અવિષયરૂપે તમે છે. તમે ગાયત્રી ઋચારૂપે છે. હે દેવ ! તમે ઉત્કૃષ્ટ માતા સ્વરૂપે છે. (૭૪) તમે પ્રાણી શક્તિ સ્વરૂપવાળાં થઈ જગતને ઉત્પન્ન કરવાવાળાં છે. તમે વૈષ્ણવી શક્તિ સ્વરૂપવાળાં થઈ જગતનું પાલન કરો છે. હે દેવિ ! તમે અંત સમયે રોદ્ર શક્તિ સ્વરૂપવાળાં થઈ જગતનેા સંહાર કરો છે. (૭૫) વિમ્બેષ્ટૌ સૃષ્ટિરૂપા ત્વં સ્થિતિરૂપા ચ પાલને । તથા સંહતિરૂપાંતે જગતોઽસ્ય જગન્મયે (૭૬) મહાવિદ્યા મહામાયા મહામેધા મહાસ્મૃતિઃ । મહામોહા ચ ભવતી મહાદેવો મહેશ્વરી (૭૭) પ્રકૃતિ સ્વં ચ સર્વસ્ય ગુણત્રય વિભાવિની । કાલરાત્રિર્મહારાત્રિર્મોહરાત્રિશ્ચ દારુણા (૭૮) ત્વં શ્રી સ્ત્વમોશ્વરી ત્વં હો સ્ત્વં બુદ્ધિર્બોધલક્ષણા । લજ્જા પુષ્ટિસ્તથા તુષ્ટિ સ્ત્વં શાંતિઃ ક્ષાંતિરેવ ચ (૭૯) સ્વપ્નિની શૂલિની ઘોરા ગદિની ચક્રિણી તથા ॥ શંખિની ચાપિનો બાણશુશુંહો પરિઘાયુધા (૮૦) અર્થઃ-સૃષ્ટિ સમયે ઉત્પન્ન

કરનાર શક્તિ સ્વરૂપે આપ છે. પાલન સમયે રિથિતિ સ્વરૂપવાળાં શક્તિ સ્વરૂપે
 આપ છે. જગતના અંત સમયે સંહાર કરનાર શક્તિવાળાં આપ છે. હે ત્રણ ભુવનને
 બાણુવાવાળાં ! (આપ આ પ્રમાણે આ જગતના ઉત્પત્તિઅદિ વ્યાપારને વિશે
 લાગેલાં છો.) (૭૬) તત્ત્વમસિ આદિ મહાવિદ્ય રૂપે તમે છો. તેજ પ્રમાણે અવિદ્યા
 કહેતાં પ્રપચ્છાન સ્વરૂપવાળાં આપ છે. આપ માયા કહેતાં અનાત્મામાં આત્મા
 અર્થાત્ બુદ્ધિ સ્વરૂપે, તેમજ અમાયા કહેતાં આત્મામાં અનાત્મ સ્વરૂપવાળાં
 આપ છે. મહાન્ ધારણ કરનાર બુદ્ધિ સ્વરૂપે તેમજ નહિ ધારણ કરનાર બુદ્ધિસ્વરૂપે
 આપ છે. આપ મહાન્ ધ્યાન સ્વરૂપવાળાં તેમજ ધ્યાનથી રહિત સ્વરૂપવાળાં
 આપ છે. વળી મહાન્ મમતારૂપે તેમજ મમતાથી રહિત સ્વરૂપે આપ છે.
 ઈન્દ્રાદિ લોકપાળરૂપ કર્મ સ્વરૂપવાળાં આપ છે. તેમજ આપ વ્યાપન સ્વરૂપ-
 વાળાં છો. (૭૭) તમે સર્વના મૂળ કારણ સ્વરૂપે છો. વળી સત્વાદિ ત્રણ ગુણો
 આપનાવડે થયેલ છે. કલ્પના અંતે રાત્રી સ્વરૂપે આપ છે. આપ બ્રહ્માના મરણ
 સ્વરૂપવાળાં રાત્રીરૂપે છો. કર્તવ્ય તેમજ અકર્તવ્ય બુદ્ધિવાળાં આપ છે. વળી
 હારણ સ્વરૂપવાળાં તમે છો. (૭૮) આપ લક્ષ્મીસ્વરૂપે છો. તમે ઈશ્વરના પત્ની
 રૂપે છો. તમે હ્રી કહેતાં પ્રાણ સ્વરૂપવાળાં છો. તમે ચિન્માત્ર બ્રહ્મ સ્વરૂપવાળાં
 છો. તમે લજ્જાસ્વરૂપવાળાં તથા અવયવોની વૃદ્ધિ સ્વરૂપવાળાં છો. તમે

પ્રીતિ સ્વરૂપવાળાં છે. વિષયોમાંથી નાશ કરનાર શક્તિવાળાં આપ છે. તમે તિતિક્ષાદિ ગુણ સ્વરૂપવાળાં છે. (૭૬) હે દેવી ! આપ ખડ્ગને, ત્રિશૂલને તથા અતિ ઉગ્ર ગદાને ધારણ કરનારાં છે. ચક્રને, શંખને, ખાણ, બુશુંડી તથા પરિધાદિ આયુધોને ધારણ કરવાવાળાં આપ છે. (૮૦) સૌમ્યાસૌમ્યતરાશેષ સૌમ્યેભ્યસ્ત્વતિ સુંદરી ॥ પરાપરાણાં પરમાત્વમેવ પરમેશ્વરી ॥૮૧॥ યઞ્ચ કિંચિત્કચિદ્વસ્તુ સદ-સદ્વાસ્થિલાત્મિકે । તસ્ય સર્વસ્ય યા શક્તિઃ સા ત્વં કિં સ્તુયસે મયા ॥૮૨॥ યયા ત્વયા જગત્સ્રષ્ટા જગત્પાત્યત્તિ યો જગત્ ॥ સોઽપિનિદ્રાવશં નીતઃ કસ્ત્વાં સ્તોતુમિહેશ્વરઃ (૮૩) વિષ્ણુઃ શરીરગ્રહણમહમોશાન એવ ચ । કારિતાસ્તે યતોઽ-તસ્ત્વાં કઃ સ્તોતું શક્તિમાન્ ભવેત્ (૮૪) સાત્ત્વમિત્યં પ્રભાવૈ સ્વૈ રુદારૈ દેવિ સંસ્તુતા । મોહયૈતૌ દુરાધર્ષાવિસુરૌ મધુકૈટભૌ (૮૫) પ્રવોધં ચ જગત્સ્વામી નીયતામચ્યુતો લઘુ ॥ ૮૬ ॥ બોધશ્ચ ક્રિયતામસ્ય હંતુમેતૌ મહાસુરૌ ॥ ૮૭ ॥ અર્થઃ—તમે કૂરપણાથી રહિત, મોક્ષને કરવાવાળાં હોવાથી અત્યંત શાંત સ્વરૂપ-વાળાં, અખિલ સુંદર વસ્તુઓના કરતાં પણ તમે અત્યંત સુંદર સ્વરૂપવાળાં છે. તમે શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપવાળાં, શ્રેષ્ઠોને વિશે અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ તથા શકાદિ સર્વના નિયામક સ્વરૂપવાળાં છે. (૮૧) હે અખિલ સ્વરૂપવાળાં ! જગતમાં સત્ સ્વરૂપે

તેમજ અસત્ સ્વરૂપે જે કાંઈ વસ્તુ પ્રતીત થાય છે, તે સર્વમાં જે સત્ તથા
 અસત્ સ્વરૂપવાળી શક્તિ રહેલ છે, તે શક્તિ સ્વરૂપે તમો છો. આમ હોવાથી
 મારાવડે આપ કેવી રીતે સ્તુતિ કરાઈ શકે ? (૮૨) જે વિષ્ણુ ભગવાન, જે
 શક્તિવડે જગતના સ્રષ્ટારૂપે થાય છે, જેવડે જગતનું પાલન કરે છે તથા અંતે
 જગતને ભક્ષણ કરે છે, તેવા ઇશ્વર ભગવાન આપની નિદ્રાશક્તિને વશ થયેલ
 છે, તો પછી, હે દેવિ ! આપની સ્તુતિ કરવા આ સ્થળે કોણ સમર્થ છે ? (૮૩)
 હે દેવિ ! આપની મહામાયાવડે હું પ્રજ્ઞા, વિષ્ણુ તથા ઇશાન દેવ શરીર ગ્રહણ
 કરનારા થયેલા છે, અર્થાત્ મમતાવાળા શરીરયુક્ત કરાયેલા છે, તો પછી કોઈ
 એવો નથી, કે જે આપની સ્તુતિ કરવા સમર્થ હોય. (૮૪) હે દેવિ ! આ રીતે
 આપ પોતાના ઉદાર સામર્થ્યવડે સ્તુતિ કરાઓ છો. દુઃખે કરી પરાભવ કરવા
 યોગ્ય આ મધુ તથા કેટલ નામના અસુરોને આપ વિવેકથી રહિત કરો. (૮૫) આપ
 જલદી જગતના સ્વામીરૂપ અચ્યુત ભગવાન નિદ્રાથી રહિત થાય તેમ કરો. (૮૬)
 આ બે અસુરોનો નાશ કરવા માટે વિષ્ણુ ભગવાનને જગૃતિવાળા કરો. (૮૭)
 યોગનિદ્રાનું પ્રાકટ્યઃ-ઋષિરુવાચ ॥૮૮॥ एवं સ્તુતા તદા દેવી તામસી તત્ર
 વેષસા । વિષ્ણોઃ પ્રબોધનાર્થાય નિર્હતું મધુકૈટભીં (૮૯) નેત્રાસ્યનાસિકાવાહુ-

હૃદયેભ્ય સ્તયોરસઃ । નિર્ગમ્ય દર્શને તસ્યૌ બ્રહ્મણો વ્યક્તજન્મનઃ (૧૦)
 ઉત્તસ્યૌ ચ જગન્નાથસ્તયા મુક્તો જનાર્દનઃ । એકાર્ણવે હિ શયનાત્તતઃ સ
 દહ્મ્ને ચ તૌ (૧૧) મધુકૈટભૌ દુરાત્માનાવતિવીર્યપરાક્રમૌ । ક્રૌંધરક્તેક્ષણાવતું
 બ્રહ્માણં જનિતોદ્યમૌ (૧૨) સમુત્થાય તતસ્તાભ્યાં યુયુધે ભગવાન્ હરિઃ । પંચ
 વર્ષસહસ્રાણિ બાહુમહરણો વિશ્વઃ (૧૩) તાવપ્યતિ બલોન્મત્તૌ મહામાયાવિ-
 મોહિતૌ (૧૪) ઉત્કવંતૌ વરોસ્મત્તૌ ત્રિયતામિતિ કેશવમ્ (૧૫) અર્થઃ—ઋષિ
 બોધ્યાઃ-(૮૮) નિદ્રાકારરૂપ દેવીની આ રીતે બ્રહ્માએ વિષ્ણુ ભગવાનને જાગૃત
 કરવા માટે તથા મધુ કૈટભનો નાશ કરવા માટે સ્તુતિ કરી. (૮૯) નેત્ર, મુખ,
 નાસિકા, બાહુ, હૃદય તથા છાતીમાંથી આ યોગનિદ્રા બહાર નીકળી, અવ્યક્ત
 જન્મવાળા બ્રહ્માના દૃષ્ટિગોચર થયાં. (૯૦) જગતના સ્વામીરૂપ જનાર્દન ભગવાન
 યોગનિદ્રાથી મુક્ત થઈ, જગતના એકત્ર જળને વિશે શેષના શયનમાંથી ઉઠીને
 બેઠા થયા. પછી જનાર્દન ભગવાન આ મધુ તથા કૈટભને જોવા લાગ્યા. (૯૧)
 આ મધુ તથા કૈટભ અત્યંત દુષ્ટ હતા. તેઓ અત્યંત વીર્ય તથા પરાક્રમવાળા
 હતા. તેઓની આંખો કોધવડે ચાલી હતી. આ રાક્ષસો બ્રહ્માનો નાશ કરવા માટે
 તૈયાર થયા. (૯૨) પછી શયનમાંથી ઉઠી જઈ ભગવાને તેઓ સાથે યુદ્ધ કર્યું.

આ યુધ્ધ પાંચ હજાર વર્ષ સૂધી ચાલ્યું. ભગવાને પોતાના બાહુઓવડે અત્યંત
 યુધ્ધ કર્યું. (૬૩) આ રાક્ષસો અત્યંત બળથી ઉન્મત્ત હતા. તેઓ મહા માયાના
 પ્રભાવવડે મોહિત થયેલા હતા. (૬૪) ઉન્મત્ત એવા તેઓ શ્રી ભગવાનને કહેવા
 લાગ્યા કે, અમારો પાસેથી વરદાન માંગી લ્યો. (૬૫) વરદાનની માંગણી:—
 શ્રી ભગવાનુવાચ ॥૯૬॥ ભવેતામદ્ય મે તુષ્ટો મમ વંધ્યાવુભાવપિ (૯૭) કિમન્યેન
 વરેણાત્ર ણતાવદ્ધિ વૃત્ત મયા (૯૮) અર્થ:—શ્રી ભગવાન અમુરોને કહેવા લાગ્યા; (૯૯)
 જો તમે જોડે મારાપર સંતુષ્ટ થયા હો તો તમે મારા નાશને યોગ્ય થાઓ. (૯૭)
 આ કરતાં ખીલું શું વરદાન માંગવું હતું? હું આલુંજ વરદાન માંગી લઉં છું. (૯૮)
 અમુરોએ આપેલું વરદાન:—ઋષિરુવાચ (૯૯) વંચિતામ્યામિતિ તદા સર્વ-
 માપોમયં જગત્ । વિલોક્ય તામ્યાં ગદિતો ભગવાન કમલેક્ષણઃ (૧૦૦) આવાં
 જહિ ન યર્જોર્વી સલિલેન પરિપ્લુતા (?) ઋષિ કહેવા લાગ્યા; (૯૯) હુબ્દ એવા
 અમુરોવડે સર્વ જળમય જગત વ્યાપ્ત જોઈ, કમળ સરખી આંખવાળા ભગવાનને
 તેઓ નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. (૧૦૦) હું વિષ્ણુ ભગવાન! આપના હુબ્દવડે
 અમે સંતુષ્ટ થયા છીએ. આપનાવડે અમારું મૃત્યુ થાય તે સારું છે. પણ જે
 સ્થળ જળથી યુક્ત ન હોય, તે સ્થળને વિશે તમે અમારો નાશ કરો. (૧૦૧)

અમુરોનો નાશ:-ઋષિરુવાચ ॥ ૨ ॥ તથેત્યુક્ત્વા ભગવતા રાજાઃ કૃત્વા ચક્રેણ વૈ છિન્ને જયને શિરસી તયોઃ ॥ ૩ ॥ એવમેષા સમુત્પન્ના બ્રહ્મણા સંસ્તુતા સ્વયમ્ ॥ પ્રભાવમસ્યા દેવ્યાસ્તુ ભૂયઃ શ્રુણુ વદામિ તૈ ॥ ૧૦૪ ॥ ૐ ઓમ્ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે સાવર્ણિકે મન્વન્તરે દેવીમાહાત્મ્યે મધુકૈટભવર્ષો નામ પ્રથમઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ:-ઋષિ ઓલ્યા; (૧૦૨) વાડ, તથાસ્તુ, એમ કહી સંખ, ચક્ર તથા મહાને ધારણ કરવાવાળા ભગવાને પોતાની જાગને પ્રદેશરૂપે કરી તેને વિશે અમુરોના મસ્તકોને સ્થાપી ચક્રવટે તે છેદી નાંખ્યાં. (૧૦૩) દેવોના કર્મને માટે આ પ્રમાણે બ્રહ્માવટે સ્તુતિ કરાવાથી દેવી પ્રકટ થયાં. આ દેવીનો પ્રભાવ કેવો છે, તે સંખંધી હું હવે પછી કહું છું, તે તમે સાંભળો. (૧૦૪) ઐ ઓમ્ શ્રી માર્કંડેય પુરાણમાં સાવર્ણિક મન્વન્તરવાળા દેવી માહાત્મ્યમાં મધુ તથા કૈટભનો વધ, એ નામનો પ્રથમ અધ્યાય. આ અધ્યાયમાં ઉવાચ ૧૪ છે, અર્ધલોક ૨૪ છે, પૂર્ણ લોક ૬૬ છે તથા આ રીતે બધું મળી ૧૦૪ ની સંખ્યા છે.

અધ્યાય ૨ જો:-મહાલક્ષ્મી ચરિત્ર-આ મધ્યમ ચરિતના ઋષિરૂપે વિષ્ણુ છે, દેવતારૂપે મહાલક્ષ્મી છે, છંદ ઉષ્ણિક છે, શકિતરૂપે શાકંભરી છે, બીજરૂપે દુર્ગાદેવી છે, તત્ત્વરૂપે વાયુ છે, તેઓ યજુર્વેદ સ્વરૂપવાળાં છે. આ

મધ્યમ અસ્તિના જપનો વિનિયોગ મહાલક્ષ્મીની પ્રીતિ સંપાદન કરવા માટે છે.
 મહાલક્ષ્મીધ્યાન:-ૐ અક્ષત્કૂપરથું ગદેષુકુલિશં પદ્મં ધનુઃ કુણ્ડિકાં દંડં
 શક્તિમસિં ચ ચર્મજલજં ઘંટાં સુરાભાજનમ્ ॥ શૂલં પાશસુદર્શને ચ દધતીં
 હસ્તૈઃ પ્રસન્નાનનાં સેવે સૈરિભર્મદિંબીમિહ મહાલક્ષ્મીં સરેજાશિતામ્ ॥
 અર્થ:-તેઓ અક્ષની માળાને ધારણ કરે છે. તેઓ પરશુ, ગદા, બાણ, કુલિશ,
 પદ્મ, ધનુષ, કુંડિકા, ડંડ, શક્તિ તથા તલવારને ધારણ કરવાવાળાં છે. ચર્મ,
 કમળ, ઘંટા, સુરાનું પાત્ર, ત્રિશુલ, પાશ, સુદર્શન ચક્ર આ સર્વ, તેઓ હાથને
 વિશે ધારણ કરે છે. તેઓ પ્રસન્ન સુખવાળાં છે. આ દેવી સૈરિભને નાશ કરવાવાળાં
 છે. આવાં કમળને વિશે સ્થિતિ કરવાવાળાં મહાલક્ષ્મી દેવીનું હું ધ્યાન કરું છું.
 મહિષાસુરને ઇન્દ્રપ્રાપ્તિ:-ૐ હ્રીં ઋષિસ્વાચ ॥ ૧ ॥ દેવાસુરમભૂયુદ્ધં
 પૂર્ણમન્દશતં પુરા ॥ મહિષે સુરાણામધ્યે દેવાનાં ચ પુરંદરે ॥ ૨ ॥ તત્રાસુરૈ
 મહાવીર્યૈર્દેવસૈન્યં પરાજિતમ્ ॥ જિત્વા ચ સકલાન્ દેવાનિન્દ્રો ભૂન્મહિષાસુરઃ ॥ ૩ ॥
 અર્થ:-હ્રીં ઋષિ કહેવા લાગ્યા; (૧) પૂર્વે દેવો તથા અસુરોનું એકસો વર્ષ
 પર્યંત મહાન્ યુદ્ધ થયું. આ યુદ્ધમાં અસુરોનો સેનાપતિ મહિષાસુર હતો તથા
 દેવોનો સેનાપતિ ઇન્દ્ર હતો. (૨) આ યુદ્ધમાં મહાન્ પરાક્રમી અસુરોએ દેવોના

સૈન્યનો પરાજય કર્યો. સઘળા દેવોને જિત્યા પછી મહિષાસુર પોતે ઇન્દ્ર થયો. (૩) દેવોનું મહાદેવ તથા વિષ્ણુપ્રતિ ગમન:-તતઃ પરાજિતા દેવાઃ પદ્મયોર્નિ પ્રજા-પતિમ્ ॥ પુરસ્કૃત્ય ગતા સ્તત્ર યત્રેશગરુઢધ્વજૌ ॥ ૪ ॥ યથાવૃત્તં તયો સ્તદ્દ-ન્મહિષાસુરચેષ્ટિતમ્ ॥ ત્રિદશાઃ કથયામાસુ દેવાભિભવવિસ્તરમ્ ॥૫॥ સૂર્યદ્રાગ્ન્ય-નિલેદૂનાં યમસ્ય વરુણસ્ય ચ ॥ અન્યેષાં ચાધિકારા ન્સઃ સ્વયમેવાધિતિશ્ચિત્તિ ॥ ૬ ॥ સ્વર્ગાં જિરાકૃતાઃ સર્વે તેન દેવગણા બ્રુવિ ॥ વિચરંતિ યથા મર્ત્યા મહિષેણ દુરાત્મના ॥ ૭ ॥ एतद्: કથિતં સર્વમમરારિવિચેષ્ટિતમ્ ॥ શરણં વઃ પ્રપન્નાઃ સ્મો વધસ્તસ્ય વિચિંત્યતામ્ ॥ ૮ ॥ અર્થ:-ત્યારબાદ પરાજયને પામેલા દેવો કમળમાંથી ઉત્પત્તિવાળા પ્રજાપતિ બ્રહ્માને આગળ કરી જ્યાં મહાદેવ તથા વિષ્ણુ હતા ત્યાં ગયા. (૪) જે રીતે બનાવ બનેલ હતો તે સઘળો મહિષાસુર સંબંધીનો હોવાલ તેઓએ વર્ણન કર્યો. દેવોનો અભિભવ કેવી રીતે થયો, તે સર્વ બાગત વિસ્તાર-પૂર્વક દેવતાઓ મહાદેવ તથા વિષ્ણુ ભગવાનને કહેવા લાગ્યા. (૫) મહિષાસુર પોતે સૂર્ય, ઇન્દ્ર, અગ્નિ, વાયુ, ચંદ્ર, ચમ, વરુણ તથા બીજા સઘળા દેવોના અધિક્ષરોને લોગવે છે. (૬) આ મહિષાસુરે દેવોના સઘળા સમૂહને સ્વર્ગમાંથી મારીને કાઢી મૂકેલ હોવાથી તે દેવો પૃથ્વીપર આમતેમ ભટકે છે. જેમ મનુષ્યોને પોતાના સ્થાનમાંથી કાઢી

મૂકવામાં આવે, તેમ મહિષાસુરે સઘળાઓને કાઢી મૂકેલ છે. (૭) આ પ્રમાણે
 તમોને અમો સર્વ દેવોનું સઘળું ચેષ્ટિત કહ્યું. અમો સર્વે તમોને શરણે આવેલા
 છઈએ. આ મહિષાસુરના વધ સંબંધી તમો વિચાર કરો. (૮) દેવાદિમાંથી તેજનું
 પ્રાકટય:—इत्थं निशम्य देवानां वचांसि मधुसूदनः ॥ चकार कोपं शंभुश्च
 भृकुटीकुटिलाननौ ॥ ९ ॥ ततोऽतिकोपपूर्णस्य चक्रिणो वदनात्ततः ॥ निश्च-
 क्राम महत्तेजो ब्रह्मणः शंकरस्य च ॥ १० ॥ अन्येषां चैव देवानां शक्रादीनां
 शरीरतः ॥ निर्गतं सुमहत्तेज स्तच्चैक्यं समगच्छत ॥ ११ ॥ अतीव तेजसः
 कूर्टं ज्वलंतमिव पर्वतम् ॥ ददृशु स्ते सुरा स्तत्र ज्वालाव्याप्तं दिगंतरम् ॥ १२ ॥
 અર્થ:—આ રીતનાં દેવોનાં વચન સાંભળી બુકુટિ ચઢાવી દેવાને લીધે કુટિલ
 મુખવાળા વિષ્ણુ તથા શંકર અત્યંત ક્રોધે ભરાયા. (૯) ત્યાર બાદ અત્યંત ક્રોધ-
 વડે પૂર્ણ વિષ્ણુ ભગવાનના મુખમાંથી તેમજ બ્રહ્મા તથા શંકરના મુખમાંથી
 એક મહાન તેજ પ્રકટ થયું. (૧૦) વળી ઇન્દ્રઆદિ અન્ય દેવોના શરીરમાંથી મહાન
 તેજ નિકળ્યું. બધામાંથી નિકળેલ સઘળું તેજ એકત્ર ભાવને પામ્યું. (૧૧) આ અત્યંત
 તેજનો સમૂહ પ્રકાશમાન પર્વતની માફક ભોવામાં આવતો હતો. આ તેજ દરેક દિશાના
 વિભાગને વિશે વ્યાપી રહેલ હતું. (૧૨) તેજ લક્ષ્મીસ્વરૂપે:—अतुलं तत्र तत्तेजः

સર્વદેવશરીરજમ્ ॥ એકસ્યં તદભૂ ન્નારો વ્યાપ્તલોકત્રયં ત્વિષા ॥ ૧૩ ॥ યદ-
 ભૂચ્છાંભવં તેજ સ્તેનાજાયત તન્મુલ્લમ્ ॥ યામ્યેન ચાભવન્ કેશા બાહવો વિષ્ણુ
 તેજસા ॥ ૧૪ ॥ સૌમ્યેન સ્તનયો યુગ્મં મધ્યં ચૈન્દ્રેણ ચાભવત્ ॥ વારુણેન ચ
 જંઘોરુ નિર્દાસા ભુવઃ ॥ ૧૫ ॥ બ્રહ્મણ સ્તેજસા પાદૌ તદંગુલ્યોઽર્ક
 તેજસા ॥ વસૂનાં ચ કરાંગુલ્યઃ કૌબેરેણ ચ નાસિકા ॥ ૧૬ ॥
 આ સઘળા દેવોના શરીરમાંથી ઉત્પત્ત થયેલ તેજ કશાની પણ ઉપમા આપી
 શકાય એમ ન હતું. આ તેજ એક સ્થળે રહેલ હતું. પોતાના તેજવડે
 આ તેજ ત્રણે લોકને વ્યાપી રહેલ હતું. આ તેજ સૌ સ્વરૂપને પામ્યું. (૧૩)
 જે શંભુ સંબંધી તેજ હતું, તે આ નારીના મુખરૂપે થયું. યમના તેજવડે આ
 નારીના કૈશો થયા. વિષ્ણુના તેજવડે આ નારીના બાહુઓ થયા. (૧૪) ચંદ્ર
 સંબંધી તેજવડે આ નારીનાં બે સ્તનો થયાં. વળી ઇન્દ્રના તેજમાંથી આ નારીનો
 મધ્ય ભાગ થયો. વરુણના તેજવડે જઘા તથા છાતી થયાં. પૃથ્વીના તેજવડે કટિ
 પ્રદેશ થયો. (૧૫) બ્રહ્માના તેજવડે બે પગો થયા. સૂર્યના તેજવડે પગની
 આંગળીઓ થઈ. વસુઓના તેજવડે હાથની આંગળીઓ થઈ તથા કુબેરના તેજ-
 વડે નાસિકા થઈ. (૧૬) તસ્યાસ્તુ દંતાઃ સંભૂતાઃ પ્રાજાપત્યેન તેજસા ॥ નયન-

23

શિવે આ દેવીને પોતાના સુલાયુધ દેવતામાંથી શક્તિને કાઢી લઈ તે શક્તિ પોતાના
 સુલ સમાન બીજા સુલને વિશે સ્થાપી, તે આયુધ દેવીને આપ્યું. પોતાના અકમાંથી
 તેજ કાઢી લઈ શ્રી કૃષ્ણે આ દેવીને તેજયુક્ત ચક્ર આપ્યું. (૨૦) વરૂણે શંખને
 તથા અગ્નિએ શક્તિરૂપ આયુધ આપ્યું. મરૂત દેવોએ ચાપ તથા અક્ષય એવા
 બાણોથી પૂર્ણ બાથું આપ્યું. (૨૧) દેવોના અધિપતિ સહસ્ર આંખવાળા શચીપતિ
 ઈન્દ્ર ભગવાને પોતાના વજ્રમાંથી બીજું વજ્ર ખેંચી કાઢી તે દેવીને આપ્યું. તેમણે
 ઔરાવત હાથીની પાસેથી મહાન્ ઘંટાને કાઢી આ દિવ્યસ્વરૂપ દેવીને આપી. (૨૨)
 યમદેવતાએ કાળદંડમાંથી દંડને ખેંચી તે દેવીને આપ્યો. વળી વરૂણ દેવતાએ
 પાશમાંથી પાશને ખેંચી તે દેવીને આપ્યો. પ્રજાપતિ બ્રહ્માએ આ દિવ્ય દેવીને
 પોતાના જપની માળા તથા કમંડળ આપ્યાં. (૨૩) સૂર્યે પોતાનાં કીરણોને આ
 દેવીના સઘળા શેમકૂપેને વિશે મૂક્યાં. વળી કાળના અભિમાની દેવે આ દેવીને
 નિર્મળ ખડ્ગ તથા શરીરના રક્ષણનું માટે નિર્મળ ચામડાનું કવચ આપ્યું. (૨૪)
 સીરોદધામલં હારમજરે ચ તથામ્બરે ॥ ચૂદામણિ તથા દિવ્યં કુંડલે
 કટકાનિ ચ ॥૨૫॥ અર્ધર્ચદ્રં તથા શુભ્રં કેયૂરાન્ સર્વંબાહુષુ ॥ નૃપુરૌ વિમલૌ
 તદ્વદ્બ્રેવેયકમનુત્તમ ॥ ૨૬ ॥ અંગુલોચક રત્નાનિ સમસ્તાસ્વંગુલોષુ ચ ॥

વિશ્વકર્મા દદૌ તસ્યૈ પરશુઃ ચાતિનિર્મલમ્ ॥ ૨૭ ॥ અસ્ત્રાણ્યનેકરૂપાણિ
 તથાઽમેઘં ચ દંશનમ્ ॥ અમ્લાનપંકજાં માલાં શિરસ્યુરસિ ચાપરામ્ ॥ ૨૮ ॥
 અર્થ:-દ્રુધ તથા જળના અધિદેવતાએ નિર્મળ મુકતાહાર તથા જરાથી રહિત એવાં
 વસ્ત્રો આપ્યા. વળી વિશ્વકર્માએ મસ્તકને શોભા આપનાર તથા સ્વર્ગમાં થયેલ
 એવા મુકૂટને, જે કુંડળોને તથા વલયો આપ્યાં. (૨૫) વળી તેમણે દિવ્ય અર્ધ
 ચંદ્રને તથા સઘળા બાહુઓને વિશે કડાંઓ, પગને વિશે નિર્મળ નુપૂરો તથા
 ઉત્તમ કંઠનાં આભૂષણો આપ્યાં. (૨૬) વળી તેજ વિશ્વકર્માએ સમસ્ત આંગ-
 ળીઓને વિશે પહેરવા યોગ્ય આંગળીઓનાં રત્નોને તથા અત્યંત નિર્મળ પરશુ
 આપ્યાં. (૨૭) તેમણે અનેક પ્રકારવાળાં અસ્ત્રો, લેદી નહિ શકાય એવું બખતર,
 નહિ કરમઃય એવા કમળની માળા, કે જે મસ્તક તથા છાતીને શોભા આપે એમ
 હતી તથા જે અત્યંત ઉત્તમ હતી તે આપી. (૨૮) અદદજ્જલધિસ્તસ્યૈ પંકજં
 ચાતિશ્ચોભનમ્ ॥ હિમવાન્ વાહનં સિંહં રત્નાનિ વિવિધાનિ ચ ॥ ૨૯ ॥ દદાવ-
 શૂન્યં સુરયા પાનપાત્રં ધનાધિપઃ ॥ શ્લેષશ્ચ સર્વનાગેશો મહામણિવિભૂષિતમ્ ॥ ૩૦ ॥
 નાગહારં દદૌ તસ્યૈ ધત્તે યઃ પૃથિવિમિમાઃ ॥ અન્યૈરપિ સુરૈર્દેવી ભૂષણૈ રાયુષૈ સ્થયા
 ॥ ૩૧ ॥ સંમાનિતા નનાદોચ્ચૈઃ સાદૃશાસં મુદુર્મુદુઃ ॥ તસ્યાનાદેનધોરેણ કૃત્સ્ન-

અપરિમિત મહાન-૥૩૨॥ અર્થ:-સમુદે આ દેવીને અત્યંત શોભા આપનાર કમળ
 આસિયું. ૥૩૩॥ અર્થ:-દિગ્દર્શન-વાદનરૂપ સિંહ સ્વરૂપ અનેક પ્રકૃતિમાં-રત્નો આપ્યાં.
 (૨૯)-કુણેર-મુશળી કમળપુર પાનપાત્ર આસિયું. ધર્મી-ધર્મ નાળના અભિપતિ શેષ
 ભગવાને મહાભિજિવડે અત્યંત શોભાપ્રમાન (૩૦) નાગહાર આપ્યો. શેષ નાગ, કે
 જે સકળ પૃથ્વીને ધારણ કરનાર છે તેમણે આ હાર આપ્યો. ખીખા દેવેએ પણ
 ભૂષણો તથા આયુધે વડે આ દેવીને શણગાર્યાં. (૩૧) જેવી રીતે મહાન હસવું
 થાય તે રીતે વારંવાર બધાવડે પૂજન કરાયલાં દેવી ઉચ્ચ સ્વરે શબ્દ કરવા લાગ્યાં
 આ દેવીના ઘોર નાદવડે સઘળું આશ્ચર્ય પૂર્ણ થઈ ગયું. (૩૨) દેવીનો પ્રભાવ:-
 અમાયતાતિમહતા પ્રતિશબ્દો મહાનભૂત ॥ ચુક્ષુઃ સકલા લોકાઃ સમુદ્રાશ્વ
 ચકમ્પિરે ॥ ૩૩ ॥ ઘચાલ વસુધા વેલુઃ સકલાશ્વ મહોધરાઃ ॥ જયેતિ દેવાશ્વ
 મુદા તામૂચુઃ સિંહવાહિનોશ્વ ॥ ૩૪ ॥ તુષ્ટુવુર્ધ્નયશ્વૈર્નાં ભક્તિનમ્રાત્મમૂર્તયઃ ॥
 દૃષ્ટ્વા સમસ્તં સંસુર્ધ્વં ત્રૈલાક્યમમરાયઃ ॥ ૩૫ ॥ રત્નલક્ષ્મીરત્નૈર્લક્ષ્મીરત્નૈઃ સમુત્ત-
 ર-સ્વદાયુધાઃ ॥ આઃ કિમેતદિતિ ક્રોધાદાભાણ્ય મહિષાસુરઃ ॥ ૩૬ ॥ અર્થ:-
 આ મહાનાદવડે અપરિમિત મહાન પ્રતિશ્વનિ થયો. સર્વ જીવનો જનસાગી ઉઠ્યાં
 ધર્મી સમુદે-ક'પાત્રમાન-શબ્દ ગમા. (૩૭) પૃથ્વી પણ આ શબ્દવડે ક'સાયમાન

અઈ. વળી સઘળા પર્વતો કંપવા લાગ્યા. સિંહના પર વાહનવાળાં આ ભગવતી
 દેવીને હર્ષવડે, તમારો જય થાઓ, ઓમ દેવે! કહેવા લાગ્યા. (૩૪) ભકિતવડે
 નમેલ પોતાના શરીરવાળા મુનિઓ આ દેવીને સંતુષ્ટ કરવા લાગ્યા. સમસ્ત ત્રણે
 લોક ક્ષોભને પામી ગયું. હવે આવે પ્રકાર ભેદ દેવોના શત્રુઓએ (૩૫)
 પોતાના સર્વ સૈન્યને તૈયાર કરી દીધું. તેઓ પોતાના આયુધો ઉગામીને ઉભા
 રહ્યા. અરે ! આ શું છે ? ઓમ કોધવડે મહિષાસુર કહેવા લાગ્યો. (૬૬)

મહિષાસુર સાથે યુદ્ધ:-અમ્યન્નાવત તં શબ્દમશેષૈરસુસ્તૈઃ ॥ સ દર્શ તતો દેવી
 વ્યાસલોકત્રયોં ત્વિષા ॥ ૩૭ ॥ પાદાક્રાન્ત્યાનતશુવં કિરોટોહિરિવતામ્બરામ્ ॥
 ક્ષોભિતાશેષપાતાલાં ધનુર્જ્યાનિઃસ્વનેન તામ્ ॥ ૩૮ ॥ દિશો મુજસહજેન્ન સમન્તાદ્-
 વ્યાપ્ય સંસ્થિતામ્ ॥ તતઃ પ્રવૃત્તે યુદ્ધે તયા દેવ્યા સુરદ્વિષામ્ ॥ ૩૯ ॥ અસાસૈ-
 વંદુષા મુક્તૈરાદીપિતદિગન્તરમ્ ॥ મહિષાસુરસેનાનીશ્ચિહ્નુરાખ્યો મહાસુરઃ ॥ ૪૦ ॥
 અર્થ:-સર્વ અસુરોવડે વિંટળાયેલ મહિષાસુર, જે તરફથી આ શબ્દ થયો તે દિશા
 પ્રતિ ગયો. જેમણે પોતાની કાંતિવડે ત્રણે લોકને વ્યાપ કરેલ છે, એવાં ભગવતી
 દેવીને આ મહિષાસુર ભેવા લાગ્યો. (૩૭) તે મહિષાસુર આ દેવીને પોતાના
 પગના ચાલવાવડે નમી પડેલ પૃથ્વીવાળાં, પોતાના મુકૂટવડે વિભૂષિત આકાશવાળાં

તથા ધનુષની દોરીના ટંકારવડે જેણે ફોલને પમાડેલ છે સર્વ પાતાળ, એવાં દેવી
લગવતીને તે જોવા લાગ્યો. (૩૮) આ દેવીના હજાર હાથવડે દશે દિશા વ્યાપી
રહેલ હતી. પછી આ અસુરોનો તે દેવી સાથે મહાન સંગ્રામ થયો. (૩૯) ખર્જૂ
તથા બાણાદિ અનેક પ્રકારે મહિષાસુરના સેનાપતિ ચિક્રુર નામના અસુરે ફેંકવા
માંડયાં. આથી સઘળી દિશાઓનો મધ્યભાગ અત્યંત પ્રકાશમાન થઈ ઉઠ્યો. (૪૦)

અન્ય અસુરોનું યુદ્ધ:-યુયુધે ચામરશ્રાન્યૈશ્વતુરજ્જ્વલાન્વિતઃ ॥ રથાનામયુતૈઃ
ષટ્પિરુદગ્રાખ્યો મહાસુરઃ ॥ ૪૧ ॥ અયુધ્યતાયુતાનાં ચ સહસ્રેણ મહાહનુઃ ॥
પચ્ચાશઙ્ગિશ્ચ નિયુતૈરસિલોમા મહાસુરઃ ॥ ૪૨ ॥ અયુતાનાં શતૈઃ ષટ્પિર્વાષ્કલો
યુયુધે રणे ॥ ગજવાજિસહસ્તૌઘૈરનેકૈઃ પરિવારિતઃ ॥ ૪૩ ॥ વૃતો રથાનાં કોટ્યા
ચ યુદ્ધે તસ્મિન્નયુધ્યત ॥ બિહાલાખ્યોઽયુતાનાં ચ પચ્ચાશઙ્ગિરથાયુતૈઃ ॥ ૪૪ ॥
વળી ચતુરંગિણી સૈન્યથી યુક્ત ચામર નામનો અસુર યુધ્ધ કરવા લાગ્યો. વળી ઉદત્ર
નામનો મહાન્ દૈત્ય છ હજાર રથોથી યુક્ત થઈ યુદ્ધમાં આવી ઉભો. (૪૧) મહા
હનુ નામનો અસુર દશ હજાર રથથી યુક્ત થઈ લડવા તૈયાર થઈ ગયો. વળી
અસિલોમા નામે મહાન્ અસુર પચાસ પ્રકારના યુદ્ધના સાધનો સહિત લડવા
માટે તૈયાર થઈ ગયો. (૪૨) સાઠ લાખ રથો સહિત બાષ્કળ નામનો અસુર

રથને વિશે ચુદ્ધ કરવા આવ્યો. આ બાબત અપરિમિત હાથી તથા ઘોડાવડે
 રક્ષાને પામેલ હતો. (૪૩) એક કરોડ રથ સહિત બાબત ત્યાં લઢવા લાગ્યો.
 વળી બિડાલ નામનો અસુર પાંચ લાખ રથો સહિત લઢવા માટે આવ્યો. (૪૪)
 યુધિષ્ઠિર સંયુગે તત્ર રથાનાં પરિવારિતઃ ॥ અન્યે ચ તત્રાયુતશોરથનાગહૃયૈર્વૃતાઃ
 ॥૪૫॥ યુધિષ્ઠિર સંયુગે દેવ્યા સહ તત્રમહાસુરાઃ ॥ કોટિકોટિસૃજૈરિદૃશ્ય રથાનાં
 દન્તિનાં તથા ॥ ૪૬ ॥ હયાનાં ચ વૃતો યુદ્ધે તત્રાભૂન્મહિષાસુરઃ ॥ તોમરૈર્ભિ-
 ન્દિપાલૈશ્ચ શક્તિર્ભિર્મુસલૈસ્તથા ॥ ૪૭ ॥ યુધિષ્ઠિર સંયુગે દેવ્યા સ્વૈર્પરશુપદૈઃ ॥
 કેચિન્ન ચિશ્નિપુઃ શક્તીઃ કેચિત્ પાશાંસ્તથાપરે ॥૪૮॥ અર્થઃ-આ સંગ્રામને વિશે
 આ બિડાલ અપરિમિત રથથી વીંટળાઈ ચુદ્ધ માટે તૈયાર થયો. તે સિવાય બીજા
 અસુરો પણ હજારો રથો, હાથી તથા ઘોડાઓવડે રક્ષિત થઈ લઢવા માટે આવ્યા.
 (૪૫) કરોડો રથો તથા હાથીઓ સહ વર્તમાન મહાન્ અસુરો યુધ્ધમાં દેવીની
 સાથે ચુદ્ધ કરવા લાગ્યા. (૪૬) મહિષાસુર યુધ્ધમાં હથેલવડે રક્ષિત થયેલો હતો.
 આ મહિષાસુર તોમર, બિન્દિપાલ, શક્તિ તથા મુશળોવડે ચુદ્ધ કરવા લાગ્યો. (૪૭)
 આ સંગ્રામમાં દેવી સાથે ખર્જ, પરશુ તથા પદ્મિશવડે અસુરો ચુદ્ધ કરવા
 લાગ્યા. કેટલાકે શક્તિ ફેંકવા લાગ્યા. વળી કેટલાક પાશોને ફેંકવા લાગ્યા. (૪૮)

દેવી સ્વરૂપદારૈસ્તુ તે તાં હન્તું પ્રચક્રમુઃ ॥ સાપિ દેવી તતસ્તાનિ શસ્ત્રાણ્યસ્ત્રાણિ
 ચણ્ડિકા ॥ ૪૯ ॥ લોલયૈવ પ્રચિच्छેદ નિજશસ્ત્રાસ્ત્રવર્ષિણી ॥ અનાયસ્તાનના
 દેવી સ્તૂયમાના સુરર્ષિભિઃ ॥ ૫૦ ॥ મુમોચાસુરદેહેષુ શસ્ત્રાણ્યસ્ત્રાણિ ચેશ્વરી ॥
 સોઽપિ કુદ્ધો ધ્રુતસટો દેવ્યા વાહનકેસરી ૫૧ ॥ અર્થઃ-વળી કેટલાક ખડ્ગના
 પ્રહારવડે દેવીને નાશ કરવા તૈયાર થયા. અંડિકા દેવી સઘળા અસુરોનાં શસ્ત્રો
 તથા અસ્ત્રોનું (૪૯) લીલા માત્રવડે છેદન કરવા લાગ્યાં. દેવર્ષિઓવડે સ્તુતિને
 કરવામાં આવતાં, મહેનતવડે વિકાર યુક્ત મુળવાળાં દેવીએ પોતાનાં શસ્ત્રો તથા
 અસ્ત્રોની વૃષ્ટિ કરવા માંડી. (૫૦) આ ભગવતી ઇશ્વરી દેવીએ અસુરોના દેહ પર
 શસ્ત્રો તથા અસ્ત્રો છોડવા માંડ્યાં. કંપાયમાન કેસરાવાળો તથા દેવીના વાહનરૂપ
 સિંહ અત્યંત કંપાયમાન થયો. (૫૧) દેવીમાંથી ગણોની ઉત્પત્તિઃ-ચચાસા-
 સુરસૈન્યેષુ વનેષ્વિવ હુતાશનઃ ॥ નિઃશ્વાસાન્ મુમુચે યાંશ્ચ યુધ્ધમાના રણેઽમ્બિકા
 ॥ ૫૨ ॥ ત ઇવ સદ્યસ્સંભૂતા ગણાઃ શતસહસ્રશઃ ॥ યુયુધ્વસ્તે પરશુભિર્ભિન્દિપાલા-
 સિપદ્વિસૈઃ ॥ ૫૩ ॥ નાશયન્તો સુરગણાન્ દેવી શક્ત્યુપવંહિતાઃ ॥ અવાદયન્ત
 પટહાન્ ગણાઃ શંખાંસ્તથાપરે ॥ ૫૪ ॥ મૃદઙ્ગાંશ્ચ તથૈવાન્યે તસ્મિન્યુદ્ધમહોત્સવે ॥
 તતો દેવી ત્રિશૂલેન ગદયા શક્તિક્લુપ્તિભિઃ ॥ ૫૫ ॥ અર્થઃ-જેમ વનોમાં અગ્નિ

લાગે, તેમ અસુરોના સૈન્યમાં તે સિંહ ફરવા લાગ્યો. આ સમયે દેવીના નિઃશ્વાસમાંથી
 અપરિમિત ગણો ઉત્પન્ન થયા. આ ગણો પરશુ, બિંદિપાલ, તલવાર તથા પટ્ટિશવડે
 યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. (૫૩) દેવીની શક્તિવડે ઉત્સાહયુક્ત થયેલા આ ગણો અસુરના
 ગણોનો નાશ કરવા લાગ્યા. કેટલાક ગણો પટહને વગાડવા લાગ્યા તથા કેટલાકે
 શંખ પુકવા લાગ્યા. (૫૪) આ યુદ્ધમહોત્સવમાં બીજા કેટલાક અસુરો મૃદંગોને
 વગાડવા લાગ્યા. ત્યારબાદ દેવી ત્રિશૂળવડે, ગદાવડે તથા શક્તિ સમૂહોવડે, (૫૫)
 સ્વક્ષાદિમિશ્ર શતશો નિજધાન મહાસુરાન્ ॥ પાતયામાસ ચૈવાન્યાન્ ઘણ્ટાસ્વન-
 વિમોહિતાન્ ॥૫૬॥ અસુરાન્ ભુવિ પાશેન વ્રધ્વા ચાન્યાનકર્ષયત્ ॥ કેચિદ્-
 દ્વિધાકૃતાસ્તીક્ષ્ણૈઃ સ્વક્ષપાતૈસ્તથાપરે ॥૫૭॥ વિપોથિતા નિપાતેન ગદયા ભુવિ
 શેરતે ॥ વેમુશ્ચ કેચિદ્રુધિરં મુસલેન મૃશં હતાઃ ॥૫૮॥ કેચિન્નિપતિતા ભૂમૌ મિન્નાઃ
 શૂલેન વક્ષસિ ॥ નિરંતરાઃ શરૌઘેણ કૃતાઃ કેચિદ્રણાજિરે ॥૫૯॥ સેનાનુકારિણઃ
 પ્રાણાન્મુમુચુસ્તદશર્ધ્વાઃ ॥ કેષાંચિદ્ગ્રાહવશિષ્ઠાશિષ્ઠાગ્રીવાસ્તથાપરે ॥ ૬૦ ॥
 અર્થઃ-તેમજ અપરિમિત ખર્જ આદિ વડે મહાન્ અસુરોનો નાશ કરવા લાગ્યાં. દેવી
 ઘંટાના શબ્દવડે મોહ પામેલ અનેક અસુરોનો નાશ કરવા લાગ્યાં. (૫૬) કેટલાક
 અસુરોને પૃથ્વીપર પાશવડે બાંધી લઇ, તેઓને ખેંચવા લાગ્યાં. વળી તીક્ષ્ણ

એવા ખજાના પાતવડે કેટલાક અમુરોનો નાશ કર્યો. (૫૭) ગદાના આઘાતવડે કેટલાકે પૃથ્વીપર શયન કર્યું. મુશલવડે અત્યંત હણાયલા કેટલાકે લોહી ઓકવા લાગ્યા. (૫૮) ત્રિશૂલ છતીપર લાગવાથી કેટલાક અમુરોની છાતી ચીરાઈ ગઈ તથા તેઓ પૃથ્વીપર પડ્યા. કેટલાકે રણન અગ્રભાગવિશે દેવીવડે જોડાયલા અવિછિન્ન ખણોના સમૂહવડે વિંધાયલા હોવાથી, પોતાના પ્રાણોનો ત્યાગ કરવા લાગ્યા. (૫૯) સેનાના અગ્રભાગને વિશે જવાવાળા તથા દેવોને પીડવાવાળા કેટલાક અમુરોએ પોતાના પ્રાણોનો ત્યાગ કર્યો. કેટલાક અમુરોના બાહુઓ છેદાઈ ગયા તથા કેટલાકોની શ્રીવાઓ છેદાઈ ગઈ. (૬૦) શિરાંસિ પેતુરન્યેષામન્યે મધ્યે વિદારિતાઃ । વિછિન્નજઙ્ગાસ્ત્વપરે પેતુરુચ્યૌ મહામુરાઃ (૬૧) એકવાદ્વક્ષિચરણાઃ કેચિદ્દેવ્યા દ્વિધાકૃતાઃ । છિન્નેઽપિ ચાન્યે શિરસિ પતિતાઃ પુનરુત્થિતાઃ (૬૨) કબંધા યુયુધ્વેદેવ્યા ગૃહીતપરમાયુધાઃ । નનૃતુશ્ચાપરે તત્ર યુદ્ધે તૂર્યલયાશ્રિતાઃ (૬૩) કબંધાશ્ચિન્નશિરસઃ સ્વજ્ઞશ્ચક્ર્યૃષ્ટિપાણયઃ । નિષ્ઠ નિષ્ઠેતિ ભાષંતો દેવોમન્યે મહામુરાઃ (૬૪) અર્થઃ-કેટલાકનાં મસ્તકો જમીનપર પડ્યાં. કેટલાકે મધ્યભાગ વિશે છેદાઈ ગયા. કેટલાકોની જાગો કપાઈ જવાથી તેઓ પૃથ્વીપર પડી ગયા. (૬૧) એક બાહુ, એક આંખ તથા ચરણવાળા કેટલાકે દેવીવડે ખેંચડા કરાવાથી ભૂમિપર પડ્યા.

કેટલાકે મસ્તકને વિશે છેદન પામવાથી પૃથ્વીપર પડવા છતાં પાછા ઉઠી ગયા.
 (૬૨) ફરી શિરને ધારણ કરનારા તથા ગ્રહણ કરેલ પરમ આયુધવાળા કેટલાકે
 દેવીસાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. આ દેવી તથા દાનવના સંગ્રામમાં કેટલાક અસુરો
 લયપણાને પામેલ છતાં ફરી મસ્તકને ધારણ કરતા છતાં નૃત્ય કરવા લાગ્યા. (૬૩)
 વાયુરૂપ આશ્રયવાળા, છિન્ન મસ્તકવાળા તથા હાથમાં ખર્જૂ, શકિત તથા ઋષિવાળા
 ખીબા કેટલાક અસુરો દેવીને અહીં ઉભાં રહેા, ઉભાં રહેા, એમ કહેવા લાગ્યા. (૬૪)
 પાતિતૈ રથનાગાશ્વૈરસુરૈશ્ચ વમુંધરા । અગમ્યા સાઽભવત્તત્ર યત્રાભૂત સ મહારણઃ
 (૬૫) શોણિતૌઘા મહાનયસ્સઘસ્તત્ર વિમુલ્લુઘુઃ । મધ્યે ચામુરસૈન્યસ્ય વારણા-
 સુરવાજિનાપ્ (૬૬) ક્ષણેન તન્મહાસૈન્યમમુરણાં તથાંવિકા । નિન્યે ક્ષયં યથા
 વહ્નિસ્તૃણદારુમહાચયમ (૬૭) સ ચ સિંહો મહાનાદમુત્સજન્ ધુતકંસરઃ । શરીરે-
 ખ્યોઽમરારીણામમૂનિવ વિચિન્વન્તિ (૬૮) દેવ્યા ગૈશ્ચ તૈસ્તત્ર કૃતં યુદ્ધં તથા-
 સુરૈઃ । યથૈષાં તુષ્ટુવુર્દેવાઃ પુષ્પવૃષ્ટિમુચો દિવિ ॥૬૯॥ માર્કણ્ડેયપુરાણે સાવર્ણિકે
 મન્વન્તરે દેવીમાહાત્મ્યે મહિષાસુરસૈન્યવધો નામ દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥
 અર્થઃ-દેવીવડે રથ, હાથી, અશ્વ તથા અસુરોનો નાશ કરવામાં આવ્યો. આ બધાં-
 વડે પૃથ્વી વ્યાપ્ત થવાથી જ્યાં આ મહા સંગ્રામ થયું હતું તે સ્થળ અજમ્ય થઇ

પડ્યું. (૬૫) યુધ્ધમાં અસુર સૈન્યનો જ્યારે દેવી સાથે સંગ્રામ થયો, તે વેળા હાથીઓના, હેત્યોના તથા ઘોડાઓના રકત સમૂહો એટલા બધા થઈ ગયા કે, ત્યાં અનેક મહા નદીઓ વહેવા માંડી. (૬૬) જે રીતે અગ્નિ તરણાને તથા કાષ્ઠસમૂહને જશવારમાં બાળી ભસ્મ કરે છે, તે રીતે અસુરોના મહા સૈન્યને અંબિકાએ ક્ષણવારમાં નાશ કરી નાંખ્યું. (૬૭) આ સમયે કંપિત કેસરાવાળા સિંહે મહાન્ નાહ કર્યો. બાણે અસુરોના શરીરોમાંથી પ્રાણોને ખેંચી લેતો હોયની, તે પ્રમાણે તેણે અજ્ઞ કર્યો. (૬૮) દેવીના ગણોએ આ અસુરો સાથે મહાન્ યુદ્ધ કર્યું. આ સમયે સ્વર્ગને વિશે દેવતાઓ પુષ્પની વૃષ્ટિ કરતા છતાં દેવીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. (૬૯) માર્કંડેય પુરાણમાં સાવર્ણિક મન્વન્તરમાં દેવી માહાત્મ્યમાં મહિષાસુરના સૈન્યનો વધ, એ નામનો બીજો અધ્યાય. ઉવાચ ૧, તથા શ્લોક ૬૮ આ બે મળી ૬૯ તથા પ્રથમના સાથે મળી ૧૭૩ ની સંખ્યા થાય છે.

અધ્યાય ૩ બે. ચિક્ષુરનું યુદ્ધઃ—ઋષિરુવાચ ॥૧॥ નિહન્યમાનં તત્સૈન્યમવ-
લોક્ય મહાસુરઃ ॥ સેનાનોરિષ્ણુરઃ કોપાદ્યયૌ યોદ્ધુમથાંબિકામ્ ॥૨॥ સ દેવીં
શરવર્ષેણ વવર્ષ સમરેઽસુરઃ ॥ યથા મેરુગિરેઃ શૃંગં તોયવર્ષેણ તોયદઃ ॥૩॥
તસ્ય છિત્વા તતો દેવી લીલયૈવ શરોત્કરાન્ ॥ જઘાન તુરગાન્વાણૈર્યૈતારં ચૈવ

ચૈવ ગાત્રેષુ છિન્નધન્વાનમાયુગૈઃ ॥૫॥ સછિન્નધન્વા વિરથો હતાશ્વો હતસારથિઃ॥
 અભ્યધાવત તાં દેવીં સ્વદ્ગર્મધરોઽસુરઃ ॥ ૬ ॥ અર્થઃ-ઋષિ કહેલા લાગ્યા;- (૧)
 સૈન્યનો આ રીતે નાશ થયેલ જોઈ સેનાપતિ ચિશ્તુર નામે મહા અસુર અંખિકા
 દેવી સાથે ટોપવડે યુદ્ધ કરવા તૈયાર થઈ ગયો. (૨) આ દેવે દેવીના પર બાણોની
 વૃષ્ટિ કરી. જે રીતે મેઘ જળની વૃષ્ટિવડે શ્રેષ્ઠ પર્વતના શિખરને ભીંજવે છે, તે
 રીતે તે વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યો. (૩) આ સમયે દેવીએ તે અસુરના શરસમૂહોને લીલા
 માત્રવડે કાપી નાંખ્યા. વળી બાણોવડે ઘોડાઓના તેમજ ઘોડાના ગમન કરાવનાર
 સારથિનો તેમણે નાશ કર્યો. (૪) દેવીએ તીક્ષ્ણ બાણવડે અસુરના ધનુષને તથા
 અત્યંત ઉન્નત એવી ધ્વજને છેદી નાંખી. જેના ધનુષનો નાશ કરેલ છે એવો
 ચિશ્તુર અસુરના શરીરના અવયવો બાણવડે છેદી નાંખ્યા. (૫) ચિશ્તુરના ધનુષનો,
 રથનો, અશ્વનો તથા સારથિનો દેવીએ નાશ કર્યો. પછી ખડ્ગ તથા ચર્મને ધારણ
 કરનાર અસુર દેવી ઉપર એકદમ ધસી ગયો. (૬) ચિશ્તુરનું પરાક્રમઃ-સિંહમાહત્ય
 સ્વજ્ઞેન તીક્ષ્ણધારેણ મૂર્ધનિ ॥ આજઘાત શુજે સવ્યે દેવીમધ્વતિવમવાન્ ॥૭॥
 તસ્યાઃ સ્વજ્ઞો શુજં પ્રાપ્ય પપાલ નૃપનંદન ॥ તતો જબ્રાહ્મ શૂલં સ ક્લેષાદરુપ-

લોચનઃ ॥૮॥ ચિક્ષેપ ચ તતસ્તત્તુ મદ્રકાલ્યાં મહાસુરઃ ॥ જાજ્વલ્યમાનં તેજોભી
 રવિર્વિવમિવાંવરાત્ ॥૯॥ દૃષ્ટ્વા તદાપતચ્છૂલં દેવીશૂલમમુંચત ॥ તચ્છૂલં શતધા
 તેન નીતં સ ચ મહાસુરઃ ॥૧૦॥ અર્થઃ-તેણે તીક્ષ્ણ ધારવાળા ખડ્ગવડે સિંહના
 મસ્તકપર પ્રહાર કર્યો. પછી અત્યંત વેગવાળા તેણે દેવીના ડાબા હાથને વિશે
 પ્રહાર કર્યો. (૭) હે સુરથ રાજા ! દેવીની વામ ભુજને પામ્યા પછી તે ખડ્ગ ચૂર્ણ
 થઈ ગયું. આ રીતે ખડ્ગ ભાંગી જવાથી કોપવડે રક્ત લોચનવાળા આ અસુરે
 હાથમાં ત્રિશૂલ લીધું. (૮) મહાસુરે તે ત્રિશૂલ ભદ્રકાલીપર ફેંક્યું. આકાશનું આક્રમણ
 કરી તેજવડે બાણે રવિમંડળ શોભે, તેમ આ ત્રિશૂલ શોભતું હતું. (૯) આ
 આવતા ત્રિશૂલને જોઈ દેવીએ પોતાનું ત્રિશૂલ છોડ્યું. દેવીના ત્રિશૂલવડે અસુરના
 ત્રિશૂલના સેંકડો કટકા થઈ ગયા. તેમજ તે અસુર પણ નાશને પામ્યો. (૧૦)
 આમરનું પરાક્રમઃ-હતે તસ્મિન્મહાવીર્યે મહિષસ્ય ચમૂપતૌ ॥ આજગામ ગજા-
 રુદશ્ચામરસ્ત્રિદશાર્દનઃ ॥૧૧॥ સોઽપિ શક્તિં મુમોચાથ દેવ્યાસ્તામંબિકા દ્રુતમ્ ॥
 હુંકારાભિહતાં ભૂમૌ પાનયામાસ નિષ્પ્રભામ્ ॥ ૧૨ ॥ ભગ્નાં શક્તિં નિપતિતાં
 દૃષ્ટ્વા ક્રોધસમન્વિતઃ ॥ ચિક્ષેપ ચામરઃ શૂલં વાણૈસ્તદપિ સા ચ્છિનત્ ॥૧૩॥
 તતઃ સિંહઃ સમુત્પત્ય ગજકુંભાંતરે સ્થિતઃ ॥ બાહુયુદ્ધેન યુયુધે તેનોચ્ચૈસ્ત્રિદ-

શારિણા ॥૧૪॥ યુધ્ધમાનો તતસ્તૌ તુ તસ્માન્નાગાન્મહીં ગતૌ ॥ યુયુધાતેતિ-
 સંરઘ્યૌ પ્રહારૈરતિદારુણૈઃ ॥૧૫॥ અર્થ:-મહાવીર્યવાન્ મહિષાસુરના સેનાપતિનો
 નાશ થવા પછી દેવોનો નાશ કરનાર મહાન્ આમર નામનો અસુર હાથીનાપર
 સ્વાર થઈ દેવીની સામે લડવા આવ્યો. (૧૧) પછી તે આમર નામના મહાદૈત્યે
 દેવીના પર ઘા કરવા માટે શક્તિ ફેંકી. દેવીએ એક હુંકારો કર્યો, એટલામાં આ
 શક્તિ કાંતિથી રહિત થઈ પૃથ્વીપર પડી ગઈ. (૧૨) પોતાની શક્તિ આ રીતે
 ભાંગી પડેલી જોઈ, ક્રોધયુક્ત આમરે ત્રિશૂલ ફેંક્યું. દેવીએ બાણોવડે આ ત્રિશૂલના
 પશુ કટકા કરી નાંખ્યા. (૧૩) આ સમયે દેવીનો સિંહ કૂદી ઉઠ્યો તથા પોતાનો
 પંજ હાથીના કુંભસ્થળને વિશે માર્યો. દેવોના શત્રુરૂપ અસુરે બાહુવડે યુધ્ધ કરવા
 માંડ્યું. (૧૪) યુધ્ધને કરનારા, હાથીપરથી ઉતરી ભૂમિપર રહેનારા તથા અત્યંત
 ક્રોધાવિષ્ટ થયેલ સિંહ તથા આમર એક બીજાનાપર અત્યંત દારૂણ પ્રહાર કરી યુધ્ધ
 કરવા લાગ્યા. (૧૫) આમરાદિનો નાશ:-તતો વેગાત્ સ્વમુત્પત્ય નિપત્ય ચ
 મૃગારિણા । કરપ્રહારેણ શિરશ્ચામરસ્ય પૃથક્કૃતમ્ ॥૧૬॥ ઉદગ્રશ્ચરણે દેવ્યા શિલા-
 વૃક્ષાદિભિર્દૃતઃ ॥ દંતમુષ્ટિતલૈશ્ચૈવ કરાલશ્ચ નિપાતિતઃ ॥૧૭॥ દેવી ક્રુદ્ધા ગદાપાતૈ-
 શ્ચૂર્ણયામાસ ચોદ્ધતમ્ ॥ બાષ્કલં મિંદિપાલેન બાણૈસ્તામ્રં તર્ષાંધકમ્ ॥૧૮॥

ઉગ્રાસ્યમુગ્રવીર્યં ચ તથૈવ ચ મહાહનુમ્ ॥ ત્રિનેત્રા ચ ત્રિશૂલેન જઘાન પરમેશ્વરી
 ॥૧૯॥ બિડાલસ્યાસિના કાયાત્ પાતયામાસ વૈ શિરઃ ॥ દુર્ધરં દુર્મુખં ચોમૌ
 શૈરૈર્નિન્યે યમક્ષયમ્ ॥૨૦॥ અર્થ:-પછી દેવીનેા સિંહ વેગવડે આકાશને વિશે કૂદો
 તથા ત્યારબાદ નીચે ભૂમિપર આવી પોતાના પંખના પ્રહારવડે આમર દૈત્યના મસ્તકના
 બે ભાગ કર્યા. (૧૬) યુદ્ધભૂમિને વિશે ઉદ્ધા નામના અસુરનો દેવીએ ત્રિશૂલ
 તથા વૃક્ષાદિવડે નાશ કર્યો. વળી ઠરાલ નામના અસુરનો હાંત, સુકી તથા હાથના
 તળીઆવડે નાશ કર્યો. (૧૭) દેવી અત્યંત ક્રોધાયમાન થયાં તથા તેમણે ગદા ફેંકી,
 ઉધ્ધત નામના રાક્ષસનો નાશ કર્યો. વળી હાથવડે ફેંકવા યોગ્ય લાકડીવડે બાબલ
 નામના મહાઅસુરનો નાશ કર્યો. પછી દેવીએ બાણોવડે તામ્રાસુરનો તથા અંધકા-
 સુરનો નાશ કર્યો. (૧૮) ત્રણ નેત્રવાળાં ભગવતી પરમેશ્વરીએ ત્રિશૂલવડે ઉગ્રાસ્યનો,
 ઉગ્રવીર્યનો તેમજ મહાનુનો નાશ કર્યો. (૧૯) પછી દેવીએ પોતાની તલવારવડે
 બિડાલના મસ્તકને તેના શરીરથી જૂદું કરી નાંખ્યું. વળી દેવીએ દુર્ધર તથા દુર્મુખ નામના
 બે અસુરોને બાણ મારી યમને દ્વાર પહોંચાડયા. (૨૦) મહિષાસુર પરાક્રમ:-
 एवं संक्षीयमाणे तु स्वसैन्ये महिषासुरः॥ माहिषेण स्वरूपेण त्रासयामास तान्
 गणान् ॥૨१॥ કાંશ્ચિત્તુંદ્રપ્રહારેણ સુરક્ષેપૈસ્તથાપરાન્ ॥ લાંગૂલતાદિતાંશ્ચાન્બાન્

શુંગાભ્યાં ચ વિદારિતાન્ ॥ ૨૨ ॥ વેગેન કાંશ્ચિદપરાજાદેન ભ્રમણેન ચ ॥
 નિઃસપવનનાન્યાન્યાતયામાસ ભૂતલે ॥૨૩॥ નિપાત્ય પ્રમથાનીકમભ્યધાવત
 સોઽસુરઃ ॥ સિંહં હંતું મહાદેવ્યાઃ કોપં ચક્રે તતોઽમ્બિકા ॥૨૪॥ સોઽપિ કોપા-
 ન્મહાવીર્યઃ ॥ ૨૫ ॥ જ્ઞાનમહાંતલઃ ॥ શુંગાભ્યાં પર્વતાનુચ્ચાંશ્ચિલ્લેપ ચ નનાદ ચ ॥૨૬॥
 અર્થઃ—આ પ્રમાણે જ્યારે પોતાનું સૈન્ય નાશ પામ્યું ત્યારે મહિષાસુર પોતાના મહિષના
 સ્વરૂપવડે દેવીના ગણોને ભગાડવા લાગ્યો. (૨૧) કેટલાકેનો મુખવડે પ્રહાર કર્યો,
 ખરીના આઘાતવડે કેટલાકેનો નાશ કર્યો, પુછડીના પ્રહારવડે કેટલાક ગણોનો તથા
 કેટલાક ગણોનો શિંગડાવડે મહિષાસુરે નાશ કર્યો (૨૨) મહિષે નાહવડે કેટલાક ગણોને
 વ્યાકુળ ચિત્તવાળા કરી ભૂમિપર નાંખ્યા, કેટલાક ગણોને નિઃશ્વાસના પવનવડે
 ભૂમિપર નાંખ્યા, કેટલાકેને આગળ પાછળ ઘેરીને ભૂમિપર નાંખ્યા તથા કેટલાક
 ગણોને વેગવડે નીચે પાડ્યા. (૨૩) આ અસુરે પ્રમથ ગણોનો સંપૂર્ણ રીતે નાશ
 કરી મહાદેવીના સિંહને નાશ કરવા તે દોડ્યો. આ સમયે અંબિકાએ અત્યંત
 ક્રોધ કર્યો. (૨૪) મહાવીર્યવાળો મહિષાસુર ખરીવડે પૃથ્વીની સપાટીને ખેંદતો છતો,
 ક્રોધવડે ઉઘા પર્વતોને દેવીપર ફેંકવા લાગ્યો તથા મોટેથી નાદ કરવા લાગ્યો. (૨૫)
 વેગભ્રમણવિશુષ્ણા મહી તસ્ય વ્યક્તીર્યત ॥ લાંગૂલેનાહતશ્ચાન્ધિઃ પ્લાવયામાસ

સર્વતઃ ॥૨૬॥ ધુતશૃંગવિભિન્નાશ્ચ સ્વંદં સ્વંદં યપુર્ધનાઃ ॥ શ્વાસાનિલાસ્તાઃ
 શતશો નિપેતુર્નભસોઽચલાઃ ॥૨૭॥ ઇતિ ક્રોધસમાધ્માતમાપતંતં મહાસુરમ્ ॥
 દૃષ્ટ્વા સા ચંદિકા ક્રોધં તદ્વધાય તદાઽક્રોત્ ॥ ૨૮ ॥ અર્થઃ—આ અસુરના
 વેગવડે તથા ભ્રમણવડે પૃથ્વી અત્યંત ખોદાવા લાગી. મહિષની પૂંછડીવડે તાડન
 પામેલ અસુર પૃથ્વીને સર્વ સ્થળે જળમય કરવા લાગ્યો. (૨૬) આ મહિષવડે
 હલાવાયલા શિંગડાવડે મેઘો કટકે કટકાને પામ્યા. આ મહિષના રોષવડે ઉત્પન્ન
 થયેલ શ્વાસોરૂપી વાયુઓવડે ચૂર્ણ થયેલા પર્વતો આકાશમાંથી નીચે પડવા
 લાગ્યા. (૨૭) ઉપર પ્રમાણે ક્રોધાગ્નિવડે પ્રજ્વળી ઉઠેલ તથા દેવી તરફ દોડી આવતા
 મહિષાસુરને જોઈ, તે મહિષનો નાશ કરવા અંડિકા દેવીએ અત્યંત ક્રોધ કર્યો. (૨૮)
 પાશબંધનઃ—સા ક્ષિપ્ત્વા તસ્ય વૈ પાશં તં વંધં મહાસુરમ્ ॥ તત્યાજ માહિષં
 રૂપં સોઽપિ વદ્ધો મહામૃધે ॥ ૨૯ ॥ તતઃ સિંહોઽભવત્સદ્યો યાવત્તસ્યામ્બિકા
 સ્થિરઃ ॥ છિન્નત્તિ તાવત્ પુરુષઃ સ્વજ્ઞપાણિરદૃશ્યત ॥ ૩૦ ॥ તત્ત્વવાથુ પુરુષં
 દેવી ચિચ્છેદ સાયકૈઃ ॥ તં સ્વજ્ઞર્મણા સાર્ધં તતઃ સોઽભૂન્મહાગજઃ ॥ ૩૧ ॥
 અર્થઃ—દેવી અંડીએ આ મહિષાસુરના વધ કરવા વરુણ પાસેથી મેળવેલ પાશનામના
 આયુધને ફેંકી મહિષને બાંધી લીધો. આ પાશના બંધનને નહિ સહન કરનાર

મહિષે પોતાના સ્વરૂપનો ત્યાગ કર્યો. મહિષાસુરે મહિષના સ્વરૂપનો ત્યાગ કરી
 અન્ય પશુનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. દેવીના પાશવડે આ મહાન્ યુધ્ધમાં મહિષા-
 સુરનું અન્ય સ્વરૂપ પણ બંધનને પામ્યું. (૨૯) ત્યાર બાદ મહિષ આદિ સ્વરૂપોનો
 ત્યાગ કરી આ મહા અસુર માયાને બાણનાર હોવાથી જલદી દેવીની સામે
 યુધ્ધ કરવા સિંહ સ્વરૂપે થયો. અંબિકા દેવી આ માયામય સિંહનું મસ્તક
 જેટલા સમયમાં છેદી નાંખે, તે સમય પહેલાં આ માયાવી મહાન્ અસુર હાથમાં
 ખર્જૂવાળા પુરૂષસ્વરૂપે થયો. આ પ્રમાણે દેવીવડે તે જોવામાં આવ્યો. (૩૦) પછી
 હાથમાં ખર્જૂવાળા પુરૂષને દેવીએ જોવો જોયો કે તુરતજ બાણોવડે ખર્જૂ તથા
 ચર્મ સહિત આ પુરૂષના કંઠને છેદી નાંખ્યો. પુરૂષના સ્વરૂપમાંથી આ મહા
 અસુર મહાન્ ગજસ્વરૂપે થયો. (૩૧) દેવીને તાડન:-કરેણ ચ મહાસિંહં તં
 ચકર્ષ જગર્જ ચ ॥ કર્ષતસ્તુ કરં દેવી સ્વજેન નિરકુંતત ॥૩૨॥ તતો મહાસુરો
 ભૂયો માહિર્ષં વપુરાસ્થિતઃ ॥ તથૈવ ક્ષોભયામાસ ત્રૈલોક્યં સચરાચરમ્ ॥૩૩॥
 તતઃ ક્રુદ્ધા જગન્માતા ચણ્ડિકા પાનમુત્તમમ્ ॥ પપૌ પુનઃ પુનથૈવ જહાસા-
 રુણલોચનઃ ॥૩૪॥ નનર્દ ચાસુરઃ સોઽપિ બલવીર્યમદોદ્ધતઃ ॥ વિષાળાભ્યાં ચ
 ચિક્ષેપ ચણ્ડિકાં પ્રતિ ભૂધરાન્ ॥૩૫॥ અર્થ:-તે મહાગજે પોતાની સુંઢવડે દેવીના

વાહનરૂપ સિંહને ખેંચવા માંડ્યો. સિંહને ખેંચનારી સુંઠને પોતાના ખર્જૂવડે દેવીએ છેદી નાંખી. (૩૨) પછી ગજસ્વરૂપનો ત્યાગ કરી આ અસુર પાછા મહિષ સ્વરૂપને ધારણ કરવા લાગ્યો. તે ફરીથી મહિષ સ્વરૂપે થઈ સ્થાવર જંગમરૂપ ત્રણે લોકને ક્ષોભ પમાડવા લાગ્યો. (૩૩) હવે જગતનાં માતારૂપ ચંડિકાદેવી અત્યંત ક્રોધાયમાન થવાથી તેમનાં નેત્રો લાલથોળ થઈ ગયા. તેઓ વારંવાર ઉત્તમ અમૃતનું પાન કરવા લાગ્યાં. (૩૪) શરીરસામર્થ્યવડે, ઉત્સાહવડે તથા હર્ષવડે ઉદ્ધત બની ગયેલ આ મહિષ મહાન્ ગર્જના કરવા લાગ્યો તથા ચંડિકા પ્રતિ પર્વતોને ઉખેડી પોતાના શિંગડાવડે ફેંકવા લાગ્યો. (૩૫) દેવીનું મધુપાન:-

સા ચ તાન્મહિતાંસ્તૈન ચૂર્ણયંતી શ્વરોત્કરૈઃ ॥ ઉવાચ તં મદોઘ્રુતમુશ્વરાગાકુલાક્ષરમ્ ॥૩૬॥ દેવ્યુવાચ ॥૩૭॥ ગર્જ ગર્જ ક્ષણં મૂઢ મધુ યાવત્પિવામ્યહમ્ ॥ મયા ત્વયિ હતેઽત્રૈવ ગર્જિષ્યંત્યાશુ દેવતાઃ ॥૩૮॥ અર્થ:-ચંડિકા મહિષાસુરવડે નાંખવામાં આવેલ પર્વતોને બાણો ફેંકી ચૂર્ણ કરવા લાગ્યાં. વળી મહવડે અર્થાત્ મધુના પાનવડે ઉન્મત્ત થયેલ રાગથી અસ્પષ્ટ વર્ણો જેમાં હોય તેવી રીતનાં વચન મહિષાસુરને દેવી કહેતા લાગ્યાં. (૩૬) દેવી બોલ્યાં; (૩૭) અસ્પષ્ટ અક્ષરમાં એ હવું કે, અરે અજ્ઞાની! ક્ષણવાર સૂધી ગર્જના કર. જ્યાંસૂધી હું મધુનું પાન કરું છું ત્યાંસૂધી તું ગર્જના

કર. જ્યારે હું તારો આ ક્ષણે અહીં નાથ કરીશ, તે વેળા દેવો ગર્જના કરશે. (૩૮)
 મહિષ વધ:-ઋષિરુવાચ ॥૩૯॥ એવમુક્ત્વા સમુત્પત્ય સાઽઽરુઢા તં મહાસુરમ્ ॥
 પાદેનાક્રમ્ય કંઠે ચ શૂલેનૈનમતાઢયત્ ॥૪૦॥ તતઃ સોપિ પદાક્રાંતસ્તયા નિજ-
 મુખાત્તતઃ ॥ અર્ધનિષ્ક્રાંત એવાસૌ દેવ્યા વીર્યેણ સંવૃતઃ ॥૪૧॥ અર્ધનિષ્ક્રાંત
 એવાસૌ યુધ્યમાનો મહાસુરઃ ॥ તથા મહાસિના દેવ્યા શિરચ્છિન્વા નિપાતિતઃ ॥૪૨॥
 ઋષિ યોત્યા:- (૩૯) દેવી આ પ્રમાણે કહી કૂઢકો ભારી મહિષાસુરના પર ચઢી ગયાં.
 મહિષાસુરના કંઠ પ્રદેશમાં એક પગવડે આક્રમણ કરી તેને ત્રિશૂલવડે માર્યો. (૪૦)
 એ કે આ મહિષાસુર દેવીથી પગવડે આક્રાન્ત થવા છતાં તથા ત્રિશૂલ વાગવા
 છતાં પોતાના મુખમાંથી અરધો બહાર નીકળી પડ્યો. પણ અડધો ભાગ દેવીના
 પરાક્રમવડે અંદર રહી ગયો. (૪૧) આ મહાન અસુર મહિષ મુખમાંથી અડધો
 બહાર નીકળેલ છતાં દેવી સાથે યુદ્ધ કરતો હતો. પછી દેવીએ મહાન તલવારવડે
 તેનું મસ્તક છેદી નાંખી તેને નીચે નાંખી દીધો. (૪૨) દેવોનો હર્ષ:-તતો હાહાકૃતં
 સર્વં દૈત્યસૈન્યં નનાશ તત્ ॥ પ્રહર્ષં ચ પરં જગ્મુઃ સકલા દેવતાગણાઃ ॥૪૩॥
 તુષ્ટુવુસ્તાં સુરા દેવોં સહદિવ્યૈર્મહર્ષિભિઃ ॥ જગુર્મધર્વપતયો નનૃતુશ્વાપ્સરોગણાઃ ॥૪૪॥
 માર્કण્ડેય પુરાણે સાવર્ણિકે મન્વન્તરં દેવી માહાત્મ્યે મહિષાસુર વધોનામ તૃતીયોઽધ્યાયઃ

આ સમયે દૈત્યનાં સૈન્યમાં હાહાકાર થઈ ગયો તથા આખું સૈન્ય પલાયન કરી ગયું. વળી સઘળા દેવગણો આથી અત્યંત હર્ષને પામ્યા. (૪૩) દિવ્ય મહર્ષિ સહિત ઇન્દ્ર આદિ સઘળા દેવો દેવીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. હાહા, હૂં હૂં આદિ અર્ધર્ષપતિઓ જાન કરવા લાગ્યા તથા અપ્સરાઓનો સમૂહ નાચવા લાગ્યો. (૪૪) શ્રી માર્કંડેય પુરાણમાં સાવર્ણિક મન્વન્તરને વિશે મહિષાસુરનો વધ એ નામનો ત્રીજો અધ્યાય. ઉવાચ ૩, શ્લોક ૪૧ એમ બધું મળી ૪૪ તથા પ્રથમથી લઈને ૨૧૭ ની સંખ્યા થાય છે.

અધ્યાય ૪ થો. શક આદિએ કરેલ સ્તુતિ:-ઋષિરુવાચ ॥૧॥ શક્રાદયઃ સુરગણા નિહતેઽતિવીર્યં તસ્મિન્દુરાત્મનિ સુરારિવલે ચ દેવ્યા ॥ તાં તુષ્ટુવુઃ પ્રણતિનમ્રશિરોધરાંસા વાગ્મિઃ પ્રહર્ષપુલકોદ્રમચારુદેહાઃ ॥૨॥ દેવ્યા યયા તતમિદં જગદાત્મશક્ત્યા નિઃશેષદેવગણશક્તિસમૂહમૂર્ચ્યા ॥ તામંબિકામશ્વિલદેવમહર્ષિપૂજ્યાં ભક્ત્યા નતાઃ સ્મ વિદધાતુ શુભાનિ સા નઃ ॥૩॥ પછી સુમેધા નામના ઋષિ સુરથ નામના રાજાને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:- (૧) જ્યારે અંડિકાદેવીવડે સંશ્રામમાં અતિ વીર્યવાળા અસુરોના સૈન્યનો તેમજ દુરાત્મા મહિષાસુરનો નાશ થયો ત્યારે નમસ્કારવડે નમેલ ડોકવળા તથા હર્ષવડે પુલકિત થયેલ રામાંચથી સુંદર દેહવાળા શક્રઆદિ દેવોના સમૂહો વાણીવડે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. (૨)

સંપૂર્ણ દેવગણોની શક્તિના સમૂહરૂપ શરીરોવાળાં આ દેવીવડે સ્વશક્તિથી અખિલ જગત વ્યાપી રહેલ છે. સઘળા દેવોવડે પૂજ્ય સ્વરૂપ ચંડિકાદેવીને ભક્તિવડે અમો નમીએ છીએ. આ દેવી અમારું શુભ કરે. (૩) કેને દેવી લક્ષ્મી સ્વરૂપે:-

यस्याः प्रभावमतुलं भगवाननन्तो ब्रह्मा हरश्च नहि वक्तुमलं बलं च ॥ सा चण्डिकाखिलजगत्परिपालनाय नाशाय चाशुभभयस्य मर्तिं करोतु ॥४॥ या श्रीः स्वयं मुकृतिनां भवनेष्वलक्ष्मीः पापात्मनां कृतधियां हृदयेषु बुद्धिः ॥ श्रद्धा सतां कुलजनप्रभवस्य लज्जा तां त्वां नताः स्म परिपालय देवि विश्वम् ॥५॥

આ દેવીનો અનુપમ પ્રભાવ સંપૂર્ણપણે વર્ણવવા ચાર મુખવાળા બ્રહ્મા, સર્વ ઐશ્વર્ય યુક્ત અનંત ભગવાન, વિષ્ણુ તથા મહાદેવ પણ સમર્થ નથી. આ ચંડિકા દેવી અખિલ જગતનું પાલન કરવા તથા દુષ્ટોવડે થતા ભયનો નાશ કરવાવાળી પોતાની ભુષ્ણિ કરે. (૪) હે દેવિ ! પુણ્યવાળા મનુષ્યોના ગૃહોને વિશે જે સંપત્તિરૂપે થયાં છે, થાય છે તથા થશે, તેવાં ભગવતી દેવીને અમો નમીએ છીએ. આથી આપ પુણ્યાત્મક આ વિશ્વનું લક્ષ્મી સ્વરૂપે થઈ પાલન કરે. હે દેવિ ! દુષ્ટાત્માઓના ભુવનો વિશે જે અલક્ષ્મીરૂપે થયેલ છે, થશે તથા થાય છે, આવાં પ્રકારનાં દેવીને અમો નમન કરીએ છીએ. આપ આ પાપાત્મક વિશ્વને

પોતે અલક્ષ્મી સ્વરૂપે થઈ પાલન કરે. હે દેવિ ! શાસ્ત્રવડે ઉત્પન્ન થયેલ બુદ્ધિવાળા જ્ઞાનીઓના હૃદયોમાં જે બુદ્ધિ થયેલ છે, થાય છે તથા થશે, તેવાં દેવીને અમો નમસ્કાર કરીએ છીએ. માટે આપ શ્રદ્ધા સ્વરૂપે થઈ સત્ સ્વરૂપ વિશ્વનું પાલન કરે. હે દેવિ ! સન્નજનોના કુળરૂપ લોકના હૃદય વિશે જેઓ લલ્લારૂપે થાય છે, થાય છે તથા થશે તેવાં દેવીને અમો નમન કરીએ છીએ. આપ સઘળા આચારના સંરક્ષણમાં લલ્લાસ્વરૂપે થઈ સન્નજનોની ઉત્પત્તિવાળા વિશ્વનું પાલન કરે. (૫)

અનિર્વચનીય સ્વરૂપ:-કિં વર્ણયામ તવ રૂપમચિંત્યમેતત્કિં ચાતિવીર્યમ-
સુરક્ષયકારિ ભૂરિ ॥ કિં ચાહવેષુ ચરિતાનિ તવાતિયાનિ સર્વેષુ દેવ્યસુરદેવ-
ગણાદિકેષુ ॥૬॥ હેતુઃ સમસ્તજગતાં ત્રિગુણાપિ દોષૈર્ન જ્ઞાયસે હરિહરાદિભિર-
પ્યપારા ॥ સર્વાશ્રયાસ્થિલમિદં જગદંશ્મૃતમવ્યાકૃતા હિ પરમા પ્રકૃતિસ્ત્વમાદ્યા ॥૭॥

અર્થ:-હે દેવિ ! સઘળા અસુર તથા દેવગણાદિઓમાં આપનું સ્વરૂપ મનવડે નહિ ચિંતન થઈ શકે એવું છે. આવા પ્રકારનું આપનું મનોહરસ્વરૂપ વાણીવડે અમો કેવી રીતે વર્ણવી શકીએ ? હે દેવિ ! આપનું અસુરોનો નાશ કરનારું અત્યંત વીર્ય વાણીવડે અમો કેવી રીતે વર્ણવી શકીએ ! હે દેવિ ! સઘળા દેવો તથા અસુરોના સંગ્રામોમાં આવતાં અદ્ભુત ચરિતોને તથા વીર કર્મોને અમો કેવી રીતે વર્ણવી

શકીએ ? કારણ મનવડે કર્મો સ્મરણ કરવા અશક્ય હોવાથી વાણીવડે કેવી રીતે
 વણીવી શકીએ ? (૬) હે દેવિ ! આપ ત્રણ ગુણવાળાં છો. અર્થાત્ સત્વ, રજ
 તથા તમો ગુણવાળાં છો. સત્વ ગુણવાળાં થઈ આપ વૈષ્ણવી શક્તિસ્વરૂપવડે
 જગતોનું રક્ષણ કરો છો, રજોગુણ સ્વરૂપવાળાં આપ બ્રાહ્મી શક્તિસ્વરૂપે
 થઈ જગતોને સર્જો છો, તમો ગુણ સ્વરૂપવાળાં આપ માહૈશ્વરી શક્તિ સ્વરૂપે
 થઈ જગતોનો સંહાર કરો છો. આ રીતે આપ ત્રિગુણ સ્વરૂપવાળાં છો. આમ
 હોવાથી આપ સઘળા જગતના કારણ સ્વરૂપે છો. હે દેવિ ! આપ માયા સ્વરૂપે
 હોવાથી હરિ, હર આદિ દેવોવડે તત્વથી ઓળખાતાં નથી. હે દેવિ ! આપ
 અંતથી રહિત છો. હે દેવિ ! આપ સર્વાશ્રયા અર્થાત્ સર્વના આશ્રયરૂપ છો.
 આ અખિલ જગત્ આપનાજ અંશ સ્વરૂપે છે. આપ અન્યાકૃત સ્વરૂપે છો.
 (શ્રુતિમાં કહ્યું છે કે યતો વાચો નિવર્તન્ને અપ્રાપ્ય મનસાસહ-અર્થ:-આત્મા મન તથા
 વાણીના અવિષય સ્વરૂપે છે. અર્થાત્ આપ વિદ્યાપણાથી પરબ્રહ્મ તત્વ સ્વરૂપે છો.)
 આથી આપ પરમ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ તેજો લક્ષ્મી સ્વરૂપે છો. આપ જગતને વિશે
 મૂળ સ્વરૂપે છો. (આ દેવીને સાંખ્ય મત પ્રમાણે પ્રકૃતિરૂપે, વેદાન્ત મત પ્રમાણે
 અનિર્વચનીય માયારૂપે, શાખ્દિકો શબ્દ શક્તિરૂપે, તાંત્રિકો કર્મનો ઉદ્દેશ થવામાં
 ફળની ગતિરૂપે, શૈવો શિવ શક્તિરૂપે, વૈષ્ણવો વિષ્ણુ માયારૂપે, શાકતવાળા

મહામાયા સ્વરૂપે તથા પૌરાણિકે દેવીરૂપે કહે છે.) (૭) સ્વાહા સ્વરૂપ:-
 યસ્યાઃ સમસ્તસુરતા સમુદીરણેન તૃપ્તિં પ્રયાતિ સકલેષુ મસ્ત્રેષુ દેવી ॥ સ્વાહાસિ
 વૈ પિતૃગણસ્ય ચ તૃપ્તિહેતુરુચાર્યસે ત્વમત એવ જનૈઃ સ્વધા ચ ॥૮॥ અર્થ:-
 હે દેવિ ! સધળા યજ્ઞોને વિશે જે સ્વાહાના ઉચ્ચારવડે સમસ્ત દેવગણ તૃપ્તિને
 પામે છે, તે સ્વાહા સ્વરૂપે આપ છો. વળી આપજ પિતૃ શ્રાદ્ધ કરનારા મનુષ્યો-
 વડે સ્વધા સ્વરૂપે પિતૃગણની તૃપ્તિના કારણ સ્વરૂપે કહેવાયો છો. (૮) મુક્તિના
 કારણરૂપ:-યા મુક્તિહેતુરવિચિત્ય મહાવ્રતા ત્વમભ્યસ્યસે સુનિયતેન્દ્રિયતત્ત્વસારૈઃ ।
 મોક્ષાર્થિભિર્મુનિભિરસ્તસમસ્તદોષૈર્વિદ્યા ઽસિ સા ભગવતો પરમા હિ દેવિ ॥૯॥
 હે દેવિ ! નિશ્ચયપૂર્વક આપ મુક્તિના કારણસ્વરૂપે છો. ચિંતન કરવા અશક્ય મહાન
 ઉપવાસ આદિ પુણ્ય આપવાવાળાં આપ છો. સારા નિયમનવાળા ઇન્દ્રિયરૂપ તત્ત્વસાર-
 વાળા, મોક્ષની ઇચ્છાવાળા તથા સર્વ દોષથી રહિત મુનિઓવડે આપ વારંવાર ધ્યાન
 કરાવ્યો છો. આપ સર્વ પ્રકારના ઐશ્વર્યથી સંપન્ન છો. આપ આત્મસાક્ષાત્કારના
 સ્વરૂપવાળાં વિદ્યાસ્વરૂપે છો. (૯) ત્રણ વેદનું કારણ:-શદ્ધાત્મિકા સુવિમલર્ચયજુષાં
 નિધાનમુદ્ગીયર્મ્યપદપાઠવતાં ચ સામ્નામ્ ॥ દેવી ત્રયી ભગવતી ભવભાવનાય
 વાર્તા ચ સર્વજગતાં પરમાર્તિહંત્રી ॥૧૦॥ આપ વર્ષ, પદ તથા વાક્યરૂપ વાણીવાળાં

છો. આપ નિર્મળ ઝડૂ તથા યજ્ઞપના, તેમજ ઉદ્ધીયવડે રમ્ય પદવાળા પાદેથી
 યુક્ત મંત્રોના આશ્રય સ્વરૂપે છો. હે દેવિ ! ત્રણ વેદ સ્વરૂપે આપ છો,
 આપ ષટ્ ઐશ્વર્ય સંપન્નવાળાં, સર્વ જગતરૂપ, સંસારની ઉત્પત્તિ માટે પરમ
 આશ્રય સ્વરૂપે છો. આપ દુઃખોનો નાશ કરવાવાળાં છો. (૧૦) બુદ્ધિ સ્વરૂપે:-
 મેઘાઽસિ દેવિ વિદિતાશિલશાસ્ત્રસારા દુર્ગાઽસિ દુર્ગભવસાગરનૌરસંગા ॥
 શ્રીઃ કૈટભારિહદયૈકકૃતાધિવાસા ગૌરી ત્વમેવ શશિમૌલિકૃતપ્રતિષ્ઠા ॥ ૧૧ ॥
 આપ બુદ્ધિ સ્વરૂપે છો. આથી આપ અખિલ શાસ્ત્રના સારને જાણવાવાળાં છો.
 આપ દુઃખવડે પ્રાપ્ત થવાને યોગ્ય છો. દુસ્તર સંસારસાગરને તરવાની નૌકાસ્વરૂપે
 આપ છો. અખિલ બંધનના કારણનો ત્યાગ કરનારાં આપ છો. વળી વિષ્ણુના
 વક્ષઃસ્થળને વિશે રહેવાવાળાં લક્ષ્મી સ્વરૂપે આપ છો. મુકૂટ વિશે ચંદ્રવાળા શંભુ-
 વડે કરાયેલ સ્થિતિવાળાં ઉમા સ્વરૂપે આપ છો. (૧૧) સુંદર સ્વરૂપ યુક્ત:-
 રૂપસહસ્રાસમમલં પરિપૂર્ણચન્દ્રવિમ્બાનુકારિ કનકોત્તમકાંતિકાન્તમ્ ॥ અત્યદ્ભૂતં
 પ્રહતમાત્તરુષા તથાપિ વક્ત્રં વિલોક્ય સહસા મહિષાસુરેણ ॥ ૧૨ ॥ મંદ હસવાવડે
 આપનું મુખ સુંદર દેખાય છે. તે સંપૂર્ણ ચંદ્રબિંબના સરખું કાન્તિવાળું છે.
 ઉત્તમ સુવર્ણની કાન્તિ સરખું હોવાથી અત્યંત રમણીય છે. જો કે આપનું મુખ

આવું છે, છતાં ઉત્પન્ન થયેલ કોપવાળા મહિષાસુરે આપના મુખ તરફ જોઈ એકદમ પ્રહાર કર્યો, એ એક અદ્ભુત વાત છે. (૧૨) કોપની અલંધનીયતા:- દૃષ્ટ્વા તુ દેવિ કુપિતં મૃકુટીવત્પ્રાણીવત્પ્રજાસંહૃતશ્ચ્ચ વિયન્ન સઘઃ ॥ પ્રાણાન્ મુમોચ મહિષસ્તદતીવ ચિત્રં કૈર્જીવ્યતે હિ કુપિતાંતકદર્શનેન ॥૧૩॥ હે દેવિ ! કોપથી ભરપૂર તેમજ જુકુટિવડે વિષમ અર્થાત્ કોપવડે લાલ તથા ઉદય પામતા અંદ્રના સરખા રક્ત છળીવાળા આપના મુખને જોઈ એકદમ જોતાંની વારમાં મહિષાસુરે પોતાના પ્રાણનો ત્યાગ કર્યો નહિ. આ જે થયું તે અત્યંત વિચિત્ર છે. કારણકે કોપયુક્ત યમરાજનાં દર્શન થવા પછી કયો પ્રાણી જીવી શકે ? અર્થાત્ કોઈ પણ પ્રાણી નહી. (૧૩) આપ કાળસ્વરૂપ:-દેવિ પ્રસીદ પરમા ભવતી ભવાય સઘો વિનાશયસિ કોપવતી કુલાનિ ॥ વિજ્ઞાતમેતદધુનૈવ યદસ્તમેતન્નીતં બલં સુવિપુલં મહિષાસુરસ્ય ॥૧૪॥ હે દેવિ ! આપ મારાપર પ્રસન્ન થાઓ. હે દેવિ ! આપ ઉત્કૃષ્ટ લક્ષ્મી સ્વરૂપે છો. આપ જો પ્રસન્ન હો છો. તો પ્રાણીને તત્કાળ સંપત્તિ યુક્ત કરો છો. આપ જો અપ્રસન્ન હો છો તો તત્કાળ જગતના કુળનો નાશ કરો છો. હમણાં આપે મહિષાસુરના અત્યંત વિસ્તારવાળા સૈન્યનો નાશ કર્યો, તે આપના કર્મને અમોઝે જાણ્યું. (૧૪) અભ્યુદય સંપન્ન:-તે સંમતા

જનપદેષુ ધનानि तेषां तेषां यशांसि न च सीदति धर्मवर्गः ॥ धन्यास्त एव
 निभृतात्मजभृत्यदारा येषां सदाभ्युदयदा भवती प्रसन्ना ॥१५॥ જેઓનાપર આપ
 પ્રસન્ન હો છો, તે સન્નિધન પુરૂષો પોતાના સ્થાનોને (વશે મેળવેલી પ્રતિષ્ઠાવાળા
 થાય છે. આપની કૃપાવાળાને ધન પ્રાપ્ત થાય છે. તેઓ કીર્તિથી યુક્ત થાય છે.
 જેનાપર કૃપા થાય છે તેને સર્વદા અભ્યુદય આપ આપો છો. આપ જેનાપર પ્રસન્ન
 હો છો તેઓનો અંધુવર્ગ કદીપણ નાશને પામતો નથી. (૧૫) કૃણના કારણરૂપ:-
 धर्म्याणि देवि सकलानि सदैव कर्माण्यत्याहृतः प्रतिदिनं मुकृती करोति ॥
 स्वर्गे प्रयाति च ततो भवतीप्रसादाल्लोकत्रयेऽपि फलदा ननु देवि तेन ॥१६॥
 હે દેવિ ! આપની કૃપાવડે પુણ્યવાન મનુષ્ય સદાજ અત્યંત આદર યુક્ત થઈ સર્વ
 પ્રકારનાં ધર્મવડે પ્રાપ્ય બ્રહ્મચર્યાદિ કર્મો કરે છે. આથી તે સ્વર્ગ પ્રતિ જાય છે.
 તે રીતે ફરી કર્મ કરે છે તથા ફરી સ્વર્ગપ્રતિ જાય છે. આમ હોવાથી હે દેવિ !
 સ્વર્ગ તથા ભૂમિ બેઉ લોકને વિશે આપ જ કેવળ કૃણને આપવાવાળાં છો. (૧૬)
 ભયના નાશકરૂપ:-दुर्गे स्मृता हरसि भीतिमशेषजंतोः स्वस्थैः स्मृता मतिमतीव
 शुभां ददासि ॥ दारिद्र्यदुःखभयहारिणि का त्वदन्या सर्वोपकारकरणाय सदार्द्र-
 चित्ता ॥१७॥ હે દેવિ ! હે દુર્ગા ! અસ્વસ્થ સર્વ પ્રાણી માત્ર અંત સમયે પણ

આપનું સ્મરણ કરે છે તો તમે તેના ભયનો નાશ કરો છો. ભયથી રહિત એવા પ્રાણીવડે આપનું જો સ્મરણ થાય છે તો ચતુર્વર્ગના સાધનરૂપ અત્યંત શુભ બુદ્ધિ તેને આપે છે. આપ દરિદ્રીના દુઃખના ભયનો નાશ કરનારાં છો. સર્વના પર ઉપકાર કરવા માટે આર્દ્ર ચિત્તવાળાં આપના જેવું બીજું કોઈ નથી. (૧૭) સુખના કારણરૂપ:-એભિર્દૈર્જગદુપૈતિ સુખં તથૈતે કુર્વંતુ નામ નરકાય ચિરાય પાપમ્ ॥ સંગ્રામમૃત્યુમધિગમ્ય દિવં પ્રયાંતુ મત્વેતિ નૂનમહિતાન્વિનિહંસિ દેવિ ॥૧૮॥ હે દેવિ ! આ જગતને પીડા કરવાવાળા મહિષાસુર આદિ દૈત્યો રણસંગ્રામમાં નાશ પામવાથી લોક સુખને પામે. આ રીતે આ ત્રણે લોકને વિશે દ્રોહ કરનારા મહિષાસુર આદિ દૈત્યો નરકને વિશે જઈ લાંબા સમય સૂધી પાપને કરો, એમ નહિ માનતાં, સંગ્રામમાં મરણને પામી સ્વર્ગને પામે, એમ ધારી અનુગ્રહ બુદ્ધિવડે આપ આ દૈત્યોનો નાશ કરો છો. (૧૮) શત્રુપ્રતિ કૃપાદષ્ટિઃ-દૃષ્ટ્વૈવ કિં ન ભવતી પ્રકરોતિ ભસ્મ સર્વાસુરાનરિષુ યત્પ્રહિણોષિ શસ્ત્રમ્ ॥ લોકાન્પ્રયાંતુ રિપવોઽપિ હિ શસ્ત્રપૂતા इत्थं મતિર્ભવતિ તેઽવહિતેષુ સાધ્વી ॥૧૯॥ હે દેવિ ! સઘળાના પ્રાણીનો નાશ કરવાવાળા અસુરો તરફ ક્રૂર દૃષ્ટિ ફેંકવા માત્રથી તેઓને ભસ્મીભૂત કેમ કરતાં નથી? પણ મહેનત લઈ આપ કેમ નાશ કરો છો ? આનું

કારણ એ છે કે, આપ શત્રુઓવિશે આપના આયુષો ફેંકે છે, તે એટલા માટે કે,
 શત્રુઓ પણ સંગ્રામમાં શસ્ત્રવડે નાશ પામેલ પાપરૂપી ફળવાળા થઈ, સ્વર્ગાદિને
 પામે, આ રીતે શત્રુઓને વિશે પણ આપની અનુગ્રહવાળી યુદ્ધિ થાય છે. (૧૯)
 દર્શનવડે મોક્ષદાતા:- સ્વદ્ગમ્ભાનિકરવિસ્ફુરણૈસ્તથોગ્રૈઃ શૂલાગ્રકાંતિનિવહેન દશો
 ઽસુરાણામ્ ॥ યન્નાગતા વિલયમંથુમર્દિદુસ્વંદ્યોગ્યાનનં તવ વિલોકયતાં વહેતત્ ॥૨૦॥
 રણમાં આપના ઉગ્ર ખડ્ગના પ્રકાશસમૂહના પસરવાવડે તેમજ ઉગ્ર શૂલાગ્ર-
 કાન્તિના સમૂહવડે અસુરોની દૃષ્ટિઓ નાશને નહિ પામવાનું કારણ એ કે, અંશમાન
 અંદ્રમાના વિભાગવાળું આપના સુખનું તેઓ દર્શન કરે. (૨૦) સદૃષ્ટિનાં પ્રેરક:-
 દુર્દૃષ્ટત્તત્તશમનં તવ દેવિ શીલં રૂપં તથૈતદવિચિંત્યમતુલ્યમન્યૈઃ ॥ વીર્યં ચ હંતુ
 હતદેવપરાક્રમાણાં વૈરિણ્વપિ પ્રકટિતૈવ દયા ત્વયેત્યમ્ ॥૨૧॥ હે દેવિ ! આપનું
 સદૃષ્ટન દુષ્ટ ચરિત્રવાળા મનુષ્યોના કર્મનો નાશ કરવાવાળું છે. આપનું સ્વરૂપ
 મનવડે પણ ચિંતન કરવા અશક્ય છે. આપનું પરાક્રમ અસુરોનો નાશ કરવાવાળું
 છે. આપ આ રીતે શત્રુઓને વિશે પણ દયા પ્રકટ કરો છો. (૨૧) દેવોના ભયના
 નાશક:-કેનોપમા ભવતુ તેઽસ્ય પરાક્રમસ્ય રૂપં ચ શત્રુભયકાર્યતિહારિ કુત્ર ॥
 ચિત્તે કૃપા સમરનિષ્ઠુરતા ચ દૃષ્ટા ત્વય્યેવ દેવિ વરદે શ્રુવનત્રયેઽપિ ॥૨૨॥

ત્રૈલોક્યમેતદસ્થિલં રિપુનાશનેન ત્રાતં ત્વયા સમરમૂર્ધનિ તેઽપિ હત્વા ॥ નીતા
 દિવં રિપુગણા ભયમપ્યપાસ્તમસ્માકમુન્મદસુરારિભવં નમસ્તે ॥૨૩॥ હે દેવિ ! હે
 વરદાનને આપવાવાળાં ! ત્રણે લોકમાં આપના પરાક્રમની ઉપમા કોઈ સાથે આપી
 શકાય એમ નથી. આપનું સ્વરૂપ શત્રુને ભય ઉત્પન્ન કરનારું તથા અત્યંત
 મનોહર છે. આપના ચિત્તને વિશે કૃપા રહેલ છે. કેવળ યુદ્ધસંગ્રામમાંજ આપ
 ક્રૂરપણાથી વર્તો છો. (૨૨) હે દેવિ ! આ ત્રણે લોક શત્રુનો નાશ કરી, જે
 રીતે એકરૂપે હોય તે રીતે આપે રક્ષિત કર્યું. હે દેવિ ! આપે યુદ્ધ ભૂમિમાં
 શત્રુ ગણોનો નાશ કરી તેઓને સ્વર્ગપ્રતિ પહોંચાડયા. આપે અમોને
 દેવોને મદોન્મત્ત અસુરો તરફથી જે ભય થયો, તેનો નાશ કર્યો. હે સર્વનાં
 માતા ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૨૩) આયુધાદિવડે રક્ષણુદ્ધાતાઃ-
 શૂલેન પાહિ નો દેવિ પાહિ સ્વજ્ઞેન ચામ્બિકે ॥ ઘંટાસ્વનેન નઃ પાહિ ચાપજ્યા-
 નિસ્સ્વનેન ચ ॥૨૪॥ પ્રાચ્યાં રક્ષ પ્રતીચ્યાં ચ ચણ્ડિકે રક્ષદક્ષિણે ॥ ભ્રામણે-
 નાત્મશૂલસ્ય ઉત્તરસ્યાં તથેશ્વરિ ॥ ૨૫ ॥ સૌમ્યાનિ યાનિ રૂપાણિ ત્રૈલોક્યે
 વિચરન્તિ તે ॥ યાનિ ચાત્યંતઘોરાણિ તૈ રક્ષાસ્માંસ્તથા બ્રુવમ ॥૨૬॥ સ્વજ્ઞશૂલ-
 ગદાદીનિ યાનિ ચાસ્ત્રાણિ તેઽમ્બિકે ॥ કરપલ્લવસંગીનિ તૈરસ્માન્નક્ષ સર્વતઃ ॥૨૭॥

હે દેવિ ! હે અંબિકા ! આપ આયુધવડે શત્રુઓ તરફથી અમારું રક્ષણ કરો. આપ
 ઘંટાના નાદવડે શત્રુથી અમારું રક્ષણ કરો. વળી ધનુષની દોરીના ટંકારવડે પાપી
 શત્રુઓથી અમારું રક્ષણ કરો. (૨૪) હે ઇશ્વરનાં પત્નિરૂપ ! હે અંબિકા દેવિ !
 આપ ત્રિશુલના ફેરવવાવડે અમે દેવોત્તું પૂર્વ દિશાને વિશે રક્ષણ કરો. હે દેવિ !
 પશ્ચિમ દિશામાં અમારું રક્ષણ કરો. દક્ષિણ દિશાને વિશે તેમજ ઉત્તર દિશાને
 વિશે અમારું રક્ષણ કરો. (૨૫) ત્રણે લોકોમાં આપનાં જે કાંઈ સૈન્ય સ્વરૂપો
 રહેલાં છે, તેમજ જે કાંઈ ભયંકર આપનાં સ્વરૂપો રહેલ છે, તે સર્વ પ્રકરનાં
 સ્વરૂપોથી યુક્ત એવાં તમે તેવાં રૂપોવડે અમારું રક્ષણ કરો. (૨૬) હે અંબિકા !
 હે દેવિ ! આપના હાથની આંગળીઓની સાથે સંસર્ગવાળાં ખડ્ગ, શૂલ તથા ગદા-
 આદિ જે કાંઈ ધનુષઆદિ અસ્ત્રો છે, તે સર્વવડે આપનું જ શરણુવાળા અમે દેવોત્તું
 આપ સવ પ્રકારે રક્ષણ કરો. (૨૭) દેવીનું દેવો પ્રતિ વચન:-ઋષિરુવાચ ॥૨૮॥
 एवं स्तुता सुरैर्दिव्यैः कुसुमैर्नदनोद्भवैः ॥ अर्चिता जगतां धात्री तथागंधानु-
 लेपनैः ॥ २९ ॥ भक्त्या समस्तैस्त्रिदशैर्दिव्यैर्धूपैः सुधूपिता ॥ ग्राह प्रसादसुमुखी
 समस्तान् प्रणतान् सुरान् ॥ ३० ॥ ઋષિ કહેવા લાગ્યા, (૨૮) ઉપર કહેલ રીતિ
 પ્રમાણે જગતનું પાલન કરાવાવાળાં દેવીની દેવોવડે સ્તુતિ કરવામાં આવી. ત્યારબાદ

સ્વર્ગમાં થયેલા તથા નંદનવનમાં ઉત્પન્ન થયેલ પુષ્પોવડે તથા ગંધના લેપનવડે ભગવતી દેવીની આરાધના કરવામાં આવી. (૨૯) સઘળા દેવોએ ભક્તિવડે, સ્વર્ગીય ધૂપવડે તથા ગંધઆદિવડે સારી રીતે આરાધન કરાયલાં દેવી પ્રસન્ન મુખવાળાં થઈ, ઇન્દ્રઆદિ દેવોને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાં. (૩૦) વરદાન માટે દેવીનો આદેશ:-
 દેવ્યુવાચ ॥ ૩૧ ॥ ત્રિયતાં ત્રિદશાઃ સર્વં યદસ્મત્તોઽભિવાંછિતમ્ ॥ ૩૨ ॥
 દેવી ઓલ્યાં; (૩૧) હે સઘળા દેવતાઓ! તમારાવડે કરવામાં આવેલ સ્તુતિવડે હું અત્યંત પ્રસન્નતાને પામેલ છું. સઘળા દેવોને મારા પાસેથી જે કાંઈ માગવાની ઇચ્છા હોય તે તમે પ્રાર્થના કરો. હું તે સર્વ વસ્તુ તમોને આપીશ. (૩૨)
 આપત્તિ નાશ૩૫ વરદાન:-દેવા ઝુચુઃ ॥૩૩॥ ભગવત્યા કૃતં સર્વં ન કિંચિદ-
 વશિષ્યતે ॥ યદયં નિહતઃ શત્રુરસ્માકં મહિષાસુરઃ ॥ ૩૪ ॥ યદિ ચાપિ વરો
 દેયસ્ત્વયાઽસ્માકં મહેશ્વરિ ॥ સંસ્મૃતા સંસ્મૃતા ત્વં નો હિંસેથાઃ પરમાપદઃ ॥૩૫॥
 યથ્ચ મર્ત્યઃ સ્તવૈરેભિસ્ત્વાં સ્તોષ્યત્યમલાનને ॥ તસ્ય વિત્તર્થિવિભવૈર્ધનદારાદિસંપ-
 દામ્ ॥૩૬॥ વૃદ્ધયેઽસ્મત્પસન્ના ત્વં ભવેથાઃ સર્વદામ્બિકે ॥૩૭॥ દેવો ઓલ્યાં; (૩૩)
 આપ ભગવતી દેવીએ અમારું સર્વ પ્રયોજન સિદ્ધ કરેલ છે. હવે અમારું કેાઈ પણ કાર્ય બાકી રહેલ નથી. કારણ કે અમારા શત્રુ મહિષાસુરનો આપે નાશ કર્યો.

(૩૪) હે મહેશ્વરિ ! આપ ભગવતી દેવીએ, આપના અનુગ્રહવડે જીવવાવાળા દેવોને
 વરદાન આપવું જોઈએ, એમ ત્રિચારી અમારી માંગણીનો સ્વીકાર કર્યો અને તેથી આપની
 પાસે અમોએ વરદાનની માંગણી કરી. વળી વારંવાર જ્યારે જ્યારે અમો આપનું ધ્યાન
 કરીએ, ત્યારે ત્યારે અમારી પરમ આપત્તિનો આપ નાશ કરો. (૩૫) હે પ્રસન્ન મુખ-
 વાળાં ! (આપનું સેવન કરવાથી આપ અમોને વરદાન આપવાવાળાં છો.) આજ રીતે જે
 કોઈ મનુષ્ય આપના સંબંધી સ્તોત્રવડે સ્તુતિ કરશે, તે મનુષ્યને વિત્ત, ઋદ્ધિ તથા વિભવ
 સહિત ધન તથા સ્ત્રીઆદિની, (૩૬) વૃદ્ધિને માટે, હે અંબિકા ! સર્વદા અમારા પર
 અનુકૂળ થઈ, આપ કરશે. (૩૭) દેવીએ આપેલ વરદાન:-ઋષિરુવાચ ॥૩૮॥
 इति प्रसादिता देवर्जगतोर्थं तथात्मनः । तथेत्युक्त्वा भद्रकाली बभूवांतर्हिता नृप ॥ ૩૯
 ઋષિ જોદયા; (૩૮) હે નૃપ ! હે સુરથ ! આ રીતે દેવોવડે જગતને માટે અર્થાત્ ત્રણે
 લોકના રક્ષણરૂપ પ્રયોજન માટે સ્તુતિ કરાયલાં, તેમજ દેવોના કાર્ય માટે પ્રસન્ન
 મુખવાળાં થયેલ ભદ્રકાલી કહેવા લાગ્યાં કે, હે દેવો ! તમો કહો છો તેમ થશે. આ
 પ્રમાણે કહી દેવી ત્યાંથી અંતર્ધાન થઈ ગયાં. (૩૯) સરસ્વતીરૂપે શુંભાદિ નાશ:-
 इत्येतत्कथितं भूप संभूता सा यथा पुरा ॥ देवी देवशरीरेभ्यो जगत्रयहितैषिणी
 ॥૪૦॥ પુનશ્ચગૌરીદેહાત્સા સમુદ્ભૂતા યથાભવત્ ॥ વધાય દુષ્ટદેવ્યાનાં તથા

શુંભનિશુંભયોઃ ॥૪૧॥ રક્ષણાય ચ લોકાનાં દેવાનામુપકારિણી ॥ તત્કૃણુષ્વ
મયાત્યાર્તં યથાવત્કથયામિ તે ॥૪૨॥ હ્રીં ઐ શ્રી માર્કણ્ડેય પુરાણે સાવર્ણિકે
મન્વંતરે દેવીમાહાત્મ્યે શક્રાદિસ્તુતિર્નામ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥૪॥ હે સુરથ ! ત્રણે
જગતને હિત કરનારાં દેવી દેવોના શરીરોમાંથી તેજોરૂપે મહિષાસુરના વધ માટે
જે રીતે થયાં હતાં, તે સર્વ જાણત મેં તમોને રહી. (૪૦) ગૌરીના દેહમાંથી દુષ્ટ
દેવોના વધ માટે તેમજ શુભ નિશુભના વધ માટે કેવી રીતે તેઓ પ્રકટ થયાં,
(૪૧) વળી લોકનું રક્ષણ કરવા માટે કેવી રીતે દેવોના ઉપકાર કરનારાં દેવી
પ્રકટ થયાં, તે સર્વનું મેં તમારી આગળ વર્ણન કર્યું. જે હું તમને કહું છે તે
હે રાજા ! તમો એકચિત્તથી સાંભળો. (૪૨) માર્કંડેય પુરાણમાં સાવર્ણિક મન્વંતરમાં
દેવી માહાત્મ્યમાં શક્રાદિ સ્તુતિ, એ નામનો ચોથો અધ્યાય. ઉવાચ ૫, અર્ધલોક
૨, પૂર્ણલોક ૩૫, તથા બધું મળી ૪૨ તથા પ્રથમથી ગણતાં ૨૫૬ની સંખ્યા થાય છે.

અર્ધલોક ૫ મો. સરસ્વતીની સ્તુતિઃ—ઉત્તમચરિતસ્ય રુદ્રક્રપિઃ ॥
મહાસરસ્વતો દેવતા ॥ અનુષ્ટુપ્ છંદઃ ॥ મીમા શક્તિઃ ॥ આમરી વીજમ્ ॥
સૂર્યસ્તત્ત્વમ્ ॥ સામવેદઃ સ્વરૂપમ્ ॥ મહાસરસ્વતીપ્રોત્યર્થમુત્તમચરિતજપેવિનિયોગઃ ॥
ધ્યાનમ્ ॥ ઘંટાશૂલહલાનિ શંખમુસલે ચક્રં ધનુઃ સાયકં હસ્તાન્જૈર્દંધર્તીં ધના-

નતવિલસચ્છીતાંશુતુલ્યપ્રભામ ॥ ગૌરીદેહસમુદ્ભવાં ત્રિનયનામાધારભૂતાં મહાપૂર્વામત્ર
 સરસ્વતીમનુભજે શુંભાદિદૈત્યાદિનીમ ॥ ઉત્તમ ચરિતના ઋષિ રૂપ છે, દેવતારૂપે
 મહાસરસ્વતી છે, છંદ અનુષ્ટુપ છે, શકિતરૂપે ભીમા છે, બીજરૂપે આમરી છે,
 તત્ત્વરૂપે સૂર્ય છે, સામવેદ સ્વરૂપરૂપે છે, મહાસરસ્વતીની પ્રીતિ માટે ઉત્તમ
 ચરિતના જપને વિશે વિનિયોગ છે. આ દેવીનું ધ્યાન નીચે પ્રમાણે છે:-ઘંટા,
 ત્રિશૂલ, હલ, શંખ, મુસલ, ચક્ર, ધનુષ, બાણ, આ સર્વ વસ્તુઓ હસ્તરૂપી કમલને
 વિશે તેઓ ધારણ કરનારાં છે, મેઘનો નાશ થવા પછી જેવો પ્રકાશ હોય છે
 તે રીતે શોભવાવાળાં છે. ચંદ્રમાના કીરણ સમાન તેમની કાંતિ નિર્મળ છે. તેમની
 ઉત્પત્તિ ગૌરીના દેહમંથી છે. તેઓ શુભ આદિ દૈત્યોનો નાશ કરનારાં છે
 તથા સર્વના કરતાં પ્રથમરૂપે છે. આવાં સરસ્વતી દેવીનું હું ધ્યાન કરું છું.
 શુભ નિશુભનો પ્રભાવ:-ૐ હ્રીં ઋષિરુવાચ ॥૧॥ પુરા શુંભનિશુંભાભ્યા-
 મમુરાભ્યાં શચીપતેઃ ॥ ત્રૈલોક્યં યજ્ઞભાગાશ્ચ હતા મદબલાશ્રયાત્ ॥૨॥ તાવેવ
 સૂર્યતાં તદ્વદધિકારં તથેદવમ્ ॥ કૌવેરમથ યામ્યં ચ ચક્રાતે વરુણસ્ય ચ ॥૩॥
 તાવેવ પયનદ્વિં ચ ચક્રતુર્વહ્નિકર્મ ચ । તતો દેવા વિનિર્ધૃતા અષ્ટરાજ્યાઃ પરાજિતાઃ ॥૪॥
 ૐ કલ્પી ઋષિ કહેવા લાગ્યા; (૧) હે રાજન્! પૂર્વ કલ્પને વિશે શુભ તથા નિશુભ

નામના દૈત્યોવડે, ગર્વથી યુક્ત બળના આશ્રયવાળા શયીપતિ ઇન્દ્ર ભગવાન પાસેથી ત્રણ લોક ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું. વળી તેઓજ યજ્ઞનો ભાગ ગ્રહણ કરવા લાગ્યા. (૨) આ બે અસુરોએ સૂર્યનો અધિકાર, ચંદ્રનો અધિકાર, કુબેરનો અધિકાર, યમ તથા વરુણના અધિકારને પણ છીનવી લીધા. (૩) આ અસુરો વાયુના અધિકારને પોતે ભોગવવા લાગ્યા. અગ્નિના વ્યાપારને પણ તેઓ કરવા લાગ્યા. ત્યારબાદ અસુરોવડે પરાજયને પામેલા, ભ્રષ્ટ થયેલ અધિકારવાળા દેવો સ્વર્ગમાંથી દૂર કરવામાં આવ્યા. (૪) દેવોનું મહામાયા સમીપ ગમન:- હતાધિકારાસ્ત્રિદશાસ્તાભ્યાં સર્વે નિરાકૃતાઃ । મહાસુરાભ્યાં તાં દેવીં સંસ્મરંત્યપરાજિતામ ॥૨॥ તયાસ્માકં વરો દત્તો યથાપત્સુ સ્મૃતાસ્વિલાઃ ॥ ભવતાં નાશયિष્યામિ તત્ક્ષણાત્પરમાપદઃ ॥૬॥ ઇતિ કૃત્વા મર્તિ દેવા હિમવંતં નગેશ્વરમ્ ॥ જગ્મુસ્તત્ર તતો દેવીં વિષ્ણુમાયાં પ્રતુષ્ટુવુઃ ॥ ૭ ॥ શુંભ તથા નિશુંભવડે નાશને પામેલ અધિકારવાળા તથા હાંકી કાઢવાનાં આવેલા દેવો, કોઈથી પણ પરાજયને નહિ પામનારાં એવાં ભગવતી દેવીનું સ્મરણ કરવા લાગ્યા. (૫) પરમ આપત્તિમાં બે તમો માફ સ્મરણ કર્યો તો હું તમારી સઘળી આપત્તિનો નાશ કરીશ, (૬) આ પ્રમાણે તે દેવીએ અમોને વરદાન આપેલ છે, આ રીતે મનમાં ધારણ કરી, દેવો પર્વતરાજ હિમાલયની સમીપ ગયા. ત્યાં જઈ

વિજ્ઞાની મહામાયાને પ્રકર્ષે રીતે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. (૭) દેવોએ કરેલ સ્તુતિ:-
 દેવા ઝત્તુઃ ॥૮॥ નમો દેવ્યૈ મહાદેવ્યૈ શિવાયૈ સતતં નમઃ ॥ નમઃ પ્રકૃત્યૈ ભદ્રાયૈ
 નિયતાઃ પ્રણતાઃ સ્મ તાન્ ॥૯॥ રૌદ્રાયૈ નમો નિત્યાયૈ ગોર્વૈધાત્ર્યૈ નમો નમઃ ॥
 જ્યોત્સ્નાયૈ ચંદુરુપિણ્યૈ સુસ્વાયૈ સતતં નમઃ ॥ ૧૦ ॥ કલ્યાણ્યૈ પ્રણતાં વૃદ્ધ્યૈઃ
 સિદ્ધ્યૈ રૂઝ્યૈ નમો નમઃ ॥ નૈર્ઋત્યૈ ભૂમૃતાં લક્ષ્મ્યૈ શર્વાણ્યૈ તે નમો નમઃ ॥૧૧॥
 દુર્ગાયૈ દુર્ગપારાયૈ સારાયૈ સર્વકારિણ્યૈ । શ્યાત્યૈ તથૈવ કૃષ્ણાયૈ ધૃમ્નાયૈ સતતં નમઃ
 (૧૨) દેવો બોલ્યા; (૮) દેવી સ્વરૂપ, મહાદેવી સ્વરૂપ તથા શિવરૂપ આપને વારંવાર
 હું નમસ્કાર કરું છું. આપ પ્રકૃતિરૂપે છો, સર્વ પ્રકારના મંગળવાળાં છો. આપને
 જિતેન્દ્રિય તથા નમ્રીલાવને પામેલ અમો નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૯) આપ
 સંહાર કરનારી શક્તિરૂપે રૌદ્રારૂપે છો, દેશ કાલાદિથી અવહિન્ન સ્વરૂપે હોવાથી
 નિત્ય સ્વરૂપે છો, આપ ગૌરી સ્વરૂપે છો. સર્વને આપ ધારણ કરો છો, માટે આપ
 ધાત્રીરૂપે છો. જ્યોતિ સ્વરૂપવાળાં હોવાથી આપ જ્યોત્સ્નારૂપે કહેવાયો છો.
 આનંદને આપવાવાળાં હોવાથી આપ અંદ્રના સ્વરૂપવાળાં છો. આપ સુખને કરનારાં
 છો. આપને વારંવાર અમારા નમસ્કાર છે. (૧૦) આપ કલ્યાણને કરનારાં છો,
 નમન કરનારાઓને વૃદ્ધિ તથા સિદ્ધિ આપનારાં છો. પૃથ્વીને ધારણ કરનાર કૂર્મની

શક્તિરૂપે આપ છો. આપ લક્ષ્મીસ્વરૂપે છો. આપ રાજાઓની રાજ્ય લક્ષ્મી સ્વરૂપે છો. આપ શંભુનાં પત્ની સ્વરૂપે છો. આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૧૧) આપ દુઃખે કરી પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છો, મહામાયારૂપ સિન્ધુનો પાર નહિ હોવાથી દુઃખે કરી પ્રાપ્ત થનારા અંતવાળાં છો. આપ સર્વેના કારણ સ્વરૂપે છો. આપ વિખ્યાત સ્વરૂપવાળાં છો. આપ કાળરાત્રીરૂપે હોવાથી કૃષ્ણવર્ણવાળાં છો. આપ ધૂમવર્ણવાળાં છો. આપને વારંવાર નમસ્કાર છે. (૧૨) સર્વમાં દેવીનો આવિર્ભાવ:-
 અતિસૌમ્યાતિરૌદ્રાયૈ નતાસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥ નમો જગત્પ્રતિષ્ઠાયૈ દેવ્યૈ કૃત્યૈ
 નમોનમઃ ॥૧૩॥ યા દેવી સર્વભૂતેષુ વિષ્ણુમાયેતિ શબ્દિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૧૪॥
 નમસ્તસ્યૈ ॥૧૫॥ નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥૧૬॥ યા દેવી સર્વભૂતેષુ ચેતનેત્યભિ-
 ધીયતે ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૧૭॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૧૮॥ નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥૧૯॥
 યા દેવી સર્વભૂતેષુ બુદ્ધિરૂપેણ સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૨૦॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૨૧॥
 નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥૨૨॥ આપ અત્યંત સામ્ય સ્વરૂપવાળાં છો. આપ અત્યંત
 શૈદ્ર સ્વરૂપવાળાં છો. આપને અમો નમન કરીએ છીએ. પ્રાણી માત્રોના પ્રાણ
 ધારણ કરવા માટે મૂલાધાર સ્વરૂપે આપ છો. કીડાદિ અનેક ક્રિયાને કરાવનારાં
 આપને નમસ્કાર. વળી ઉત્પત્તિ આદિ ક્રિયાને કરવાવાળાં આપને નમસ્કાર. (૧૩)

જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં ભૂતાત્મિકારૂપે અર્થાત્ અનાત્મ વસ્તુમાં આત્મબુદ્ધિ
 કરાવનારાં તથા આત્મામાં અનાત્મ બુદ્ધિ કરાવનારાં હોવાથી તેમજ હોકાને
 મંમતાને વશ કરનારાં હોવાથી, આ મહાભગવતી દેવી વિષ્ણુમાયા સ્વરૂપે
 કહેવાય છે. આવાં ત્રિગુણાત્મક શક્તિવાળાં દેવીને અમારા નમસ્કાર.* (૧૪-૧૬)
 જે ભગવતી સર્વ પ્રાણીમાત્રોમાં ચિત્તવૃત્તિવિશેષરૂપે કહેવાય છે, તે ત્રિગુણ-
 ત્મિકાને નમસ્કાર. (૧૭-૧૮) જે દેવી બુદ્ધિસ્વરૂપે અર્થાત્ સ્વપ્રકાશન જ્ઞાન-
 સ્વભાવવાળાં કહેવાય છે, તે ત્રિગુણાત્મિક શક્તિને નમસ્કાર. (૨૦-૨૨)
 યા દેવી સર્વભૂતેષુ નિદ્રારૂપે સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૨૩॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૨૪॥
 નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥૨૫॥ યા દેવી સર્વભૂતેષુ ક્ષુધારૂપે સંસ્થિતા ॥ નમસ્ત-
 સ્યૈ ॥૨૬॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૨૭॥ નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥૨૮॥ યા દેવી સર્વભૂતેષુ

* ગુપ્તવતી નામની ટીકાએ નીચે પ્રમાણે પાઠ લીધો છે:-યા દેવી સર્વભૂતેષુ વિષ્ણુ-
 માયેતિ શબ્દિતા નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ (૧૪) ફરીથી તેજ પ્રમાણે બે વાર, એટલે ચોવીસ
 અક્ષરવાળા મંત્રોઆવડે ત્રણ મંત્રો થાય છે. આ પાઠ ઠીક ભાગે છે તથા તે યોગ્ય છે.
 તેજ પ્રમાણે ચેતનાદિ વિશેષ બધું જાણી લેવું. જો કે બીજા ટીકાકાર પ્રથમ વીસ અક્ષરોનો મંત્ર
 લે છે તથા બીજા મંત્રના ચાર અક્ષર તથા ત્રીજાના આઠ લે છે. પણ તે ઠીક નથી.

શક્તિરૂપેણ સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૨૯॥ નમસ્તસ્યૈ ॥ ૩૦ ॥ નમસ્તસ્યૈ નમો
 નમઃ ॥૩૧॥ યા દેવી સર્વભૂતેષુ શક્તિરૂપેણ સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૩૨॥
 નમસ્તસ્યૈ (૩૩) નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ (૩૪) યા દેવી સર્વભૂતેષુ રૂપેણ
 સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ (૩૫) નમસ્તસ્યૈ (૩૬) નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ (૩૭)
 યા દેવી સર્વભૂતેષુ ક્ષાન્તિરૂપેણ સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ (૩૮) નમસ્તસ્યૈ (૩૯)
 નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ (૪૦) જે દેવી સઘળી ઇન્દ્રિયોનો વ્યાપાર નાશ થવે છતે
 સુખ શક્તિસ્વરૂપે અર્થાત્ નિદ્રાસ્વરૂપે છે, તેને નમસ્કાર. (૨૩-૨૫) જે દેવી ભક્ષણવડે
 પ્રાણીઓને સુખ ઉપભવનારાં હોવાથી ક્રુધા શક્તિરૂપે કહેવાય છે, તેને નમસ્કાર છે.
 (૨૬-૨૮) જે દેવી સર્વભૂતોમાં પ્રતિબિંબ સ્વરૂપે રહેલાં છે તે દેવીને અમારા નમસ્કાર
 છે. (૨૯-૩૧) જે દેવી સઘળા ભૂતોમાં સામર્થ્યરૂપે કરી રહેલાં છે, તે દેવીને
 અમારા નમસ્કાર છે. (૩૨-૩૪) જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં ઉપલોગના કારણરૂપ
 ઇચ્છા શક્તિરૂપે અર્થાત્ તૃષ્ણારૂપે રહેલાં છે, તે દેવીને અમારા નમસ્કાર. (૩૫-૩૭)
 જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં ક્ષાન્તિરૂપે અર્થાત્ શત્રુવડે કરેલ અપકાર પ્રતિ દોષ
 દૂષ્ટિ નહિ બેનાર શક્તિરૂપે કહેવાય છે, તે દેવીને નમસ્કાર. (૩૮-૪૦)
 યા દેવી સર્વભૂતેષુ જાતિરૂપેણ સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૪૧॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૪૨॥

નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥ ૪૩ ॥ યા દેવી સર્વભૂતેષુ લજ્જારૂપેણ સંસ્થિતા ॥
 નમસ્તસ્યૈ ॥ ૪૪ ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥ ૪૫ ॥ નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥ ૪૬ ॥ યા દેવી
 સર્વભૂતેષુ શાન્તિરૂપેણ સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥ ૪૭ ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥ ૪૮ ॥ નમસ્તસ્યૈ
 નમો નમઃ ॥ ૪૯ ॥ યા દેવી સર્વભૂતેષુ શ્રદ્ધારૂપેણ સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥ ૫૦ ॥
 નમસ્તસ્યૈ ॥ ૫૧ ॥ નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥ ૫૨ ॥ યા દેવી સર્વભૂતેષુ કાન્તિરૂપેણ
 સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥ ૫૩ ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥ ૫૪ ॥ નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥ ૫૫ ॥
 યા દેવી સર્વભૂતેષુ લક્ષ્મીરૂપેણ સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥ ૫૬ ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥ ૫૭ ॥
 નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥ ૫૮ ॥ યા દેવી સર્વભૂતેષુ વૃત્તિરૂપેણ સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ
 ॥ ૫૯ ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥ ૬૦ ॥ નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥ ૬૧ ॥ જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં
 જાતિ શક્તિરૂપે કરી રહેલાં છે, તે દેવીને અમારા નમસ્કાર. (૪૧-૪૩) જે દેવી
 સર્વ પ્રાણીમાત્રોમાં લલ્લ શક્તિ સ્વરૂપે છે, તે દેવીને નમસ્કાર. (૪૪-૪૬)
 જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં ઇન્દ્રિયોને વિશે વિકારના નાશક સ્વરૂપે અર્થાત્ શાન્તિ
 સ્વરૂપે છે તે દેવીને અમારા નમસ્કાર છે. (૪૭-૪૯) જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં
 શ્રદ્ધા સ્વરૂપે અર્થાત્ આસ્તિક્ય ધુદ્ધિ સ્વરૂપે રહેલાં છે, તેને અમારા નમસ્કાર
 છે. (૫૦-૫૨) જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં કાંતિસ્વરૂપે અર્થાત્ જ્યોતિ સ્વરૂપે

કરી રહેલાં છે તેને અમારા નમસ્કાર. (૫૩-૫) જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં વિભૂતિ
 સ્વરૂપે કરી રહેલાં છે તે દેવીને અમારા નમસ્કાર. (૫૬-૮) જે દેવી સર્વભૂતોમાં
 જીવનોપાય શક્તિ સ્વરૂપે કરી રહેલાં છે, તે દેવીને નમસ્કાર. (૫૬-૬૧)
 યા દેવી સર્વભૂતેષુ સ્મૃતિરૂપે સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૬૨॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૬૩॥
 નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥૬૪॥ યા દેવી સર્વભૂતેષુ દયારૂપે સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ
 ॥૬૫॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૬૬॥ નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥૬૭॥ યા દેવી સર્વભૂતેષુ તુષ્ટિ-
 રૂપે સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૬૮॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૬૯॥ નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥૭૦॥
 યા દેવી સર્વભૂતેષુ માતૃરૂપે સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૭૧॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૭૨॥
 નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥૭૩॥ યા દેવી સર્વભૂતેષુ દક્ષિણે સંસ્થિતા ॥ નમસ્તસ્યૈ
 ॥૭૪॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૭૫॥ નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥૭૬॥ ઈન્દ્રિયાણામધિષ્ઠાત્રી ભૂતાનાં
 ચાંચિલેષુ યા ॥ ભૂતેષુ સતતં તમ્યૈ વ્યાપ્યે દેવ્યૈ નમો નમઃ ॥૭૭॥ ચિત્તિરૂપે
 યા કૃત્સ્તમેતદ્વ્યાપ્ય સ્થિતા જગત્ ॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૭૮॥ નમસ્તસ્યૈ ॥૭૯॥ નમસ્તસ્યૈ
 નમો નમઃ ॥૮૦॥ જે દેવી ધ્યાન શક્તિસ્વરૂપે છે તે દેવીને નમસ્કાર છે. (૬૨-૬૪)
 જે દેવી સર્વભૂતોમાં દયાશક્તિરૂપે અર્થાત્ પારકાના દુઃખને પોતાના સમાન જાણુ-
 વાળાં છે તે દેવીને અમારા નમસ્કાર. (૬૫-૬૭) જે દેવી સર્વભૂતોમાં તુષ્ટિ શક્તિ

સ્વરૂપે અર્થાત્ સમસ્ત વસ્તુઓમાં આકાંક્ષાર્થી રહિત સ્વરૂપે કહી રહેલાં છે, તેને અમારા નમસ્કાર. (૬૮-૭૦) જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં માતા સ્વરૂપે અર્થાત્ પ્રકૃતિ સ્વરૂપે કરી રહેલ છે તે દેવીને અમારા નમસ્કાર છે. (૭૧-૩) જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં આન્તિસ્વરૂપે અર્થાત્ અમાત્મક શક્તિસ્વરૂપે રહેલાં છે, તે દેવીને નમસ્કાર. (આ રીતે ચોવીસ પ્રકારે કરી દેવી સર્વ પ્રાણીઓને વિશે રહેલાં છે.) (૭૪-૬) જે દેવી પૃથ્વી આદિ પાંચ ભૂતોના આધાર શક્તિ સ્વરૂપે છે, જે દેવી અખિલ પ્રાણી માત્રોની ઇન્દ્રિયોના આધાર શક્તિ સ્વરૂપે છે, તે વ્યાસ સ્વરૂપવાળાં દેવીને સર્વદા અમારા નમસ્કાર છે. (૭૭) જે દેવી સંજ્ઞાન સ્વરૂપવડે આ અખિલ જગતને વ્યાસ કરી અવિચળ સ્વરૂપે કરી રહેલ છે તેને અમારા નમસ્કાર છે. (૭૮-૮૦)

આપત્તિનાં નાશક:-સ્તુતા સુરૈઃ પૂર્વમભીષ્ટસંશ્રયાત્તથા સુરેન્દ્રેણ દિનેષુ સેવિતા ॥ કરોતુ સા નઃ શુભહેતુરીશ્વરી શુભાનિ મદ્રાણ્યમિહન્તુ ચાપદઃ ॥૮૧॥ યા સાંપતં ચોદ્ધતદૈન્યતાપિતૈરસ્માભિરીજા ચ સુરૈર્નમસ્યતે ॥ યા ચ સ્મૃતા તત્ક્ષણમેવ હન્તિ નઃ સર્વાપદો મક્તિવિનમ્રમૂર્તિભિઃ ॥૮૨॥ પૂર્વના કલ્પમાં દેવોએ આ પ્રમાણે દેવીની સ્તુતિ કરી, તેમજ ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવા માટે સુરેન્દ્ર હરદોજ આ દેવીનો આશ્રય ગ્રહણ કરતા હતા. આ ઇશ્વરી દેવી સર્વ મંગળ વસ્તુના કારણ સ્વરૂપે છે

આ દેવી અમો દેવોને વિધનથી રહિત કરો તથા દેવી અમારી આપત્તિનો નાશ કરો. (૮૧) અમો દેવો હાલ મદોન્મત્ત શુંભાદિ દેત્યોવડે પીડાને પામેલા છીએ. આ કારણથી અમારાવડે તે દેવીનું સેવન કરવામાં આવે છે. ભક્તિવડે નમ્ર દેહવાળા અમો દેવો જ્યારે આ દેવીનું સ્મરણ કરીએ છીએ ત્યારે તેજ ક્ષણે અમારી સર્વ આપત્તિઓ આ દેવી નાશને પમાડે છે. (૮૨) કૌશિકીનું પ્રાકટયઃ-
 ઋષિરુવાચ ॥૮૩॥ एवं स्तवादिश्रुक्तानां देवानां तत्र पार्वती ॥ स्नातुमभ्याययौ
 तोये जाह्नव्या नृपनन्दन ॥૮૪॥ साऽब्रवीत्तान्पुराणसुभ्रुर्भवद्भिः स्तूयतेऽत्र का ॥
 शरीरकोशतश्चास्याः समुद्भूताऽब्रवीच्छवा ॥૮૫॥ स्तोत्रं ममैतत्क्रियते शुभदैत्य-
 निराकृतैः ॥ देवैः समस्तैः समरे निशुंभेन पराजितैः ॥૮૬॥ शरीरकोशाद्यत्तस्याः
 पार्वत्या निःसृताम्बिका ॥ कौशिकीति समस्तेषु ततो लोकेषु मीयते ॥૮૭॥
 ઋષિ કહેવા લાગ્યા; (૮૩) હે નૃપને વિશે શ્રેષ્ઠ સુરથ રાજા ! જ્યારે દેવોઓ આ
 પ્રમાણે સ્તુતિ કરી, તેવામાં હિમાલયનાં પુત્રી પાર્વતી દેવી ગંગા નદીમાં સ્નાન
 કરવા માટે દેવોના સમક્ષ પ્રકટ થયાં. (૮૪) તે સુંદર ભુકૂટિવાળાં પાર્વતી દેવી
 સ્તુતિ કરવાવાળા દેવોને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાં; હે દેવો ! આ હિમાલય
 પર્વતપર તમે કોની સ્તુતિ કરો છો ? ત્યારબાદ તે પાર્વતી પ્રતિ દેવોએ ઉત્તર

આપવો જોઈએ. પણ તેઓ ઉત્તર આપે, તે પહેલાં આ પાર્વતી દેવીના શરીરમાંથી
 નિકળી શિવા નામનાં આદ્યા દેવી પાર્વતીને કહેવા લાગ્યાં. (૮૫) યુષ્મને વિશે
 નિશુભવડે પરાજયને પામેલા તથા શુભ દેવ્યવડે તિસ્કારને પામેલા સઘળા દેવો-
 વડે સર્વ તેજ સ્વરૂપ મારી સ્તુતિ કરવામાં આવે છે. (૮૬) આ પાર્વતી દેવીના
 શરીરરૂપ કોશમાંથી અંગિકા દેવી પ્રકટ થયાં. આથી સર્વ લોકને વિશે તેઓ
 કૌશિકી એવે નામે પ્રસિદ્ધિને પામ્યાં. (૮૭) કાલિકા પ્રાહુર્ભાવઃ તસ્યાં વિનિ-
 ર્ગતાયાં તુ કૃષ્ણાભૂત્સાપિ પાર્વતિ ॥ કાલિકેતિ સમાख्याતા હિમાચલકૃતાશ્રયા
 (૮૮) તતોમ્બિકાં પરં રૂપં વિભ્રાણાં સુમનોહરમ્ ॥ દર્શ ચણ્ડો મુખ્ડશ્ચ મૃત્યૌ
 શુંભનિશુંભયોઃ (૮૯) તામ્યાં શુંભાય ચાख्याતા સાઽતોવ સુમનોહરા ॥ કાપ્યાસ્તે
 સ્ત્રી મહારાજ ભાસયન્તી હિમાચલમ્ (૯૦) ભગવતી પાર્વતી પણ પોતાના શરીર-
 કોશમાંથી આ સર્વ તેજવાળાં ભગવતી કૌશિકી પ્રકટ થવે છતે પોતે કૃષ્ણાસ્વરૂપે થયાં.
 આથી પાર્વતી કાલિકા એવે નામે પ્રસિદ્ધિને પામ્યાં તથા તેમણે હિમાલય પર્વત
 પર પોતાનો આશ્રય કર્યો. (૯૧) હવે શુભ તથા નિશુભના સેવક ચંડ તથા મુંડ
 શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપને ધારણ કરનારાં તથા અત્યંત મનોહર અંગિકા દેવીને જોવા લાગ્યા. (૯૨)
 આવા સ્વરૂપવાળાં કાલિકા દેવી સંબંધી તે ચંડ તથા મુંડ દેવોએ પોતાના સ્વામી શુભને

નીચે પ્રમાણે કહ્યું; હે મહારાજ ! હે દૈત્યેશ્વર ! આપ સાવધાન થાઓ. અત્યંત મનોહર
 આ સ્થળે હેમાદ્રિ પર્વતને શોભાવવાવાળાં પાર્વતી દેવી છે. (૬૦) શુંભને ચંદ્રમુંડને।
 અંદેશેઃ-નૈવ તાદૃક્ કચિદ્રૂપં દૃષ્ટં કેનચિદ્રુત્તમમ ॥ જ્ઞાયતાં કાપ્યસૌ દેવો ગૃહ્ણતાં
 ચાસુરેશ્વર (૯૧) સ્ત્રીરત્નમતિચાર્વઙ્ગી ઘોતયન્તી દિશસ્તિવષા ॥ સા તુ તિષ્ઠતિ
 દૈત્યેન્દ્ર તાં ભવાન્ દ્રષ્ટુમર્હતિ (૯૨) હે અસુરેશ્વર ! ભુવનમાં કોઈપણ મનુષ્યવડે
 આવું ઉત્તમ સુંદર રૂપ કોઈએ પણ જોયું નથી. આપે તે સ્ત્રીને ઓળખવી જોઈએ.
 પછી તે સ્ત્રીને આપે ગ્રહણ કરવી જોઈએ. (૯૧) હે દૈત્યોના રાજા શુંભ ! અત્યંત
 સુંદર અંગવાળો આ સ્ત્રીરૂપ રત્ન છે. તે પોતાના તેજવડે દશે દિશાઓને પ્રકાશ
 આપે છે. આ સ્ત્રી અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ છે. આપે આ સ્ત્રીનાં દર્શન કરવાં જોઈએ. (૯૨)
 શુંભની સંપત્તિ:-યાનિ રત્નાનિ મણયો ગજાશ્વાદીનિ વૈ પ્રભો ॥ ત્રૈલોક્યે
 તુ સમસ્તાનિ સાંપ્રતં ભાન્તિ તે ગૃહે (૯૩) પેરાવતઃ સમાનીતો ગજરત્નં પુરંદરાત્ ॥
 પારિજાતતરુશ્ચાયં તથૈવોચ્ચૈઃશ્રવાહયઃ (૯૪) વિમાનં હંસસંયુક્તમેતત્તિષ્ઠતિ તેઽક્ષણે ॥
 રત્નભૂતમિહાનીતં યદાસીદ્વેધસોદ્ભુતમ (૯૫) નિધિરેષ મહાપદ્મઃ સમાનીતો
 ધનેશ્વરાત્ ॥ કિંજલ્કિનીં દદૌ ચામ્ધિર્માલામમ્લાનપદ્મજામ્ (૯૬) છત્રં તે
 વારુણં ગેહે કાશ્ચનસ્રાવિ તિષ્ઠતિ ॥ તથાઽયં સ્યન્દનવરો યઃ પુરાસીત્પ્રજાપતેઃ

(૯૭) મૃત્યોરુત્કાન્તિદા નામ શક્તિરીશ ત્વયા હૃતા ॥ પાશઃ સાલિલરણ્ણસ્ય
 આતુસ્તવ પરિગ્રહે (૯૮) નિશુંભસ્યાબ્ધિજાતાશ્ચ સમસ્તા રત્નજાતયઃ ॥ વહ્નિશ્ચાપિ
 દદૌ તુમ્યમગ્નિશ્ચૌચે ચ વાસસી (૯૯) હે ત્રણે લોકના ઇન્દ્ર ! જે કાંઈ ત્રણે લોકમાં
 ગજ તથા અશ્વઆદિ રત્નો છે, તે સઘળાં રત્નોની સ્થિતિ હાલમાં આપના ગૃહને
 વિશે છે. (૬૩) જે ઐરાવત નામનો ગજ આપે ઇન્દ્ર પાસેથી આણ્યો છે તે ગજ
 આપના ગૃહને વિશે છે. જે પારિજાત નામે વૃક્ષ આણ્યવામાં આવેલ છે, તે પણ આપના
 ગૃહને વિશે છે. વળી ઇન્દ્ર પાસેથી લઈને આપે જે ઉચ્ચૈશ્રવ નામનો અશ્વ આણેલ
 છે, તે પણ આપના ગૃહને વિશે છે. (૬૪) પ્રહ્લાનું આશ્ચર્યકારક જે વિમાન છે,
 તે હંસયુક્ત તથા રત્નપણાને યામેલ વિમાન અહીં આણેલ છે તથા આપના ગૃહને
 વિશે છે. (૬૫) કુબેરને છુટી આપે મહાપદ્મ નામનો નિધિ આણેલ છે. વળી સમુદ્રે
 આપને કેસરાશી યુક્ત તથા નહિ કરમાયેલ કમળવાળી માળા આપેલી છે. (૬૬) હે
 પ્રણ ! જે વરુણનું સૌનાને ગરપવાવાળું છત્ર છે, તે રત્ન આપના ગૃહને વિશે છે.
 પૂર્વના કલ્પમાં પ્રજાપતિ પ્રહ્લાનું જે રથરૂપ રત્ન છે, તે પણ આપે આણેલ છે તથા
 આપને ઘેર છે. (૬૭) ચમરાબની મરણ કાળ વિશે નાશને કરનારી જે શક્તિ
 છે, તે શક્તિને પણ આપે ગ્રહણ કરેલ છે. હે શુંભ ! આપના લાઈ નિશુંભની

સેવાને વિશે વરુણદેવનું પાશ રહેલ છે. (૬૮) આપના ભાઈ નિશુભના ગૃહને વિશે સમુદ્રમાંથી થયેલ સઘળાં રત્નસમૂહો રહેલ છે. આપને વૈશ્વાનર નામના અગ્નિ દેવે અગ્નિમાં નાંખવાથી નિર્મળ કરવાવાળાં બે વસ્ત્રો આપેલ છે. (૬૯) સુગ્રીવ અંબિકા સમીપ દૂતરૂપે:-एवं दैत्येन्द्र रत्नानि समस्तान्याहृतानि ते ॥ સ્ત્રીરત્નમેષા કલ્યાણી ત્વયા કસ્માન્ન ગૃહ્યતે (૧૦૦) ઋષિરુવાચ (૧) નિશમ્યેનિ વચઃ શુંભઃ સ તદા ચણ્ડમુણ્ડયોઃ ॥ પ્રેષયામાસ સુગ્રીવં દૂતં દેવ્યા મહાસુરમ્ (૨) इति चेति च वक्तव्या सा गत्वा वचनान्मम ॥ યથા ચાભ્યેતિ સંપ્રીત્યા તથા કાર્યં ત્વયા લઘુ (૩) સ તત્ર ગત્વા યત્રાસ્તે શૈલોદ્દેશેતિશોભને ॥ સા દેવી તાં તનઃ પ્રાહ શ્લક્ષ્ણં મધુરયા ગિરા (૪) દૂત ઉવાચ (૫) દેવિ દૈત્યેશ્વરઃ શુંભસ્ત્રિલોકયે પરમેશ્વરઃ ॥ દૂતોઽહં પ્રેષિતસ્તેન ત્વત્સકાશમિહાગતઃ ॥ ૬ ॥ હે દૈત્યેન્દ્ર! ઇન્દ્ર આદિનાં ઐશ્વર્યતાદિ સમસ્ત રત્નો આપને ઉપહાર તરીકે મળેલ છે. તેજ પ્રમાણે આ કલ્યાણી સ્ત્રી રૂપી રત્ન છે. આપે આ સ્ત્રીને ગ્રહણ કેમ નહિ કરવી બેઠાં? (૧૦૦) ઋષિ બોલ્યા; (૧૦૧) જ્યારે શુંભે આ પ્રમાણેનું ચંડ તથા મુંડનું વચન સાંભળ્યું ત્યારે દેવીની પાસે પોતાના સુગ્રીવ નામના મહાન્ અસુરને દૂતરૂપે મોકલ્યો. (૧૦૨) તે દૂતને કહ્યું:-હે સુગ્રીવ! મારા હુક-

મથી તું તે સ્ત્રીની પાસે જ તથા તારે તેને સામાદિ ઉપાયવડે સમજાવવી જે
 રીતે હર્ષ યુક્ત થઈ, જલદી આ સ્ત્રી મારી સમીપ આવે, તે રીતે તારે કરવું (૩)
 સુગ્રીવ નામનો હૃત જ્યાં આગળ દિમાલય પર્વતપર તે દેવી હતાં ત્યાં તે ગયો
 તથા અંબિકા દેવીને ઉચ્ચત તથા મધુરવાણીવડે નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો. (૪)
 હૃત બોલ્યો; (૫) હે દેવી ! તમે સાવધાન થાઓ. દૈત્યોના રાજા રૂપે એક મહાન
 અસુર છે. આ અસુરનું નામ શું છે. ત્રણે લોકમાં તે ઉત્કૃષ્ટ સ્વામી રૂપે છે. તેમણે
 મને આપના સમક્ષ હૃત રૂપે મોકલેલ છે, જેથી હું આપની પાસે અહીં આવેલ છું. (૬)
 પત્ની રૂપે અસુરની માંગણી:—અવ્યાહતાઃ સર્વાસુ યઃ સદા દેવયોનિષુ ॥
 નિર્જિતાસ્તિલદૈત્યારિઃ સ યદાહ શૃણુસ્વ તત્ (૭) મમ ત્રૈલોક્યમસ્તિલં મમ દેવા
 વક્ષાનુગાઃ ॥ યજ્ઞમાગાનહં સર્વાનુપાશ્રામિ પૃથક્ પૃથક્ (૮) ત્રૈલોક્યે વરરત્ના-
 નિ મમ વક્ષ્યાન્યશેષતઃ ॥ તથૈવ ગજરત્નં ચ હૃતં દેવેન્દ્રવાહનમ્ (૯) ક્ષીરોદમયનો-
 દ્ભૂર્તમશ્વરત્નં મમામરૈઃ ॥ ઉચ્ચૈઃશ્રવસસંઘં તત્પ્રણિપત્ય સમર્પિતમ્ (૧૦) યાનિ
 ચાન્યાનિ દેવેષુ ગન્ધર્વેષુરગેષુ ચ ॥ રત્નભૂતાનિ ભૂતાનિ તાનિ મય્યેવ શોભને
 (૧૧) સ્ત્રોરત્નભૂતાં ત્વાં દેવિ લોકે મન્યામહે વયમ્ ॥ સા ત્વમસ્માનુપાગચ્છ
 યત્તો રત્નશુજો વયમ્ (૧૨) માં વા મમાનુજં વાપિ નિશુંભમુરુવિક્રમમ્ ॥ મજ ત્વં

ચન્દ્રલાપાદ્મિ રત્નભૂતાસિ वै यतः (૧૩) परमैश्वर्यमतुलं प्राप्स्यसे ॥
 एतद्बुद्ध्या समालोच्य मत्परिग्रहतां व्रज (૧૪) હે દેવિ ! સઘળા દેવોમાં નહિ નાથને
 પામેલ આજ્ઞાવાળા તથા અખિલ દેવોને જિતનાર શુંભે મારી પાસે આપને જે કહેવડા-
 વેલ છે, તે આપ શ્રવણ કરો. (૭) અખિલ ત્રણે લોક મારી માયાને વશ છે. સઘળા
 દેવતાઓ અને વશ થઈ રહેલા છે, ઈંદ્ર આદિને જૂઠા જૂઠા જે યજ્ઞ ભાગો આપવામાં
 આવેલ છે તે સઘળાને હુંજ ભોગવું છું. (૮) ત્રણે લોકમાં જે કાંઈ શ્રેષ્ઠ રત્નો
 છે, તે સઘળાં મારે વશ છે અર્થાત્ તે બધાં મેંજ ગ્રહણ કરેલ છે. દેવેન્દ્રના
 વાહનરૂપ અન્નરત્નને પણ મેંજ ગ્રહણ કરેલ છે. (૯) ક્ષીર સાગરના મધનથી
 નીકળેલો ઉચ્ચૈઃ શ્રવણ નામનો અન્ધ મારાથી લાયકને પામી દેવોએ માસ પગને
 વિશે અને અર્પણ કરેલ છે. (૧૧૦) દેવોને વિશે, ગંધર્વોને વિશે, અથવા નાગ
 લોકને વિશે રત્નરૂપે જે કાંઈ મનોહર સ્ત્રીરૂપો છે, તે સર્વ મારે ત્યાં, હે શેષાના !
 હે દેવી ! રહેલ છે. (૧૧) હે દેવિ ! આ ભૂલોકને વિશે સ્ત્રી ભતિને વિશે શ્રેષ્ઠ-
 તાને પામેલ તમોને અમો શુંભઆદિ માનીએ છીએ. અમો રાજાઓ રત્નને ભોગવનારા
 છીએ, આથી સ્ત્રીરત્નરૂપ તમો અમારી પાસે આવો. (૧૨) ચંચળ આંખના
 ખૂણાવાળાં, અર્થાત્ હે સુંદર આંખવાળાં ! આપ પણ રત્નને વિશે ઉત્કૃષ્ટતાને પામેલ

છો. (૧૩) માટે ઉત્કૃષ્ટ પરાક્રમવાળા મારો અથવા તો મારા નાનાભાઈ નિશુલના
 શ્રેષ્ઠ સ્વામીપણાને આપ પામશે. આ પ્રમાણે મેં જે અભિપ્રાય કહેલ છે, તેનો
 વિચાર કરી મારાં પત્નીપણાને તમે પામો. (૧૪) દેવીપ્રતિજ્ઞા:-ઋષિસ્વાચ (૧૫)
 इत्युक्ता सा तदा देवी गम्भीरान्तः स्मिता जगौ ॥ दुर्गा भवती भद्रा ययेदं
 धार्यते जगत् (૧૬) દેવ્યુવાચ (૧૭) सत्यमुक्तं त्वया नात्र मिथ्या किंचित्त्व-
 योदितम् ॥ त्रैलोक्याधिपतिःशुंभो निशुंभश्चापि तादृशः (૧૮) किं त्वत्र यत्प्रतिज्ञातं
 मिथ्या तत्क्रियते कथम् ॥ श्रूयतामल्पबुद्धित्वात्प्रतिज्ञा या कृता पुरा (૧૯)
 यो मां जयति संग्रामे यो मे दर्पं व्यपोहति ॥ यो मे प्रतिबलो लोके स मे
 भर्ता भविष्यति (૨૦) તદાગચ્છતુ શુંભોઽત્ર નિશુંભો વા મહાસુરઃ ॥ માં
 જિત્વા કિં ચિરેનાત્ર પાણિં મૃજ્ઞાતુ મે લઘુ ॥૨॥ ઋષિ બોલ્યા. (૧૫) બ્યારે
 દૂતદ્વારા શુંભે આ પ્રમાણે કહેવડાવ્યું ત્યારે ગૂઢ અભિપ્રાયવાળાં તથા દૈત્યોને
 નમ્ર કરવાની ઇચ્છાવાળાં હોવાથી અંદર ખાનેથી હસતાં થકાં તે દૂતને નીચે પ્રમણે
 દેવી કહેવા લાગ્યાં. (દુરાત્માએ જે કહાવ્યું તે સાંભળીને તેઓ મનમાં હસવા લાગ્યાં)
 (૧૬) દેવી બોલ્યાં; (૧૭) હે દૂત ! તારા સ્વામીએ સત્ય કહેલ છે. તેમણે કાંઈ
 પણ ખોટું કહેલ નથી. શુંભ ત્રણ લોકના સ્વામીરૂપે છે તથા તેજ પ્રમાણે નિશુંભ

પણ છે. (૧૮) છતાં પણ હું દેવીના વિચાર શુંલ સંગંધી જૂદો છે. મેં જે પૂર્વે પ્રતિજ્ઞા કરેલ છે, તે તારે હૂતે સાંભળવી જોઈએ. હે અદ્ય બુદ્ધિવાળા હૂત ! જે મેં પ્રતિજ્ઞા કરેલ છે તેથી મિથ્યારૂપે મારો પતિ કેવી રીતે થાય ? (૧૯) સુદ્ધને વિશે જે મને જિતે છે તથા જે મારો દેવીના ગર્વનો નાશ કરે છે, તેમજ જે મારા કરતાં અધિક બળવાળો હોકને વિશે હોય, તે મારા પતિરૂપે થશે. (આ રીતની મારી પૂર્વથી પ્રતિજ્ઞા છે.) (૨૦) મારો પરાજય કરવા માટે મહાન્ અસુર શુંલે અથવા તો નિશુંલે આવવું. અર્થાત્ મારી સાથે તમે સંગ્રામને કરો. મને જિત્યા પછી જલદી મારો હાથ તે ગ્રહણ કરો. (૨૧) શુંલ પ્રશંસા:-
 દૂત ઉવાચ (૨૨) અવલિપ્તાસિ મૈવં ત્વં દેવિ ब्रूहि ममाग्रतः ॥ त्रैलोक्ये कः
 पुमांस्तिष्ठेदग्रे शुंभनिशुंभयोः (२३) अन्येषामपि दैत्यानां सर्वे देवा न वै युधि ॥
 तिष्ठन्ति संमुखे देवि किं पुनः स्त्री त्वमेकिका (२४) इन्द्राद्याः सकला देवास्त-
 स्थुर्येषां न संयुगे ॥ शुंभादीनां कथं तेषां स्त्री प्रयास्यसि संमुखम् (२५) सा त्वं
 गच्छ मयैवोक्ता पार्श्वे शुंभनिशुंभयोः ॥ केशाकर्षणनिर्धूतगौरवा मागमिष्यसि (२६)
 હૂત બોલ્યો; (૨૨) હે દેવિ ! ગર્વવડે તું વિવેકથી રહિત છો. પણ તું આવી
 ગર્વવાળી આ નહિ. જે પ્રકારની તે પ્રતિજ્ઞા કરી છે. તે અભિમાનવાળી પ્રતિજ્ઞા

મારા સમક્ષ બોલ નહિ. કારણકે ત્રણે લોકમાં શુંભ તથા નિશુંભના આગળ યુદ્ધની
 કામનાવાળો કયો પુરૂષ ઉભો રહી શકે એમ છે ? અર્થાત્ ત્રણે લોકમાં તેના
 આગળ કોઈ પણ ઉભો રહી શકે એમ નથી. (૨૩) હે દેવ ! શુંભ તથા નિશુંભ
 વિનાના ખીજો દેત્યો સમક્ષ સઘળા દેવો યુધ્ધને વિશે ઉભા રહી શકે એમ નથી.
 તો પછી તમે એકલાં દેત્યોના આગળ કેવી રીતે ઉભાં રહી શકશો. (૨૪) જે
 શુંભાદિના સંધ્યામમાં ઇન્દ્રઆદિ સઘળા દેવો ઉભા રહી શક્યા નહિ, તે શુંભાદિના
 સામા તમે અબળા કેવી રીતે ઉભાં રહી શકશો ? (૨૫) પ્રતિજ્ઞા પાલન નહિ
 થવાને લીધે લબ્ધ યુક્ત થાઓ, છતાં તે લબ્ધનો ત્યાગ કરી હું કહું છું, તે
 પ્રમાણે તમે શુંભ તથા નિશુંભના સમીપ બાંધો. આ રીતનો મારા સાથે ઉપદેશ
 આપ માનશો તો કેશના ખેંચવાવડે નાશ પામેલ ગોરવપણાને આપ પામશો નહિ. (૨૬)
સુરેન્દ્રપ્રતિ કહેણુઃ—દેવ્યુવાચ (૨૭) एवमेतद्वली शृंभो निशुंभश्चातिवीर्यवान् ॥
 किं करोमि प्रतिज्ञा मे यदनालोचिता पुरा (२९) स त्वं गच्छ मयोक्तं ते
 यदेतत्सर्वमाहृतः ॥ तदाचक्ष्वासुरेन्द्राय स च युक्तं करोतु यत् (१२९) मार्कण्डेय
 પુરાણે સાવર્ણિકે મન્વન્તરે દેવીમાહાત્મ્યે દેવ્યા દૂતસંવાદોનામ પશ્ચમોઽધ્યાયઃ ॥૧॥
 ત્યારે દેવી બોલ્યાં, (૨૭) હે દત્ત ! તું મને એમ કહે છે કે, શુંભ અતિ બળવાન

છે તથા નિશુભ અત્યંત વીર્યવાન છે. એ વાત તો ખરી, પણ હું કેમ કરી શકું ?
 જે મેં પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તેથી હું બ્રહ્મ કેવી રીતે થાઉં? (૨૮) હે દ્રુત ! તું તારા
 સ્થાન પ્રતિજ્ઞા ! જે કાંઈ મારી પ્રતિજ્ઞા છે તે સર્વ આદર યુક્ત થઈ અસુરોના
 રાજાને જણાવ. ત્યારબાદ શુભ પોતે જે કાંઈ યુક્ત કે અયુક્ત લાગશે, તે પ્રમાણે
 તે કરશે. ઉવાચ ૯, અર્ધશ્લોક ૬૬, પૂરા શ્લોક ૫૪, આ રીતે મળી ૧૨૯ તથા
 પ્રથમ અધ્યાયથી ગણતાં ૩૮૮ની સંખ્યા છે. (૨૯) માર્કંડેય પુરાણમાં દેવી તથા
 દ્રુતના સંવાદ વિશે પાંચમો અધ્યાય.

અધ્યાય ૬ શ્લો. ધૂમ્રસ્રોત્યનપ્રતિ આજ્ઞાઃ-ઋષિરુવાચ (૧) इत्याकर्ण्य
 वचो देव्याः स दूतोऽमर्षपूरितः॥ समाचष्ट समागम्य दैत्यराजाय विस्तरात् (૨)
 तस्य दूतस्य तद्वाक्यमाकर्ण्यसुरराट् ततः ॥ सक्रोधः ग्राह दैत्यानामधिपं धूम्र-
 लोचनम् (૩) हे धूमचलोचनाशु त्वं स्वसैन्यपरिवारितः ॥ तामानय बलाद्दुष्टां
 केशाकर्षणविह्वलाम् (૪) ऋषि गोत्र्या, (૧) હે સુરથ ! આ પ્રમાણે પૂર્વે કહેલ
 દેવીના વચનને સાંભળી ક્રોધથી પૂર્ણ એવો તે દૈત્ય પર્વત પરથી નીચે ઉતરી દૈત્યે ના
 રાજા શુભને સર્વ બાબત વિસ્તારપૂર્વક કહેવા લાગ્યો. (૨) દૈત્યોના રાજા શુભ દ્રુતના
 મુખથી વચન સાંભળી ક્રોધ યુક્ત થઈ દૈત્યોના સેનાપતિ ધૂમ્રસ્રોત્યન નામન.

અમુરને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો. (૩) હે ધૂમ્રલોચન ! તું પોતાના સૈન્યને
 લઈ તૈયાર થા. દુષ્ટ સ્વરૂપવાળી તથા કેશ ખેંચવાવડે વિહૂવળ થયેલ તે સ્ત્રીને
 જલદી બળવડે મારી પાસે લાવ. (આ સ્થળે અધ્યાત્મ રીતે નીચે પ્રમાણે અર્થ
 થાય છેઃ ક કહેતાં બ્રહ્મા, અ કહેતાં વિષ્ણુ, તથા ઇશ કહેતાં મહેશ્વર, એટલે
 કેશ શબ્દ થયો. આ કેશવડે જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા લયને કરવાવાળાં તથા
 તેવડે વિહૂવળ કહેતાં પ્રેરિત થયેલ, આનયબલાત્ દુષ્ટાં અર્થઃ—અનય-નીતિથી રહિત
 પુરૂષો, અર્થાત્ શુંભાદિ પુરૂષો, તેનાં બળને પામનારા તે આનયબલાત્ તથા તેવા
 પુરૂષોને ક્રૂર સ્વરૂપવાળાં. આ રીતે આંતર રીતિવડે દેવીની સ્તુતિ થાય છે.) (૪)
 દેવીના વધની આજ્ઞાઃ—તત્પરિગ્રાણદઃ કશ્ચિદિ વોત્તિષ્ઠતે પરઃ ॥ સ હન્તવ્યો-
 ડમરો વાપિ યક્ષો ગંધર્વ એવ વા ॥૨॥ ઋષિરુવાચ ॥૬॥ તેનાક્ષત્તસ્તતઃ સંગ્રં
 સ દૈત્યો ધૂમ્રલોચનઃ ॥ વૃતઃ ષષ્ટયા સહસ્રાણામસુગર્ણાં દ્રુતૈ યયૌ ॥૭॥ સ
 દૃષ્ટ્વા તાં તતો દેવીં તુહિનાચલસંસ્થિતામ્ ॥ જગાદોચ્ચૈઃ પ્રયાહોતિ મૂલં શુંભ-
 નિશુન્મયોઃ ॥૮॥ હે ધૂમ્રલોચન ! આ દેવીના રક્ષણને આપનાર કેાઈ મનુષ્ય
 હોય, દેવ હોય, યક્ષ હોય અથવા ગંધર્વ હોય તથા જો તે શત્રુરૂપે વર્તે તો હોય
 તો તેનો તારે વધ કરવો. (૫) ઋષિ બોલ્યા, (૬) આ શુંભવડે અનુરા પામેલ આ

धूम्रवोचन साठ हज्जर अमुराणे साथे लक्ष जखती त्यां गथे. (७) शुंलना हुंभ
 पली आ धूम्रवोचन दैत्य डिम.यलने विशे रडेल देवीने जेष्ठ उथे स्तरे नीचे
 प्रभाषे ठडेवा लाग्यो; डे देवि! तमो शुंल तथा निशुंलना समीप जाल्यो. (८)
 सिं.हुनुं पराक्रमः—न चेत्प्रीत्याद्य भवती मद्भर्तारमुपैष्यति ॥ ततो बलान्नया-
 म्येष केशाकर्षणविह्वलाम् ॥२॥ देव्युवाच ॥१०॥ दैत्येश्वरेण प्रहितो बलवान्बल-
 संवृतः ॥ बलान्नयसि मामेवं ततः किं ते करोम्यहम् ॥११॥ ऋषिरुवाच ॥१२॥
 इत्युक्तः सोऽभ्यधावत्तामसुरो धूम्रलोचनः ॥ हुंकारेणैव तं भस्मसा चकाराम्बिका
 ततः ॥१३॥ अथ कुट्टं महासैन्यमसुराणां तयांचिका ॥ ववर्ष सायकैस्तीक्ष्णैस्तथा
 शक्तिपरश्वधैः ॥१४॥ ततो धुतसटः कोपात्कृत्वा नादं सुभैरवम् ॥ पपातासुर-
 सेनायां सिंहो देव्याः स्ववाहनः ॥ १५ ॥ कांश्चित्करप्रहारेण दैत्यानास्येन
 चापरान् ॥ आक्रान्त्या चाधरेणान्यान् स जघान महासुरान् ॥१६॥ केषांचि-
 त्पाटयामास नखैः कोष्ठानि केसरी ॥ तथा तलप्रहारेण शिरांसि कृतवान्पृथक्
 ॥१७॥ विछिन्नबाहुशिरसः कृतास्तेन तथा परे ॥ पपौ च रुधिरं कोष्ठादन्येषां
 धूतकेसरः ॥ १८ ॥ क्षणेन तद्वलं सर्वं क्षयं नीतं महात्मना ॥ तेन केसरिणा

દેવ્યા વાહનેનાતિકોપિના ॥૧૯॥ હે દેવિ ! આજે જ તમે સ્નેહયુક્ત થઈ અર્થાત્
 પોતાની મરજીથી જ મારા સ્વામી શુંલની પાસે નહિ જશો તો નહિ જવાના
 અપરાધને લઈ હું ધૂમ્રલોચન હમણાં જ બળાત્કારથી કેશના ખેંચવાથી વિહ્વળ
 થયેલ એવાં તમોને મારા સ્વામી પાસે લઈ જઈશ. (૯) દેવી બોલ્યાં; (૧૦)
 હે ધૂમ્રલોચન ! તું વીર્યવટે યુક્ત છો. વળી તું સૈન્યથી યુક્ત છો. તને દૈત્યેશ્વર
 શુંલે મોકલેલ છે. બળવડે જો તું મને ખેંચીને લઈ જશે તો હું બળથી રહિત
 શું કરી શકવાની હતી? (૧૧) ઋષિ બોલ્યા; (૧૨) આ પ્રમાણે દેવીએ જ્યારે કહ્યું
 ત્યારે તે ધૂમ્રલોચન અસુર તે દેવીપ્રતિ વેગવડે દોડ્યો. આ સમયે અંબિકા
 દેવીએ તે ધૂમ્રલોચનને ક્રોધરૂપ અગ્નિની જ્વાળાચુકન કેવળ હુંકારે ભણી
 ભસ્મીભૂત કરી નાંખ્યો. (૧૩) જોવો ધૂમ્રલોચન ભસ્મીભૂત થયો કે, તુરત ક્રોધને
 પામેલ અસુરોના મહાન્ સૈન્યસમૂહે અંબિકા દેવી પ્રતિ તીવ્ર આણે, શક્તિ
 સહિત પરશુ તથા બીજાં આયુધો વડે અંબિકા દેવીને ઢાંકી દીધાં. (૧૪) પછી
 ક્રોધવડે કંપિત થયેલ કેસરાજીએ દેવીના વાહનરૂપ સિંહ અતિશય ગર્જના કરવા
 લાગ્યો તથા તે અસુરોની સેનાનો નાશ કરવા કૂદી પડ્યો. (૧૫) અસુરોની સેનાને
 વિશે કૂદી, આ સિંહે પોતાના પંજાવડે કેટલાક દૈત્યોનો નાશ કર્યો. પછી પોતાના
 પગનું આક્રમણ કરી બીજા અસુરોનો તેણે નાશ કર્યો. (૧૬) તે સિંહે કેટલાક

દેત્યોનાં હૃદયનાં આંતરડાંઓને પોતાના નખવડે ખેંચી કાઢયાં. વળી પોતાના
 હાથના તળિયાંવડે કેટલાક દેત્યોના શરીરના મસ્તકોને બૂઠાં કરી નાંખ્યાં (૧૭)
 આ સિંહે બીજા મહાન્ અસુરોને વિછિન્ન બાહુ તથા મસ્તકવાળા કર્યા. શાર્યવાળા
 તથા કંપિત કેસરાવાળા આ સિંહે બીજા મહાન્ અસુરોની છાતીને ચીરી નાંખી
 તથા તેઓના રૂધિરનું પાન કરવા લાગ્યો. (૧૮) કેસરા યુક્ત, દેવોના વાહનરૂપ, અત્યંત
 કોપવાળા તથા અત્યંત બળવાળા તે સિંહે એક ક્ષણની અંદર ધૂમ્રલોચનના
 આખા સૈન્યનો નાશ કર્યો. (૧૯) મિંહવધની આજ્ઞા:-શ્રુત્વા તમસુરં દેવ્યા
 નિહતં ધૂમ્રલોચનમ્ ॥ બલં ચ ક્ષયિતં કૃત્સ્નં દેવી કેસરિણા તતઃ ॥ ૨૦ ॥
 ચુક્રોપ દૈત્યાધિપતિઃ શુંભઃ પ્રસ્ફુરિતાધરઃ ॥ આજ્ઞાપયામાસ ચ તૌ ચણ્ડમુખદૌ
 મહાસુરૌ ॥ ૨૧ ॥ હે ચણ્ડ હે મુખદ બલૈર્બહુભિઃ પરિવારિતૌ ॥ તત્ર ગચ્છત ગત્વા
 ચ સા સમાનીયતાં લઘુ ॥ ૨૨ ॥ કેશેષ્વાકૃષ્ય બધ્ધ્વા વા યદિ વઃ સંશયો યુધિ ॥
 તદાશેષાયુધૈઃ સર્વૈરસુરૈર્વિનિહન્યતામ્ ॥ ૨૩ ॥ તસ્યાં હતાયાં દુષ્ટાણાં સિંહે ચ
 વિનિપાતિતે ॥ સ્ત્રીઘ્રમાગમ્યતાં બધ્ધ્વા ગૃહીત્વા તામથામ્બિકામ્ ॥ ૨૪ ॥ માર્કેન્ડેય
 પુરાણે સાવર્ણિકે મન્વન્તરે દેવોમાહાત્મ્યે ધૂમ્રલોચનવધો નામ અષ્ટોઽધ્યાયઃ ॥ ૬ ॥
 દેવીશી ધૂમ્રલોચનવાળા અસુરનો નાશ થયેલ સાંભળી તેમજ દેવીના સિંહવડે

પોતાનું આખું સૈન્ય નાશને પામેલ બાણી, (૨૦) કંપિત ઓઝવાળો દૈત્યોનો
 અધિપતિ શુંલ અત્યંત ક્રોધથી યુક્ત થયો. તે મહાન્ અસુર ચંડ તથા મુંડને
 આજ્ઞા કરવા લાગ્યો. (૨૧) હે ચંડ! હે મુંડ! તમે એક પુષ્કળ સૈન્યને લઈ
 દેવીની પાસે બાંધો. ત્યાં જઈને તે દેવીને જલદી અડી લઈ આવો. (૨૨) હે
 ચંડ તથા મુંડ! તમે તે દેવીને કેયરડે કાં તો ખેંચીને અથવા તો દોરડીવડે
 બાંધીને મારી પાસે લાવો. જો કેય ઘસડીને લાવવામાં અથવા તો બાંધીને
 લાવવામાં અડચણ આવે તો સંગ્રામમાં તમે સઘળા અસુરોએ આયુધવડે તે
 દેવીનો નાશ કરવો. (૨૩) તે દેવીનો તમારે નાશ કરવો. તેમજ તેના સિંહનો
 વધ કરવો. તેમ છતાં જો જીવતી પકડાઈ શકે એમ હોય તો અંધિકાના વાળને
 પકડી અથવા તેને દોરડીવડે બાંધી અડી જલદી આવો. (૨૪) માર્કંડેય પુરાણમાં
 સાવર્ણિક મન્વન્તરમાં દેવી માહાત્મ્ય વિશે ધૂમ્રકૌચનના વધ સંબંધી છઠ્ઠો અધ્યાય.
 ઉવાચ ૪, શ્લોક ૨૦, એમ ૨૪ ની સંખ્યા તથા બધું મળી પ્રથમથી ગણતાં
 ૪૧૨ની સંખ્યા થાય છે.

અધ્યાય ૭ મો. અસુરોનો ઉદ્ધમઃ-ઋષિરુવાચ ॥૧॥ આજ્ઞાસ્તે તતો
 દૈત્યાશ્વઘ્નમુદ્ધપુરોગમાઃ ॥ ચતુરજ્જ્વલોપેતા યયુરભ્યુદયતાયુધાઃ ॥૨॥ દશ્યુસ્તે તતો

દેવીમીષદ્વાસાં વ્યવસ્થિતામ્ ॥ સિંહસ્યોપરિશૈલેન્દ્રશૃંગે મહતિ કાશ્ચને ॥૩॥ તે
 દૃષ્ટ્વા તાં સમાદાતુમુદ્યમં ચક્રહૃદયાઃ ॥ આકૃષ્ટાપાસિચરાસ્તથાઽન્યે તત્સમીપગાઃ ॥૪
 ઋષિ બ્રાહ્મણા- (૧) ચંડ તથા મુંડને આગળ કરી શુંબવડે આજ્ઞા પામેલ સઘળા
 દેવેયો અતુરગિણી સેનાવડે યુક્ત થઈ તથા આયુધને સજ્જ કરી દેવી સમીપ ગયા.
 (૨) ચંડ આદિ સઘળા દેવેયો ઉચ્ચ, સુવર્ણયુક્ત હેમાદ્રિના શિખરપર રહેલા
 ચિંહનાપર આરૂઢ થયેલ તથા અલ્પ હસવાવાળાં તે દેવીને જોવા લાગ્યા. (૩)
 આ દેવીને જોઈને તેઓને અડધુ કરવા ને દેવેયો ઉદ્ધમ કરવા લાગ્યા. ચંડ તથા
 મુંડની સમીપમા રહેવાવાળા બીજા અસુરો ધનુષને વિશે ખાણે અઢવી તથા
 ખડ્ગોને ધારણ કરી તે દેવીને પકડવાને આગ્યા. (૪) કાલીનું પ્રાકટયઃ—
 તતઃ કોપં ચકારોચ્ચૈરમ્બિકા તાનરીન્મતિ ॥ કોપેન ચાસ્યા વદનં મધીર્વર્ણમ-
 ભૂત્તદા ॥૫॥ શ્રુકુટોકુટિલાત્તસ્યા ત્લાટફલકાદ્દ્રવમ્ ॥ કાલી કરાલવદના
 વિનિષ્કાન્તાસિપાશિનો ॥૬॥ વિચિત્રસ્ત્રવાઙ્મધરા નરમાલાવિભૂષણા ॥ દ્યોપિ-
 ચર્મપરિવાના શુષ્કમાંસાતિભૈરવા ॥૭॥ અતિવિસ્તારવદના જિહ્વાલલનમોષણા ॥
 નિમગ્ના રક્તનયના નાદાપૂરિતદિહ્મુસ્વા ॥૮॥ સા વેગેનાભિપતિતા ઘાતયન્તો
 મહાસુરાન્ ॥ સૈન્યે તત્ર સુરારોણામમહતયત તદ્બલમ્ ॥૯॥ પાર્ણિગ્રાહાંકુસગ્રાહયો-

ધ્વજાસમાન્વિતાન્ ॥ સમાદાયૈકહસ્તેન મુખે ચિક્ષેષ વારણાન્ ॥૧૦॥ તથૈવ યોર્થં
 તુરગૈ રથં સારથિના સહ ॥ નિક્ષિપ્ય વક્ત્રે દશનૈશ્વર્વ્યન્ત્યતિભૈરવમ્ ॥૧૧॥ એકં
 જગ્રાહ કેશેષુ ગ્રીવાયામય ચાપરમ્ ॥ પાદેનાક્રમ્ય ચૈવાન્યમુરસાઽન્યમપોથયત્ ૧૨
 અર્થ:- ત્યારપછી દેવોનો નાશ કરવા માટે અંબિકાદેવીએ તે સામા આવેલ દેવો
 પ્રતિ અત્યંત ક્રોધ કર્યો. આ સમયે ક્રોધરૂઢે આ દેવીનું મુખ મપીના વર્ણ સમાન
 કૃષ્ણ થયું. (૫) આ અંબિકાદેવીના આંખોની પાંપણો ચઢાવી દેવાથી વિકાળ
 તથા વિશાળ કપાળમાંથી એકદમ કાલી નામનાં દેવી પ્રકટ થયાં. આ કાલી દેવીનું
 મુખ અત્યંત વિકાળ હતું તથા તેમણે હાથમાં તલવાર તથા પાશને ધારણ કરેલ
 હતાં. (૬) ત્રિચિત્ર ખરીઓને તેઓએ ધારણ કરેલ હતી (અથવા અસુરના હાઠ-
 પિંજરને તેમણે ધારણ કરેલ હતું). વળી મનુષ્યોના મસ્તકોની માળારૂપ ભૂષણ-
 વાળાં તેઓ હતાં. તેમણે વ્યાઘ્રના ચમરૂપી વસ્ત્રને ધારણ કરેલું હતું. વળી હાડકાં
 તથા આમડાંવાળાં શરીરયુક્ત તેઓ હોવાથી ઘણાંજ ભયંકર જણાતાં હતાં. (૭)
 આ કાલી દેવીનું અત્યંત વિસ્તારવાળું મુખ હતું. વળી જીભને આટવા માટે
 હલાવવાથી તેઓ ભયાનક જણાતાં હતાં. તેમની આંખો અત્યંત રાતી હતી. તેમણે
 નાહવડે દિશાના મધ્યભાગેને પૂરી લીધા હતા. (૮) આવાં કાલી દેવી અત્યંત
 ઝડપથી સામા આવી ઉભા રહ્યાં. તેઓએ મહાન્ અસુરોનો નાશ કર્યો. વળી

તે સૈન્યને વિશે તેઓ અમુરના સૈન્યનું ભક્ષણ કરવા લાગ્યાં. (૬) અજના પાછા
 ગળા ભાગનું રક્ષણ કરનારા તેમજ અંકુશવડે આગલા ભાગનું રક્ષણ કરવાવાળા
 યોધાઓ તેમજ ગળાને વિશે બાંધેલ ઘંટા સહિત હાથીઓને એક હાથે પકડી
 લઈ તેઓ પોતાના મુખને વિશે મૂકવા લાગ્યાં. (૧૦) વળી ઘોડાઓ સહિત
 યોધાઓને તેમજ સરથિ સહિત રથને પોતાના મુખને વિશે લઈ અત્યંત ભયંકર
 રીતે તેઓ ઘાંતોવડે ચાવવા લાગ્યાં. (૧૧) એક અમુરનો નાશ કરવા તેઓ કેશવડે
 પકડવા લાગ્યાં. તેમજ બીજા અમુરને તેઓ મારવા માટે બોચીમાંથી પકડવા લાગ્યાં.
 વળી કેટલાક ઘાનવને પગવડે પકડી તેનો નાશ કરવા લાગ્યાં. વળી કેટલાકને
 છાતીમાંથી પકડી તેઓને ઢેરી નાશ કરવા લાગ્યાં. (૧૨) દેવીનું પરક્રમ:-
 तैर्मुक्तानि च शस्त्राणि महास्त्राणितथासुरैः॥ मुखेन जग्राहरुषा दशनैर्मथितान्यपि॥ १३॥
 बलिनां तद्वलं सर्वमसुराणां निपातितम् ॥ ममर्दाभक्षयच्चान्यानन्यांश्चाताडयत्तथा
 ॥ १४॥ असिना निहताः केचित्केचित्खट्वाङ्गनाडिताः ॥ जग्मुर्विनाशमसुरा
 दन्ताग्राभिहतास्तथा ॥ १५॥ क्षणेन तद्वलं सर्वमसुराणां निपातितम् ॥ दृष्ट्वा
 चण्डोऽभिदुद्राव तां कालीमतिभीषणाम् ॥ १६॥ शरवर्षैर्महाभीमैर्भीमाक्षीं तां
 महासुरः ॥ छादयामास चक्रैश्च मुण्डः क्षितैः सहस्रशः ॥ १७॥ तानि चक्राण्यनेकानि

વિશ્વમાનાનિ તમ્હુસ્વય ॥ વશુર્યયાઽર્કવિમ્બાનિ સુવહૂનિ ઘનોદરમ્ ॥૧૮॥ તતો
 બ્રહ્મસાવિરુષા મોર્મ ભૈરવનાદિની ॥ કાલી કરાલવક્ત્રાન્તદુર્દર્શદશનોજ્જ્વલા ॥૧૯॥
 હત્વાય ચ મહાસિંહ દેવી ચ્ચન્દ્રમધાવત ॥ યુદ્ધોત્વા ચાસ્ય કેશેષુ શિરસ્તે-
 વાસિનાઽચ્છિન્નત્ ॥૨૦॥ અર્થ:-અંડ તથા મુંડ આદિ અસુરોવડે ફેંકવામાં
 આવેલા ખર્જ આદિ શસ્ત્રો તેમજ ખીજાં મહાન્ બાણ આદિ અસ્ત્રોને કોંધયુક્ત
 થઈ મુખવડે તેઓ બ્રહ્મણ કરવા લાગ્યાં તથા હાંતવડે આવી તેના ચૂરેચૂરા તેઓ
 કરવા લાગ્યાં. (૧૩) આ રીતે મહાન્ શરીરવાળા તથા બળવાળા અંડ આદિ
 અસુરોના આર પ્રકારના સૈન્યનો તેઓ ચૂરેચૂરો કરવા લાગ્યાં. કેટલાક દૈત્યોનું
 તેઓ ભક્ષણ કરવા લાગ્યાં તથા કેટલાક દૈત્યોનો તેઓ નાશ કરવા લાગ્યાં. (૧૪)
 કેટલાકે તલવારના ધા પડવાથી નાશને પામ્યા, વળી કેટલાકેનો નાશ ખડ્ગગ
 નામના આયુધવડે તેઓ કરવા લાગ્યાં. વળી કેટલાક અસુરોના હાંતોના અશ્ત્ર
 ભાગવડે આવી કાલીદેવી નાશ કરવા લાગ્યાં. (૧૫) એક ક્ષણુવરમાં અસુરોના
 અધ્યા સૈન્યનો તેઓ નાશ કરવા લાગ્યાં. અસુરોનું સૈન્ય આ પ્રમ.ણે નાશ પામતું
 એક અંડ નામનો અસુર એકદમ અત્યંત ભયંકર સ્વરૂપવાળાં કાલીદેવી પ્રતિ દોડી
 આવે. (૧૬) અંડ દૈત્ય અત્યંત ભયાનક બાણોની વૃષ્ટિવડે ભયાનક આંખવાળા

દેવીને ઠાંકી દેવા લાગ્યો. વળી મુંડ અસુર હંભારો ચઢે ફેંકી દેવીને ઠાંકી દેવા
 લાગ્યો. (૧૭) જોવી રીતે સૂર્યાનાં અનેક કીરણો મેઘના મધ્ય ભાગને વિશે પ્રવેશ
 કરી જાય છે, તે પ્રમાણે ચંડવડે નાંખવામાં આવેલ ચઢે દેવીના મુખને વિશે
 પ્રવેશ કરવા લાગ્યાં. (૧૮) ભયંકર નાદને કરવાવાળાં કાલીદેવી કોધવડે ભયંકર
 પ્રકારે અત્યંત હસવા લાગ્યાં. કાલી સ્વરૂપે કૃષ્ણ હતાં. છતાં વિકરાળ મુખના
 મધ્ય ભાગને વિશે જોવાને અશક્ય જોવી ઢાઢોવડે તેઓ ઉજ્જવલ જણાતાં હતાં.
 (૧૯) વળી મહાન્ સિંહના પર આરોહણ કરી દેવી ચંડના પ્રતિ દોડ્યાં. તેમણે
 ચંડને કેશવડે ગ્રહણ કર્યો તથા પોતાના હાથમાં રહેલ તલવારવડે તે દેવગુન
 મસ્તક કાપી નાંખ્યું. (૨૦) ચંડ મુંડાદિને વધઃ—અથ મુળ્હોઽભ્યધાવતાં
 દ્વિચ્છા ચણ્ડં નિપાતિતમ્ ॥ તમપ્યપાતયદ્ભૂમૌ સા સ્વજ્ઞાભિહતં રુષા ॥ ૨૧ ॥
 હતશ્ચેષં તતઃ સૈન્યં દ્વિચ્છા ચણ્ડં નિપાતિતમ્ મુંડં ચ સુમહાવૌર્યં દિશ્નો મેજે મયાત્તુરમ્
 ॥ ૨૨ ॥ સ્તિરશ્ચણ્ડસ્ય કાલી ચ ગૃહીત્વા મુળ્હમેવ ચ ॥ પ્રાહ પ્રચણ્ડાઠ્ઠાસમિશ્ર-
 મભ્યેત્ય ચણ્ડિકામ્ ॥ ૨૩ ॥ મયા તવાત્રોપહૃતૌ ચંડમુળ્હૌ મહાપશૂ ॥ યુદ્ધયજ્ઞે
 સ્વયં શૃંખં નિશૃંખં ચ હનિષ્યસિ ॥ ૨૪ ॥ ઋષિરુવાચ ॥ ૨૫ ॥ તાવાનીતૌ તતો
 દ્વિચ્છા ચણ્ડમુળ્હૌ મહાસુરૌ ॥ ઉવાચ કાલી કર્યાણી લલિતં ચણ્ડિકા વચઃ ॥ ૨૬ ॥

અસ્માન્નહં ચ મુણ્ડં ચ ગૃહીત્વા ત્વમુપાગતા ॥ ચામુણ્ડેતિ તતો લોકે રૂપાતા
 દેવી મવિષ્વસિ ॥૨૭॥ માર્કણ્ડેયપુરાણે સાવર્ણિકે મન્વન્તરે દેવોમાહાત્મ્યે ચંદ-
 મુંદવધો નામ સપ્તમોઽધ્યાયઃ ॥૭॥ અર્થઃ-મુંડ અસુર કાલીવડે નાશ પામેલ પોતાના
 બાઈ અંકને બેઈ કાલીદેવી પ્રતિ ઠોડયો. કેાધયુક્ત કાલીએ ખડ્ગવડે તે મુંડ
 અસુરનો પણ નાશ કર્યો તથા તે મુંડ ભૂમિપર પડયો. (૨૧) મહાન્ પરાક્રમી
 અંકનો નાશ થયેલ બેઈ તેમજ મહાપરાક્રમી મુંડનો પણ નાશ થયેલ બેઈ બાકી
 રહેલ અસુરોનું સૈન્ય કયથી વિહ્વળ થઈ યુદ્ધભૂમિપરથી દિશાઓને વિશે પલાયન
 કરી ગયું. (૨૨) કાલીદેવીએ અંકહું મસ્તક પોતાના હાથમાં લીધું તથા મુંડનું
 મસ્તક પોતાના હાથમાં લીધું. આ બેકે મસ્તકોને હાથમાં લઈ અત્યંત હસતાં થકાં
 અંકિકાદેવી પાસે આવી તેઓ નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાં. (૨૩) હે અંકિકા !
 આપના મહાન્ પશુરૂપ અંક તથા મુંડને યુદ્ધરૂપ યજ્ઞને વિશે મેં અર્પણ કર્યા છે.
 હવે યુદ્ધયજ્ઞે અર્થાત્ દેવોના કાર્યને કરવાવાળાં હે અંકિકા ! તમે પોતે શું
 તથા નિશું મનો નાશ કરશે. (૨૪) ઋષિ બે દયા; (૨૫) ત્યારપછી શુભ વાણીને
 કહેવાવાળાં ભગવતી અંકિકા અંક તથા મુંડ નામના બે મહાન્ અસુરોને કાલીવડે
 આણેલ બેઈ, મનોહર વચન નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાં. (૨૬) જ્યારે, હે કાલિ !

તમે એક તથા મુંડને ગ્રહણ કરી મારી પાસે આવેલ છે, માટે ત્રણે ભુવનમાં તમે આમુંડા એ નામથી ખ્યાતિને પામશો. (૨૭) માર્કંડેય પુરાણમાં સાવણિક મન્વન્તરને વિશે દેવી માહાદેવ્યમાં એક તથા મુંડનો વધ, એ નામનો સાતમે અધ્યાય. (૭). ઉવાચ (૨) શ્લોક (૨૫) આમ મળીને ૨૭ની સંખ્યા તથા અદિથી ગણતાં ૪૩૬ની સંખ્યા થાય છે.

અધ્યાય ૮મો. શુંભની આજ્ઞા:-ઋષિરુવાચ ॥૧॥ ચણ્ડે ચ નિહતે દૈત્યે મુણ્ડે ચ વિનિપાતિતે ॥ બહુલેષુ ચ સૈન્યેષુ ક્ષયિતેષ્વસુરેશ્વરઃ (૨) તતઃ કોપ-પરાધીનચેતાઃ શુંભઃ પ્રતાપવાન્ ॥ ઉદ્યોગં સર્વસૈન્યાનાં દૈત્યાનામાદિદેશ હ (૩) અથ સર્વબલદૈત્યાઃ પદગ્રીતિરુદાયુથાઃ ॥ કમ્બૂનાં ચતુરશીતિર્નિર્યાન્તુ સ્વબલૈ-ર્હતાઃ (૪) કોટિવીર્યાણિ પદ્માશ્વદસુરાણાં કુલાનિ વૈ ॥ શતં કુલાનિ ધ્રુમ્રાણાં નિર્ગચ્છન્તુ મમાગ્નયા (૫) કાલકા દૌર્લભદા મૌર્યાઃ કાલિકેયાસ્તથાસુરાઃ ॥ શુદ્ધાય સજ્ઞા નિર્યાન્તુ આગ્નયા ત્વરિતા મમ (૬) इत्याज्ञाप्यासुरपतिः શુંખો ચૈરવજ્રાસનઃ ॥ નિર્જંગમ મહાસૈન્યસહસ્રૈર્બહુભિર્વૃતઃ (૭) આયાંતં ચંડિકા દૃષ્ટ્વા તત્સૈન્યમતિશીર્ષણમ્ ॥ જ્યાસ્વનૈઃ પૂરયામાસ ધરણોગગનાન્તરમ્ (૮) તતઃ સિંહો નિર્ગમ્ય પદાન્ ॥ કુતવાન્નૃપ ॥ ધણ્ડાસ્વનેન તાન્નાદાનશ્ચિકા ચોપર્બહયત્ (૯)

ધનુર્જ્યાસિંહધ્વાનાં નાદાપૂરિતદિશ્મુસ્વા ॥ નિનદૈર્ઘ્યેષણૈઃ કાલો જિગ્મે
 વિસ્તારિતાનના (૧૦) અર્થ:-ઋષિ બેદ્યા; (૧) રણસંગ્રામમાં ચંડ દૈત્યનો નાશ
 થયા પછી તેમજ સુંડ દૈત્યનું પતન થવા પછી તથા ઘણા સૈન્યનો નાશ થતા પછી
 અસુરોનો રાજા શુંલ (૨) કે જેનું ચિત્ત કોપવડે પગધીન થયેલ હતું તથા જે મહા
 પ્રતાપી હતો, તે સઘળા સૈન્યરૂપ દૈત્યોને હાથમ કરવા માટે આજ્ઞા આપવા લાગ્યો.
 (૩) હાલમાં જેમણે શસ્ત્રો સજેલ છે એવા છયાસી ચેષ્ઠાઓ પ્રધાનરૂપે છે. તેઓ
 ચાર પ્રકારની સેનાઓવડે વીંટળાયેલ છે. તે સર્વે દેવી સાથે યુદ્ધ કરવા બહાર
 પડો વળી ચોરાશી કંબુ દૈત્યો કે જેઓ પોતાના સૈન્યવડે વીંટળાયેલ છે તેઓ
 લઢવા માટે બહાર પડો. (૪) વળી અસુરોના કોટિવીર્ય એ નામ ધારણ કરનારાં
 પચાસ કુળો તેમજ ધૂમ્ર અસુરોનાં સો કુળો મારી આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરી દેવી
 સાથે લઢવા બહાર આવે. (૫) કાલ વંશમાં થયેલ, દૈર્ઘ્ય વંશને વિશે થયેલ
 તથા કલકવંશને વિશે થયેલ દૈત્યો આજે મારી આજ્ઞાને અનુસરી
 જલદી દેવી સાથે યુદ્ધ કરવા તૈયાર થાયો. (૬) આ પ્રમાણે આજ્ઞા
 આપ્યા પછી અસુરોનો પતિ શુંલ કે જેની આજ્ઞા પાછી ફરે એમ ન હતું, તે
 અનેક હજાર મહાન સૈન્યોવડે વીંટળાઈ દેવી સામે યુદ્ધ કરવા તૈયાર થયો. (૭)
 હસ્તી આદિ ચતુરંગિણી સેનાથી યુક્ત તથા અત્યંત ભયંકર એવા શુંલને

પોતાની સામે આવતો જોઈ, ચંડિકાદેવીએ પૃથ્વી તથા સ્વર્ગના મધ્ય ભાગને
 ધનુષની દોરીના ટંકારવડે પૂરી દીધી. (૮) હે નૃપ ! તમે એક ચિત્તવાળા અર્ધ
 આંશજો. ધનુષનો ટંકાર થવા પછી દેવીના સિંહે મહાન્ ગર્જના કરવા માંડી.
 વળી અંબિકા દેવી ઘંટાનો નાદ કરી સિંહ ગર્જનાને વધારવા લાગ્યાં. (૯) ધનુ-
 ષની દોરીના, સિંહના તથા ઘંટાના નાદવડે દિશાના મુખ્ય ભાગે પૂરાઈ જવા
 લાગ્યા. વળી કાલીદેવી પોતાનું મુખ પહોળું કરી ભયંકર નાદ કરી અમુરેશની
 સેનાને અભિભવ કરવા લાગ્યાં. (૧૦) વૈષ્ણવી આદિ શક્તિને પ્રાદુર્ભાવ:-
 તં નિનાદમુપશ્રુત્ય દૈત્યસૈન્યૈશ્વતુર્દિશમ્ ॥ દેવી સિંહસ્તથા કાલી શરૌયૈઃ પરિ-
 વારિતાઃ (૧૧) एतस्मिन्नन्तरे भूय विनाशाय सुरद्विषाम् ॥ भवायामरसिंहा-
 नामतिवीर्यबलान्विताઃ (૧૨) ब्रह्मेशगुहविष्णूनां तथैद्रस्य च शक्तयः ॥ शरीरेभ्यो
 विनिष्क्रम्य तद्रूपैश्चण्डिकां ययुઃ (૧૩) यस्य देवस्य यद्रूपं यथा भूषणवाहनम् ॥
 तद्देव हि तच्छक्तिरसुरान्योद्धुमाययौ (૧૪) हंसयुक्तविमानाग्रे साक्षमूत्रकमण्डलुઃ ॥
 આયાતા બ્રહ્મણઃ શક્તિર્બ્રહ્માણીત્યભિયોયતે (૧૫) माहेश्वरी वृषारूढा त्रिशूल-
 वरधारिणी ॥ महाहिवलयामाप्ता चन्द्ररेखाविभूषणा (૧૬) कौमारी शक्तिहस्ता
 च मरूद्ररूपावहना ॥ योद्धुमभ्याययौ दैत्यानम्बिका गुहरूपिणी (૧૭) તથૈવ

વૈષ્ણવી શક્તિગરુડોપરિ સંસ્થિતા ॥ શંક્રચક્રગદાશારંગલજ્જહસ્તાઽમ્બુપાયયૌ (૧૮)
 યક્ષવારાહમતુલં રૂપં યા વિભ્રતી હરેઃ ॥ શક્તિઃ સાઽપ્યાયયૌ તત્ર વારાહી વિભ્રતી
 તનુમ્ (૧૯) નારસિંહો નૃસિંહસ્ય વિભ્રતો સદૃશં વપુઃ ॥ પ્રાપ્તા તત્ર સદાક્ષે-
 પક્ષિપ્તનક્ષત્રસંહતિઃ (૨૦) વજ્રહસ્તા તૈથૈવૈન્દ્રો ગજરાજોપરિ સ્થિતા ॥ પ્રાપ્તા
 સહસ્રનયના યથા શકસ્તથૈવ સા (૨૧) અર્થઃ-આ રીતે ઘંટા આદિના નાદને
 સાંભળી, દેવી અંબિકા, સિંહ તથા કાલીદેવીની ચારે બાજુએ દેત્યોતું સૈન્ય વીંટળાઈ
 વળ્યું. (૧૧) હે ભૂપ ! આ સમયને વિશે દેત્યોનો નાશ કરવા માટે તેમજ દેવોની
 સેનાની તથા દેવએળેની વૃદ્ધિ થવા માટે અત્યંત બળ તથા સામર્થ્યથી યુક્ત, (૧૨)
 બ્રહ્મા, મહાદેવ, સ્વામી કાર્તિક, વિષ્ણુ તથા ઇન્દ્ર ભગવાનની શક્તિઓ તે દેવોના
 શરીરમાંથી નીકળી તેવાં તેવાં સ્વરૂપોવડે ચંડિકાદેવીની સમીપ આવી. (૧૩) બ્રહ્મા દિ
 દેવોને જેવો આકાર તથા તેનાં જેવાં ભૂષણ તથા વાહન, તેની માફકજ તેવાં
 રૂપ તથા વાહન આદિને ધારણ કરનારી શક્તિઓ અસુરોનો નાશ કરવા પ્રકટ
 થઈ. (૧૪) જાપની માળઃ તથા કમંડલુને ધારણ કરનારી બ્રહ્માની શક્તિ હંસ
 યુક્ત વાહનના અગ્રભાગ વિશે રહેલ હતી. આ શક્તિ રણસંગ્રામમાં પ્રકટ થઈ.
 આ શક્તિને બ્રહ્માણ્ડરૂપે કહેવામાં આવે છે. (૧૫) વૃષભ ઉપર આરોહણ કરવા-

વાળી શક્તિ માહેશ્વરી કહેવાઈ. આ શક્તિએ શ્રેષ્ઠ ત્રિશૂલને ધારણ કર્યું હતું. આ શક્તિને મહાન્ નાગો મંડળાકારે વીંટળાઈ વળેલ હતા. વળી તે શક્તિ ચંદ્રની રેખાવડે વિભૂષિત હતી. (૧૬) કુમારની શક્તિએ હાથમાં શક્તિ ધારણ કરેલ હતી; તથા તેને શ્રેષ્ઠ મોરતું વાહન હતું. કુમારના સ્વરૂપને ધારણ કરવ વાળી અંજિકાદેવી દૈત્યોનો નાશ કરવા માટે ત્યાં આવી. (૧૭) વળી ત્રિખુની શક્તિ ગરુડના વાહનપર આરૂઢ થયેલ હતી. તેણે પેતાના હાથમાં શંખ, ચક્ર, ગદા, શાર્ફ તથા ખડ્ગ ધારણ કરેલ હતાં. તે દૈત્યોની સામા યુદ્ધ કરવા તૈયાર થઈ. (૧૮) યજ્ઞના અંગસ્વરૂપ તથા વરાહના આકારને ધારણ કરનારી ત્રિખુની શક્તિ દેવ તથા દાનવના સંગ્રામને વિશે યુદ્ધ કરવા તૈયાર થઈ. આ શક્તિ વરાહ સખંધી શરીર ધારણ કરવાવાળી હતી. (૧૯) વળી નારસિંહી શક્તિએ નૃસિંહના સમાન રૂપ ધારણ કરેલ હતું. દેવ તથા દાનવના સંગ્રામમાં સ્કંધના વાળના હલાવવાવડે બાણે તારા મંડળ હલતું હોય તેમ તે શક્તિ જણાતી હતી. તે પણ દાનવ સાથે યુદ્ધ કરવા પ્રકટ થઈ. (૨૦) વળી ઇન્દ્ર સખંધી શક્તિ ઐરાવત હાથીપર આરૂઢ થયેલ હતી. તેમણે હાથમાં વજ્ર ધારણ કરેલ હતું. આ શક્તિને હજાર નેત્રો હતાં જેમ શક્ર યુદ્ધ કરવા આવે, તેમ તે શક્તિ યુદ્ધ કરવા માટે ત્યાં પ્રકટ થઈ. (૨૧)

દૈત્યોને પાતાલ જવાની આજ્ઞા:-તતઃ પરિવૃત્તસ્નાભિરીજાનો દેવશક્તિભિઃ ॥
 હન્યંતામમુરાઃ શીઘ્રં મમ પ્રીત્યાહ ચણ્ડિકામ (૨૨) તતો દેવીશરીરાતુ વિનિ-
 ષ્ક્રાન્તાતિભીષણા ॥ ચણ્ડિકા શક્તિરત્યુગ્રા શિવા જ્ઞાતનિનાદિનો (૨૩) સા ચાહ
 ધુમ્રજટિલમીશાનમપરાજિતા ॥ દત્ત ત્વં ગચ્છ ભગવન્પાર્શ્વશુંભનિશુંભયોઃ (૨૪)
 ब्रूहि शુંभं निशुंभं च दानवावतिगर्वितौ ॥ ये चान्ये दानवास्तत्र युद्धाय
 समुपस्थिताः (૨૫) ત્રૈલોક્યમિન્દ્રો લભતાં દેવાઃ સંતુ હવિર્ભુજઃ ॥ યૂયં પ્રયાત
 પાતાલં યદિ જીવિતુમિચ્છથ (૨૬) बलावलेपादथ चेद्भवन्तो युद्धकाक्षिणः ॥
 તદાગચ્છત તૃપ્યન્તુ મચ્છિવાઃ પિશિતેન વઃ (૨૭) યતો નિયુક્તો દૌત્યેન તયા
 દેવ્યા શિવઃ સ્વયમ ॥ શિવદૂતીતિ લોકેઽસ્મિન્સ્તતઃ સા રૂપાતિમાગતા (૨૮)
 તેઽપિ શ્રુત્વા વચો દેવ્યાઃ શર્વારૂપાતં મહામુરાઃ ॥ અમર્ષાપૂરિતા જગ્મુર્ધન્ર કાયા-
 યની સ્થિતા (૨૯) અર્થઃ:-ત્યારપછી બ્રહ્માદિ દેવોની શક્તિવડે વીંટળાયેલ મહેશ
 ચંડિકા દેવીને કહેવા લાગ્યા કે, તમે જલદી અમુરોનો નાશ કરો તથા તે સંખ્યાધી
 મારી સંપૂર્ણ કૃપા છે. (૨૨) ચંડિકાને આ પ્રમાણે આજ્ઞા આપ્યા પછી ચંડિકાના
 શરીરમાંથી અત્યંત ભયને કરવાવાળી શક્તિ પ્રકટ થઈ. ચંડિકાની આ શક્તિ અત્યંત

રૈદ્ર સ્વરૂપવાળી હતી. તેનો શબ્દ સો શિયાળનો નેટલો શબ્દ થાય તેના જેવો હતો (૨૩) કોઈથી પરાજયને નહિ પામે એવી આ શક્તિ, ધૂમ્ર વર્ણવાળી જટાથી યુક્ત મહેશને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગી;-હે ભગવન્ ! હું જેમ દેવી શક્તિના દૂત સ્વરૂપે છું, તેવા સ્વરૂપને તમે ધારણ કરો તથા શુંલ તેમજ નિશુંલની સમીપ તમે જાઓ. (૨૪) દાનવોવડે અત્યંત ગર્વવાળા શુંલ તથા નિશુંલને તેમજ ખીજા જે કોઈ દાનવો યુધ્ધને માટે તૈયાર થયેલ હોય, તે સઘળાને તમે કહો કે, (૨૫) હે શુંલાદિ દે-યો ! જો તમે જીવવાની ઇચ્છા કરતા હો તો પાતાલને વિશે ચાલી જાઓ. ઇન્દ્ર ભગવાન્ ત્રણે લોકને પ્રાપ્ત થાઓ તથા દેવો હવિને ગ્રહણ કરવાવાળા થાઓ. (૨૬) સૈન્યના ગર્વને લઈ જો તમે યુધ્ધની ઇચ્છાવાળા હો તો, હે દાનવો ! તમે મારી સાથે યુદ્ધ કરવા આવો તથા તેના ફળને મેળવો. મારા શિયાળવાંઓ તમારા શરીરમાંથી નીકળેલ માંસવડે તૃપ્તિને પામો. (૨૭) દેવી શક્તિવડે શિવ પોને દૂતવડે પ્રેરણા કરવામાં આવ્યા, આથી મનુષ્ય લોકને વિશે ચંડિકાની શક્તિ શિવદૂતી એવી પ્રસિદ્ધિને પામી. (આ શક્તિએ શિવવડે સંદેશને મોકલાવ્યો. આથી તે શિવદૂતી કહેવાય છે.) (૨૮) દેવીનાં આવાં પ્રકારનાં વચનને શિવના મુખથી સાંભળી શુંલ આદિ મહાન્ અસુરો અત્યંત ક્રોધને પામ્યા તથા જ્યાં કાત્યાયની ચંડિકા ઉભાં હતાં ત્યાં તેઓ ગયા. (૨૯) શક્તિઓનાં પરાક્રમો:-

ततः प्रथममेवाग्रे शरशक्यष्टिवृष्टिभिः ॥ वनर्षुरुद्धतामर्षाम्नां देवीममरारयः (३०)
 सा च तान् प्रहितान् बाणाञ्जलशक्तिपरश्वधान् ॥ चिच्छेद लीलयाध्मातधनुर्मुक्तै
 र्महेषुभिः (३१) तस्याग्रतस्तथा काली शूलपानविदारितान् ॥ खट्वाङ्गपोथितां-
 श्वारीन्कुर्वती व्यचरत्तदा (३२) कमण्डलुजलाक्षेपहतवीर्यान् हतौजसः ॥ ब्रह्माणी
 चाकरोच्छन्नूयेन येन स्म धावति (३३) माहेश्वरी त्रिशूलेन तथा चक्रेण वैष्णवी ॥
 दैत्याञ्जघान कौमारो तथा शक्त्याऽतिकोपना (३४) ऐन्द्रो कुलिशपातेन शतशो
 दैत्यदानवाः ॥ पेतुर्विदारिताः पृथ्व्यां रुधिरौघप्रवर्षिणः (३५) तुण्डप्रहारविध्वस्ता
 दंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः ॥ वाराहमूर्त्या न्यपतंश्चक्रेण च विदारिताः (३६) नखैर्विदारि-
 तांश्चान्यान् भक्षयंतो महामुरान् ॥ नारसिंहो चचागजौ नादापूर्णदिगंबर (३७)
 चंडाट्टहासैरमुराः शिवदूत्यभिदूषिताः ॥ पेतुः पृथिव्यां पतितान्स्तांश्चखादाय सा
 तदा (३८) इति मातृगणं क्रुद्धं मर्दयंतं महामुरान् ॥ दृष्ट्वाऽभ्युपायैर्विविधैर्नशुर्द-
 वारिसैनिकाः (३९) अर्थः—त्यारणाः देवीनां शत्रु शुंलादि दैत्ये। अत्यंत क्रोधे
 लराया, युद्धना आरंभमां न देवीनां अग्रभागश्च छातीन निशे शर, शक्ति तथा
 ऋष्टिनी वृष्टिवडे तेजोऽग्ने अंडिकादेवीने ढाकी दीधां. (३०) दैत्योऽग्ने प्रयोऽने आष्टोने,

શૂલેને, શક્તિઓને, પરશુઓને તથા ખીખાં આયુધોને, ખેંચવામાં આવેલ ધનુષની
 દોરીના ટંકારમાંથી છૂટેલ મહાન્ બાણોવડે ચંડિકાદેવી લીલા માત્રવડે છેદી
 નાખવા લાગ્યાં. (૩૧) વળી ચંડિકાના અગ્ર ભાગને વિશે રહેલાં કાલીદેવી ત્રિશૂલ
 નાંખી શત્રુઓનાં શરીરોનો નાશ કરવા લાગ્યાં. વળી અસુરશરીરના પિંજગરૂપ
 અયુધવડે તેઓ દેત્યોને પીડા કરવા લાગ્યાં. આ રીતે કરી તેઓ ત્યાં યથેચ્છ
 વિચરવા લાગ્યાં. (૩૨) વળી બ્રહ્માણી નામની શક્તિ, જે જે સ્થાનમાંથી અસુરો
 નાશ ભાગ કરતા હતા, તે તે સ્થાનો વિશે કમંડલુમાં રહેલ જળાનું સિંચન કરી
 શત્રુઓને નાશ પામેલ બળવાળા તથા નાશ પામેલ તેજવાળા કરવા લાગ્યાં (૩૩)
 દેવીના અગ્રભાગને વિશે માહેશ્વરી શક્તિ અત્યંત કેાપાયમાન થઈ ત્રિશૂલવડે
 દેત્યોના નાશ કરવા લાગ્યાં. વૈષ્ણવી શક્તિ ચક્રવડે દેત્યોના નાશ કરવા લાગ્યાં
 તથા કૌમરી નામની શક્તિ, શક્તિરૂપી આયુધવડે શત્રુનો નાશ કરવા લાગ્યાં. (૩૪)
 ઈન્દ્ર સંબંધી શક્તિ કુલિશ આયુધ નાંખી સેકડો દેત્યો તથા દાનવોનો નાશ
 કરવા લાગ્યાં. રૂધિરના રુમૂકને વહેનારા આ દેત્યો પૃથ્વીપર પડવા લાગ્યા. (૩૫)
 વરાહ શન્તિના મુખના આઘાતવડે કેટલાક દેત્યોનો નાશ થયો વળી તેની
 દાઢના અગ્રભાગવડે કેટલાક દેત્યોની છાતી ચીરાઈ ગઈ વળી ચક્રવડે કેટલાક
 દેત્યોનો નાશ કરવામાં આવ્યો. (૩૬) નૃસિંહ સંબંધી શક્તિ નખરૂપી આયુધવડે

ક્રાંતી નાંખેલ શરીરોવાળા કેટલાક મહાન અસુરોનું તેઓ ભક્ષણ કરવા લાગ્યાં.
 આ શકિત પોતાના શબ્દવડે દિશા તથા આકાશને પૂરવા લાગ્યાં. (૩૭) ચંદ્રિમામાંથી
 ઉત્પન્ન થયેલ શકિતએ પ્રચંડ મહાન અદૃહાસ કર્યું. આ અદૃહાસવડે મૂર્છા
 ખાઈ અસુરો પૃથ્વીપર પડ્યા. પૃથ્વીપર પડેલ અસુરોનાં ગાત્રોને ચીરી નાખી
 શકિત ભક્ષણ કરવા લાગ્યાં. (૩૮) આ પ્રમથે પ્રક્ષાણીઆદિ માતાઓના સમૂહને
 ક્રોધાવિષ્ટ બેઠા તથા વિવિધ પ્રકારના સંગ્રામ સાધનોવડે મહાન અસુરોના નાશ
 થતો બેઠા દૈત્યોની સેના નાશભાગ કરવા લાગી. (૩૯) રક્તાબિંદુનું યુદ્ધ: —
 પલાયનપરાન્તઃકૃત દૈત્યાન્માતૃગણાર્દિતાન્ ॥ યોધધુમઘ્નાયયૌ ક્રુદ્ધો રક્તવીજો
 મહાસુરઃ (૪૦) રક્તબિંદુર્યદા ભૂમૌ પતત્યસ્ય શરીરતઃ ॥ સમુત્પતતિ મેદિન્યાં
 તત્પમાણો મહાસુરઃ (૪૧) યુયુધે સ ગદાપાણિરિદ્રશક્ત્યા મહાસુરઃ ॥ તતર્થેન્દ્રો
 સ્વવજ્રેણ રક્તવીજમતાઢ્યત્ (૪૨) કુલિશેનાહતસ્યાથુ બહુ સુભાવ શોણિતમ્ ॥
 સમુત્તથુસ્તતો યોધાસ્તદ્રૂપાસ્તત્પરાક્રમાઃ (૪૩) યાવંતઃ પતિતાસ્તસ્ય શરીરાદ્રક્ત-
 વિંદવઃ ॥ તાવંતઃ પુરુષા જ્ઞાતાસ્તદ્વીર્યબલવિક્રમાઃ (૪૪) તે ચાપિ યુયુધ્સ્તત્ર
 પુરુષા રક્તસંભવાઃ ॥ સર્વ માતૃભિરત્યુગ્રશસ્ત્રપાતાતિભોષણમ્ (૪૫) પુનશ્ચ વજ્રપાતેન
 ક્ષતમસ્ય શિરો યદા ॥ વવાહ રક્તં પુરુષાસ્તતો જાતાઃ સહસ્રશઃ (૪૬) વર્ણવી

સમરે ચૈનં ચક્રેણાભિજધાન હ ॥ ગદયા તાહયામાસ ઈંદ્રી તમસુરેશ્વરમ્ (૪૭)
 વૈઘ્ણવીચક્રમિન્નસ્ય રુધિરસ્રાવસંભવૈઃ ॥ સદસ્રશો જગદ્રચાપ્તં તન્પ્રમાણેમહાસુરૈઃ (૪૮)
 શક્ત્યા જધાન કૌમારી વારાહી ચ તથાઽસિના ॥ માહેશ્વરી ત્રિશૂલેન રક્તવીજં
 મહાસુરમ્ (૪૯) સ ચાપિ ગદયા દૈત્યઃ સર્વા ઇવાહનત્ પૃથક્ ॥ માતૃઃ કોપ-
 સમાવિષ્ઠો રક્તવીજો મહાસુરઃ (૫૦) અર્થઃ-પ્રહ્લાણી આદિ માતૃસમૂહોવડે પીડા
 પામતા તથા નાશભાગ કરતા દૈત્યોને જોઈ રક્તખીજ નામના મહાન્ અસુર ક્રોધયુક્ત
 થઈ શક્તિઓની સાથે યુદ્ધ કરવા દોડી આવ્યો. (૪૦) આ રક્તખીજ નામના અસુરના
 શરીરમાંથી દોહીતું ટીપું જો ભૂમિ ઉપર પડતું તો રક્તખિંદુના પ્રમાણવાળો મહાન્
 અસુર પૃથ્વીમાંથી ઉત્પન્ન થતો હતો. (આ કારણથી આ અસુરને રક્તખીજ કહે-
 વામાં આવતો હતો.) (૪૧) હાથમાં ગદાને ગ્રહણ કરી આ મહાન્ અસુર ઇન્દ્ર
 શક્તિ સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. ત્યાર બાદ ઇન્દ્ર સંખંધી શક્તિએ પોતાના વજ્ર
 આયુધવડે રક્તખીજ નામના મહાન્ અસુરને માર્યો. (૪૨) ઇન્દ્ર શક્તિના વજ્રયુદ્ધ
 લાગવાથી રક્તખીજ નામના મહાન્ અસુરના શરીરમાંથી પુષ્કળ દોહી વહી
 પૃથ્વીપર પડવા માંડ્યું. આ દોહીમાંથી રક્તખીજના જેવા સ્વરૂપવાળા તથા
 તેના સ્વરૂપાજ પરાક્રમવાળા અનેક યોધાઓ ઉત્પન્ન થયા. (૪૩) રક્તખીજના

શરીરમાંથી જેટલાં લોહીનાં ટીપાંઓ પૃથ્વીપર પડ્યાં, તેટલા પુરૂષો રક્તખીજના
 સરખા વીરકર્મવાળા, પ્રાણસામર્થ્યવાળા તથા શૂરતાવાળા ઉત્પન્ન થયા. (૪૪)
 આ યોધાઓ કે જેઓની ઉત્પત્તિ લોહીમાંથી થઈ, તેઓ પણ અતિદાણુ રીતે
 તથા શસ્ત્રોના ફેંકવાવડે અત્યંત ભયંકર રીતે માતૃ શક્તિઓની સાથે લડવા
 લાગ્યા. (૪૫) ફરીથી જ્યારે વજ્રનો આઘાત થવાથી આ રક્તખીજનું મસ્તક
 ભાંગી ગયું, તે વારે તે મસ્તકમાંથી પુષ્કળ રક્ત વહેવા માંડ્યું. આ રક્તના
 પ્રવાહમાંથી હજારો પુરૂષો ઉત્પન્ન થયા. (૪૬) સંગ્રામમાં વૈષ્ણવી શક્તિએ ચક્ર-
 વડે રક્તખીજનો નાશ કર્યો. વળી ઐન્દ્રી શક્તિએ ગદારૂપ આયુધવડે આ
 રક્તખીજને મારવા માંડ્યો. (૪૭) વૈષ્ણવી શક્તિના ચક્રવડે છિન્ન ભિન્ન થયેલા
 રક્તખીજના રૂધિરના પ્રવાહમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા તથા તેનાજ સરખા પરિમાણ-
 વાળા હજારો મહાન્ અસુરોવડે જગત્ વ્યપી રહ્યું. (૪૮) કૌમારી નામની
 શક્તિએ પોતા ૧ શક્તિરૂપ આયુધવડે રક્તખીજને મારવા માંડ્યો. વળી વારાહી
 નામની શક્તિએ પોતાની તલવારવડે રક્તખીજને મારવા માંડ્યો. (વારાહી
 શક્તિનું કેવળ મુખ વરાહના સરખું હતું. બાકી તેને પુરૂષના સરખા હસ્ત તથા
 પાદ આદિ હતા.) વળી માહેશ્વરી નામની શક્તિએ પોતાના ત્રિશૂલવડે રક્તખીજ
 નામના મહાન્ અસુરને મારવા માંડ્યો. (૪૯) રક્તખીજ નામનો દૈત્ય કે જે મહાન્

अमुर इडेतां भणवाणो हुतो, ते डेधवडे प्रभववित थर्ध सधणी मातृ३५ शक्तिथोनी
 साथे छूट३ छूट३ लडवा लाग्ये. (५०) रक्तभीजना दोहडीना क्षयने। उपायः-
 तस्याहतस्य बहुधा शक्तिशूलादिभिर्भुवि ॥ पपात यो वै रक्तौघस्तेनासञ्छतशो-
 सुराः (५१) तेश्चासुरास्रवसंभूतैर्मुरैः सकलं जगत् ॥ व्याप्तमासोत्ततो देवा
 भयमाजगुरुत्तमम् (५२) तान् विषण्णान् सुरान् दृष्ट्वा चंडिका प्राह सत्वरम् ॥
 उवाच कालीं चामुंडे विस्तीर्णं वदनं कुरु (५३) मच्छस्त्रपातसंभूताव्रक्तविंदून्
 महासुरान् ॥ रक्तविंदोः प्रतीच्छ त्वं वक्त्रेणानेन वेगिना (५४) भक्षयंती चर
 रणे तद्भुत्स्नान्महासुरान् ॥ एवमेष क्षयं दैत्यः क्षीणरक्तो गमिष्यति (५५)
 भक्ष्यमाणास्त्वया चोग्रा न चोत्पत्स्यंति चापरे ॥ इत्युक्त्वा तां ततो देवी शूले-
 नाभिजघान तम् ॥५६॥ मुखेन काली जगृहे रक्तबीजस्य शोणितम् (५७)
 ततोऽसावाजघानाथ गदया तत्र चंडिकाम् ॥ न चास्या वेदनां चक्रे गदापातो-
 ऽल्पिकामपि (५८) तस्याहतस्य देहात्तु बहु सुस्राव शोणितम् ॥ यतस्ततस्तद्वक्त्रेण
 चामुंडा संप्रतीच्छति (५९) मुखे समुद्रता येऽस्या रक्तपातान् महासुराः ॥
 तांश्च स्वादाथ चामुंडा पपी तस्य च शोणितम् (६०) देवी शूलेन वज्रेण बाणै-

રસિમિર્ઝેષ્ટિમિઃ ॥ જઘાન રક્તવીર્જ તં ચામુંડા પીતશોણિતમ્ (૬૧) સ પપાત
 મહીપૃષ્ઠે શસ્ત્રસંઘસમાહતઃ ॥ નીરક્તશ્ચ મહીપાલ રક્તવીર્જો મહાસુરઃ (૬૨) તતસ્તે
 હર્ષમતુલમવાપુસ્ત્રિદશા નૃપ ॥ તેષાં માતૃગણો જાતો નનર્તાસિદ્ધમદોદ્ધતઃ (૬૩)
 માર્કણ્ડેયપુરાણે સાર્વાણકે મન્વન્તરે દેવી માહાત્મ્યે રક્તવીર્જવધો નામાષ્ટમોધ્યાયઃ
 ॥૮॥ ઉવાચ ૧, અર્ધમ્ ૧, શ્લોકાઃ ૬૧, एवं मिलित्वा ६३, एवमादित ५०२.
 અથ:-શકિત તથા શૂલઆદિ આયુધોવડે અનેક પ્રકારે તાડનને પામેલ રક્તખીજના
 શરીરમાંથી જે લોહીનો પ્રવાહ વહેવા માંડી પૃથ્વીપર પડ્યો, તે રક્ત સમુદ્રમાંથી
 સેકડો અસુરો ઉત્પન્ન થયા. (૫૧) રક્તખીજ નામના અસુરનું જે લોહી નીકળ્યું,
 તે લોહીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ રક્તખીજના સરખા અનેક અસુરોવડે અગિયલ
 જગત વ્યાપી રહ્યું. અરે ! આ તે શું થયું, એમ દેવતાઓ અત્યંત ભયને
 પામ્યા. (૫૨) દેવતાઓને ખેદ યુક્ત દુઃખી જોઈ એકદમ ત્યાં આવી ચડિકાદેવી
 દેવોને કહેવા લાગ્યાં:-હે દેવો ! તમો ખેદ કરો નહિ. તમો સ્વસ્થ ચિત્તવાળા
 થાઓ. હું હમણાં જ શત્રુઓનો નાશ કરીશ, આ પ્રમાણે દેવીએ દેવતાઓને આશ્વાસન
 આપ્યું. દેવોને આ રીતે આશ્વાસન આપ્યા પછી ચડિકા દેવી કાલી શક્તિને
 નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાં, હે ચામુંડા ! તમો તમારું મોહું વિસ્તાર યુક્ત કરો. (૫૩)

હે કાલિ ! તમે વિસ્તૃત કરેલ તથા વેગ યુક્ત મુખવડે રક્તખિંદુથી થયેલ મહાન્ અસુરોને તેમજ મારા શસ્ત્રના પાતથી ઉત્પન્ન થયેલ લોહીનાં ખિંદુઓને ગ્રહણ કરો. (૫૪) હે કાલિ ! રક્તખિંદુના લોહીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ મહાન્ અસુરોને તમે લક્ષણ કરો તથા તે રીતે કરી સંગ્રામને વિશે તમે વિચરો. આવો પ્રકાર કરવાથી રક્તખીજ લોહીના નાશવાળો થશે તથા તેમ થવાથી તે નાશને પામશે. (૫૫) હે આમુંડે ! ખીજ જે કાંઈ રક્તખીજના લોહીથી થયેલ અત્યંત ઉગ્ર મહા અસુરો છે તેનું પણ જ્યારે તમે લક્ષણ કરી જશો, એટલે તે અસુરોની ફરી ઉત્પત્તિ થશે નહિ. આ રીતે કાલી શક્તિને કહ્યા પછી ચંડિકા દેવીએ મહા અસુરને છાતીમાં એક ત્રિશૂલ માયુ^૧. (૫૬) પછી કાલી શક્તિ મુખવડે રક્તખીજ નામના મહાસુરના રૂધિરને ગ્રહણ કરવા લાગ્યાં. (૫૭) આમ થવા પછી રક્તખીજ નામના અસુરે રણસંગ્રામમાં ચંડિકા દેવીના ઉપર ગદા ફેંકી. આ રીતનો ગદાનો પાત થવા છતાં દેવીને જરા પણ પીડા પ્રાપ્ત થઈ નહિ. (૫૮) ચંડિકા દેવીવડે મરાયેલ શસ્ત્રને લીધે રક્તખીજ નામના મહા અસુરના દેહમાંથી જે કાંઈ અત્યંત રૂધિર નીકળ્યું, અર્થાત્ રક્તખીજના દેહમાંથી નીકળતા સઘળા લોહીને આમુંડા દેવી પોતાના મુખવડે ગ્રહણ કરવા લાગ્યાં. (૫૯) આ આમુંડાના મુખને વિશે રક્તખીજનું રૂધિર પડવાથી જે મહાસુરો ઉત્પન્ન થયા, તે સઘળાઓને આમુંડા

દેવી ભક્ષણ કરી જવા લાગ્યાં. (૬૦) પછી અંકિત દેવી શુભવટે, વજ્રવટે, ખાણોવટે,
 તલવારોવટે તથા ઋષિવટે, જેના રૂધિરનું આમુંડાવટે પાન કરવામાં આવેલું છે
 એવા તે રક્તભીજનો નાશ કરવા લાગ્યાં. (૬૧) શસ્ત્રના સમૂહવટે તાડનને પામેલ
 રક્તભીજ નામનો મહા અસુર, રક્તથી સ્પૃશ્વિત થઈ, હે મહીપાલ ! પૃથ્વીના ઉપર
 મરણ પામવાથી પડ્યો. (૬૨) હે સુરથ રાજા ! તમે સાવધાન ચિત્તવાળા થાઓ.
 રક્તભીજનો નાશ થવાથી દેવતાઓ અત્યંત હર્ષને પામ્યા. રક્તભીજના રૂધિરનું
 પાન કરવાથી મહોન્મત્ત થયેલ બ્રહ્માણીઆદિ મતૃસમૂહ આનંદ યુક્ત થઈ નાચવા
 લાગ્યો. (૬૩) માર્કણ્ડેય પુરાણમાં સાવર્ણિક મન્વન્તરને વિશે દેવી માહાત્મ્યમાં
 રક્તભીજનો વધ, એ નામનો આઠમો અધ્યાય. (૮) ઉવાચ ૧, અર્ધ સ્લોક ૧,
 તથા પૂર્ણ સ્લોક ૬૧ એમ બધું મળી ૬૩ ની સંખ્યા થાય છે તથા પ્રથમથી
 ગણતાં ૫૦૨ ની સંખ્યા થાય છે.

અધ્યાય ૯ મો. શુંભ નિશુંભ કર્મ:-રાજોવાચ ॥૧॥ વિચિત્રમિદમા-
 રુચાતં ભગવન્ ભવતામમ ॥ દેવ્યાશ્ચરિતમાહાત્મ્યં રક્તવીજવધાશ્રિતમ્ ॥૨॥ ભૂયશ્ચે-
 ચ્છામ્યહં શ્રોતું રક્તવીજે નિપાતિતે ॥ ચકાર શુંભો યત્કર્મ નિશુંભશ્ચાતિકોપનઃ ॥૩॥
 ભુમેધસ નામના ઋષિને સુરથરાજા કહેવા લાગ્યા; (૧) હે ભગવન્ ! હે અમમ

કહેતાં મમતાથી રહિત ઋષિ ! તમોએ મને રક્તપીજના વધ સંખંધી અદ્ભુત
 દેવીના અસ્તિત્વું માહાત્મ્ય કહ્યું. (૨) ફરી સુરથ રાજા કહેવા લાગ્યા, હે સુમેધ !
 દેવીવડે રક્તપીજ મહા દૈત્યનો પાત થયા પછી અત્યંત કોપ યુક્ત થઇ શુંભ
 તથા નિશુંભ ફરી સંગ્રામરૂપ કર્મ કરવા લાગ્યા. હું સુરથ જે રીતે આ સંગ્રામ
 થયો, તે સઘળો સાંભળવાની ઇચ્છા રાખું છું. (૩) અસુરોનો દેવી પ્રતિ પ્રહાર:-
 ઋષિરુવાચ ॥૪॥ ચકાર કોપમતુલં રક્તવીજે નિપાતિતે ॥ શુંભાસુરો નિશુંભશ્ચ
 હતેષ્વન્યેષુ ચાહવે ॥૫॥ હન્યમાનં મહાસૈન્યં વિલોકયામર્ષમુદ્ગદ્ધન્ ॥ અભ્યધાવન્નિ-
 શુંભોઽય મુરુચયાસુરસેનયા ॥ ૬ ॥ તસ્યાગ્રતસ્તથા પૃષ્ઠે પાર્શ્વયોશ્ચ મહાસુરાઃ ॥
 સંદષ્ટૌષ્ઠપુટાઃ ક્રુદ્ધા હન્તું દેવોમુપાયયુઃ ॥ ૭ ॥ આજગામ મહાવીર્યઃ શુંભોઽપિ
 સ્વચ્છલૈર્વૃતઃ ॥ નિહન્તું ચંદિકાં કોપાત્કૃત્વા યુદ્ધં તુ માતૃભિઃ ॥૮॥ ઋષિ બોલ્યા;
 (૪) હે રાજા ! હું કહું તે તમો સાંભળો. સંગ્રામમાં દેવીવડે રક્તપીજનો
 પાત થયા પછી તેમજ પીજ દૈત્યનો દેવીવડે નાશ થયા પછી શુંભાસુર તથા
 નિશુંભાસુર અત્યંત કોપને કરવા લાગ્યા. (૫) દેવીવડે હજારો મહા સૈન્યને
 બેઇ અત્યંત ક્રોધાવિષ્ટ થઇ પોતાની મુખ્ય અસુર સેના સહિત નિશુંભ, દેવીના
 તરફ દોડી ગયા. (૬) નિશુંભાસુરના અગ્ર ભાગ વિશે પાછળના ભાગને વિશે

તથા ડાળી જમણી બાજુઓને વિશે રહેલ મહાન્ અસુરો રોષવડે અધરોષને
 કરડતા હતા તથા કોધયુક્ત થયેલ ચંડિકાદેવીને તાડન કરવા લાગ્યા. (૭) પોતાના
 સૈન્યવડે ચાટળાયેલ અત્યંત વીર્યવાળો શુંલ દેવ, જે પ્રથમ માતૃગણે સાથે યુદ્ધ
 કરતો હતો, તે કોધના આવેશથી ચંડિકા દેવીનો નાશ કરવા માટે આવ્યો. (૮)
 દેવીવડે ખડ્ગોનો નાશ:-તતો યુદ્ધમતીવાસીદેવ્યા શુંભનિશુંભયોઃ ॥ શરવર્ષ-
 મતીવોર્ગ મેઘયોરિવ વર્ષતોઃ ॥૯॥ ચિચ્છેદાસ્તાંછરાંસ્તાભ્યાં ચણ્ડિકા સ્વશરોત્કરૈઃ॥
 તાઢ્યામાસ ચાંગેષુ શસ્ત્રૌધૈરસુરેશ્વરૌ ॥૧૦॥ નિશુંભો નિશિતં સ્વર્ગં ચર્મં ચાદાય
 મુપમમ ॥૧૧॥ તાઢિતે વાહને દેવી શુરપ્રેણાસિમુત્તમમ ॥ નિશુંભસ્યાશુ ચિચ્છેદ
 ચર્મં ચાપ્યષ્ટચન્દ્રકમ ॥૧૨॥ અર્થ:-ત્યારબાદ જેમ વૃષ્ટિ કરનારા મેઘમાંથી જળ
 પડે છે, તે રીતે શરની વૃષ્ટિને કરનારા શુંલ તથા નિશુંભનું અત્યંત શેષ સ્વરૂપ-
 વાળું ચંડિકાદેવી સાથે યુદ્ધ થયું (૯) આ શુંલ તથા નિશુંભવડે નાંખવામાં
 આવતાં બાણોને ચંડિકા પોતાના બાણોના સમૂહવડે નાશ કરવા લાગ્યાં. વળી
 ચંડિકાએ તે શુંલ તથા નિશુંભને હરેકને અંગને વિશે શસ્ત્રના સમૂહો મારવા
 માંડ્યા. (૧૦) નિશુંભ તીક્ષ્ણ ખડ્ગને તથા સારી કાન્તિવાળા ઢાલને ગ્રહણ કરી
 દેવી ચંડિકાના સુખ્ય વાહન સિંહના મસ્તકને વિશે તે ખડ્ગ માર્યું. (૧૧)

નિશુંભવડે સિંહરૂપી વાહનને તાકન થવે છતે, દેવી ચંડિકાએ હુરપ્ર નામના
 આણ્ણવડે નિશુંભના શ્રેષ્ઠ ખડ્ગને કાપી નાખ્યું તેમજ જરાવારમાં આઠ ચન્દ્રાકાર
 વિશેષ રચનાવાળી અસુરની ઢાકને છેદી નાંખી. (૧૨) નિશુંભને મૂર્છા:—
 છિન્ને ચર્મણિ સ્વજ્ઞે ચ શક્તિ ચક્ષેપ સોમુરઃ ॥ તામપ્યસ્ય દ્વિધા ચક્રે ચક્રેણા-
 મિમુસ્વાગતામ ॥૧૩॥ કોપાધ્માતો નિશુંભોઽથ શૂલં જગ્રાહ દાનવઃ ॥ આયાન્તં
 મુષ્ટિપાતેન દેવી તત્ત્વાપ્યર્ચૂર્ણયત્ ॥૧૪॥ આવિદ્ધયાથ ગદાં સોપિ ચક્ષેપ ચણ્ડિકાં
 પ્રતિ ॥ સાપિ દેવ્યા ત્રિશૂલેન મિન્ના મસ્મત્વમાગતા ॥ ૧૫ ॥ તતઃ પરશુહસ્તં
 તમાયાન્તં દૈત્યપુંગવમ્ ॥ આહત્ય દેવી બાણૌઘૈરપાતયત ભૂતલે ॥૧૬॥ તસ્મિન્નિપતિતે
 ભૂમૌ નિશુંભે મીમવિક્રમે ॥ ભ્રાતર્યતીવ સંકુદ્રઃ પ્રયયૌ હન્તુમમ્બિકામ્ ॥૧૭॥
 દેવીવડે ઢાલ છેદાઈ જવાથી તેમજ ખડ્ગના બે કકડા થઈ જવાથી નિશુંભાસુર
 દેવીપ્રતિ શક્તિરૂપ આયુધ મારવા લાગ્યો. દેવી ચંડી સામે આવતી તે નિશુંભની
 શક્તિના ચક્રવડે બે કકડા કરી નાંખ્યા. (૧૩) ત્યાર બાદ ક્રોધપૂર્ણ નિશુંભ દાનવે
 દેવી પ્રતિ ત્રિશૂલ આયુધને ફેંક્યું. પણ દેવીએ સામે આવતા તે શૂલને ઝુઠ્ઠીના
 પ્રહારવડે ચૂરે ચૂરા કરી નાંખ્યા. (૧૪) આ નિશુંભ પણ પોતે ગદા લઈ ચંડિ-
 કાપ્રતિ ફેંકવા લાગ્યો. નિશુંભવડે મરાયલી આ ગદાને ચંડિકા દેવીએ પોતાના

ત્રિશુલવડે છેદી નાંખી. આથી તે ગદા ભસ્મીભૂત થઈ ગઈ. (૧૫) જ્યારે ગદા
 ભસ્મીભૂત થઈ ગઈ ત્યારે નિશુલ હાથમાં પરશુ લઈ દેવી તરફ ધસી ગયો.
 પોતા તરફ આવતા નિશુલને જોઈ દેવીએ ખાણોનો સમૂહ મારી તે દૈત્યને પૃથ્વી
 પર પાડ્યો. (૧૬) ભયંકર વીરકર્મવાળા નિશુલ નામના ભાઈને ભૂમિ ઉપર મૂર્છાખાઈને
 પડેલા જોઈ શુલ દૈત્ય અત્યંત ક્રોધાયમાન થયો. તે શુલ ચંડિકા સાથે યુદ્ધ
 કરવા દોડી આવ્યો. (૧૭) દેવીનો યુદ્ધોત્સાહ:—સરથસ્થસ્તથાત્યુચ્ચૈર્ગૃહીત-
 પરમાયુધૈઃ ॥ ઘૃજૈરઘાભિરતુલૈર્વ્યાપ્યાશેષં વર્ષૌ નમઃ ॥૧૮॥ તમાયાન્તં સમાલોક્ય
 દેવી શંખમવાદયત્ ॥ જ્યાશર્દ્ધં ચાપિ ધનુષશ્ચકારાતીવ દુસ્સહમ્ ॥૧૯॥ પૂરયામાસ
 કકુભો નિજઘણ્ટાસ્વમેન ચ ॥ સમસ્તદૈત્યસૈન્યાનાં તેજોવધવિધાયિના ॥૨૦॥
 તતઃ સિંહો મહાનાદૈસ્ત્યાજિતેભમહામદૈઃ ॥ પૂરયામાસ ગગનં ગાં તથૈવ દિશોદશ
 ॥૨૧॥ તતઃ કાલી સમુત્પત્ય ગગનં ક્ષમામતાઢયત્ ॥ કરાભ્યાં તન્નિનાદેન પ્રાક્
 સ્વનાસ્તે તિરોહિતાઃ ॥ ૨૨ ॥ અદ્રાદ્રહાસમશિવં શિવદૂતી ચકાર હ ॥ તૈઃ
 શબ્દૈરમુરાસ્ત્રેભુઃ શુંભઃ કોપં પરં યયૌ ॥૨૩॥ દુરાત્મંસ્તિષ્ઠ તિષ્ઠેતિ વ્યાજહારામ્બિકા
 યદા ॥ તદા જયેત્યભિહિતં દેવૈરાકાશસંસ્થિતૈઃ ॥૨૪॥ અર્થ:-આ સમયે અત્યંત
 ઉચ્ચ તથા વિશેષ આગ્રહ થયેલા શુંભાસુર ગ્રહણ કરેલા પરમ આયુધવાળા તથા અનુપમ

એવી આઠ લુન્નઓથી આખા નલોમંડળને વ્યાપી અત્યંત શોભવા લાગ્યો, (૧૮) દેવી ચંડિકાએ શુંભાસુરને પોતાના સન્મુખ આવતો જોઈ શંખ પુક્યો, વળી તેમણે સહન કરવાને અશક્ય એવા ધનુષની દોરીના ટંકારવને કર્યો. (૧૯) વળી સઘળા અસુરોની સેનાઓના તેજનો નાશ કરનાર પોતાની ઘંટાના નાદવડે કકુભ હૈત્ય દશે દિશાઓને પૂરી નાંખવા લાગ્યો. (૨૦) શંખ આદિનો નાદ થવા પછી દેવીનો સિંહ સુદ કરવાની ઇચ્છાવાળો થઈ મહોન્મત્ત હાથીના ગર્વનો નાશ કરવાવાળા મહાન નાદવડે આકાશ મંડળને પૂરી દેવા લાગ્યો, વળી પૃથ્વીને તેમજ દશે દિશાઓને પણ નાદવડે પૂરી દેવા લાગ્યો. (૨૧) આ રીતે સિંહનો નાદ થવા પછી કઢી આકાશને વિશે કુધાં તથા પોતાના હાથો પૃથ્વી તથા ગગનને વિશે અકાળ્યા, સ્વર્ગ તથા પૃથ્વીના આઘાતવડે ઉત્પન્ન થયેલા ધ્વનિવડે શંખાદિના જે પહેલા નાદો થયા હતા તે ઢંકાઈ ગયા. (૨૨) ચંડિકાના શરીરમાંથી નીકળેલાં શક્તિ જે શિવહૃતી નામે કહેવાય છે તેમણે હૈત્યોને ભય પમાડે એવું અટ્ટાટહાસ કર્યું. આ હાસ્યના ધ્વનિવડે અસુરો ત્રાસને પામ્યા તથા શુંભાસુર અધિકકોપને પામ્યો. (૨૩) હે શુંભ ! હે દુરાત્મા ! તેજ ખરેખર મારાપ્રતિ હૃતને મોકલ્યો હતો. તું ઉભો રહે, તું નાશી જ નહિ. તું હવે ફળને ચાખજે જે નિષ્કુર વચન તું પહેલાં બોલ્યો છે તેતું ફળ હવે મળશે. જ્યારે અંબિકા દેવીએ આ પ્રમાણે કહ્યું

ત્યારે આકાશમાં રહેલા દેવોએ કહ્યું કે, હે દેવિ ! તમે અસુરોના પર જયને પામે. (૨૪)
 શુંભને મુર્છા:-શુંભેનાગત્ય યા શક્તિર્મુક્તા જ્વાલાતિભીષણા ॥ આયાંતી
 વહ્નિકૂટાભા સા નિરસ્તા મહોલ્કયા ॥૨૫॥ સિંહનાદેન શુંભસ્ય વ્યાપ્તં લોકત્ર-
 યાંતરમ્ ॥ નિર્ઘાતનિઃસ્વનો ઘોરો જિતવાનવનોપતે ॥૨૬॥ શુંભમુક્તાંછરાન્દેવી
 શુંભસ્તત્પ્રહિતાંછરાન્ ॥ ચિન્હેદ સ્વશરૈરુગ્રૈઃ શતશોઽથ સહસ્રશઃ ॥૨૭॥ તતઃ સા
 ચણ્ડિકા ક્રુદ્ધા શૂલેનાભિજઘાન તમ્ ॥ સ તદાભિહતો ભૂમૌ મૂર્ચ્છિતો નિપપાત હા ॥૨૮॥
 અર્થ:-શુંભે આવીને દેવીપ્રતિ શક્તિ ફેંકી. આ શક્તિ જવાળાવડે અત્યંત ભયંકર
 હતી તીક્ષ્ણ અગ્નિ સદૃશ આ શક્તિને પોતાના તરફ આવતી જોઈ દેવીએ મહા
 ઉલ્કા નામની શક્તિવડે અસુરની શક્તિના ચૂરેચૂરા કરી નાંખ્યા. (૨૫) હે પૃથ્વી-
 પતિ ! હે સુરથ ! જો કે શુંભના સિંહ સરખા નાદવડે ત્રણે ભુવનો વ્યાપી રહ્યાં,
 છતાં શુંભના સૈન્યનો, દેવીને મારો, દેવીને મારો, આ રીતનો ઘોર શબ્દ વધારે
 પ્રબળ હતો. (૨૬) ત્યારપછી દેવો રૌદ્ર એવાં પોતાનાં બાણોવડે સેંકડો તથા હજારો
 શુંભે ફેંકેલ બાણોને છેદવા લાગ્યાં તથા શુંભ પણ દેવીવડે જે બાણો પ્રેરાતાં
 હતાં તેને છેદતો હતો. (૨૭) પછી તે ચંડિકાદેવીએ ક્રોધ યુક્ત થઈ ત્રિશૂલવડે
 શુંભને માર્યો. દેવીના શૂલવડે હણાયેલા શુંભાસુર મૂર્છા પામીને નીચે પડ્યો. (૨૮)

निशुंभनुं युद्धः-ततो निशुंभः संप्राप्य चेतनामात्तकार्मुकः ॥ आजघान शैर्देवीं
 कालीं केसरिणं तथा ॥२९॥ पुनश्च कृत्वा बाहूनामयुतं दनुजेश्वरः ॥ चक्रायुधेन
 दितिजश्लादयामास चण्डिकाम् ॥३०॥ ततो भगवती क्रुद्धा दुर्गा दुर्गातिनाशिनी ॥
 चिच्छेद तानि चक्राणि स्वशरैः सायकांश्च तान् ॥३१॥ ततो निशुंभो वेगेन
 गदामादाय चण्डिकाम् ॥ अभ्यधावत वै हंतुं दैत्यसेनासमावृतः ॥३२॥
 शुंभने भूर्धा आवी, अटले निशुंभामुर ने पूर्वे भूछोने पामेल हुतो तथा नेने
 पाछणथी चेतना प्राप्त थछ हुती, ते हाथमां धनुषने लछ अंडिका देवीने तथा
 आमुंडाने तेमज तेना सिंहुने भारवा लाग्यो. (२६) असुरानो स्वामी निशुंभ
 नामनो दैत्य दश हज्जर हाथो उत्पन्न करी, दश हज्जर अडोवडे अंडिका देवीनुं
 छेदन् करवा लाग्यो. (३०) तयारभाह दुस्तर दुःभनुं नाश करनारां भगवती दुर्गा
 कोधाविष्ट थछ पोतानां आछोवडे निशुंभवडे प्रेरित थयेल अडोने छेदवा लाग्यां.
 तेमज निशुंभवडे प्रेरयलां आछोने पणु ते छेदवा लाग्यां. (३१) तयारभाह निशुंभ
 वेगवडे गदने ग्रहण करी दैत्य सेनावडे वीटणाछने अंडिकानो नाश करवा तेना
 प्रति द्वाडी गयो. (३२) निशुंभ नाशः-तस्यापतत एवाशु गदां चिच्छेद चण्डिका ॥
 खड्गेन शितधारेण स च शूलं समाददे ॥३३॥ शूलहस्तं समायांतं निशुंभम-

મરાર્દનમ્ ॥ હ્રદિ વિવ્યાધ શૂલેન વેગાવિદ્ધેન ચણ્ડિકા ॥૩૪॥ મિન્નસ્ય તસ્ય
 શૂલેન હ્રદ્યાન્નિઃસ્રુતોપરઃ ॥ મહાબલો મહાવોર્યસ્તિષ્ઠેતિપુરુષો વદન્ ॥૩૫॥ તસ્ય
 નિષ્ક્રામતો દેવી પ્રહસ્ય સ્વનવત્તતઃ ॥ શિરશ્ચિચ્છેદ સ્વદ્ગેન તતોસાવપતદ્ભુવિ ॥૩૬
 ચંડિકાદેવી નિશુંભવડે છોડવામાં આવતી ગદાને તીક્ષ્ણ ધારવાળા ખડ્ગવડે જલદી
 છેદન કરવા લાગ્યાં ત્યારપછી નિશુંભ દૈત્યે ભાંગી ગયેલ ગદારૂપ આયુધવાળો થવાથી
 ત્રિશૂલને અહુષ્ય કહ્યું. (૩૩) ચંડિકાદેવી, દેવોને હુઃખ આપનાર નિશુંભ દૈત્યને
 હાથમાં શૂલને લઈ આવતો જોઈ વેગવડે તે ત્રિશૂલ ઉગામે, તે પહેલાં પોતેજ
 ત્રિશૂલ તેના હૃદયને વિશે માચું. (૩૪) દેવીના શૂલવડે વીંધાયેલ નિશુંભની છાતીમાંથી
 મહા બળવાન તથા મહાન પરાક્રમવાળા કર્મને કરનાર શુંભ વિના બીજો કોઈ
 પુરૂષ ઉત્પન્ન થયો. તે એમ કહેતો હતો કે, હે દેવિ ! તમે હવે ઉભાં રહો.
 મારા આગળથી હવે તમે ક્યાં લાગી જવાનાં હતાં ? (૩૫) શબ્દને કરતાં હોય,
 તે રીતે દેવો કહેવા લાગ્યાં કે, આ સર્વ મારી પોતાની માયા છે. મારી પોતાની
 માયાની બેદરકારી કરવાથી તે મારો પોતાના નાશ કરવા તૈયાર થશે, માટે હું
 તેનો નાશ કરું, એમ હસીને તે અન્ય પુરૂષ નિશુંભમાંથી બહાર નીકળે, તે પહેલાં
 નિશુંભનું મસ્તક ખડ્ગવડે છેદી નાંખ્યું. શિરનું છેદન થવાથી આ નિશુંભ નામનો

દૈત્ય રણબુમિને વિશે પડયો. (૩૬) વિવિધ શક્તિઓએ કરેલો નાશ:-
 તતઃ સિંહશ્ચ્ચાદોગ્ર દંટાક્ષુણ્ણશિરોધરાન્ ॥ અસુરાંસ્તાંસ્તથા કાલી શિવદૂતી
 તથાપરાન્ ॥૩૭॥ કૌમારીશક્તિનિભિન્નાઃ કેચિન્નેશુર્મહાસુરાઃ ॥ બ્રહ્માણીમન્ત્રપૂતેન
 તોયેનાન્યે નિરાકૃતાઃ ॥૩૮॥ માહેશ્વરીત્રિશૂલેન ભિન્નાઃ પેતુસ્તથાપરે ॥ વારાહી-
 તુન્ડઘાતેન કેચિચ્ચૂર્ણીકૃતા યુવિ ॥૩૯॥ સ્વઠં સ્વઠં ચ ચક્રેણ વૈષ્ણવ્યા દાનવાઃ
 કૃતાઃ ॥ વજ્રેણ ચૈન્દ્રીહસ્તાગ્રવિમુક્તેન તથાપરે ॥૪૦॥ કેચિદ્વિનેશુરસુરાઃ કેચિન્નષ્ટા
 મહાહવાત્ ॥ ભક્ષિતાશ્ચાપરે કાલીશિવદૂતીમૃગાધિપૈઃ ॥ ૪૧ ॥ માર્કણ્ડેયપુરાણે
 સાવર્ણિકે મન્વન્તરે દેવીમાહાત્મ્યે નિશુંભવધો નામ નવમોધ્યાયઃ ॥ ૯ ॥
 જેવો નિશુંભ પડયો કે તુરત દેવીના વાહનરૂપ સિંહ પોતાની ભયંકર દાઢાવડે
 ચૂરેચૂરા કરેલ ભસ્તકોવાળા અસુરોનું ભક્ષણ કરવા લાગ્યો. આ સમયે કાલીદેવી
 સિંહથી બચેલા અસુરોનું ભક્ષણ કરવા લાગ્યાં તથા કાલીમાંથી નીકળેલાં બીજાં
 દેવી જેઓ શિવદૂતીરૂપે કહેવાય છે, તેઓ અન્ય અસુરોનું ભક્ષણ કરવા લાગ્યાં.
 (૩૭) કેટલાક મહાન્ અસુરો કુમારી નામની દેવીના શક્તિરૂપ આયુધવડે તાડન
 થવાથી નાશવા લાગ્યા. વળી બ્રહ્માણી શક્તિના પ્રણવવડે પાવત્ર થયેલ જળવડે
 બીજા પ્રમથાદિ અસુરોના નાશ કરવામાં આવ્યો. (૩૮) માહેશ્વરી શક્તિના

ત્રિશૂલવડે કેટલાક અસુરો નાશને પામી પૃથ્વીપર પડ્યા. તેમજ વારાહી શક્તિની હાઠના અગ્રભાગવડે કેટલાક અસુરોનો ચૂરો થવાથી તેઓ ભૂમિપર પડ્યા. (૩૬) વૈષ્ણવી શક્તિએ પોતાના ચક્રરૂપ આયુધવડે અસુરોના કટકે કટકા કરી નાંખ્યા વળી ઐન્દ્રી શક્તિના હાથના અગ્રભાગવડે પ્રેરિત થયેલ વજ્રવડે ખીખ્ખા દાનવો ભાગી જવા લાગ્યા. (૪૦) કેટલાક અસુરો મહાન્ યુદ્ધને પામી સંઘામમાં તાશને પામ્યા. વળી કેટલાક અસુરો મહાન્ યુદ્ધમાંથી પલાયન કરી ગયા નિશુંભના સૈન્યમાં શેષ રહેલા ખીખ્ખા અસુરોનું આમુલદેવીવડે, તેમના દેહમાંથી નીકળેલ શિવદ્વતીવડે તથા તેમના વાહનરૂપ સિંહવડે ભક્ષણ કરવામાં આવ્યું. (૪૧) માર્કંડેય પુરાણમાં દેવીમાહાત્મ્યમાં નિશુંભવધ, એ નામનો નવમો અધ્યાય. (૬) ઉવાચ ૨, શ્લોક ૩૬ એમ બધું મળી શ્લોક ૪૧ તથા પ્રથમથી ગણતાં ૫૪૩ની સંખ્યા છે.

અધ્યાય ૧૦ મો. મર્વ વિભૂતિ દેવીરૂપે:-ઋષિરુવાચ ॥૧॥ નિશુંભં નિહતં દૃષ્ટ્વા ભ્રાતરં પ્રાણસંમિતમ્ ॥ હન્યમાનં વલં ચૈવ શુંભઃ ક્રુદ્ધોઽબ્રવીદ્વચઃ ॥૨॥ બલાવલેપાદ્દુષ્ટે ત્વં મા દુર્ગં ગર્વમાવહ ॥ અન્યાસાં વલમાશ્રિત્ય યુદ્ધચસે યાતિ માનિની ॥૩॥ દેવ્યુવાચ ॥૪॥ એકૈવાહં જગત્યત્ર દ્વિતીયા કા મમાપરા ॥ પશ્યૈતા દુષ્ટમચ્ચેવ વિશન્ત્યો મદ્વિભૂતયઃ ॥૫॥ ઋષિ યોગ્યા; (૧) દૈત્યનો સ્વામી

શુંભ પ્રાણુતુલ્ય પોતાના ભાઈ નિશુંભને દેવી ચંડિકાવડે મરણ પામેલ જોઈ તેમજ પોતાના સૈન્યને નાશ પામેલ જોઈ, અત્યંત ક્રોધયુક્ત થઈ ભગવતી દેવીને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો; (૨) હે દુર્ગાદેવી ! હે દુષ્ટ ! (લોકો દુઃખવડે જઈ શકતા હોવાથી દેવી દુર્ગાંરૂપે કહેવાય છે.) વળી જળ કહેતાં સૈન્ય તે સંબંધી અવલેપ કહેતાં અહંકાર તથા તે વડે આન કહેતાં ઉપદ્રવ કરનાર તથા દુષ્ટ કહેતાં તેનો નાશ કરનાર એટલે બલાવલેપાદ દુષ્ટે કહેતાં સૈન્યના અહંકારને લઈ ઉપદ્રવ કરનારા રાક્ષસોનો નાશ કરનાર તમો પ્રહ્લાણી આદિ અનેક શક્તિઓનો આશ્રય લઈ યુદ્ધ કરો છો, તેમ છતાં તમો અત્યંત અહંકાર પોતાના જળના ગર્વને લઈને રાખો છો, તમો ગર્વ ધારણ કરો નહિ. (૩) દેવી બોલ્યાં; (૪) હે દુષ્ટ ! હે શુંભ ! આ જગતને વિશે હું કેવળ એકજ સ્વરૂપે છું. મારાથી સિન્ન અન્ય વ્યક્તિ કઈ છે ? પ્રહ્લાણી આદિ શક્તિઓ મારી વિભૂતિઓરૂપે છે. વળી તેઓ મારા વિશે પ્રવેશને પામે છે, એમ તું જાણ. (૫) ચંડીકા તથા શુંભનું યુદ્ધ:- તતઃ સમસ્તાસ્તા દેવ્યો બ્રહ્માણીપ્રમુખાલયમ્ ॥ તસ્યાદેવ્યાસ્તનો જગ્મુરેકૈવાસી- ત્તદાંબિકા ॥૬॥ દેવ્યુવાચ ॥ ૭ ॥ અહં ચિમૂત્યા વહુભિરિહરૂપૈર્યદા સ્થિતા ॥ તત્સંહતં મયૈકૈવ તિષ્ઠામ્યાજૌ સ્થિરો મ્ભ ॥૮॥ ઋષિરુવાચ ॥૯॥ તતઃ પ્રવક્તે

યુદ્ધં દેવ્યાઃ શુંભસ્ય ચોભયોઃ ॥ પશ્યતાં સર્વદેવાનામસુરાણાં ચ દારુણમ્ ॥૧૦॥
 હે સુરથ ! મારે વિશે સર્વ શક્તિઓ લીન થાય છે, આમ હોવાથીજ પ્રહ્લાષ્ટી-
 આદિ સમસ્ત શક્તિઓ હું ચંડિકા દેવીના શરીરને વિશે લય પામતી હોવાથી,
 તે સર્વ એકરૂપે થઈ રહે છે. તે સમયે હું કેવળ અદ્વિતીય અંબિકા સ્વરૂપે
 રહું છું. (૬) દેવી બોલ્યાં, (૭) હે શુંભ ! આ રણને વિશે હું ચંડિકા દેવી
 અનેક રૂપો સ્વીકારી વિબુધજાતી જે અનેકપણું છે, તેનો સ્વીકાર કરું છું.
 આ અનેકપણાનો જ્યારે મારાજવડે સંહાર થાય છે ત્યારે હું કેવલ અનેક સ્વરૂપે
 સ્થિતિ કરું છું. તું યુધ્ધને વિશે સ્થિર થા. (૮) ઋષિ બોલ્યા, (૯) ત્યાર બાદ
 દેવી ચંડીતું તથા શુંભતું એમ બેઉ જણાતું યુદ્ધ ચાલ્યું. સઘળા દેવો તથા અસુરો
 કે જેઓ આ યુદ્ધને જોતા હતા, તેને તે અત્યંત લયંકર જણાતું હતું. (૧૦)
 શુંભ ધનુષ છેદનઃ-શરવૈઃ શૈઃ શૈસ્તથાશૈશ્વૈવ દારુણૈઃ ॥ તયોર્યુદ્ધમભૂદ્ધયઃ
 સર્વલોકભયંકરમ્ ॥૧૧॥ દિવ્યાન્યસ્ત્રાણિ શતશો મુમુચે યાન્યથામ્બિકા ॥ બર્મંજ
 તાનિ દૈત્યેન્દ્રસ્તત્પતીઘાતકર્તૃભિઃ ॥૧૨॥ મુક્તાનિ તેન ચાસ્ત્રાણિ દિવ્યાનિ
 પરમેશ્વરી ॥ બર્મંજ લીલયૈવોગ્રહુંકારોચ્ચારણાદિભિઃ ॥૧૩॥ તતઃ શરશૈર્દેવી-
 માચ્છાદયત સોઽસુરઃ ॥ સાપિ તત્કુપિતા દેવી ધનુશ્ચિચ્છેદ ચેષુભિઃ ॥૧૪॥

હે ભૂપ ! અત્યંત દારૂણ બાણોની વૃષ્ટિવડે તેમજ તીક્ષ્ણ અસ્ત્રો તથા શસ્ત્રોવડે મહાન્ સર્વ લોકને વિશે ભયંકર યુધ્ધ થયું. (૧૧) ત્યાગબાદ અંબિકા દેવીએ જોટલાં અગણિત દિવ્ય મંત્રવાણાં અસ્ત્રો મૂકવા માંડયાં, તે સર્વ અસ્ત્રોને શુંભ દૈત્યેન્દ્ર અસ્ત્રના વિરોધી એવા અસ્ત્રવડે છેદવા લાગ્યો. (૧૨) પરમેશ્વરી ચંડિકા દેવીએ શુંભવડે પ્રેરાયેલ દિવ્ય અસ્ત્રોનો ઉગ્ર હુંકારઆદિના ઉચ્ચારવડે ચૂરેચૂરો કરી નાંખ્યો. (૧૩) દિવ્ય અસ્ત્રનો નાશ થવા પછી શુંભાસુરે ચંડિકા દેવીને સેંકડો તથા હજારો બાણોવડે ઘેરી લીધાં. દેવી આથી અત્યંત ક્રોધાયમાન થયાં તથા બાણોવડે શુંભના ધનુષને છેદી નાખ્યું. (૧૪) શુંભ સારથિ રહિત:—
 છિન્ને ધનુષિ દૈત્યેન્દ્રસ્તથા શક્તિમથાદદે ॥ ચિચ્છેદ દેવી ચક્રેણ તામપ્યસ્ય
 કરે સ્થિતામ્ ॥૧૫॥ તતઃ સ્વર્ગમુપાદાય શતચન્દ્રં ચ ખાનુમત્ ॥ અભ્યધાવત્તદા
 દેવીં દૈત્યાનામધિપેશ્વરઃ ॥૧૬॥ તસ્યાપતત એવાશુ સ્વર્ગં ચિચ્છેદ ચંડિકા ॥
 ધનુર્મુક્તૈઃ શિતૈર્બાણૈશ્ચર્મચાર્કકરામલમ્ ॥૧૭॥ હતાશ્વઃ સ તદા દૈત્યશિલ્પજ્ઞધન્વા
 વિસારથિઃ ॥ જગ્રાહ મુદ્રરં ધોરમંબિકાનિધનોચતઃ ॥૧૮॥ અર્થે:—જ્યારે દૈત્યેન્દ્ર
 શુંભનું ધનુષ દેવીવડે છેદાઇ ગયું ત્યારે તે શુંભે શક્તિરૂપી આયુધને ગ્રહણ કર્યું.
 એટલે દેવીએ શુંભના હાથને વિશે રહેલ તથા નાંખવા માટે તૈયાર કરેલ શક્તિને

પોતાના ચક્રવડે છેદી નાંખી. (૧૫) શકિતરૂપી આયુધને નાશ થવા પછી ધૂમ્રલોચન,
ચંડ, ક્રુંડ, રકતખીજ તથા નિશુલ આદિ દૈત્યોના સ્વામીરૂપ શુભ દૈત્ય સૂર્યના
સરખી શોભવાળું તથા સેંકડો ચંદ્રની રેખાવડે ચિત્રિત ખડ્ગ હાથમાં લઈ દેવીને
મ્હારવા માટે દોડયો. (૧૬) ચંડિકા દેવીએ શુભવડે છોડવામાં આવેલ ખડ્ગ પોતાના
તરફ આવતું જોઈ ધનુષમાંથી છોડેલ તીક્ષ્ણ ખાણોવડે સૂર્યના કીરણોવડે પ્રકાશમાન
ખડ્ગને નાશ કર્યો તેમજ સૂર્યના કીરણોવડે ઉજવળ ખડ્ગની આસપાસ રહેલ ચર્મને
છેદી નાંખ્યું. (૧૭) પછી શુભ દૈત્યને અશ્વ દેવીવડે નાશ કરવામાં આવ્યો. તેના રથના
દેવીએ ચૂરેચૂરા કરી નાખ્યા તથા તેના ધનુષને નાશ કર્યો. શુભને સારથિરહિત
દેવીએ કર્યો. જ્યારે આવી સ્થિતિને શુભ પહોંચ્યો ત્યારે અખિકા દેવીને મારવા
માટે ભયાનક મુદ્ગર શુભે લીધી. (૧૮) દેવીસહિત શુભનું આકાશમાં ગમન:-

ચિच्छेदाપતતસ્તસ્ય મુદ્ગરં નિશિતૈઃ શરૈઃ ॥ તથાપિ સોઽભ્યધાવત્તાંમુષ્ટિમુદ્યમ્ય
ક્ષેપવાન્ ॥૧૯॥ સમુષ્ટિં પાતયામાસ હૃદયે દૈત્યપુંગવઃ ॥ દેવ્યાસ્તં ચાપિ સા દેવી
તલેનૌરસ્યતાઙ્ગત્ ॥૨૦॥ તલમ્હાશ્વભિદ્વતો નિપપાત મહીતલે ॥ સ દૈત્યરાજઃ
સહસા પુનરેવ તથોત્થિતઃ ॥૨૧॥ ઉત્પત્ય ચ પ્રમૃદ્ધોચ્ચૈર્દેવો ગગનમાસ્થિતઃ ॥
તન્નાપિ સા નિરાધારા યુયુથે તેન ચણ્ડિકા ॥૨૨॥ અર્થ:-આ સમયે શુભના

મુદ્રરને તીક્ષ્ણ બાણોવડે દેવીએ છેદી નાંખ્યું. જ્યારે મુદ્રરનો નાશ થયો, એટલે અત્યંત વેગમુક્ત થઈ મુઠ્ઠી ઉગામી દેવીને મારવા માટે તે દોડ્યો. (૧૯) દેત્યોને વિશે શ્રેષ્ઠ એવા શુંભે દેવીની છાતીપર એક મુઠ્ઠીનો પ્રહાર કર્યો. દેવીએ પણ પોતાના હાથના તલિયાવડે શુંભની છાતીમાં પ્રહાર કર્યો. (૨૦) દેત્યોનાં રાખ શુંભ દેવીના હાથનો પ્રહાર છાતીપર લાગવાથી પૃથ્વીપર પડી ગયો. પછી દેત્યરાજ શુંભ એકદમ જમીન પરથી ઉઠીને ઉભો થયો. (૨૧) પૃથ્વીપરથી ઉઠી જઈને દેવીને ગ્રહણ કરી તે એકદમ આકાશને વિશે આત્મી ગયો. ગગન વિશે પણ અંડિકા દેવી જો કે આધારથી રહિત હતાં, છતાં શુંભ સાથે તેમણે યુદ્ધ કર્યું. (૨૨) શુંભ નાશ:-નિયુદ્ધ સ્વે તદા દૈત્યશ્ચન્ડિકા ચ પરસ્પરમ્ ॥ ચક્રતુઃ પ્રથમં સિદ્ધમુનિવિસ્મયકારકમ્ ॥૨૩॥ તતો નિયુદ્ધં સુચિરં કૃત્વા તેનામ્બિકાસહ ॥ ઉત્પાત્ય ભ્રામયામાસ ચિક્ષેપ ધરણીતલે ॥૨૪॥ સ ક્ષિપ્તો ધરણીં પ્રાપ્ય મુષ્ટિમુદ્ગમ્ય વેગવાન્ ॥ અભ્યધાવત દુષ્ટાત્મા ચન્ડિકાનિધનેચ્છયા ॥૨૫॥ તમાયાંતં તતો દેવી સર્વદૈત્યજનેશ્વરમ્ ॥ જગત્યાં પાતયામાસ ભિત્વા શૂલેન વક્ષસિ ॥૨૬॥ સ ગતાસુઃ પપાતોઽર્ચ્યા દેવીશૂલાગ્રવિક્ષતઃ ॥ ચાલયન્ સકલાં પૃથ્વીં સાન્ધિદ્વીપાં સર્વતામ્ ૨૭ અર્થ:-શુંભ જ્યારે ગગનને વિશે આદ્યો ગયો, તે સમયે આકાશને વિશે શુંભ

દૈત્ય તથા ચંડિકાનું પરસ્પર બાહુયુષ્ઠ થયું. આ યુદ્ધ પ્રથમ હતું તથા તે
 મુનિઓને અત્યંત વિસ્મય પમાડવાવાળું હતું. (૨૩) અંબિકા દેવીએ લાંબા
 સમય સૂધી શુંલ સાથે બાહુયુષ્ઠ કર્યું. ત્યાર બાદ દેવી શુંલ દૈત્યને પગવડે
 પકડી ફેરવવા લાગ્યાં. આ રીતે ગોળ ફેરવી તે દૈત્યને તેમણે પૃથ્વીપર પછાડ્યો.
 (૨૪) દેવો ભગવતીવડે ફેંકી દેવામાં આવેલ દુષ્ટાત્મા શુંલ પૃથ્વીને પામી વેગયુક્ત
 થઈ ચંડિકાને મારવાની ઇચ્છાવડે મુઠ્ઠી ઉગામી દેવીપ્રતિ દોડ્યો. (૨૫) સર્વ
 દૈત્યોના સ્વામીરૂપ તથા દોડતા એવા શુંલને દેવીએ છાતીને વિશે ત્રિશૂલ મારી
 તેને ભૂમિપર પટક્યો. (૨૬) આ શુંલ નીકળી ગયેલ પ્રાણુવાળો થઈ પૃથ્વીપર પડ્યો.
 તેણે સમુદ્ર, દ્વીપ તથા પર્વતો સહ વર્તમાન સઘળી પૃથ્વીને હચમચાવી નાંખી. (૨૭)
 દેવાદિનો હર્ષ:-તતઃ પ્રસન્નમશ્વિલં હતે તસ્મિન્ દુરાત્મનિ ॥ જગત્સ્વાસ્થ્યમતીવાપ
 નિર્મલં ચામવન્નમઃ ॥ ૨૮ ॥ ઉત્પાતમેઘાઃ સોલ્કા યે પ્રાગાસંસ્તે શમં યયુઃ ॥
 સરિતો માર્ગવાહિન્યસ્તથાસંસ્તત્ર પાતિતે ॥ ૨૯ ॥ તતો દેવગણાઃ સર્વે હર્ષનિર્ભર-
 માનસાઃ ॥ વમ્ભુવુર્નિહતે તસ્મિન્ ગન્ધર્વા લલિતં જગુઃ ॥ ૩૦ ॥ અવાદયંસ્તથૈવાન્યે
 નનૃતુશ્ચાપ્સરોગણાઃ ॥ વવુઃ પુણ્યા સ્તથા વાતાઃ સુમખોઽમ્ભૂદિવાકરઃ ॥ ૩૧ ॥
 જગ્જ્વલ્લુશ્ચાગ્રયઃ શાંતાશ્ચાંતા દિગ્જનિતસ્સ્વનાઃ ॥ ૩૨ ॥ ઇતિશ્રી માર્કण्डેયપુરાણે

સાવર્ણિકે મન્વન્તરે દેવીમાહાત્મ્યે શુંભવઘો નામ દશમોધ્યાયઃ ॥૧૦॥ અર્થઃ—
 શુંભાસુરના મરણ પહેલાં ઉલ્કા સહિત જે ઉત્પાતના સમૂહો થતા હતા, તે
 સર્વ ઉત્પાતો હવે શુંભાસુરના મરણ પછી શાંતિને પામ્યા. દેવીવડે શુંભનો
 નાશ થવે છતે જે નદીઓ ગમે તેમ વહેતી હતી, તે પોતાના માર્ગને વિશે
 ગમન કરનારી થઈ. (૨૮) દુષ્ટાત્મા શુંભનો નાશ થવાથી આયુ' જગત્ આકુળ-
 પણાથી રહિત થયું. વળી આકાશ પણ અતિ નિર્મળપણાને પામ્યું. (૨૯) દેવી
 વડે શુંભાસુરનો નાશ થવા પછી બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તથા મહેશ્વરાદિ સઘળા દેવ-
 ગણો અત્યંત હર્ષને પામ્યા. આ દુષ્ટનો નાશ થવાથી ગંધર્વો હર્ષ યુક્ત થઈ
 મનોહર રીતે ગાવા લાગ્યા. (૩૦) ખીબા કેટલાક ગંધર્વો વગાડવા લાગ્યા તથા
 અપ્સરાઓ નૃત્ય કરવા લાગી. પવનો પુણ્યકારી રીતે વાવા લાગ્યા તથા સૂર્ય
 ભગવાન્ સારા તેજથી યુક્ત થયા. (૩૧) આહવનીયાદિ અગ્નિઓ ધૂમથી રહિત
 થઈ પ્રકાશવા લાગ્યા. અર્થાત્ શુંભનો નાશ થવાથી યજ્ઞોની પ્રવૃત્તિ થઈ. દિશાઓને
 વિશે થતા ઉત્પાતના શબ્દો શુંભ મરવાથી નાશને પામ્યા. (૩૨) માર્કંડેય પુરા-
 ણમાં શુંભનો વધ, એ નામનો દશમો અધ્યાય (૧૦) ઉવાચ ૪, અર્ધો શ્લોક ૧,
 પૂર્ણ શ્લોક ૨૭, એમ કુલ્લે ૩૨ તથા પ્રથમથી ગણતાં ૫૭૫ ની સંખ્યા થાય છે.

અધ્યાય ૧૧ મો. કાત્યાયનીસ્તુતિઃ-ઋષિરુવાચ (૧) દેવ્યા હતે તત્ર
 મહાસુરેન્દ્રે સેન્દ્રાઃ સુરા ષદ્વિપુરોગમાસ્તામ ॥ કાત્યાયનોં તુષ્ટુવુરિષ્ટલાભાદ્રિકા-
 સિવક્રાન્જવિકાસિતાશાઃ (૨) અર્થઃ-સુમેધા નામના ઋષિ સુરથ રાજાને કહેવા
 લાગ્યાઃ-(૧) કાત્યાયની અંડિકા દેવીવડે આ સંગ્રામમાં મહાન્ અસુરોના રાજા
 શુંભનો નાશ કરવામાં આવ્યો. ત્યારે ઇન્દ્ર સહિત તેમજ અગ્નિ પ્રમુખ સઘળા
 દેવો ઇષ્ટિત વસ્તુનો લાભ થવા માટે અર્થાત્ શુંભના મરણથી થનારા લાભને લઈ
 સંતોષ પામેલા, પ્રકાશયુક્ત મુખવાળા થઈ તથા પ્રસન્ન દિશાવાળા થઈ શુંભનો
 નાશ કરવાવાળાં અંડિકા કાત્યાયનીદેવીની નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. (૨)
 દેવીવડે જગતની વૃદ્ધિઃ-દેવિ પ્રપન્નાર્તિહરે પ્રસીદ પ્રસીદ માતર્જગતોઽસ્થિલસ્ય ॥
 પ્રસીદ વિશ્વેશ્વરિ પાહિ વિશ્વં ત્વમીશ્વરી દેવિ ચરાચરસ્ય (૩) આધારભૂતા
 જગતસ્ત્વમેકા મહીસ્વરૂપેણ યતઃ સ્થિતાસિ ॥ અપાં સ્વરૂપસ્થિતયા ત્વયૈતદા-
 પ્યાયતે કૃત્સ્ત્વમ્લક્ષ્મીવીર્યં (૪) અર્થઃ-શરણુને પ્રાપ્ત થવાવાળાના હુઃખને હરવાવાળાં
 હે દેવિ ! આપ અમારાપર પ્રસન્ન થાઓ. હે અખિલ જગતનાં માતા ! આપ
 અમારાપર પ્રસન્ન થાઓ. હે અખિલના નિયામકરૂપવાળાં અથવા તો હે વ્યાપક
 સ્વરૂપવાળાં દેવિ ! આપ અમારાપર સાનુકૂળ થાઓ. હે દેવિ ! લક્ષ્મી સ્વરૂપે

કરી આપ આખા જગતનું રક્ષણ કરે. હે દેવિ ! આપ સ્થાવર તથા જંગમ સ્વરૂપવાળા જગતના વ્યાપક સ્વરૂપવાળાં છો. કારણકે આપ વિષ્ણુની માયાસ્વરૂપે પ્રસિદ્ધ છો. (૩) હે દેવિ ! આપ પૃથ્વી સ્વરૂપે કરી સ્થિતિને કરવાવાળાં છો. આથી આપજ વિશ્વના આશ્રયસ્વરૂપે છો. પણ બીજું કોઈ નથી. લંઘન કરવાને અશક્ય એવા બળવાળાં હે દેવિ ! જળ સ્વરૂપે થઈ આપના વડેજ કેવળ અખિલ જગત વૃદ્ધિને પામે છે. (૪) દેવી વિદ્યારૂપે:—ત્વં વૈષ્ણવી શક્તિરનન્તવીર્યા વિશ્વસ્ય बीजं परमासि माया ॥ સંમોહિતં દેવિ સમસ્તમેતત્ત્વં વૈ પ્રસન્ના શ્રુતિ મુક્તિહેતુઃ (૫) વિદ્યાઃ સમસ્તાસ્તવ દેવિ મેદાઃ સ્ત્રિયઃ સમસ્તાઃ સકલા જગત્સુ ॥ ત્વયૈકયા પૂરિતમમ્બયૈતત્કા તે સ્તુતિઃ સ્તવ્યપરાપરોક્તિઃ (૬) અર્થ:-હે દેવિ ! આપ અક્ષય બળવાળાં છો. આપ વૈષ્ણવી અર્થાત્ વ્યાપક સ્વરૂપ શક્તિવાળાં છો. અર્થાત્ જે શક્તિવડે વિષ્ણુ ભગવાન્ અખિલ લોકનું પાલન કરે છે તે વિષ્ણુ સંબંધી શક્તિરૂપે આપ છો. આમ હોવાથીજ હે દેવિ ! આપ સર્વના કારણ સ્વરૂપે છો. વ્યાપી રહેનારાં માયા સ્વરૂપે આપ છો. હે દેવિ ! માયા સ્વરૂપવાળાં તમારાવડે આ સમસ્ત વિશ્વ મોહને પામેલ છે, જેથી આ જગત મમતારૂપી મોહની ખાડીને વિશે ડૂબેલું છે. અર્થાત્ આ જગત માયાના પાશવડે બંધાયેલ છે. પણ

જ્ઞાન તથા વૈરાગ્ય સ્વરૂપવાળાં તેમજ ઉપનિષદના પરમાત્મ તત્ત્વના બાણુવાવાળાં
 એવા બ્રહ્મવિદ્યાસ્વરૂપવાળાં આપ જ્યારે જેનાપર પ્રસન્નતાને પામે છે ત્યારે
 પૃથ્વીપર રહેનારા તેને જન્મ મરણનો અભાવ થાય છે. અર્થાત્ તે મોક્ષાવસ્થાને
 પામે છે. (આથી એમ સૂચન થાય છે કે બ્રહ્મલોકાદિને વિશે મુક્તિતું કારણપણું
 રહેલ નથી.) (૫) હે દેવિ ! સમસ્ત શ્રુતિઆદિ વિદ્યાઓ આપનાજ પ્રકાશસ્વરૂપે છે
 અર્થાત્ તે સર્વ આપના અંશસ્વરૂપે છે. આપ તથા વિદ્યા એ બેઉને વિશે
 પૃથક્કતાનો જ્યારે અભાવ છે, તો પછી આપની સ્તુતિ કેવી રીતે પ્રવૃત્ત થઈ શકે ?
 અર્થાત્ આપ બ્રાહ્મી, લક્ષ્મી, શર્વાણી તથા ઈન્દ્રાણી આદિરૂપે છે. આ સર્વશક્તિ
 આપથી પૃથક્કરૂપે નથી. વળી ચોસઠ કળાથી મુક્ત તથા પાતિત્રત્યાદિ ધર્મયુક્ત
 બ્રાહ્મીઆદિ જે શ્રોત્રો લેહરવરૂપે જણાય છે તે કેવળ આપનાજ અંશસ્વરૂપે છે.
 તો પછી કઈ સ્તુતિની પ્રવૃત્તિ તેને વિશે થઈ શકે ? સ્તુતિ કરવા યોગ્ય વિષયને
 વિશે ૧૨ તેમજ અપર બેઉ પ્રકારની સ્તુતિ આપને વિશે રહેલ છે. અર્થાત્ સ્તુતિને
 વિશે પૃથક્કતાનો અભાવ છે. અંબા અર્થાત્ માતાસ્વરૂપે કરી આપનાથી અખિલ
 જગત વ્યાપી રહેલ છે. એટલે આપ જગત સ્વરૂપે છે તથા જગત આપના સ્વરૂપે
 છે તો પછી કઈ સ્તુતિની પ્રવૃત્તિ આપનામાં થાય, એટલે કોઈ પણ નહિ. (૬)
 દેવી નારાયણીરૂપે:—સર્વભૂતા યદા દેવી શુક્તિમુક્તિપ્રદાયિની ॥ ત્વં સ્તુતા સ્તુતયે

કા વા ભવન્તુ પરમોક્તયઃ (૭) સર્વસ્ય બુદ્ધિરુપેણ જનસ્ય હૃદિ સંસ્થિતે ॥
 સ્વર્ગાપવર્ગદે દેવિ નારાયણિ નમોઽસ્તુ તે (૮) કલાકાષ્ઠાદિરુપેણ પરિણામ-
 પ્રદાયિનિ ॥ વિશ્વસ્યોપરતૌ શક્તે નારાયણિ નમોઽસ્તુ તે (૯) હે દેવિ ! આપ
 ભુક્તિ તથા મુક્તિને આપવાવાળાં છો. વળી આપ સર્વના આત્મસ્વરૂપે છો. આ
 રીતે આપની સ્તુતિ કરવામાં આવે છે. તે સિવાય બીજી કંઈ શ્રેષ્ઠ સ્તુતિઓ આપના
 સંબંધી છે ? અર્થાત્ આપનું વર્ણન કરવું, તેજ પરમ સ્તુતિરૂપે છે, પણ બીજી
 કંઈ રીતની સ્તુતિ નથી. (૭) હે દેવિ ! સઘળા મનુષ્યની બુદ્ધિને વિશે બુદ્ધિ
 સ્વરૂપે કરી આપ સ્થિતિ કરવાવાળાં છો. મરણ પછી સ્વર્ગ તથા મોક્ષને આપવા-
 વાળાં આપ છો. જળરૂપ સ્થાનવાળા નારાયણની શક્તિરૂપે હોવાથી આપ નારાયણી
 કહેવાઓ છો. આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૮) અઢાર નિમેષને કાષ્ઠા કહે છે,
 ત્રીશ નિમેષને કળા કહે છે. સર્વ વસ્તુના કળા, કાષ્ઠા, ક્ષણ, મુહૂર્ત, અહોરાત્ર,
 પક્ષ, માસ, ઋતુ, અયન તથા સંવત્સર આદિ કામ સ્વરૂપે કરી બાળ યૌવનાદિ
 અવસ્થાને કરવાવાળાં તેમજ સર્વના નાશને વિશે જોડાયલાં હે શક્તિ ! હે પરમાત્મ
 શક્તિ ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૯) દેવી સર્વનાં રક્ષકઃ-સર્વમક્ષલમાંક્ષલ્યે
 શિવે સર્વાર્થસાધિકે ॥ શરણ્યે ત્ર્યમ્બકે ગૌરિ નારાયણિ નમોઽસ્તુ તે (૧૦)

સૃષ્ટિસ્થિતિવિનાશનાં શક્તિભૂતે સનાતનિ ॥ ગુણાશ્રયે ગુણમયે નારાયણિ નમો-
 ઽસ્તુ તે (૧૧) જરણાગતદોનાર્તપરિત્રાણપરાયણે ॥ સર્વસ્યાર્તિહરે દેવિ નારાયણિ
 નમોઽસ્તુ તે (૧૨) જેમાંથી સર્વ શુભ વસ્તુઓ થતી હોવાથી આપ રૂદ્રાણીસ્વરૂપ
 શિવારૂપે છો. આપ સર્વ પ્રકારના વિષયોને પૂરા પાડવાવાળાં છો. આપ
 સર્વના શરણુસ્વરૂપે રહેલાં છો. સોમ, સૂર્ય તથા અગ્નિરૂપ ત્રણુલોકના રક્ષણુ કરનાર
 બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તથા રુદ્રસ્વરૂપવાળાં આપ છો. આપ ગૌરીસ્વરૂપે છો, એટલે મનવડે ધ્યાન
 કરવા યોગ્ય છો. આપ નારાયણુની શક્તિરૂપે છો. આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૧૦)
 જગતની સૃષ્ટિ, પાલન તથા નાશ કરનારાં શક્તિરૂપે આપ છો. આપ શાશ્વત રહેવાવાળાં
 છો. સત્વાદિ ત્રણુ ગુણો આપને વિશે રહેલ હોવાથી ત્રણુ ગુણુના આશ્રયવાળાં
 આપ કહેવાઓ છો. આપ ત્રણુ ગુણુને પામવાવાળાં છો. આપ નારાયણુનાં પરમ
 શક્તિ સ્વરૂપે છો. આપને અમારા નમસ્કાર છે (૧૧) દીન તથા દુઃખી જે કોઈ
 આપને શરણુ આવે છે, તે સર્વના રક્ષણુને વિશે આપ તત્પર રહો છો. આપ
 દુઃખી લોકને પોતાની આપત્તિમાંથી મુક્ત કરવાવાળાં છો. હે નારાયણુની શક્તિ
 સ્વરૂપવાળાં દેવિ ! આપને અમારા નમસ્કાર છે (૧૨) દેવી વૈષ્ણુવીરૂપે:-
 હંસયુક્તવિમાનસ્યે બ્રહ્માણીરૂપધારિણી ॥ કૌશામ્ભઃ ક્ષરિકે દેવિ નારાયણિ

નમોઽસ્તુ તે (૧૩) ત્રિશૂલચન્દ્રાદિધરે મહાવૃષભવાહિનિ ॥ માહેશ્વરીસ્વરૂપેણ
 નારાયણિ નમોઽસ્તુ તે (૧૪) મયૂરકુલકુટવૃતે મહાશક્તિધરેઽનઘે ॥ કૌમારી
 રૂપસંસ્થાને નારાયણિ નમોઽસ્તુ તે (૧૫) શંભુચક્રગદાશાર્ફગૃહીતપરમાયુધે ॥
 પ્રસીદ વૈષ્ણવીરૂપે નારાયણિ નમોઽસ્તુ તે (૧૬) અર્થઃ-૬ સોથી યુક્ત વિમાનને
 વિશે આપ સ્થિતિ કરવાવાળાં છો. અથવા તો યતિ તેમજ સૂર્યોવડે આશ્રય
 કરાયેલ અહંકારથી રહિત પરબ્રહ્મરૂપ તત્ત્વન વિશે આપ સ્થિતિ કરવાવાળાં છો.
 બ્રહ્માની શક્તિ બ્રહ્માણીના આકારને આપ ધારણ કરવાવાળાં છો. કમંડળને વિશે
 રહેલ જળનું સિંચન કરવાવાળાં આપ છો. હે દેવિ ! આપ નારાયણની શક્તિ-
 સ્વરૂપે છો. આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૧૩) આપ ત્રિશૂલ નામના આયુધને
 તથા એક કળારૂપે ચંદ્રને ધારણ કરનારાં, તેમજ સર્પોને ધારણ કરવાવાળાં છો.
 આપ મહાન્ વૃષભવડે વડન કરાઓ છો. મહેશ્વરનાં શક્તિસ્વરૂપે આપ ધ્યાન
 કરવાને યોગ્ય છો. હે નારાયણ ભગવાનની સ્ત્રી ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૧૪)
 પાપથી રહિત સ્વરૂપવાળાં હે દેવિ ! અનઘે કહેતાં અન કહેતાં દેત્રીયો, તેના નાશ
 કરવાવાળાં અર્થાત્ વિષ્ણુને દ્વેષ કરનારનો નાશ કરવાવાળાં ! સ્વામી કાર્તિકના શરીરને
 વિશે સ્થિતિ કરવાવાળાં ! મહાન્ શક્તિરૂપી આયુધને ધારણ કરવાવાળાં ! મયૂર તથા
 કમ્પુકુટવડે વીંટળાયેલાં ! નારાયણની આકૃતિવાળાં ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૧૫)

વિષ્ણુની શક્તિરૂપ સ્વરૂપવાળાં ! શંખ, ચક્ર, ગદા તથા શાર્ફીરૂપ પરમ આયુધને
 ધારણ કરનારાં ! હે નારાયણિ દેવિ ! આપ પ્રસન્ન થાઓ. આપને અમારા નમસ્કાર છે (૧૬)
 વૃત્રાસુરનાં નાશક:-ગૃહીતોગ્રમહાચક્રે દંધ્રોઘૃતવસુંધરે ॥ વરાહરૂપિણિ શિવે
 નારાયણિ નમોઽસ્તુ તે (૧૭) નૃસિંહરૂપેણોગ્રેણ હન્તું દૈત્યાન્ કૃતોદ્યમે ॥ ત્રૈલોક્ય-
 ત્રાણસહિતે નારાયણિ નમોઽસ્તુ તે (૧૮) કિરીટિણિ મહાવજ્રે સહસ્રનયનોજ્જ્વલે ॥
 વૃત્રપ્રાણહરે ચૈન્દ્રિ નાગયણિ નમોઽસ્તુ તે (૧૯) શિવદૂતીસ્વરૂપેણ હૃતદૈત્યમહા-
 વલે ॥ ઘોરરૂપે મહારાવે નારાયણિ નમોઽસ્તુ (૨૦) અર્થ:-આપ રુદ્ર તથા
 મહાન્ વૈષ્ણુવાયુધરૂપ ચક્રને ધારણ કરવાવાળાં છો. આપે પોતાની હાઠવડે પૃથ્વીને
 ધારણ કરી હતી. આપ સર્વ પ્રકારે મંગલને કરવાવાળા છો. નારાયણુની શક્તિ-
 વાળાં ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૧૭) રુદ્ર સ્વરૂપવાળા નૃસિંહ લગવાનના
 રૂપવડે આપ દૈત્યોનો નાશ કરવા પ્રવૃત્ત થયાં હતાં. લોકના પાલનને આપ કરવા-
 વાળાં છો. હે નારાયણિ દેવી ! આપને અમારા નમસ્કાર છે (૧૮) આપ મુકૂટને
 ધારણ કરવાવાળાં છો. આપ મહાન્ વજ્રરૂપી આયુધવાળાં છો. આપ પોતાની હજાર
 આંખોવડે પ્રકાશ કરવાવાળાં છો વૃત્રાસુરના પ્રાણનો આપ નાશ કરવાવાળાં છો,
 હે નારાયણિ દેવિ ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૧૯) ચંડિકાના શરીરમાંથી

નીકળેલ શક્તિ સ્વરૂપવડે આપે મહાન્ દેત્યોના બળને નાશ કરેલ છે. આપનું સ્વરૂપ ભયંકર છે. આપનો શબ્દ મહાન્ છે. હે નારાયણિ દેવિ ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૨૦) દેવી સાત્ત્વિકાદિ ગુણરૂપેઃ દંટાકરાલવદને શિરોમાલા વિભૂષણે ॥ ચામુણ્ડે મુણ્ડમથને નારાયણિ નમોઽસ્તુ તે (૨૧) લક્ષ્મિલજ્જે મહાવિદ્યે શ્રદ્ધે પુષ્ટિ સ્વયે ધ્રુવે ॥ મહારાત્રિ મહામાયે નારાયણિ નમોઽસ્તુ તે (૨૨) મેયે સરસ્વતિવરે ભૂતિ વામ્ભ્રવી તામસિ ॥ નિયતે ત્વં પ્રસીદેશે નારાયણિ નમોઽસ્તુ તે (૨૩) સર્વસ્વરૂપે સર્વેશે સર્વશક્તિસમન્વિતે ॥ મયેભ્યસ્ત્વાહિ નો દેવિ દુર્ગે દેવિ નમોઽસ્તુ તે (૨૪) અર્થ:-આપનું મુખ દાદોવડે મહા ભયંકર છે. આપના મસ્તકને વિશે માલારૂપ આભૂષણ આવી રહેલ છે. હે મહાકાલી દેવિ ! આપ મુંડ દેત્યોના નાશ કરવાવાળાં છો. હે નારાયણિ દેવિ ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૨૧) હે દેવિ ! આપ લક્ષ્મીરૂપે છો. આપ લજ્જાસ્વરૂપે છો. આપજ મહા વિદ્યા અર્થાત્ પરમાત્માના વિષયવાળાં જ્ઞાનસ્વરૂપવાળાં છો. વળી આપ પોતે આસ્તિક્ય બુદ્ધિરૂપ સ્વભાવવાળાં છો. શરીરાદિના અવયવોની વૃદ્ધિને કરવાવાળાં આપ છો. આપ પિતરોને તૃપ્તિ કરવાવાળાં છો. આપ શાશ્વત સ્વરૂપે છો. આપ મહાન્ રાત્ર સ્વરૂપવાળાં છો અર્થાત્ હિરણ્યગર્ભના મરણ સમયે કાળસ્વરૂપવાળાં

આપ છો. આપ સર્વ જગતના કારણ સ્વરૂપે હોવાથી મહામાયારૂપે કહેવાઓ છો.
 હે નારાયણની શક્તિસ્વરૂપવાળાં ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૨૨) મેઘા અર્થાત્
 અનેક અથો ધારણ કરવાની શક્તિરૂપે આપ છો. આપ વાણી દેવીરૂપે છો. આપ
 શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપવાળાં છો અર્થાત્ સર્વત્રિગુણ ધારણ કરનારાં આપ છો. બાબલી કહેતાં
 રજો ગુણને ધારણ કરવાવાળાં આપ છો. તેમજ તામસ ગુણને ધારણ કરવાવાળાં
 આપ છો. તિશ્વય સ્વરૂપવાળાં આપ છો. હે સ્વામિન ! આપ અમારા પર પ્રસન્ન
 થાઓ. હે નારાયણની શક્તિવાળાં ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૨૩) આપ સર્વ
 કહેતાં ત્રણે જગતના સ્વરૂપવાળાં છો. આપ સર્વના સ્વામિનીરૂપે છો. બ્રહ્માદિ
 સર્વ શક્તિઓથી યુક્ત આપ છો. હે દેવિ ! આપ અમારું ભયમાંથી રક્ષણ કરો.
 હે દુર્ગા દેવિ ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૨૪) દેવીનું મુખ રક્ષકરૂપે:-
 एतत्ते वदनं सौम्यं लोचनत्रयभूषितम् ॥ पातु नः सर्वभूतेभ्यः कात्यायनि
 नमोऽस्तु ते (૨૫) ज्वालाकरालमत्युग्रमशेषासुरमृदनम् ॥ त्रिशूलं पातु नो
 भीतेर्भद्रकालि नमोऽस्तु ते (૨૬) हिनस्ति दैत्यतेजांसि स्वनेनापूर्य या जगत् ॥
 सा घण्टा पातु नो देवि पापेभ्यो नः सुतानिव. (૨૭) असुरासृग्वसापङ्कच-
 चितस्ते करोज्ज्वलः ॥ शुभाय खड्गो भवतु चण्डिके त्वां नता वयम् (૨૮)

અર્થ:-હે દેવિ ! હે ચંડિકા ! આ અર્થાત્ પ્રત્યક્ષ એવું આપનું સુખ સુંદરરૂપે છે. તે સોમ, સૂર્ય તથા અગ્નિમયવડે શણ્ણુગારાયલું છે. હે કાત્યાયની* દેવિ ! અમોને સઘળા પ્રાણીમાત્રથી આપ રક્ષણ કરો. આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૨૫) હે ભદ્રકાલી ! હે ચંડિકા ! જનાણાઓવડે વિકરાળ, અત્યંત ઉગ્રરૂપવાળું તથા અશેષ અમુરોનો નાશ કરવાવાળું આપનું ત્રિશૂલરૂપી આયુધ અમો દેવોને લયમાંથી મુક્ત કરો. હે દેવિ ! આપને અમારા નમસ્કાર છે. (૨૬) જે ઘંટા પોતાના નાદવડે સર્વ જગતને પૂર્ણ કરે છે તથા જે ઘંટા હૈત્યના તેજનો નાશ કરે છે, તે ઘંટા પાપી એવા હૈત્યોથી અમારું રક્ષણ કરો. જે રીતે લોક ગાડી આદિથી પોતાના પુત્રનું રક્ષણ કરે છે, તેમ તમો અમારું રક્ષણ કરો. (૨૭) હે ચંડિકા ! અમુરોનાં રૂધિર તથા મેદરૂપી કાદવવડે લિપ્ત થયેલ તથા જે આપના હાથને શોભા આપે છે, એવું ખર્જૂ, અમોને અથવા સઘળા જગતને કલ્યાણ કરવાવાળું થાઓ. હે દેવિ ! હે ચંડિકા ! અમો દેવો આપને નમન કરતા છતા રહીએ છઈએ અર્થાત્ આપનુંજ કેવળ શરણુને ગ્રહણ કરી અમો આપને સેવીએ છીએ. (૨૮)

* કાત્યાયની:-કૃત નામના ઋષિની પુત્રી તે કાત્યાયની અથવા ક કહેત કલ્પ તથા અ કાળ વપસુ આ બંને પાસે હમેશાં ગમન કરનાર અર્થાત્ સરસ્વતી તથા રમા તથા તે એકની પરમ અધિષ્ઠાનરૂપ શક્તિ તે કાત્યાયની.

રોગનાં નાશક:-રોગાનશેષાનપદંસિ તુષ્ટા રુષ્ટા તુ કામાન્ સકલાનમીષ્ટાન્ ॥
 ત્વામાશ્રિતાનાં ન વિપન્નરાણાં ત્વામાશ્રિતા હ્યાશ્રયતાં પ્રયાન્તિ (૨૯) એત્કૃતં
 યત્કદનં ત્વયાઘ ધર્મદ્વિષાં દેવિ મહાસુરાણામ્ ॥ રૂપૈરનેકૈર્બહુધાત્મમૂર્તિં કૃત્વામ્બિકે
 તત્પ્રકરોતિ કાન્યા (૩૦) હે દેવિ ! આપનું આરાધન કરવાવડે જ્યારે આપ
 તુષ્ટમાન થાઓ છો ત્યારે આપ સઘળા રોગોનો નાશ કરો છો. આપ જો કે.ધ-
 યુક્ત થાઓ છો તો સર્વ પ્રકારના ઇચ્છિત મહાર્થોનો નાશ કરો છો. આપને જેઓ
 શત્રુ આવેલ હોય છે, તેવા મનુષ્યોને કોઈપણ પ્રકારની વિપત્તિ હોતી નથી.
 જેઓ આપને આશ્રયે રહેલા હોય છે, તેઓ આપના આશ્રયને પામે છે. (૨૯)
 હે ચંડિકા ! હમણાં તમોએ પોતાના શરીરન અનેક પ્રકારે કર્યું અર્થાત્ બ્રહ્મણી
 આદિ શક્તિરૂપે આપ થયાં યજ્ઞાદિ કર્મોનો દ્વેષ કરવાવાળા શુભાદિ મહાન્ અસુરોનો જે
 નાશ કર્યો તેવા પ્રકારનું કર્મ આપના વિના ખીજી કઈ શક્તિ કરી શકે એમ છે ?
 કોઈપણ કરી શકે એમ નથી. પણ આપજ તેમ કરી શકો એમ છો. (૩૦)
 આપ મહામાયારૂપે:-વિદ્યાસુ શાસ્ત્રેષુ વિવેકદીપેષ્વઘેષુ વાક્યેષુ ચ કા
 ત્વદન્યા ॥ મમત્વર્ગતંતિમહાન્ધકારે વિભ્રામયત્યેતદતીવ વિશ્વમ્ (૩૧) રક્ષાંસિ
 યત્રોગ્રવિષાશ્ચ નાગા યત્રારયો દસ્યુવલ્લાનિ યત્ર ॥ દાવાનલો યત્ર તથાન્ધિમધ્યે

તત્ર સ્થિતા ત્વં પરિપાસિ વિશ્વમ્ (૩૨) હે દેવિ ! જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશવાળાં જ્ઞાનપ્રદ
 મંત્રરૂપી વિદ્યાઓને વિશે, મનુસ્મૃતિ આદિ પ્રવૃત્તિ તથા નિવૃત્તિ કરનારાં શાસ્ત્રોને
 વિશે, વૈદિક વચનોને વિશે તથા પુરાણોને વિશે તેમજ અત્યંત મહાન્ અંધકાર-
 વાળા મમત્વરૂપી ખાડીવાળા સંસારને વિશે આપ મહામાયા વિના ખીણું કોણ
 પ્રવર્તાવી શકે છે ? વિષ્ણુની માયારૂપ આપજ અખિલ વિશ્વને મોહ પમાડો છો
 અર્થાત્ તેને મમત્વપણામાં જોડો છો. (૩૧) હે દેવિ ! જે સ્થળને વિશે રક્ષણ છે,
 જે સ્થળને વિશે તક્ષકાદિ નાગો છે, જે સ્થળને વિશે શત્રુઓ છે, જે સ્થળમાં
 ચોર લોકોના સમૂહો છે, જે સ્થળમાં દાવાનળ અગ્નિ છે તે સર્વ પ્રકારનાં સ્થળો ને
 વિશે આપ જો કે સમુદ્રના મધ્યભાગને વિશે રહેલાં છો, છતાં આ સર્વ સ્થળે ઉપદ્રવના
 પ્રસંગે આપનું જો સ્મરણ થાય છે તો આપ સર્વ પ્રકારે રક્ષણ કરો છો. (૩૨)
 ઉપદ્રવનાં નાશક:-વિશ્વેશ્વરિ ત્વં પરિપાસિ વિશ્વં વિશ્વાત્મિકા ધારયસીતિ
 વિશ્વમ્ ॥ વિશ્વેશ્વર્યા ભવતી ભવન્તિ વિશ્વાશ્રયા યે ત્વયિ ભક્તિનમ્રાઃ (૩૩)
 દેવિ પ્રસીદ પરિપાલય નોઽરિમીતેર્નિત્યં યથાસુરવધાદધુનૈવ સદ્યઃ ॥ પાપાનિ
 સર્વજગતાં પ્રશમં નયાશુ હુત્પાતપાકજનિતાંશ્ચ મહોપસર્ગાન્ (૩૪) હે દેવિ !
 આપ સદાના વિશ્વના નિયામક સ્વરૂપે છો. આથી આપ આ સદાના જગતનું

પાલન કરવાવાળાં છે. હે દેવિ ! આપ વિશ્વાત્મા સ્વરૂપે છે. આથી આપ અખિલ
 જગતને ધારણ કરવાવાળાં છે. આપ વિશ્વના ઈશ એવા બ્રહ્માદિવડે વંદન કરવા
 યોગ્ય છે. આપને વિશે જેઓ ભકિતવડે નમ્ર થાય છે, તે સઘળાઓ વિશ્વના
 આધારસ્વરૂપે થાય છે. (૩૩) હે દેવિ ! આપ અમો દેવોપર પ્રસન્ન થાઓ.
 આપ શત્રુના લયમાંથી સર્વદા અમારું પાલન કરો. આપે હમણાં જ શુંભાદિ દૈત્યનો
 નાશ કરી, અમો દેવોનું શુંભાસુરઆદિ અસુરોના લયથી રક્ષણ કર્યું. સઘળા
 લોકોના પાપોનો તમો નાશ કરો. વળી સર્વલોકોના અધર્મને લઇ ઉત્પન્ન થનારા
 મહાન્ ઉપદ્રવોનો આપ જલદીથી નાશ કરો. (૩૪) દેવીવડે વરદાનની માંગણી:-
 પ્રણતામાં પ્રસીદ ત્વં દેવિ વિશ્વાર્તિહારિણિ ॥ ત્રૈલોક્યવાસિનામીદયે લોકાનાં
 વરદા મવ (૩૫) દેવ્યુવાચ (૩૬) વરદાઽહં સુરગણા વરં યન્મનસેચ્છથ ॥ તં
 વ્રુણુધ્વં પ્રયચ્છામિ જગતામુપકારકમ્ (૩૭) હે દેવિ ! આપ અખિલ વિશ્વના
 દુઃખનો નાશ કરવાવાળાં છે. જેઓ ભકિતવડે નમ્ર છે તેઓના પર આપ પ્રસન્ન
 થાઓ. ત્રણે લોકોને વિશે રહેવાવાળાઓને આપ પૂજ્યસ્વરૂપે છે. હે દેવિ ! આપ
 લોકોને વરદાન આપવાવાળાં થાઓ. (૩૫) દેવી બ્રાહ્મ્યાં; (૩૬) હું પોતે વરદાનન
 આપવાવાળી છું. હે દેવોના સમૂહો ! તમો જે વરદાનને મનવડે ઇચ્છો છે, તે

જગતને ઉપકાર કરવાવાળું વરદાત મારી પાસેથી માંગી લ્યો. હું તમોને તે વરદાન આપું છું. (૩૬) ઉપદ્રવના નાશ માટે માંગણી:-દેવા ઝુચુ: ॥૩૮॥ સર્વવાધા-
પ્રશ્નમનં ત્રૈલોક્યસ્યાશિલેશ્વરિ ॥ એવમેવ ત્વયા કાર્યમસ્મદૈરિવિનાશનમ્ ॥૩૯॥
દેવો બોલ્યા; (૩૮) હે દેવિ ! આપ અખિલ જગતને વ્યાપી રહેવાવાળાં છો.
ત્રણે લોકને વિશે રહેવાવાળા સઘળાના ઉપદ્રવોનેા આપ નાશ કરવાવાળાં છો.
જેમ તમોએ હમણાં અમારા વૈરી અસુરોનેા નાશ કરી અમારું રક્ષણ કર્યું તેવાજ
પ્રકારનું જગતને ઉપકાર કરવાવાળું કર્મ હમેશને માટે આપ કર્યા કરો. (૩૯)
વિંધ્યાસિની રૂપે અસુરનાં નાશક:-દેવ્યુવાચ ॥ ૪૦ ॥ વૈવસ્વતેઽન્તરે માસે
અષ્ટાવિંશતમે યુગે ॥ શુંખો નિર્શુંખશ્ચૈવાન્યાવુત્પત્સ્યેતે મહાસુરૌ ॥૪૧॥ નન્દગોપગૃહે
જાતા યજ્ઞોદા ગર્ભસંભવા ॥ તતસ્તૌ નાશયિષ્યામિ વિન્ધ્યાચલનિવાસિની ॥૪૨॥
દેવી બોલ્યા;-(૪૦) હે દેવો ! તમો સાંભળો. જગતનાપર ઉપકાર કરવા માટે
હેતુરૂપ મારાચુકત વિષ્ણુ ભગવાને મધુ તથા કેટલનો નાશ કર્યો. ત્યારબાદ થોડા
સમય પછી મેં દેવીએ મહિષાસુરનો નાશ કર્યો. ત્યારબાદ ચંડ, મુંડ, ધૂમ્રલોચન,
રક્તબીજ, શુંભ તથા નિશંભનો સૈન્ય સહિત નાશ કર્યો. હવે મારા અનુગ્રહવડે
લોક હર્ષને પામો. હવે પછીની બાબત હું કહું છું. આવતા વૈવસ્વત મન્વ-

તરમાં જ્યારે અઠાવીશમો યુગ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે પૂર્વે રક્તખીજવડે જણાયલા જે
 શુભ તથા નિશુભ મરાયા છે તેજ નામવાળા ખીજ શુભ તથા નિશુભ નામના
 મહાન્ અસુરો ઉત્પન્ન થશે. (૪૧) ત્યારબાદ નદગોપના ગૃહને વિશે થયેલ તથા
 યશોદાના ગર્ભમાંથી ઉત્પત્તિવાળી તેમજ વિંધ્યાચલ પર્વતપર નિવાસ કરનારી
 એવી હું, આ ઉત્પન્ન થયેલ શુભ તથા નિશુભ નામના દૈત્યોનો નાશ કરીશ (૪૨)
 વૈપ્રચિત્તાદિ નાશ:-પુનરપ્યતિરૌદ્રેણ રૂપેણ પૃથિવીતલે ॥ અવતોર્ય હનિષ્યામિ
 વૈપ્રચિત્તાંશ્ચ દાનવાન્ ॥૪૩॥ મક્ષયન્ત્યાશ્ચ તાનુગ્રાન્ વૈપ્રચિત્તાન્ મહાસુરાન્ ॥
 રક્તાદન્તા ભવિષ્યન્તિ દાદિમીકુસુમોપમાઃ ॥૪૪॥ તતો માં દેવતાઃ સ્વર્ગે
 મર્ત્યલોકે ચ માનવાઃ ॥ સ્તુવન્તો વ્યાહરિષ્યન્તિ સતતં રક્તદન્તિકામ્ ॥૪૫॥
 હું દેવી વૈવસ્વત મન્વંતરને વિશેજ અઠાવીશમા યુગમાં દ્વાપર યુગનો નાશ થવે
 છતે તથા કળિયુગ પ્રાપ્ત થવે છતે *વૈપ્રચિત્ત નામના દાનવોનો, પૃથ્વીપર ઉતરી
 ઉગ્ર સ્વરૂપ ધારણ કરી નાશ કરીશ. (૪૩) આ ઉગ્ર સ્વરૂપવાળા વૈપ્રચિત્ત નામના
 અસુરોને લક્ષણ કરવાથી માત્રા દાંતો રક્તવર્ણવાળા થશે. આથી તે દાંતો દાડેમના

*વૈપ્રચિત્તાનુ વિરૂદ્ધ પ્રજામાં જ્ઞાનવાળો જે અસુર, તે વિપ્રચિત્ત કહેવાય. વિપ્રચિત્તના
 જે પુત્રો, તે વૈપ્રચિત્ત કહેવાય.

પુલ્હના સરખા રકતવર્ણવાળા થશે. (૪૪) 'વૈપ્રચિત્રોતુ' ભક્ષણ કરવાથી રકતહાંતવાળી
 એવી મારી સ્તુતિને કરનારા સઘળા દેવો સ્વર્ગને વિશે મને રકતહાંતિકા એવા
 નામવડે ઓળખશે. તેમજ મૃત્યુદોકને વિશે મનુષ્યો મને રકતહાંતિકા એવા નામથી
 ઓળખશે. (૪૫) દેવી શતાક્ષીરૂપે:-ભૂયશ્ચ શતવાર્ષિકયામનાવૃષ્ટ્યામનમ્ભસિ ॥
 મુનિભિઃ સંસ્મૃતા ભૂમૌ સંભવિષ્યામ્યયોનિજા ॥ ૪૬ ॥ તતઃ શતેન નેત્રાણાં
 નિરીક્ષિષ્યામિ યન્મુનીન્ ॥ કીર્તયિષ્યન્તિ મનુજાઃ શતાક્ષીમિતિ માં તતઃ ॥ ૪૭ ॥
 અર્થ:-ફરીથી જ્યારે સેઃ વર્ષ સૂધી પૃથ્વીપર વૃષ્ટિ નહિ થશે, તેવામાં નદી તથા
 તળાવ આદિ પાણીથી રહિત થશે. આ સમયે મુનિઓ મારી સ્તુતિ કરશે ત્યારે
 હું એમને એમ મારી મેળે પ્રકટ થઈશ. (૪૬) મારો પ્રાદુર્ભાવ થતા પછી સેઃ
 નેત્રોવડે સ્તુતિ કરવાવાળા મુનિઓ પ્રતિ જોઈશ. આમ કરવાથી સઘળા મનુષ્યો
 શતાક્ષી અર્થાત્ સેઃ આંખવાળી મને કહેશે. (૪૭) દેવી શાક ભરીરૂપે:-
 તતોઽહમ્ખિલં લોકમાત્મદેહસમુદ્ભવૈઃ ॥ મરિષ્યામિ સુરાઃ શકૈરાવૃષ્ટેઃ પ્રાણધારકૈઃ
 ॥ ૪૮ ॥ શાકમ્ભરીતિ વિશ્વયાર્તિ તદા યાસ્યામ્યહં ભુવિ ॥ તત્રૈવ ચ વધિષ્યામિ
 દુર્ગમાર્ણ્ય મહાસુરમ્ ॥ ૪૯ ॥ અર્થ:-હું દેવતાઓ ! મારા દેહમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ
 તથા પ્રાણીનું પોષણ કરનારા પત્ર આદિવડે, વૃષ્ટિ થતાં સૂધી અખિલ લોકનું હું

પોષણ કરીશ. (૪૮) તે સમયે હું શાકવટે અખિલ લોકનું પોષણ કરનાર થવાથી
 શાકંભરી એવે નામે જગતને વિશે વિખ્યાતિને પામીશ, આ શાકંભરીના અવતાર-
 માં જ દુર્ગા નામના મહાન્ અસુરનો હું નાશ કરીશ. (૪૯) દેવી લીમારૂપે:-
 દુર્ગા દેવીતિ વિખ્યાતં તન્મે નામ ભવિષ્યતિ ॥ પુનઃશ્રાદ્ધં યદા ભીમં રૂપં કૃત્વા
 હિમાચલે ॥૫૦॥ રક્ષાંસિ મક્ષયિષ્યામિ મુનીનાં ત્રાણકારણાત્ ॥ તદા માં મુનયઃ
 સર્વે સ્તોષ્યન્ત્યાગ્નમ્પૂર્તયઃ ॥૫૧॥ ભીમા દેવીતિ વિખ્યાતં તન્મે નામ ભવિષ્યતિ ॥
 યદારુણાશ્વલોક્ત્યે મહાવાધાં કરિષ્યતિ ॥૫૨॥ અર્થ:-આથી માડું નામ દુર્ગા-
 દેવીરૂપે વિખ્યાત થશે. કરી હું જ્યારે લયાનકરૂપને ધારણ કરી હિમાલય પર્વતપર,
 (૫૦) મુનિઓનું રક્ષણ કરવા રાક્ષસોનું ભક્ષણ કરીશ ત્યારે સઘળા મુનિઓ ભકિતવડે
 નમ્ર શરીરવાળા થઈ મારી સ્તુતિ કરશે. (૫૧) તેવામાં લીમાદેવી એવા નામવડે હું
 ખ્યાતિને પામીશ, વળી અરૂણ નામનો મહાન્ અસુર ત્રણે લોકમાં મહા પીડાને
 ઉત્પન્ન કરશે. (૫૨) દેવી આમરીરૂપે:-તદાઽહં આમરં રૂપં કૃત્વા સંખ્યેયષ્ટ-
 પદમ્ ॥ ત્રૈલોક્યસ્ય હિતાર્થાય બધિષ્યામિ મહાસુરમ્ ॥૫૩॥ આમરીતિ ચ માં
 લોકાસ્તદા સ્તોષ્યન્તિ સર્વતઃ ॥ इत्यं यदा यदा बाधा दानवोत्था भविष्यति ॥૫૪॥
 તદા તદાઽવતીર્યાહં કરિષ્યામ્યપરિલંકયમ્ ॥ ૫૫ ॥ इति श्री मार्कण्डेयपुराणे

સાવર્ણિકે મન્વંતરે દેવીમાહાત્મ્યે નારાયણીસ્તુતિર્નામિકાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૧ ॥
 ત્યારે અસંખ્ય ભમરાઓવાળા ભ્રમર સંબંધી સ્વરૂપને ધારણ કરી, ત્રણેલોકના હિતને
 માટે તે અરૂણ નામના મહાન અસુરનો હું નાશ કરીશ. (૫૩) આ સમયે સઘળા
 લોકો ભને બ્રામરી એવે નામે સર્વ પ્રકારે સ્તુતિ કરશે આ રીતે જે જે સમયે
 જાનવોથી પીડા લોકને થશે ત્યારે, (૫૪) *તે તે સમયે હું અવતારને ધારણ કરી શત્રુનો
 નાશ કરીશ. (૫૫) માર્કંડેય પુરાણમાં સાવર્ણિક મન્વંતરને વિશે દેવી માહાત્મ્યમાં
 નારાયણી સ્તુતિ, એ નામનો એકાદશ અધ્યાય. (૧૧) ઉવાચ ૪, અર્ધશ્લોક ૧.
 પૂર્ણ શ્લોક ૫૦ આ રીતે ૫૫ની સંખ્યા તથા પ્રથમથી ગણતાં ૬૩૦ની સંખ્યા.

અધ્યાય ૧૨મો. અષ્ટમી આદિમાં પાડવડે દુઃખનો નાશ:-દેવ્યુવાચ
 ॥૧॥ ઇમિઃ સ્તવૈશ્વ માં નિત્યં સ્તોષ્યતે યઃ સમાહિતઃ ॥ તસ્યાહં સકલાં વાધાં
 નાશયિષ્યામ્યસંશયમ્ ॥૨॥ મધુકૈટભનાર્શં ચ મહિષાસુરઘાતનમ્ ॥ કીર્તયિષ્યન્તિ
 યે તદ્વર્ષં શુંભનિશુંભયોઃ ॥૩॥ અષ્ટમ્યાં ચ ચતુર્દશ્યાં નવમ્યાં ચૈકચેતસઃ ॥

* (આજ પ્રનાણે બન્ધગીતામાં કહ્યું છે કે, યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્મવર્તત
 ભારત । તદા તદાવતીર્યાહં કરિષ્યામ્યરિ સંશયમ્ ॥)

શ્રોણ્યન્તિ ચૈવ યે ભક્ત્યા મમ માહાત્મ્યમુત્તમમ ॥૪॥ ન તેષાં દુષ્કૃતં કિંચિદ્-
 દુષ્કૃતોત્થા ન ચાપદઃ ॥ ભવિષ્યતિ ન દારિદ્ર્યં ન ચૈવેષ્ટવિયોજનમ્ ॥ ૫ ॥
 અર્થઃ:-દેવી જોડ્યાં; (૧) એક ચિત્તવાળો થઈ જે મનુષ્ય સર્વદા આ સ્તોત્રોત્તરે
 મારી સ્તુતિને કરશે, તે પુરૂષની સર્વ પ્રકારની પીડાનો હું નાશ કરીશ. આ વાત
 તમોએ સંશયથી રહિત બાણવી. (૨) મધુ તથા કૈટભનો નાશ, મહિષાસુરનો નાશ
 તેમજ શુંભ તથા નિશુંભનો વધ, આ સર્વ બાબતનો જે કોઈ પુરૂષ પાઠ કરશે,
 (૩) વળી આઠમ, ચૌદશ તથા નવત્રીને દિવસે સાવધાન થઈ મારા ઉત્તમ એવા
 માહાત્મ્યને ભક્તિથી શ્રુત થઈ સાંભળશે, (૪) તો તેઓને કોઈ પણ પ્રકારનું
 પાપ નહીં. તેની સર્વ પ્રકારની આપત્તિનો નાશ થશે, તેઓને દ્રવિદ્રતા
 આવશે નહિ તથા ઇષ્ટિત વસ્તુરૂપ પુત્ર તથા ધનાદિથી વિયોજ થશે નહિ. (૫)
 સ્તોત્રોત્તરે ઉત્પાત્યાદિ નાશ:-શત્રુતો ન મયં તસ્ય દસ્યુતો વા ન રાજતઃ ॥ ન
 જ્ઞાતોઽપ્યોઽયોઽઘાત્ કદાચિત્ સંભવિષ્યતિ ॥૬॥ તસ્માન્મમૈતન્માહાત્મ્યં પઠિતવ્યં
 સમાદિતઃ ॥ શ્રોતવ્યં ચ સદા ભક્ત્યા પરં સ્વસ્ત્યાયનં હિ તત્ ॥૭॥ ઉપસર્ગાનશેષાંસ્તુ
 મહામારીસમુદ્ભવાન્ ॥ તથા ત્રિવિધમુત્પાર્ત માહાત્મ્યં જ્ઞમયેન્મમ ॥૮॥ યત્રૈતત્પઠ્યતે
 સમ્યક્નિત્યમાયતને મમ ॥ સદા ન તદ્વિમોક્ષ્યામિ સાન્નિધ્યં તત્ર મે સ્થિતમ્ ॥૯॥

વલિપદાને પૂજાયામયિકાર્યે મહોત્સવે ॥ સર્વ મૈત્રચરિતમુચાર્યે આવ્યમેવ વા ॥ ૧૦ ॥
 મારી સ્તુતિનો પાઠ કરશે અથવા સાંભળશે, તેને કોઈપણ શત્રુ તરફથી ભય
 રહેશે નહિ. નૃપ તરફથી તેમજ કોઈ તરફર તરફથી ભય રહેશે નહિ. કોઈ
 આયુધથી થતો ભય, અગ્નિથી થતો ભય, જળના પ્રવાહથી થતો ભય, આ સર્વ
 પ્રકારના ભય તેના નાશને પામશે. (૬) ઇચ્છિતની પ્રાપ્તિના કારણરૂપે હોવાથી,
 સાધનાથી યુક્ત થઈ મનુષ્યોએ પ્રકૃષ્ટ ફળને આપનાર, મહાન્ પૂજનીય એવા
 મારા માહાત્મ્યને સર્વદા ભક્તિથી યુક્ત થઈ પાઠ કરવો તથા તેનું શ્રવણ કરવું.
 (૭) હું દેવીના માહાત્મ્યનો પાઠ કરનાર તથા સાંભળનારા મનુષ્યોને મહામારીથી
 થનારા સર્વ પ્રકારના ઉપદ્રવો દૂર થઈ ભય છે. વળી આધ્યાત્મિક અકુશળ, જેમકે
 રાગદ્વેષાદિવાળું અકુશળ, આધિભૌતિક અકુશળ જેવું કે પ્રેતાદિથી થનાર, આધિદૈવિક
 અકુશળ જેવું કે વજ્રપાતઆદિ આવા ત્રણે પ્રકારની અકુશળતાનો નાશ થાય છે. (૮)
 કોઈપણ સ્થળને વિશે અથવા સર્વદા મારા મંદિરને વિશે ત્રણ ચરિત્રવાળા આ
 માહાત્મ્યનો પાઠ કરવામાં આવે છે, તો તે મનુષ્યના ગૃહને વિશે હું સર્વદા સમીપ-
 તાને વિશે રહીશ (૯) જળિ આપતી વખતે, ગંધાદિવડે પૂજન વિશે, અગ્નિવડે
 હોમ કરવાવિશે તેમજ મહાન્ ઉત્સવ સમયે મનુષ્યે મારા આ ચરિત્રનો પાઠ
 કરવો તથા તેનું શ્રવણ કરવું જોઈએ. (૧૦) પાઠવડે ધનધાન્યાદિ પ્રાપ્તિ-

જાનતાઽજાનતા વાપિ બલિપૂજાં તથા કૃતામ્ ॥ પ્રતીક્ષિત્યામ્યહં પ્રીત્યા વહ્નિહોમં
 યથાકૃતમ્ ॥૧૧॥ શરત્કાલે મહાપૂજા ક્રિયતે યા ચ વાર્ષિકી ॥ તસ્યાં મમૈ-
 તન્માહાત્મ્યં શ્રુત્વા ભક્તિસમન્વિતઃ ॥૧૨॥ સર્વવાધાવિનિર્મુક્તો ધનધાન્યસમન્વિતઃ ॥
 મનુષ્યો મત્પ્રસાદેન ભવિષ્યતિ ન સંશયઃ ॥ ૧૩ ॥ શ્રુત્વા મમૈતન્માહાત્મ્યં તથા
 ચોત્તયઃ શુભાઃ ॥ પરાક્રમં ચ યુદ્ધેષુ જાયતે નિર્ભયઃ પુમાનઃ ॥૧૪॥ રિપવઃ સંક્ષયં
 યાન્તિ કલ્યાણં ચોપપદ્યતે ॥ નન્દતે ચ કુલં પુંસાં માહાત્મ્યં મમ શ્રુણ્વતામ્ ॥૧૫॥
 પાઠના વિધિને જાણુનારાવડે અથવા તે વિધિને નહિ જાણુનારાવડે જે કાંઈ પશુ-
 રૂપ બલિનું દાન કરવામાં આવે છે, તેને અંગે પૂજા કરવામાં આવે છે તેમજ
 તેને અંગે જે કાંઈ હોમ કરવામાં આવે છે, તે સર્વનો હું પ્રીતિથી યુક્ત થઈ
 સ્વીકાર કરીશ. (૧૧) ઠર વપે શરત ઋતુમાં જે કાંઈ મારા સંબંધી મહાપૂજા
 કરવામાં આવે છે તથા તે સમયે મારા અગ્નિનો ભક્તિયુક્ત થઈ જે કાંઈ મનુષ્ય
 પાઠ કરે છે તથા તેનું શ્રવણ કરે છે, (૧૨) તે મનુષ્ય સર્વ પ્રકારની આપત્તિમાંથી
 યુક્ત થાય છે તે ધન, ધાન્ય તથા પુત્રથી યુક્ત થાય છે. આ રીતે તે મનુષ્ય
 સર્વ પ્રકારના સુખવાળો થાય છે, એમાં કાંઈ રીતનો સંશય નથી. (૧૩) જે કાંઈ
 મારા આ અરિમને, વિવિધ પ્રકારની શક્તિના આદુર્ભાવને તથા યુષ્મમાં

મારાવડે કરવામાં આવેલ પશક્રમને સાંભળે છે, તે મનુષ્ય સર્વ પ્રકારના
 લયથી મુક્ત થાય છે. (૧૪) મારા ચરિત્રને સાંભળનારા મનુષ્યોના સઘળા
 શત્રુઓ નાશને પામે છે તથા તેને કલ્યાણ પ્રાપ્ત થાય છે. તેઓ કલ્યાણને
 મેળવે છે તથા તેનો વંશ વૃદ્ધિને પામે છે. (૧૫) દેવીવડે બ્રહ્માદિ નાશ:-
 શાન્તિકર્મણિ સર્વત્ર તથા દુઃસ્વપ્નદર્શને ॥ ગ્રહપીડાસુ ચોગ્રાસુ માહાત્મ્યં શૃણુ-
 યાન્મમ ॥૧૬॥ ઉપસર્ગાઃ શમં યાન્તિ ગ્રહપીડાશ્ચ દારુણાઃ ॥ દુઃસ્વપ્નં ચ નૃભિર્દૃષ્ટં
 સુસ્વપ્નમુપજાયતે ॥૧૭॥ બાલગ્રહાભિભૂતાનાં બાલાનાં શાન્તિકારકમ્ ॥ સંઘાતભેદે
 ચ નૃણાં મૈત્રીકરણમુત્તમમ્ ॥ ૧૮ ॥ દુર્વૃત્તાનામશેષાણાં વલહાનિકરં પરમ્ ॥
 રક્ષોભૂતપિશાચાનાં પઠનાદેવ નાશનમ્ ॥૧૯॥ સર્વ મૈત્રતન્માહાત્મ્યં મમ સન્નિ-
 ધિકારકમ્ ॥ પશુપુષ્પાર્ધધૃપૈશ્વ ગન્ધદીપૈસ્તથોત્તમૈઃ ॥૨૦॥ શાંતિરૂપ સર્વ પ્રકારનાં
 કર્મને વિશે, અનિષ્ટસૂચક નકારાં સ્વપ્ન જોવામાં આવે તેમાં તથા તીવ્ર ક્ષણવાળી
 બ્રહ્માદિથી થનારી પીડાને વિશે મારા ચરિત્રને પુરૂષે સાંભળવું જોઈએ. (૧૬)
 ઉપસર્ગ આદિથી નાશકરૂપ મારા ચરિત્રના સાંભળવાવડે અતિવૃષ્ટિઆદિ
 મહાન પીડાનો નાશ થાય છે. તેમજ લયાનક આદિત્યાદિ બ્રહ્માવડે થનારી પીડાનો
 નાશ થાય છે. વળી મનુષ્યોવડે અનિષ્ટસૂચક નકારાં સ્વપ્ન જોવામાં આવે છે

તેનો પણ નાશ થાય છે તથા તેને બહલે સારાં સ્વપ્ન જોવામાં આવે છે. (૧૭) પૃતનાદિ
 દોષવડે અભિલવને પામેલ બાલકોને આ ચરિત સાંભળવાથી શાંતિ ઉત્પન્ન થાય
 છે. વળી કોઈવડે ઉચ્ચાટના વિપ્રયોગ કરવાથી મિત્રપણામાં ભેદ થયલો હોય, તેવામાં
 મારા ઉભય માહાત્મ્યના શ્રવણવડે મૈત્રીનો સંભવ રહે છે. પણ ખીજ કોઈ રીતે
 નહિ. (૧૮) આ શ્રેષ્ઠ માહાત્મ્ય, દુષ્ટ આચરણવાળા તથા કૂર એવા સર્વ વ્યાઘ્રાદિ
 પ્રાણીઓના બળનો નાશ કરનાર છે. રાક્ષસો, ભૂનો તથા તામસરૂપ પિશાચો,
 આ માહાત્મ્યના પઠનથી નાશી જાય છે. (૧૯) હું દેવીનું આ સર્વ માહાત્મ્ય
 મારી સમીપતાને લાવવાવાળું છે. અજ્ઞ આદિ પશુનો હોમ કરવાવડે, સુગંધીવાળાં
 પુષ્પોની પૂજવડે, અષ્ટાંગાદિ ધૂપ મારા સમીપ કરવાવડે, મને અર્ધાદિવડે પૂજવાથી,
 તેમજ ઉત્તમ સુગંધીવાળા દીપોવડે મારી પ્રીતિ સંપાદન થઈ શકે છે. (૨૦) બ્રહ્મ
 ભોજનાદિવડે દેવીને તુષ્ટિઃ-વિપ્રાણાં ભોજનૈર્હોમૈઃ પ્રોક્ષણીયૈરહર્નિશમ્ ॥ અન્યૈશ્ચ
 વિવિધૈર્ભોગૈઃ પ્રદાનૈર્વત્સરેણ યા ॥૨૧॥ પ્રીતિર્મે ક્રિયતે સાસ્મિન્સકૃ દુચ્ચરિતે
 શ્રુતે ॥ શ્રુતં હરતિ પાપાનિ તથારોગ્યં પ્રયચ્છતિ ॥૨૨॥ રક્ષાં કરોતિ ભૂતેભ્યો
 જન્મનાં કીર્તનં મમ ॥ યુદ્ધેષુ ચરિતં યન્મે દુષ્ટદૈત્યનિર્વહ્નમ્ ॥૨૩॥ તસ્મિન્ચ્છુતે
 વૈરિકૃતં ભયં પુંસાં ન જાયતે ॥ યુષ્માભિઃ સ્તુતયો યાશ્ચ યાશ્ચ બ્રહ્મર્ષિભિઃ કૃતાઃ ॥૨૪॥

બ્રહ્મણા ચ કૃતાસ્તાસ્તુ પ્રયચ્છન્તિ શુભાં મતિમ્ ॥ અરણ્યે પ્રાન્તરેવાપિ દાવાગ્નિ-
 પરિવારિતઃ ॥૨૫॥ બ્રાહ્મણોને લોજન આદિ કરાવવાથી, અનેક પ્રકારના હોમોવડે,
 પંચામૃત તથા અભિષેકાદિ નિત્ય કરવાવડે, વિવિધ લોગ અર્થાત્ માળા આદિ અર્પણ
 કરવાથી, મારી પ્રીતિ અર્થે વિવિધ દાનો આપવાથી એક વર્ષની અંદર હું પ્રસન્ન
 થાઈ છું. (૨૧) મારા ચરિતને એકજવાર પાઠ કરવાથી. અથવા તે શ્રવણ કરવાથી
 મારી પ્રીતિ પ્રાપ્ત થાય છે. આ ચરિતને સાંભળવાથી પાપનો નાશ થાય છે તથા
 આરોગ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૨૨) મારા બ્રહ્માણી આદિ અનેક પ્રાદુર્ભાવોનું કથન
 કરવાવાળા મનુષ્યને હું ભૂતપ્રેતાદિથી રક્ષા કરું છું. દેવી તથા દાનવોના સંગ્રામમાં
 દુષ્ટ દૈત્યોના નાશરૂપ જે કાંઈ માફ ચરિત છે, તે સાંભળવાથી મનુષ્યને કોઈ રીતનો
 ભય થતો નથી. (૨૩) આ ચરિત સાંભળવાથી મનુષ્યોને યુધ્ધોને વિશે તેમજ શત્રુ-
 વડે થનારો ભય નાશ પામે છે. બ્રહ્મર્ષિ સુમેધાઆદિ ઋષિઓવડે તથા તમારાવડે
 દુષ્ટોના નાશ સંબંધી મારી જે કાંઈ સ્તુતિ કરવામાં આવે છે, (૨૪) તેમજ મધુ
 કેટલના નાશ વખતે બ્રહ્માવડે જે કાંઈ સ્તુતિ કરવામાં આવી છે, તે સર્વ પ્રકારની
 સ્તુતિઓનું પઠન કરવાથી મનુષ્યને શુભ બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. અરણ્યને વિશે, માર્ગથી
 રહિત સ્થાનને વિશે અથવા તે દાવાગ્નિવડે વીંટળાયેલા હોય તેવો મનુષ્ય પણ
 માફ સ્મરણ કરવાથી સંકટથી મુક્ત થાય છે. (૨૫) ચરિત ભયના નાશકરૂપ:-

દસ્યુભિર્વા વૃતઃ શૂન્યે ગૃહીતો વાપિ શત્રુભિઃ ॥ સિંહવ્યાઘ્રાનુયાતો વા વને વા
 વનહસ્તિભિઃ ॥૨૬॥ રાજા ક્રુદ્ધેન ચાગ્રમ્નો વધ્યો બન્ધગતોઽપિ વા ॥ આઘૂર્ણિતો
 વા વાતેન સ્થિતઃ પોતે મહાર્ણવે ॥૨૭॥ પતત્સુ ચાપિ શસ્ત્રેષુ સંગ્રામે મૃશ્નદારુણે ॥
 સર્વવાધામુ ઘોરામુ વેદનાભ્યર્દિતોઽપિ વા ॥૨૮॥ રમરન્ મમૈતચ્ચરિતં નરે મુચ્યેત
 સંકટાત્ ॥ મમ પ્રભાવાત્સિંહાદ્યા દસ્યવો વૈરિણસ્તથા ॥૨૯॥ દૂરાદેવ પટાયન્તે
 સ્મરતચ્ચરિતં મમ ॥૩૦॥ નિર્જન પ્રદેશમાં ચોર આદિવડે વીંટળાયેલા હોય, શત્રુવડે
 ગ્રહણ કરાયેલ હોય, સિંહ તથા વ્યાઘ્રાદિવડે પુઠે પડાયેલા હોય, વનને વિશે
 વનના હાથીવડે વીંટળાયેલા હોય, (૨૬) ક્રોધયુક્ત રાજાવડે આ વધ્ય છે એમ
 આજ્ઞાને પામેલ હોય, બંધનખાને પડેલ હોય, વાયુવડે વ્યાકુળ થયેલ હોય, તેમજ
 મહાન્ સમુદ્રને વિશે નાના હોડકાંને વિશે રહેલા હોય, (૨૭) તેમજ અત્યંત
 દારૂણ સંગ્રામમાં પુષ્કળ શસ્ત્રોનો પાત થતો હોય, મહાન્ લયનક પીડાને વિશે
 હોય તથા વેદનવડે દુઃખને પામતો હોય, (૨૮) છતાં આ માન ચરિતનું જે
 કોઈ સ્મરણ કરે છે તો તે મનુષ્ય સંકટમાંથી મુક્ત થાય છે. માન પ્રભાવવડે
 સિંહઆદિ પશુઓ, તરુઓ, તેમજ શત્રુઓ, માફ સ્મરણ કરતાંની વારમાં, (૨૯)
 તથા માન ચરિતનું સ્મરણ કરતાંની વારમાં દૂરથીજ ભાગી જાય છે. (૩૦)

દેવોને અધિકાર પ્રાપ્તિઃ-ઋષિસ્વાચ ॥૩૧॥ इत्युक्त्वा सा भगवती चण्डिका
 चण्डविक्रमा ॥३२॥ पश्यतामेव देवानां तत्रैवान्तरधीयत ॥ तेऽपि देवा निरातङ्काः
 स्वाधिकारान्यथा पुरा ॥३३॥ यज्ञभागभुजः सर्वे चक्रुर्विनिहतारयः ॥ दैत्याश्च
 देव्या निहते शुंभे देवरिपौ युधि ॥३४॥ जगद्विध्वंसिनि तस्मिन् महोग्रेऽतुलविक्रमे ॥
 निશુંભે ચ મહાવોર્યે શેષાઃ પાતાલમાયયુઃ ॥૩૫॥ एवं भगवतो देवी सानित्यापि
 पुनः पुनः ॥ संभूय कुरुते भूय जगतः परिपालनम् ॥३६॥ ઋષિ બોલ્યા; (૩૧)
 આ પ્રમાણે કહી રહ્યા પછી મહાન પરાક્રમવાળાં ભગવતી ચંડિકા દેવી, (૩૨)
 સઘળા દેવોના જોતજોતામાં અંતર્ધાન થઈ ગયાં. દેવીવડે નાશ પામેલ શત્રુવાળા
 દેવો પોતપોતાના અધિકારને પૂર્વની માફક પાછા લેગવવા લાગ્યા. (૩૩) દેવોના
 શત્રુઓ નાશને પામવાથી તેઓ યજ્ઞના ભાગને ગ્રહણ કરવા લાગ્યા. જ્યારે યુદ્ધમાં
 દેવોના શત્રુ શુંભ દેવીવડે નાશને પામ્યો તેમજ ત્રણે લોકનો નાશ કરનાર, અત્યંત
 રૂદ્ર સ્વરૂપવાળો, અત્યંત પરાક્રમવાળો તથા અત્યંત બળવાન નિશુંભ નામનો દૈત્ય
 નાશ પામવા પછી બાકી રહેલા દૈત્યો પાતાલને વિશે ભરાર્થ બેઠા. (૩૪) હે ભૂપ !
 આ પ્રમાણે ભગવતીદેવી જો કે પોતે વિકારથી રહિત સ્વરૂપે છે, છતાં વારંવાર અવતારને
 ધારણ કરી ત્રણે લોકનું માતારૂપે પાલન કરે છે. (૩૬) દેવીનાં અનેક સ્વરૂપઃ-

તયૈતન્મોહ્યતે વિશ્વં સૈવ વિશ્વં પ્રમૂયતે ॥ સા યાચિતા ચ વિજ્ઞાનં તુષ્ટા ઋદ્ધિં
 પ્રયચ્છતિ ॥૩૭॥ વ્યાસં તયૈતત્સકલં બ્રહ્માણં મનુજેશ્વર ॥ મહાકાલ્યા મહાકાલે
 મહામારીસ્વરૂપયા ॥૩૮॥ સૈવ કાઠે મહામારી સૈવ સૃષ્ટિર્ભવત્યજા ॥ સ્થિતિં
 કરોતિ ભૂતાનાં સૈવ કાલે સનાતની ॥૩૯॥ ભવકાલે નૃણાં સૈવ લક્ષ્મીર્વૃદ્ધિપ્રદા
 ગૃહે ॥ સૈવાભાવે તથા લક્ષ્મીર્વિનાશાયોપજાયતે ॥૪૦॥ સ્તુતા સંપૂજિતા પુષ્પૈ-
 ગન્ધધૂપાદિભિસ્તથા ॥ દદાતિ વિક્તં પુત્રાંશ્ચ મતિં ધર્મે ગતિં શુભામ્ ॥૪૧॥
 इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवोमाहात्म्ये भगवतोवाक्यं नाम
 द्वादशोऽध्यायः ॥१२॥ આ દેવીવડે અખિલ જગત મોહને પામેલું છે આ દેવી
 અખિલ વિશ્વની ઉત્પત્તિને કરવાવાળાં છે. જ્યારે ભકતોવડે આ દેવીની પ્રાર્થના
 કરવામાં આવે છે ત્યારે તેઓ વિવેકપૂર્વક જ્ઞાનને આપે છે, તપવડે આ દેવી
 જ્યારે ભકતનાપર સંતુષ્ટ થાય છે ત્યારે મહાન્ સંપત્તિને આપવાવાળાં થાય છે. (૩૭)
 હે મનુષ્યોને વિશે શ્રેષ્ઠ એવા સુસ્થ રાજા ! મહાન્ તામસ સ્વરૂપવાળાં મહાદેવીવડે
 આ અખિલ બ્રહ્માંડ વ્યાપી રહેલ છે. વળી જ્યારે સંહારનો સમય આવે
 છે ત્યારે, (૩૮) આ દેવી કે જે જનમથી રહિત છે તે પોતે તમાશુભવાળાં થઈ,
 મહામાયા સ્વરૂપે કહેવામાં આવે છે. ઉત્પત્તિ સમયે સત્તાશુભ પ્રધાનવાળાં થઈ

મરીમ ॥ આરાધિતા સૈવ નૃણાં યોગસ્વર્ગાપવર્ગદા ॥૫॥ ઋષિ યોગ્યા; (૧) હે
 સુરથ રાજા ! આ અતિ ઉત્તમ ભગવતી દેવીનું સર્વ પ્રકારની કામનાને પૂરી પાડવા-
 વાળું માહાત્મ્ય બ્રહ્મર્ષિ સુમેધાવડે તમોને કહેવામાં આવ્યું. (૨) આ ભગવતીદેવી
 આવી રીતનાં સામર્થ્યવાળાં છે. જે દેવીવડે આ જગતને ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે
 તથા પાલન કરવામાં આવે છે તથા જે ભગવાન વિષ્ણુની માયારૂપ આ ચંડિકા
 દેવીવડે જ્ઞાનને પ્રાદુર્ભાવ થાય છે, (૩) તે ભગવતીવડે સુરથ રાજા, સમાધિ વૈશ્ય
 તથા ખીજા પણ શાસ્ત્રને જાણવાવાળા મનુષ્યો હાલ મોહને પમાડવામાં આવેલા છે.
 પૂર્વકાળે પણ મોહને પામેલા અનેક હતા તથા ભવિષ્યમાં પણ અનેક મોહને
 પામશે. (૪) હે સુરથ રાજા ! તમે આ પરમેશ્વરી સ્વરૂપ દેવીને શરણે જાઓ, આ
 ભગવતી દેવીને તપવડે સંતોષવામાં આવે છે ત્યારે મનુષ્યને સુખ, સ્વર્ગ તથા મોક્ષને
 આપવાવાળાં તેઓ થાય છે. (૫) રાજાના શોકને નાશ:-માર્કેન્ડેય ઉવાચ ॥૬॥
 इति तस्य वचः श्रुत्वा सुरथः स नराधिपः ॥ प्रणिपत्य महाभागं तमृषिं शंसित-
 व्रतम् ॥७॥ निर्विण्णोतिममत्वेन राज्यापहरणेन च ॥ जगामसद्यस्तपसे स च
 वैश्यो महामुने ॥८॥ संदर्शनार्थमम्बाया नदीपुलिनसंस्थितः ॥ स च वैश्यस्त-
 पस्त्रये देवीमूक्तं परं जपन् ॥ ९ ॥ तौ तस्मिन् पुलिने देव्याः कृत्वा मूर्तिं

મહીમયીમ્ ॥ અર્હણાં ચક્રતુસ્તસ્યાઃ પુષ્પધૂપાગ્નિતર્પણૈઃ ॥૧૦॥ માકુંડેય બોલ્યા;
 (૬) આ રીતે દેવીની તમે આરાધના કરો. આ પ્રમાણેની બ્રહ્મર્ષિ સુમેધસની
 વાણીને સાંભળી સુરથ નામનો તે રાજા, મહા લાગ્યવાળા તથા તીવ્રવ્રતવાળા
 સુમેધસ ઋષિને નમસ્કાર કરવા લાગ્યો. (૭) આ રાજા પુત્રપૌત્રાદિના પર મમત્વ
 ભાવ હોવાથી તેમજ શત્રુવડે રાજ્ય લઈ લેવામાં આવેલ હોવાથી અત્યંત દુઃખવાળો
 બેઠે હતો, તેમજ મમત્વ ભાવથી વૈશ્ય પણ દુઃખવાળો હતો, છતાં તે બેઠે
 જણાઓ તપ કરવા માટે ચાલ્યા ગયા. (૮) દેવી અંબિકાનો સાક્ષાત્કાર કરવા માટે
 કોઈ નદીના તટપર તેઓએ સારી રીતે સ્થિતિ કરી. વૈશ્ય તથા રાજા બેઠે જણા
 દેવીના શ્રેષ્ઠ ત્રણે ચરિત્રનો પાઠ કરતા છતાં મહાન્ તપને કરવા લાગ્યા. (૯) વૈશ્યે
 તથા રાજાએ બેઠે જણાઓએ નદીના તટપર ચંડિકાદેવીની મૃત્તિકાની એક મૂર્તિ
 બનવી તથા પુષ્પ, ધૂપ, અગ્નિ તથા તર્પણવડે તે દેવીની પૂજા કરવા લાગ્યા. (૧૦)
 દેવીની વરદાન માટે માગણીઃ-નિરાહારૌ યતાહારૌ તન્મનસ્કૌ સમાહિતૌ ॥
 દદતુસ્તૌ બલિં ચૈવ નિજગાત્રામૃગુક્ષિતમ્ ॥૧૧॥ एवं સમારાધયતોસ્ત્રિભિર્વર્ષેય-
 તાત્મનોઃ ॥ પરિતુષ્ટા જગદ્દાત્રી પ્રત્યક્ષં પ્રાહ ચંડિકા ॥૧૨॥ દેવ્યુવાચ ॥૧૩॥
 ચત્પાર્થ્યતે ત્વયા ભૂપ ત્વયા ચ કુલનન્દન ॥૧૪॥ મત્તસ્તત્પાપ્યતાં સર્વં પરિતુષ્ટા

દદામિ તે ॥૧૫॥ તે બેઠ જણાઓ ઉપવાસ કરવા લાગ્યા. તેઓ શરીરના નિર્વાહને
 માટે અલપ આહાર કરવા લાગ્યા. તેઓ દેવીનું જ ધ્યાન કરવામાં મનવાળા થયા
 તથા ગુરૂના ઉપદેશને વિશે તેઓ સાવધાન રહેવા લાગ્યા. વળી પરહિં સાથી વિમુખ
 હોવાથી પોતાના શરીરમાંથી રૂધિરને બહાર કાઢી, તેને અન્નરૂપે બલિ આપવા લાગ્યા.
 (૧૧) દેવીને વિશે જેઓનું ચિત્ત લાગેલ છે તથા આ પ્રમાણે દેવીની આરાધના કરતાં
 તેઓને ત્રણ વર્ષ વીતી ગયાં. તેઓ તરફ કરવામાં આવતા તપવડે અત્યંત સંતુષ્ટ
 થયેલાં તથા જમતને ધારણ કરનારાં અડિકાદેવી પ્રત્યક્ષરૂપે પ્રકટ થઈ, તે બેઠ જણાને
 કહેવા લાગ્યાં. (૧૨) દેવી બેઠ્યાં; (૧૩) હે કુળની વૃદ્ધિ કરવાવાળા વૈશ્ય ! તથા હે
 જૂપ ! તમે બેઠ જે કાંઈ ચાચના કરતા હોય, (૧૪) તે સર્વ વસ્તુ તમે મારી પાસેથી
 પ્રાપ્ત કરો. હું તમારા પર અત્યંત સંતુષ્ટ થયેલ છું. હું તમોને સર્વ કાંઈ આપીશ. (૧૫)
 રાજ્ય તથા મોક્ષની માંગણીઃ—માર્કण्डेय उवाच ॥ १६ ॥ ततो वव्रे नृपो
 राज्यमविभ्रंश्यन्यजन्मनि ॥ अत्रैव च निजं राज्यं हतशत्रुबलं बलात् ॥ १७ ॥
 सोऽपि वैश्यस्ततो ज्ञानं वव्रे निर्विण्णमानसः ॥ ममेत्यहमिति प्राहस्संगविच्यु-
 तिकारकम् ॥ १८ ॥ देव्युवाच ॥ १९ ॥ स्वल्पैरहोभिर्नृपते स्वं राज्यं प्राप्स्यते
 भवान् ॥ २० ॥ हत्वा रिपूनस्वलितं तव तत्र भविष्यति ॥ २१ ॥ मृतश्च भूयः

સંપાપ્ય જન્મ દેવાદિવસ્તતઃ ॥૨૨॥ સાવર્ણિકો નામ મનુર્ભવાન્ધ્રુવિ મવિષ્યતિ
 ॥૨૩॥ વૈશ્યવર્ય ત્વયા યથ્વ વરોઽસ્મત્તોઽમિવાંછિતઃ ॥ ૨૪ ॥ તૈ પ્રયચ્છામિ
 સંસિદ્ધયૈ ત્વ જ્ઞાનં મવિષ્યતિ ॥૨૫॥ માર્કંડેય યોદ્યા; (૧૬) ત્યારપછી રાજાએ
 જીજ્ઞાસુજનને વિશે સ્થિર એવા રાજ્યને માટે યાચના કરી અર્થાત્ સાવર્ણિમનુરૂપે
 થઈ મન્વંતરની પ્રાપ્તિવડે મળનાર સ્થિર રાજ્યને માટે માંગણી કરી. વળી પોતાના
 હાલના રાજ્યમાં શત્રુના બળને નાશ થાય તથા પોતાનું રાજ્ય પોતાને પાછું
 મળે, એવી પ્રાર્થના કરી. (૧૭) વળી સંસારનાં દુઃખને જોઈ જેનું મન ઉદ્વેગને
 પામેલ છે, એવા સમાધિ નામના વૈશ્યે વિરકત થઈ મોક્ષને માટે પ્રાર્થના કરી
 વિવેકયુક્ત તે વૈશ્યે, આ મારો પુત્ર છે તથા હું એનો પિતા છું, આ મારી સ્ત્રી
 છે તથા હું તેનો સ્વામી છું, આ રીતના મારા તથા અહંભાવરૂપ આસક્તિના
 નાશ કરવાવાળા બ્રહ્મજ્ઞાનને માટે પ્રાર્થના કરી. (૧૮) દેવી યોદ્યા; (૧૯) હે સુરથ
 સભા ! થોડા દિવસની અંદર તું તારા રાજ્યને મેળવીશ. (૨૦) જન્માન્તરને વિશે
 તું તારા શત્રુનો નાશ કરીશ. તારું રાજ્ય સ્થિરપણાને પામશે. (૨૧) હે નૃપ !
 મૃત્યુને પામ્યા પછી ફરી સૂર્ય લગવાન તથા તેની પત્ની છાયાથી તું ઉત્પત્તિને
 પામશે. (૨૨) તું પૃથ્વી ઉપર સાવર્ણિક નામના મનુસ્વરૂપે થશે. (૨૩) હે વૈશ્ય !

કે શ્રેષ્ઠ ! તે' મારી પાસેથી જે કાંઈ ઇછિત માંગેલ છે, (૨૪) તે મોકલને માટે
 હું તને વરદાન આપું છું. આ વરદાનથી તને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે. (૨૫) દેવીનું
 અંતર્ધાન પાછું :- માર્કણ્ડેય ઉવાચ (૨૬) इति दत्त्वा तयोर्देवी ययाभिलषितं
 वरम् ॥ बभूवांतर्हिता सद्यो भक्त्या ताभ्यामभिष्टुता (૨૭) एवं દેવ્યા વરં લઙ્ઘ્વા
 સુરયઃ ક્ષત્રિયર્ષભઃ ॥ સૂર્યાજ્ઞન્મ સમાસાદ્ય સાવર્ણિર્ભવિતા મનુઃ (૨૮) પુનરપિ ॥
 इति दत्त्वा तयो० ॥ एवं देव्या वरं० (૨૯) ક્લીં ૐ શ્રી માર્કણ્ડેયપુરાણે
 સાવર્ણિકે મન્વન્તરે દેવીમાહાત્મ્યે સુરયવૈશ્યયોર્વરપ્રદાનં નામ ત્રયોદશઃ ॥ ૧૩ ॥
 માર્કંડેય બ્રાહ્મણ; (૨૬) આ પ્રમાણે રાજાને તથા વૈશ્યને તે બેઉ જણાથી ભક્તિવડે
 સ્તુતિને પામવાથી બેઉને આ પ્રમાણે ઇછિત વરદાન આપી ભગવતી દેવી તત્કાળ
 અંતર્ધાન થઈ ગયાં. (૨૭) આ પ્રમાણે ક્ષત્રિયોને વિશે શ્રેષ્ઠ સુરય રાજાએ વરદાન
 મેળવ્યું. તે સૂર્યથી અન્ય જન્મને પ્રાપ્ત કરી છાયાના પુત્રરૂપે પ્રથમ મનુરૂપે થશે. (૨૮)
 તે બેઉ જણાથી ભક્તિવડે સ્તુતિને પામવાથી બેઉને આ પ્રમાણે ઇછિત વરદાન
 આપી ભગવતી દેવી તત્કાળ અંતર્ધાન થઈ ગયાં. આ પ્રમાણે શ્રત્રિયોને વિશે સુરય
 રાજાએ વરદાન મેળવી સૂર્યથી અન્ય જન્મને પ્રાપ્ત કરી, છાયાના પુત્રરૂપે પ્રથમ
 મનુરૂપે થશે. (૨૯) ક્લીં ૐ શ્રી માર્કંડેય પુરાણમાં સાવર્ણિક મન્વંતરને વિશે

દેવી માહાત્મ્યમાં સુરથ તથા વૈશ્યને વરદાનની પ્રાપ્તિ, એ નામને। તેરમો અધ્યાય (૧૩). ઉવાચ ૬, અર્ધ શ્લોક ૧૧, પૂર્ણ શ્લોક ૧૨ એમ અધું મળી ૨૬ ની સંખ્યા તથા પ્રથમથી ગણતાં ૭૦૦ ની સંખ્યા થાય છે.

ઉત્તર
ક્યા.

ઉત્તર ન્યાસો:-સ્વક્રિનો શૂલિની ધોરા ગદિની ચક્રિણી તથા ॥
શંસ્વિનો ચાપિનો બાણશુન્દોપરિઘાયુધા ॥ એમ કહી હૃદયને વિશે, પ્રાચ્યાં
રક્ષ પ્રતીચ્યાં ચ ચણિઢકે રક્ષ દક્ષિણે ॥ ભ્રામણેનાત્મશૂલસ્ય ઉત્તરસ્યાં તથેશ્વરિ ॥
એમ કહી શિખાયૈવપદ્ કહેવું, સૌમ્યાનિ યાનિ રૂપાણિ ત્રૈલોક્યે વિચરન્તિ તે ॥
યાનિ ચાત્યથેઘોરાણિ તૈ રક્ષાસ્માંસ્તથા શુવમ્ ॥ એમ કહી કવચાયદું કહેવું.
સ્વજ્જરલગદાદીને યાનિ ચાસ્ત્રાણિ તેઽમ્બિકે ॥ કરપલ્લવસંગીનિ તૈરસ્માન્નક્ષ
સર્વતઃ ॥ એમ કહી નેત્રત્રયાય વૈવપદ્ કહેવું. સર્વસ્વરૂપે સર્વેશે સર્વશક્તિસમન્વિતે ॥
ભયેભ્યસ્ત્વાહિ નો દેવિ દુર્ગે દેવિ નમોઽસ્તુ તે ॥ એમ કહી અન્નાયકદ્ કહેવું.
દુર્ગાનું ધ્યાન:-વિદ્યુદામસમપ્રભાં મૃગપતિસ્કંધસ્થિતાં ભીષણાં કન્યાભિઃ કર-
વાલસ્વેટવિલસદ્ગ્સ્તામિરાસેવિતામ્ ॥ હસ્તૈશ્ચક્રધરાલિસ્વેટવિશિસ્વાંશ્ચાપં ગુણં તર્જનીં
વિભ્રાણામનલાત્મિકાં શશિધરાં દુર્ગીં ત્રિનેત્રાં ભજે ॥ આ શ્લોકને અર્થ પાતુ ૩૧
પૃષ્ઠ ૨ માં આપેલો છે. તત્રોક્ત રાત્રીસૂકતઃ-નમો દેવ્યૈ મહાદેવ્યૈ શિવાયૈ

સતત નમઃ ॥ નમઃ પ્રકૃત્યૈ ભદ્રાયૈ નિયતાઃ પ્રણતાઃસ્મ તામ્ (૧) રૌદ્રાયૈ નમો
 નિત્યાયૈ ગૌર્યૈ ધાત્ર્યૈ નમો નમઃ ॥ જ્યોત્સ્નાયૈ ચૈતુરુપિણ્યૈ સુસ્વાયૈ સતત નમઃ (૨)
 આ પ્રમાણે આ ત્રીશ શ્લોકના અર્થો પાંચમા અધ્યાયના શ્લોક ૬ થી તે
 શ્લોક ૮૨ સુધીમાં આપવામાં આવેલા છે અર્થાત્ પૈજ ૬૪ તથા
 પૃષ્ઠ ૨ થી પૈ. ૬૭ પૃષ્ઠ ૧ સુધી આપેલ છે તે અહીં બાણી લેવા. આ થઈ રહ્યા
 પછી ઉપર પ્રમાણે પડંગ ન્યાસ કરી ૧૦૮ વાર ઐં હ્રીં કલી આમુંડાંયૈ
 વિર્યે નમઃ કહી જપ કરવો. પછી પાછા પડંગ ન્યાસ કરવા. તે કર્યા બાદ
 ગુહ્યાતિગુહ્ય ગોપ્ત્રી ત્વં મૃત્યુઘ્નાય નમઃ ॥ સિદ્ધિર્ભવતુ મે દેવિ ત્વત્પ્રસાદાન્મહેશ્વરિ ॥
 આપ ગુહ્ય કરતાં પણ અત્યંત ગુહ્ય રીતે રક્ષણને કરવાવાળાં છો. અમારાવડે
 કરવામાં આવેલ જપને આપ ગ્રહણ કરો. હે દેવિ ! હે મહેશ્વરિ ! આપના
 અનુગ્રહવડે મને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાઓ. ઐમ કહી દેવીના ડાબા હાથને
 વિશે જપનું નિવેદન કરવું. ત્યારબાદ ત્રણ રહસ્યોનો પાઠ કરવો અસ્ય શ્રીસપ્ત-
 શતી રહસ્ય ત્રયસ્ય નારાયણ ઋષિઃ ॥ અનુષ્ટુપ્ છંદઃ ॥ મહાકાલી મહાલક્ષ્મી
 મહાસરસ્વત્યો દેવતાઃ ॥ યથોક્તફલાવાપ્ત્યર્થ જપે વિનિયોગઃ ॥ આ સપ્તશતીના
 ત્રણ રહસ્યના ઋષિરૂપે નારાયણ છે, છંદ અનુષ્ટુપ છે, મહાકાલી, મહાલક્ષ્મી તથા

મહાશ્વરસ્વતી દેવતારૂપે છે. ઇન્દ્રિય રૂઝની પ્રાપ્તિ થવા માટે આ રહસ્યના જપને વિનિયોગ છે. પ્રાધાનિક રહસ્ય:-રાજાએ પૂછેલ પ્રશ્ન:-રાજોવાચ ॥ મગવ-
જવતારા મે ણિકાયાસ્ત્વયોદંતાઃ ॥ એતેષાં પ્રકૃતિં બ્રહ્મન્ પ્રધાનં વક્તુમર્હસિ (૧)
આરાધ્ય યન્મયા દેવ્યાઃ સ્વરૂપં યેન વૈ દ્વિજ ॥ વિધિના બ્રૂહિ સકલં યથાવત્પ-
ણતસ્ય મે (૨) રાજા કહેવા લાગ્યા:-હે ભગવન્! સુમેધસઃપિ! આપે અંડિકાના
અવતાર સંબંધી વર્ણન કર્યું. પણ આ સદ્ગુણ અવતારોમાંથી મુખ્ય રીતે ઉપાસવા
યોગ્ય મુખ્ય સ્વરૂપ કેવું છે, તે સંબંધી મને કહો. (૧) હે દ્વિજ! મારે પોતાને
જે દેવીનું સ્વરૂપ આરાધનને યોગ્ય હોય, તે સર્વ મને કે જે આપનાં ચરણાર-
વિંદને વિશે પડેલો છું તેને સર્વ વિધિપૂર્વક આપ કહો. (૨) મહાલક્ષ્મી આદ્યા:-
ઋષિરુવાચ ॥ इदं रहस्यं परममनाख्येयं प्रचक्षते ॥ भक्तोऽसीति न मे किंचित्त-
वायाच्यं नराधिप (૩) સર્વસ્યાદ્યા મહાલક્ષ્મીસ્ત્રિગુણા પરમેશ્વરી ॥ લક્ષ્યાલક્ષ્ય-
સ્વરૂપા સા વ્યાપ્ય કૃત્સર્નં વ્યવસ્થિતા (૪) માતુલિજ્ઞં ગદાં સેટં પાનપાત્રં ચ
ચિન્ત્રતી ॥ નાગં લિજ્ઞં ચ યોર્નિં ચ ચિન્ત્રતી નૃપમૂર્ધનિ (૫) તત્ત્વકાંચનવર્ણાભા
તત્ત્વકાંચનભૂષણા ॥ શૂન્યં તદર્ચિલં લોકં વિલોક્ય પરમેશ્વરી ॥ બભાર રૂપમપરં
તમસા કેવલેન દિ (૭) સા ચિન્તાંજનસંકાશા દંષ્ટ્રાંચિતવરાનના ॥ વિશાલલોચના

નારી વધૂવ તનુમધ્યમા (૮) ઋષિ કહેવા લાગ્યા;—આ રહસ્ય શ્રેષ્ઠ છે તથા કૌઠને
 નહિ કહેવા યોગ્ય છે, એમ કહેવામાં આવે છે. હે રાજન્ ! તું મારો ભક્ત છે
 તને નહિ કહેવા યોગ્ય કાંઈ પણ વસ્તુ નથી. (૩) સર્વે અવતારને વિશે આધારસ્વરૂપે
 મહાલક્ષ્મી છે. આ પરમ ઇશ્વરી ત્રણ પ્રકારનાં શુભવાળાં છે. તેઓ વ્યક્ત તેમજ
 અવ્યક્ત સ્વરૂપવાળાં છે. તેઓ અખિલ જગતને વિશે વ્યાપીને રહ્યા છે. (૪)
 તેઓ પોતાના હાથને વિશે માતૃલિંગ, ગદા, ચર્મ તથા પાનપાત્રને ધારણ કરે છે.
 હે નૃપ ! તેઓ પોતાના મસ્તકને વિશે ત્રણ પ્રકારના નાગને, રૂદ્રના ચિહ્નને તેમજ
 વિષ્ણુના ચિહ્નને ધારણ કરવાવાળાં છે. અર્થાત્ નાગાદિના સ્વરૂપવડે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ
 તથા રૂદ્રાદિ સ્વરૂપવાળાં તેઓ છે. (૫) તપાવવામાં આવેલ સુવર્ણના વર્ણ સદૃશ
 કાંતિવાળાં તેઓ છે. વર્ણી તપ્ત સુવર્ણના સરખાં ભૂષણવાળાં તેઓ છે. જ્યારે સ્થૂલ
 સ્વરૂપનો અભાવ હોય છે ત્યારે પોતાના તેજવડે અખિલ જગતને વિશે ચિન્માત્ર
 સ્વરૂપે કરી તેઓ વ્યાપી રહેલાં છે. (૬) જ્યારે અખિલ જગતને પ્રલયકાળે
 સ્થૂલભાવથી રહિત તેઓ જુવે છે ત્યારે આ પરમેશ્વરી કેવળ તમો શુભવડે એક
 સ્વરૂપને ધારણ કરે છે. (૭) આ સ્વરૂપ તેઓનું નીચે પ્રમાણે હોય છે:—મહાન
 અંજનના સરખાં વર્ણવાળાં, દાઢાથી યુક્ત શ્રેષ્ઠ મુખવાળાં, વિશાલ લોચનવાળાં
 તથા મધ્યભાગને વિશે સૂક્ષ્મ સ્વરૂપવાળાં તેઓ હોય છે. (૮) મહાકાલી સ્વરૂપ:—

સ્વરૂપાત્રશિરઃ સ્વેદૈરલંકૃતચતુર્થુજા ॥ કબંધહારં શિરસા વિશ્રાણા હિ શિરઃસ્રજમ
 (૯) સા પ્રોવાચ મહાલક્ષ્મીં તામસી પ્રમદોત્તમા ॥ નાથ કર્મ ચ મે માતર્દેહિ
 તુભ્યં નમો નમઃ (૧૦) તાં પ્રોવાચ મહાલક્ષ્મીસ્તામસીં પ્રમદોત્તમામ્ ॥ દદામિ
 તવ નામાનિ યાનિ કર્માણિ તાનિ ચ (૧૧) મહામાયા મહાકાલી મહામારી
 ક્ષુધા તૃષા ॥ નિદ્રા તૃષ્ણા ચૈકવીરા કાલરાત્રીર્દુરત્યયા (૧૨) ઇમાનિ તવ નામાનિ
 પ્રતિપાદ્યાનિ કર્મભિઃ ॥ એભિઃ કર્માણિ તે જ્ઞાત્વા યોઽધીતે સોઽશ્નુતે સુસ્વપ્ન (૧૩)
 તામિત્યુક્ત્વા મહાલક્ષ્મીઃ સ્વરૂપમપરં નૃપ ॥ સત્વાચ્ચેનાતિશુદ્ધેન ગુણેનેન્દુપ્રભં
 દધૌ (૧૪) અર્થઃ-આ કાલીદેવીની ચાર ભુજાઓ ખર્જ પાત્ર, શિર તથા ખેટવડે
 શણગારાયેલી છે. આ દેવી પોતાના મસ્તકને ત્રિશે કબંધ પુષ્પની માળા તથા
 મસ્તકોની માળાને ધારણ કરે છે. (૯) આ તામસ સ્વરૂપવાળાં તથા મદવડે
 ઉત્તમ સ્વરૂપવાળાં કાલીદેવી મહાલક્ષ્મીદેવીને કહેવા લાગ્યાં કે, હે માતા મહાલક્ષ્મી !
 મારું નામ તથા કર્મ શું છે, તે મને કહો. હું તમે ને વારંવાર નમસ્કાર કરું છું. (૧૦)
 મહાલક્ષ્મીદેવી મદવડે ઉત્તમ સ્વરૂપવાળાં મહાકાલીદેવીને કહેવા લાગ્યાં કે, તમારાં
 શાં શાં નામો છે તથા તમારાં જે જે કર્મો છે, તે હું જણાવું છું. (૧૧) તમારાં
 નામો નીચે પ્રમાણે છે:-મહામાયા, મહાકાલી, મહામારી, ક્ષુધા, તૃષા, નિદ્રા, તૃષ્ણા,

અકવારા, કાલશત્રા તથા દુરત્યયા. (૧૨) આવા પ્રકારનાં તમારાં નામો છે તથા
 કર્મોવડે તે પ્રતિપાદન થયલાં છે. આ નામોવડે આપનાં જે કર્મો છે તેને જે
 કોઈ જાણે છે તથા તેનો જે કોઈ પાઠ કરે છે, તે સુખને મેળવે છે. (૧૩) મહા
 લક્ષ્મીએ આ પ્રમાણે કાલિકાદેવીને કહ્યા પછી, હે સુરથ રાજા ! તેમણે જીજ્ઞ
 સ્વરૂપને ધારણ કર્યું. આ સ્વરૂપ સત્વગુણને લઈ અત્યંત શુદ્ધ હતું. વળી તે
 સ્વરૂપ અંદ્રમાના સરખી કાંતિવાળું હતું. (૧૪) મહાસરસ્વતી સ્વરૂપ:-
 અક્ષમાલાંકુશધરા વીણાપુસ્તકધારિણી ॥ સા વભૂવ વરા નારી નામાન્યસ્યૈ ચ
 સા દદૌ (૧૫) મહાવિદ્યા મહાવાણી ભારતી વાક્ સરસ્વતી ॥ આર્યા બ્રાહ્મો
 કામધેનુર્વેદગર્ભા ચ ધીશ્વરી (૧૬) અથોવાચ મહાલક્ષ્મીર્મહાકાલીં સરસ્વતીમ્ ॥
 યુવાં જનયતાં દેવ્યૌ મિથુને સ્વાનુરૂપતઃ (૧૭) इत्युक्त्वा ते महालक्ष्मीः ससर्ज
 मिथुनं स्वयम् ॥ હિરણ્યગર્ભો રુચિરૌ સ્ત્રીપુંસૌ કમલાસનો (૧૮) આ સરસ્વતી
 દેવી પોતાના હાથોને વિશે અક્ષની માળાને, અંકુશને, વીણાને તથા પુસ્તકને ધારણ
 કરવાવાળાં હતાં. આ પ્રમાણે તે સરસ્વતીદેવી અત્યંત શ્રેષ્ઠ હતાં. મહાલક્ષ્મીદેવી
 આ સરસ્વતીને નીચે પ્રમાણેનાં નામો આપવા લાગ્યાં. (૧૫) જેવાં કે, મહાવિદ્યા,
 મહાવાણી, ભારતી, વાક, સરસ્વતી, આર્યા, બ્રાહ્મો, કામધેનુ, વેદગર્ભા તથા ધીશ્વરી.

(૧૬) ત્યારબાદ મહાલક્ષ્મીદેવી મહાકાલી તથા મહાસરસ્વતીને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાં કે, તમે જે દેવીઓ પોતાના સ્વરૂપને અનુસરી જે જોડકાંને ઉત્પન્ન કરો. (૧૭) મહાકાલી તથા મહાસરસ્વતીને આ પ્રમાણે કહ્યું: પછી, મહાલક્ષ્મીદેવીએ પોતાં એક જોડકાંને ઉત્પન્ન કર્યું. આ સ્ત્રી પુરૂષનું જોડકું સુવર્ણું સરખી કાંતિવળું, અત્યંત શોભાયમાન તથા કમળનાપર જેસવાવાળું હતું. (૧૮) બ્રહ્માદેવી ઉત્પત્તિ: બ્રહ્મન્વિધે વિરિંચેતિ ધાતરિત્યાહ તં નરમ્ ॥ શ્રી:પદ્મે કમલે લક્ષ્મીત્યાહ માતા સ્ત્રિયં ચ તામ્ (૧૯) મહાકાલી ભારતી ચ મિથુને સૃજતઃ સહ ॥ એતયોરપિ રૂપાણિ નામાનિ ચ વદામિ તે (૨૦) નીલકળ્ઠં રક્તગ્રાહું શ્વેતાંગં ચંદ્રશેખરં ॥ જનયામાસ પુરુષં મહાકાલી સિતાં સ્ત્રિયમ્ (૨૧) સ રુદ્રઃ શંકરઃ સ્થાણુઃ કપર્દી ચ ત્રિલોચનઃ ॥ ત્રયી વિદ્યા કામધેનુઃ સા સ્ત્રી ભાષાક્ષરા સ્વરા (૨૨) અર્થ:-આ જોડકામાં જે પુરૂષરૂપે હતો, તને બ્રહ્મ. વિરંચ, વિધિ અથવા ધાત-રૂપે તેઓ કહેવા લાગ્યાં. માતા મહાલક્ષ્મી આ જોડકામાં જે સ્ત્રી હતાં, તેમને તેઓ શ્રી, પદ્મા અથવા કમલારૂપે તેઓ કહેવા લાગ્યાં. (૧૬) વળી મહાકાલી તથા ભારતી આ બે જોડકાંને ઉત્પન્ન કરવા લાગ્યાં. આ જે જોડકાનાં નામે તથા રૂપો હું તમોને કહું છું. (૨૦) મહાકાલીએ જોડકામાંથી જે પુરૂષને

ઉત્પન્ન કર્યો, તે નીલકંઠ, રક્તબાહુ, શ્વેતાંગ અથવા ચંદ્રશેખર નામે ઓળખાયો.
 તેમજ આ મહાકાલીએ શ્વેત વર્ણવાળી એક સ્ત્રીને ઉત્પન્ન કરી. (૨૧) મહાકાલીથી
 ઉત્પન્ન થયેલ પુરૂષ રૂદ્રરૂપે, શંકરરૂપે, સ્થાણુરૂપે, કપર્દીરૂપે અથવા ત્રિલોચન
 સ્વરૂપે ઓળખાય છે. જે સ્ત્રી હતી, તે ત્રયીરૂપે, વિદ્યારૂપે, કામધેનુરૂપે, ભાષાક્ષરા
 રૂપે અથવા સ્વરારૂપે ઓળખાય છે. (૨૨) વિષ્ણુ આદિની ઉત્પત્તિ:—
 સરસ્વતી સ્ત્રિયં ગૌરીં કૃષ્ણં ચ પુરુષં નૃપ ॥ જનયામાસ નામાનિ તયોરપિ
 વદામિ તે (૨૩) વિષ્ણુ. કૃષ્ણો હૃષીકેશો વાસુદેવો જનાર્દનઃ ॥ ઉમા ગૌરો
 સતો ચંદી સુંદરી સુભગા શુભા (૨૪) एवं युवतयः सद्यः पुरुषत्वं प्रपदिरे ॥
 चक्षुष्मन्तोऽनुपश्यन्ति नेतरे तद्विदो जनाः (૨૫) ब्रह्मणे प्रददौ पत्नौ महालक्ष्मा-
 नृपत्रयाम् ॥ रुद्राय गौरीं वरदां वासुदेवाय च श्रियम् (૨૬) અર્થ:-તેજ પ્રમાણે
 સરસ્વતીએ એક ગૌત્વર્ણવાળી સ્ત્રીને તથા કૃષ્ણસ્વરૂપવાળા પુરૂષને, હે સુરથરાજ !
 ઉત્પન્ન કર્યો. આ બેઉ સ્ત્રી પુરુષોનાં જે નામો છે, તે હું તમોને કહું છું. (૨૩)
 જે પુરુષ હતો, તેનું ત્રિષ્ણુ, કૃષ્ણ હૃષીકેશ, વાસુદેવ તથા જનાર્દન અવાં નામો
 છે. વળી જે સ્ત્રી હતી તનાં ઉમા, ગૌરી સતી, ચંદી, સુંદરી, સુભગા તથા
 શુભા આવી રીતનાં નામો છે. (૨૪) આ રીતે થયા પછી તે યુવતીઓએ એક

સસ:

૧૧૫

પુરુષને જલદી પ્રાપ્ત કર્યો. જેઓને આત્મસાક્ષાત્કાર થયેલો હોય છે તેઓ
આવી રીતની સામ્યતાને જોઈ શકે છે, પણ આત્મસાક્ષાત્કારથી રહિત આ સર્વ
એકજ રૂપે છે એમ જાણી શકતા નથી. (૨૫) હે સુરથ રાજા ! મહાલક્ષ્મીએ આમાં
જે ત્રયી અથવા વિદ્યારૂપે જે ઓળખાય છે તેને પત્નીરૂપે બ્રહ્માને આપી વળી
વરદા અથવા ગૌરીરૂપે જે ઓળખાય છે તેને રુદ્રને આપી તથા જે શ્રીરૂપે
ઓળખાય છે, તેને પત્નીરૂપે વાસુદેવને આપી. (૨૬) પ્રધાનાદિ કાર્યોત્પત્તિઃ-
સ્વરયા સહ સંભૂય વિરિંચોઽણ્ડમજીજનત્ ॥ વિમેદ ભગવાન્નુદ્રસ્તદ્ગૌર્યા સહ-
વીર્યવાન્ (૨૭) અણ્ડમધ્યે પ્રાધાનાદિકાર્યજાતમભૂન્નનૃપ ॥ મહાભૂતાત્મકં સર્વ
જગત્સ્થાવરજંગમમ્ (૨૮) પુષોષ પાલયામાસ તલ્લક્ષ્મ્યા સહ કેશવઃ ॥ સંજહાર
જગત્સર્વ સહ ગૌર્યા મહેશ્વરઃ (૨૯) મહાલક્ષ્મીર્મહારાજ સર્વસપ્તમયીશ્વરી ॥
નિરાકારા ચ સાકારા સૈવ નાનાભિધાનમૃત્ (૩૦) નામાન્તરૈર્નિરૂપ્યૈષા નામ્ના
નાન્યેન કેનચિત્ (૩૧) ઇતિ પ્રાધાનિકં રહસ્યં સમાપ્તમ્ ॥ અર્થઃ-હે સુરથ !
વિરિંચ અથવા બ્રહ્માએ સ્વરા અથવા ત્રયી નામની પોતાની પત્નીની સાથે રહી
એક ઇંડાને ઉત્પન્ન કર્યું. પછી ગૌરી નામની શક્તિની સાથે રહી પરલક્ષ્મી રૂપે
ભગવાને તે ઇંડાના બે વિભાગો કર્યા. (૨૭) હે સુરથરાજા ! સ્થાવર તથા જંગમ-

પ્રધા,
રહસ્ય

૧૧૫

વાળું, મહાભૂતાત્મક સ્વરૂપવાળું અખિલ જગત્ આ ઈંડાના મધ્યભાગને વિશે પ્રધાનાદિ કાર્ય સ્વરૂપે હતું. (૨૮) કેશવ ભગવાન પોતાની લક્ષ્મીરૂપ શક્તિની સાથે મળી, આ જગતનું પાલન તથા વૃદ્ધિને કરવા લાગ્યા. તેમજ મહેશ્વર ભગવાન પોતાની ગૌરી નામની શક્તિ સહવર્તમાન આ જગતનો સંહાર કરવા લાગ્યા. (૨૯) હે મહારાજ ! મહાલક્ષ્મી પોતે સર્વ પ્રકારના સત્ત્વગુણો તથા ઇશ્વરી સ્વરૂપે છે. તેઓ નિરાકારસ્વરૂપે તેમજ સાકારસ્વરૂપે છે. તેઓ પોતે અનેક પ્રકારનાં સ્વરૂપોને ધારણ કરવાવાળાં છે. (૩૦) અનેક પ્રકારનાં નામોવડે આ મહાલક્ષ્મીનું વર્ણન થાય છે. પણ આ મહાલક્ષ્મી સિવાય બીજા કોઈ અન્ય નામવડે આ સર્વ પ્રકારના નામોનું નિરૂપણ નથી. (૩૧) આ રીતે પ્રાધાનિક રહસ્ય સમાપ્ત.

વૈકૃતિક રહસ્ય:-યોગનિદ્રોત્પત્તિ:-ઋષિરૂવાચ ॥ ત્રિગુણા તામસી દેવી સાત્ત્વિકી યા ત્વયોદિતા ॥ સા શર્વા ચણ્ડિકા દુર્ગા ભદ્રા ભગવતોર્યતે ॥૧॥ યોગનિદ્રા હરેરુક્તા મહાકાલી તમોગુણા ॥ મધુકૈટભનાશર્થં યાં તુષ્ટાવામ્બુજાસનઃ ॥૨॥ દશવક્ત્રા દશબુજા દશપાદાઞ્જનમમા ॥ વિશાલયા રાજમાના ત્રિંશલ્લોચનમાલયા ॥૩॥ સ્ફુરદ્દશનર્દતા સા ભોમરૂપાપિ ભૂમિપ ॥ રૂપસૌભાગ્યકાન્તોનાં સા પ્રતિષ્ઠા મહાશ્રિયામ ॥ સ્વદ્વાણગદાશૂલશંખચક્રશુશુણ્ડિભૃત્ ॥ પરિધં કાર્મુકં

શીર્ષં નિશ્ચ્યોતદ્રધિરં દધૌ ॥૫॥ ઋષિ કહેવા લાગ્યા;-ત્રણ ગુણવાળાં, તામચ સ્વરૂપવાળાં તથા સાત્વિક સ્વરૂપવાળાં જે દેવીનું તમારાવડે વર્ણન કરાયું છે અર્થાત્ જે દેવી રંગેગુણ સ્વભાવવાળાં છે તે શર્વા, ચંડિકા, દુર્ગા, ભદ્રા તથા ભગવતી એવા નામવડે ઓળખાય છે. (૧) આ દેવી વિષ્ણુ ભગવાનની યોગનિદ્રાસ્વરૂપે છે. તે તમેગુણ સ્વરૂપવાળાં મહાકાલી કહેવાય છે. મધુ તથા કેટલનો નાશ કરવા માટે બ્રહ્માએ આ દેવીની સ્તુતિ કરી હતી. (૨) તેઓ દશ મુખવાળાં, દશ ભુજવાળાં તથા દશ પગવાળાં છે. કાજળના સરખો તેમનો વર્ણ છે. ત્રોશ વિશાળ લોથનોવડે તેઓ શોભાથી યુક્ત છે. (૩) પ્રકાશમાન દાઢ તથા દાંતવાળાં તેઓ છે. હે સુરથરાજ ! તેઓ ભયાનક સ્વરૂપવાળાં છે. રૂપ, સૌભાગ્ય તથા કાંતિયુક્ત મહા શોભાના તેઓ આશ્રયસ્વરૂપે છે. (૪) તેઓ પોતાના હાથને વિશે ખર્જ, ખાણ, ગદા, શૂલ, શખ, ચક્ર તથા ભુશુન્ડિને ધારણ કરે છે. વળી તેઓ પરિધ, કામુક, શીષ તથા ટપકતા રૂધિરને તેઓ ધારણ કરે છે. (૫) મહાલક્ષ્મી સ્વરૂપ:-एषा सा वैष्णवी माया महाकाली दुर्गत्यया ॥ आराधिता वशीकुर्यात्पूजाकर्तुश्चराचरम् ॥ ६ ॥ सर्वदेवशरीरेभ्यो याऽऽविर्भूतामितप्रभा ॥ त्रिगुणा सा महालक्ष्मीः साक्षान्महिष-मर्दिनी ॥७॥ શ્વેતાનના નીલમુજા મુશ્વેતસ્તનમણ્ડલા ॥ રક્તમધ્યા રક્તપાદા

નીલર્જયોરુહમદા ॥૮॥ સુચિત્રજઘના ચિત્રમાલ્યામ્બરવિભૂષણા ॥ ચિત્રાનુલેપના
 કાન્તિરૂપસૌભાગ્યશાલિની ॥૯॥ અષ્ટાદશભુજાપૂજ્યા સા સહસ્રભુજા સતી ॥
 આયુષાન્યત્ર વક્ષ્યન્તે દક્ષિણાધઃ કરક્રમાત્ ॥૧૦॥ આ દેવી ત્રિશુભગવાનની માયા-
 રૂપે ઓળખાય છે. આ મહાકાલીનું સ્વરૂપ એવું છે કે, દુઃખે કરી તેની સમીપ
 જવાઈ શકે એમ છે. જો આ દેવીનું આરાધન કરવામાં આવે છે તો તેનું પૂજન
 કરવાવાળાને સ્થાવર જંગમરૂપ સુધર્મનું જગત્ વશ થાય છે (૬) સઘળા દેવોમાંથી
 અત્યંત કાંતિવાળાં તથા ત્રિશુભસ્વરૂપવાળાં જે દેવી પ્રકટ થયાં, તે સાક્ષાત્ મહિષા
 સુરનો નાશ કરવાવાળાં મહાલક્ષ્મીદેવી છે. (૭) આ મહાલક્ષ્મીદેવી શ્વેત ભુજવાળાં,
 કૃષ્ણભુજવાળાં. અત્યંત શ્વેત સ્તનમંડલવાળાં, મધ્યમાં રક્તવર્ણવાળાં, રક્ત-ગવાળાં.
 કૃષ્ણજંઘા તથા હરિવાળાં તથા અત્યંત મઠથી યુક્ત છે (૮) તેઓ આરા શોભાયમાન
 જઘનવાળાં, શોભાયમાન પુષ્પ, વસ્ત્ર તથા અલંકારથી યુક્ત છે. સુંદર લેપન
 તેઓના અંગને વિશે છે. તેઓ કાંતિ, રૂપ તથા સૌભાગ્યથી યુક્ત છે. (૯)
 તેઓ અદાર ભુજવાળાં છે. તેઓ પૂજ્ય સ્વરૂપે છે. વળી તેઓ હજાર ભુજને પણ
 ધારણ કરે છે. જમણા હાથથી લઈ ડાબા હાથ સુખીમાં તેમનાં જે આયુષ્ય છે
 તેઓનું હું કહે કરી વર્ણન કરું છું. (૧૦) સરસ્વતી સ્વરૂપઃ-અક્ષમાલા ચ કમલં

બાળોઽસિઃ કુલિશં ગદા ॥ ચક્રં ત્રિશૂલં પરશુઃ શંખો ઘન્ટા ચ પાશકઃ ॥૧૧॥
 શક્તિર્દણ્ડશ્ચર્મચાપં પાનપાત્રં કમળહલુઃ ॥ અલંકૃતશુજામેભિરાયુધૈઃ કમલાસનામ્
 ॥૧૨॥ સર્વદેવમયીમીશાં મહાલક્ષ્મીમિમાં નૃપ ॥ પૂજયેત્ સર્વલોકાનાં સ દેવાનાં
 પ્રશુભેત્ ॥ ૧૩ ॥ ગૌરીદેહાત્સમુદ્ભૂતા યા સચ્ચૈકગુણાશ્રયા ॥ સાક્ષાત્સરસ્વતી
 પ્રોક્તા શુંભાસુરનિવર્હિણી ॥૧૪॥ દર્શૌ ચાષ્ટશુજા બાળાન્ મુસલં શૂલચક્રમૃત્ ॥
 શૈર્લ્લ ઘન્ટાં લાંગલં ચ કાર્મુકં વસુધાધિપ ॥૧૫॥ તેઓ અક્ષની માળાને, કમળને,
 બાણને, તલવારને, કુલિશને, ગદાને, ચક્ર, ત્રિશૂલ, પરશુ, શંખ, ઘન્ટા તથા પાશને
 ધારણ કરવાવાળાં છે. (૧૧) વળી તેઓ શક્તિ, દંડ, ચર્મ, ચાપ, પીવાનું પાત્ર,
 કમંઠલુ, આ સર્વને ધારણ કરે છે. આવી રીતનાં અનેક પ્રકારનાં આયુધોવડે તેમના
 હાથો શોભી રહેલ છે. વળી કમળરૂપી આસનવાળાં તેઓ છે. (૧૨) સર્વ દેવોની
 શક્તિ યુક્ત તથા નિયામકરૂપે આ મહાલક્ષ્મી છે. હે રાજન્! જે લોકો આ
 મહાલક્ષ્મીનું પૂજન કરે છે તેઓ દેવોના પણ સ્વામીરૂપે થાય છે. (૧૩) હવે
 ગૌરીદેહમાંથી જેમની ઉત્પત્તિ છે, જે કેવળ સત્વગુણના આશ્રયવાળાં છે તે સાક્ષાત્
 સરસ્વતીરૂપે છે. તેઓ શુંભાસુરનો નાશ કરવાવાળાં છે. (૧૪) તેઓ પોતાની આઠ
 હાથોને વિશે બાણ, મસલ, તલ, ચક્ર, શંખ, ઘન્ટા, લાંગલ તથા કાર્મુક

આશુધને હે નૃપ ! ધારણ કરે છે. (૧૫) મહાલક્ષ્મીની પૃથક્ ઉપાસનાઓ:-
 ણ્યા સંપૂજિતા મત્તયા સર્વજ્ઞત્વં પ્રયच्छति ॥ નિશુંભમથિની દેવી શુંભામુગ્નિ-
 વર્હિણી ॥૧૬॥ इत्युक्तानि स्वरूपाणि मूर्तीनां तव पार्थिव ॥ उपासनं जगन्मातुः
 પૃથગાસાં નિશામય ॥૧૭॥ महालक्ष्मीर्यदा पूज्या महाकाली सरस्वती ॥ दक्षि-
 णोत्तरयोः पूज्ये पृष्ठतो मिथुनत्रयम् ॥ १८ ॥ विरंचिः स्वरया मध्ये रुद्रो गौर्या
 ચ દક્ષિણે ॥ वामे लक्ष्म्या हृषीकेशः पुरतो देवतात्रयम् ॥ १९ ॥ अष्टादशभुजा
 મધ્યે વામે ચાસ્યા દશાનના ॥ दक्षिणेऽष्टभुजा लक्ष्मीर्महतीति समर्चयेत् ॥ २० ॥
 સરસ્વતી દેવીતું લકિતવડે પૂજન કરવામાં આવે છે તો તે સર્વજ્ઞપણાને પામે છે. આ
 દેવી શુંભ તથા નિશુંભનો નાશ કરવાવાળાં છે. (૧૬) આ રીતે દેવીની મૂર્તિઓનાં
 સ્વરૂપો કહેલાં છે. જગતનાં માતારૂપ આ મહાલક્ષ્મીનાં જે સ્વરૂપો છે તેઓની
 બિભિન્નરૂપે ઉપાસનાઓને, હેરાજન ! તમે સાંભળો. (૧૭) મહાલક્ષ્મીના પૂજન
 સમયે દક્ષિણ તથા ઉત્તર ભાગને વિશે મહાકાલી તથા સરસ્વતીતું પૂજન કરવું. ૫ છાંના
 ભાગમાં ત્રણ યુગલતું પૂજન કરવું. (૧૮) જેમકે સ્વરાશકિત સહિત પ્રહ્લાતું મધ્ય-
 ભાગ વિશે, ગૌરી શકિત સહિત રૂદ્રતું દક્ષિણ ભાગને વિશે, લક્ષ્મી સહિત હૃષીકેશતું
 વામભાગને વિશે તથા આંગળના ભાગમાં ત્રણે દેવીઓતું પૂજન કરવું. (૧૯)

મધ્યભાગમાં અઢાર ભુજવાળાં દેવી છે, તેમની ડાબી બાજુમાં દશાનનાદેવી રહેલાં છે. વળી દક્ષિણ ભાગને વિશે આઠ ભુજવાળાં મહાલક્ષ્મીનું પૂજન કરવું જોઈએ. (૨૦) પૂજનવિધિ:-પૂર્વાદિદલતઃ પૂજ્યા અસિતાઙ્ગાદિભૈરવાઃ ॥ અષ્ટાદશભુજા ચૈષા યદા પૂજ્યા નરાધિપ ॥૨૧॥ દશાનના ચાષ્ટભુજા દક્ષિણોત્તરયોસ્તદા ॥ દશાનના યદા પૂજ્યા દક્ષિણોત્તરયોસ્તદા ॥૨૨॥ કાલમૃત્યુ ચ સંપૂજ્યૌ સર્વારિષ્ટપ્રશાન્તયે ॥ યદા ચાષ્ટભુજા પૂજ્યા શુંભાસુરનિર્બર્હિણી ॥૨૩॥ નવાસ્યાઃ શક્તયઃ પૂજ્યાસ્તદા રુદ્રવિનાયકૌ ॥ નમો દેવ્યા ઇતિ સ્તોત્રૈર્મહાલક્ષ્મીં સમર્ચયેત્ ॥૨૪॥ અવતાર-ત્રયાર્ચ્યાં સ્તોત્રમન્ત્રાસ્તદાશ્રયાઃ ॥ અષ્ટાદશભુજા ચૈષા પૂજ્યા મહિષમર્દિની ॥૨૫॥ પૂર્વાદિના ક્રમવડે કૃષ્ણ અંગવાળા ભૈરવાદિનું, અઢાર ભુજઓમાં દેવીનું જ્યારે પૂજન કરવામાં આવે ત્યારે હે રાજન! પૂજન કરવું જોઈએ. (૨૧) જ્યારે દક્ષિણ તથા ઉત્તરને વિશે દશાનનાવાળાં શક્તિનું પૂજન કરવું હોય તો દશાનના શક્તિ-વાળાં તથા અષ્ટ ભુજવાળી શક્તિઓનું દક્ષિણ તથા ઉત્તર ભાગમાં પૂજન કરવું. (૨૨) વળી શુંભાસુરને નાશ કરવાવાળાં આઠ ભુજવાળાં દેવીનું પૂજન કરવું હોય તો સર્વ પ્રકારના અરિષ્ટની શાંતિને માટે કાળ તથા મૃત્યુ આ બેઉ દેવોનું પૂજન કરવું જોઈએ. (૨૩) જ્યારે કવચમાં કહેલ નવ શક્તિઓનું પૂજન કરવું હોય ત્યારે

પ્રથમ રુદ્ર તથા વિનાયકનું પૂજન કરવું. વળી નમો દેવ્યૌં ઇત્યાદિ સ્તોત્રોત્તરે
 મહાલક્ષ્મીનું પૂજન કરવું જોઈએ. (૨૪) દેવીના ત્રણ અવતારો અંબા, ધીના પૂજનમાં તે
 તે સ્તોત્ર તથા મંત્રના આશ્રયવાળા સ્તોત્રોત્તરે પૂજન કરવું. મહિષનો નાશ કરવાવાળા
 અઢાર ભુવનવાળાં શક્તિનું પૂજન કરવું જોઈએ. (૨૫) પૂજનથી થતું ફળ:-
 મહાલક્ષ્મીપ્રકાશો સૈવ પ્રોક્તા સરસ્વતી ॥ ઈશ્વરી પુણ્યપાપાનાં સર્વલોક-
 મહેશ્વરો ॥૨૬॥ મહિષાન્તકરો યેન પૂજિતા સ જગત્પ્રભુઃ ॥ પૂજયેજ્જગતાં ધાર્ત્રી
 ચણ્ડિકાં મક્તવત્સલામ્ ॥૨૭॥ અર્ધાદિભિરલંકારૈર્ગન્ધપુष्પૈસ્તથોત્તમૈઃ ॥ ધૂપૈર્દીપૈશ્ચ
 નૈવેદ્યૈર્નાનાભ્યર્ચણાન્વૈતૈઃ ॥ ૨૮ ॥ હઘિરાક્તેન બલિના માંસેન મુરયા નૃપ ॥
 બલિમાંસાદિપૂજેયં વિમવર્જ્યા મયેરિતા ॥૨૯॥ તેષાં કિલ મુરમાંસૈર્નોક્તા પૂજા
 નૃપ ક્વચિત્ ॥ પ્રણામાચમનીયૈશ્ચ ચન્દ્રનેન મુગન્ધિના ॥૩૦॥ જે મહાલક્ષ્મી છે
 તેજ મહાકાલી તથા મહાસરસ્વતીરૂપે છે. તેઓ પુણ્ય તથા પાપના નિયામકસ્વરૂપે
 છે. તે સર્વ લોકને વિશે મહાન્ ઇશ્વરી શક્તિરૂપે છે. (૨૬) મહિષાસુરનો નાશ
 કરવાવાળાં મહાલક્ષ્મીનું જે પૂજન કરે છે, તે જગતના સ્વામીરૂપે થાય છે. ભક્તો
 જેને વહાલા છે એવાં ચણ્ડિકાદેવીનું તેમજ જગતના નિર્માણને કરનારાં બ્રાહ્મો
 શક્તિનું પૂજન કરવું જોઈએ. (૨૭) અર્ધ આદિવડે, અલંકારોવડે, ઉત્તમ ગંધ

તથા પુષ્પોવડે, ધૂપ, દીપ તેમજ અનેક પ્રકારના ભક્ત્ય પદાર્થોથી યુક્ત નેવેલવડે
 આ દેવીનું પૂજન કરવું. (૨૮) વળી હે રાજન્ ! ઇધિરથી કરપૂર બલિવડે, માંસવડે
 તથા સુરાવડે દેવીનું પૂજન કરવું. પશુ મેં જોમ કહેલ છે કે, આ બલિરૂપે
 માંસાદિ પૂજા પ્રાદ્યણને વળ્ય છે. (૨૯) હે નૃપ ! પ્રાદ્યણોને માટે હાફ તથા
 માંસાદિવડે પૂજા કહેવામાં આવેલ નથી. પ્રાદ્યણોએ તો કેવળ પ્રણામ, આચમન
 તથા સુગંધી ચંદનવડે દેવીનું પૂજન કરવું જોઈએ. (૩૦) સર્વપૂરૈશ્વ તામ્બૂલૈર્ભક્તિ-
 સ્થાવસમન્વિતૈઃ ॥ વામભાગેઽગ્રતો દેવ્યાશ્ચિન્નશ્ચીર્ષ મહાસુરમ્ ॥૩૧॥ પૂજયેન્મહિર્ષ
 યેન પ્રાપ્તં સાયુજ્યમીશ્વયા ॥ દક્ષિણે પુરતઃ સિંહં સમગ્રં ધર્મમીશ્વરમ્ ॥ ૩૨ ॥
 વાહનં પૂજયેદ્દેવ્યા ધૃતં યેન ચરાચરમ્ ॥ તતઃ કૃતાંજલિર્ભૂત્વા સ્તુવીત ચરિતૈરિમૈઃ
 ॥૩૩॥ એકેન યા મધ્યમેન નૈકેનેતરયોરિહ ॥ ચરિતાર્થં તુ ન જપેજ્જપચ્છિદ્ર-
 મવાપ્નુયાત્ ॥૩૪॥ સ્તોત્રમન્ત્રૈઃ સ્તુવીતેમાં યદિ વા જગદંબિકામ્ ॥ પ્રદક્ષિણા
 નમસ્કારાન્ કૃત્વા મૂર્ધ્નિ કૃતાંજલિઃ ॥૩૫॥ ભકિતભાવથી યુક્ત થઈ કરપૂર તથા
 તાંબૂલવડે દેવીનું પૂજન કરવું. દેવીના ડાબા ભાગને વિશે છિન્ન મસ્તકવાળા મહાન્
 અસુરનું પૂજન કરવું. (૩૧) જે મહિષાસુર ઇશાની સાથે સાયુજ્ય યુક્તિને પામ્યો
 હતો, તેનું પૂજન કરવું. આગળના ભાગમાં અંપૂજ્ય ધર્મરૂપ તથા ઇધિર સ્વરૂપ

ચિંહનું દક્ષિણે વિશે પૂજન કરવું. (૩૨) જોનાવડે આ ચરાચર સર્વ જગત રહેલ
 છે. દેવીના તે વાહનનું પૂજન કરવું. ત્યારબાદ હાથ જોડી ઉપર આવી ગયેલ ત્રણ
 ચરિત્રોના સમુચ્ચવડે દેવીની સ્તુતિ કરવી. (૩૩) કેવળ એકલા મધ્યમ ચરિત્રવડે
 સ્તુતિ કરવી, પણ પ્રથમ તથા ઉત્તમ આ બે ચરિત્રોમાંથી એકવડે સ્તુતિ કરવી નહિ.
 અડધા ચરિત્રનો જપ કરવો જોઈએ નહિ. જો તેમ કરવામાં આવે તો તેને વિઘ્ન આવી
 પડે. (૩૪) અથવા તો જગદાંબિકાનું કવચ, અર્ગલા, કીલક તથા દેવીસૂકત આ
 ચાર મંત્રોવડે દેવીની સ્તુતિ કરવી, દેવીની પ્રદક્ષિણા કરવી તથા મસ્તકવડે
 દેવીને બે હાથ જોડી નમસ્કાર કરવા. (૩૫) સ્તુતિ મંત્રોવડે દેવીને હોમ:-
 સમાપયેજ્જમદ્દાત્રીં મુહુર્મુહુરતન્દ્રિતઃ ॥ પ્રતિશ્લોકં ચ જુહુયાત્પાયસં તિલસર્પિષા
 ॥૩૬॥ જુહુયાત્તોત્રમન્ત્રૈર્વા ચણ્ડિકાયૈ શુભં હવિઃ ॥ ભૂયો નામપદૈર્દેવીં પૂજયેત્
 સુસમાહિતઃ ॥૩૭॥ પ્રયતઃ પ્રાંજલિઃ પ્રહ્વઃ પ્રાણાનારોપ્ય ચાત્મનિ ॥ સુચિરં
 માવયેદ્દેવીં ચણ્ડિકાં તન્મયો ભવેત્ ॥૩૮॥ एवं यः पूजयेद्भक्त्या प्रत्यहं परमे-
 श्वरीम् ॥ भुक्त्वा भोगान् यथाकामं देवीसायुज्यमाप्नुयात् ॥૩૯॥ यो न पूजयते
 नित्यं चण्डिकां भक्तवत्सलाम् ॥ भस्मीकृत्यास्य पुण्यानि निर्दहेत्परमेश्वरी ॥૪૦॥
 तस्मात्पूजय भूपाल सर्वलोकमहेश्वरीम् ॥ यथोक्तेन विधानेन चण्डिकां सुख-

માપ્યસ્યસિ ॥૪૧॥ इति वैकृतिकं रहस्यं समाप्तम् ॥ अर्थः—आणसથી રહિત થઈ જમતના ધાતારૂપ દેવીને સમાપના કરવી, દૂધપાક, તલ તથા ઘી વડે દરેક દ્વોક ભાલી દેવીને હોમ કરવો. (૩૬) અથવા તેા સ્તોત્રના મંત્રોવડે અંડિકાદેવીને પવિત્ર હવિનો હોમ આપવો. એક ચિત્તવાળા અર્ધ નામ તથા પદ્મવડે દેવીનું પૂજન કરવું. (૩૭) નિયમનથી યુક્ત થઈ, નમસ્કાર યુક્ત થઈ તેમજ ભક્તિયુક્ત થઈ તેમજ ઇન્દ્રિયોનું પોતાના શરીરને વિશે રૂંધન કરી લાંબા સમય સૂધી દેવી અંડિકાનું ધ્યાન કરવું. તેમ કરવાવડે તે કેવળ દેવોમય થાય છે. (૩૮) આ રીતે ભક્તિવડે જે પરમેશ્વરીનું દરદોષ પૂજન કરે છે તે યથેચ્છ લોગને લોગવી દેવીની સાથે સાયુજ્ય મુક્તિને પામે છે. (૩૯) ભક્તોને જે વહાલા છે એવી અંડિકાદેવીનું જે પુરૂષ દરદોષ પૂજન નથી કરતો, તેનાં પુણ્યો નાશ પામે છે તથા પરમેશ્વરી તેનું હહન કરે છે. (૪૦) તે માટે, હે રાજન્! સર્વ દ્વોકને વિશે મહાઇશ્વરી સ્વરૂપવાળાં ભગવતીનું તમે પૂજન કરો. ઉપર કહેલ વિધાનવડે અંડિકાનું પૂજન થવાથી તમે મુખને મેળવશો. (૪૧) આ રીતે વૈકૃતિક રહસ્ય સમાપ્ત.

भूर्ति रहस्यः—रक्तदंतिकानुं स्वरूपः—ऋषिरुवाच ॥ नन्दा भगवती
नाम या भविष्यति नन्दजा ॥ स्तुता संपूजिता भक्त्या वशी कुर्याज्जगन्नयम् ॥१॥

કનકોત્તમકાન્તિઃ સા સુકાન્તિકનકામ્બરા ॥ દેવી કનકવર્ણામા કનકોત્તમ-
 ભૂષણા ॥૨॥ કમલાદ્ભુજપાશાન્જૈરલંકૃતચતુર્ભુજા ॥ ઇન્દિરા કમલાલક્ષ્મીઃ સા
 શ્રોત્રમાંબુજાસના ॥૩॥ યા રક્તદન્તિકા નામ દેવી પ્રોક્તા મયાઽનઘ ॥ તસ્યાઃ
 સ્વરૂપં વક્ષ્યામિ શ્રુણુ સર્વભયાપહમ ॥૪॥ યચ્છ્રુત્વા સર્વપાપેભ્યો મુચ્યતે નાત્ર
 સંશયઃ ॥ રક્તામ્બરા રક્તવર્ણા રક્તસર્વાંગભૂષણા ॥૫॥ અર્થઃ-ઋષિ કોદ્યા;-નંદ-
 વડે ઉત્પન્ન થયેલ દેવી ભગવતી નંદા એવા નામે કરી થશે. લાંકતવડે તેની સ્તુતિ
 તથા પૂજન કરવાથી ત્રણે જગત વશ થાય છે. (૧) તેઓ સુવર્ણા સદૃશ ઉત્તમ
 કાંતિવાળાં છે રમણીય સુવર્ણા સદૃશ વસ્ત્રને તેઓ ધારણ કરે છે. આ દેવી સુવર્ણાના
 વર્ણા સરખી કાંતિવાળાં તથા સુવર્ણા સદૃશ ઉત્તમ ભૂષણવાળાં છે. (૨) આ દેવી
 ચાર ભુજાઓને વિશે કમલ, અક્રુચ, પાશ તથા શંખને ધારણ કરે છે. તેઓ
 ઇન્દિરા, કમલા તથા લક્ષ્મીરૂપે કહેવાય છે. તેઓ રૂકમ કમલનાપર એસવાવાળાં
 છે. (૩) હે પાપરહિત નૃપ ! મેં રક્તદન્તિકા નામની જે દેવીનું વર્ણન કર્યું, તેનું
 સ્વરૂપ કેવું છે, તે હું તમોને કહીશ. તેઓ સર્વ પ્રકારના ભયનો નાશ કરવાવાળાં
 છે. (૪) આ રક્તદન્તિકાદેવી રક્તવસ્ત્રથી યુક્ત, રક્તવર્ણવાળાં, સઘળા અંગપર
 રક્ત આભરણવાળાં, રક્ત આયુધવાળાં, રક્ત નેત્રવાળાં તથા રક્ત કેશવાળાં છે.

તેઓનું સ્વરૂપ અત્યંત ભયંકર છે. (૫) રક્તદંતિકા રક્ત આબુંડારૂપે:-
 રક્તાયુધા રક્તનેત્રા રક્તકેશાઽતિભીષણા ॥ રક્તતીક્ષ્ણનચ્ચા રક્તરસના રક્ત-
 દન્તિકા (૬) પતિં નારી વાઽનુરક્તા દેવો ભક્તં ભજેજ્જનમ્ ॥ વસુધેવ વિશાલા
 સા સુમેરુયુગલસ્તની (૭) દીર્ઘૌ લમ્બાવતિસ્થૂલૌ તાવતીવ મનોહરૌ ॥ કર્કશા-
 વતિકાન્તૌ તૌ સર્વાનન્દપયોનિધી (૮) ભક્તાન્ સંપાયયેદ્દેવી સર્વકામદુઘૌ
 સ્તની ॥ સ્વપ્નપાત્રશિરઃ સ્વેદૈરલંકૃતચતુર્ધુજા (૯) આચ્યાતા રક્તચામુણ્ડા
 દેવી યોગેશ્વરીતિ ચ ॥ અનયા વ્યાપ્તમશ્ચિલં જગત્સ્થાવરજંગમમ્ (૧૦)
 આ દેવી રક્ત આયુધવાળાં છે, તેઓ રક્ત નેત્રવાળાં છે, રક્ત કેશવાળાં છે,
 તેઓ ભયંકર સ્વરૂપવાળાં છે, રક્ત તથા તીક્ષ્ણ નખવાળાં તેઓ છે, રક્તભ્રુવવા-
 લાં છે તથા રક્ત દાંતવાળાં છે. (૬) જેવી રીતે પતિને નારી અનુસરે છે, તે
 રીતે આ દેવી પોતાના ભક્તને અનુસરે છે. જેમ પૃથ્વી અત્યંત વિશાળ છે તે
 રીતે આ દેવી મેરૂ સદૃશ છાતીવાળાં છે. (૭) તેમની છાતી દીર્ઘ, લંબ
 તથા અત્યંત સ્થૂલ છે. તેમજ તે અત્યંત મનોહર છે. તે કર્કશ તથા અત્યંત
 રમણીય છે. વળી સર્વને આનંદ આપનાર દૂધને ધારણ કરવાવાળી આ છાતી
 છે. (૮) આ છાતી ભક્તોને સર્વ પ્રકારની કામના પૂરી પાડવાવાળી છે. તેઓ

પાતાના ચાર હાથને વિશે ખડ્ગ, મધુપાનનું પાત્ર, મસ્તક તથા ખેટને ધારણ કરે છે. (૬) આ યોગનાં નિયામકદેવી રક્ત ચામુંડા એવા નામે વિખ્યાત છે. આ રક્ત ચામુંડાવડે સ્થાવર જંગમાત્મક અખિલ જગત વ્યાપીને રહેલ છે. (૧૦) રક્તચંડિકા મૃત્યુના નાશકરૂપે:- इमां यः पूजयेद्भक्त्या स ग्याप्नोति चराचरम् ॥ શુક્ત્વા ભોગાન્ યથાકામં દેવીસાયુજ્યમાપ્નુયાત્ (૧૧) અધીતે ય इमं नित्यं रक्तदन्त्या वपुः स्तवम् ॥ તં સા પરિચરેદ્દેવી પતિ પ્રિયમિવાંગના (૧૨) શાકંભરો નીલવર્ણા નીલોત્પલવિલોચના ॥ ગમ્ભીરનાભિસ્ત્રિવલીવિભૂષિતનૂ-दरी (૧૩) सुकर्कशसमोत्तुंगवृत्तपीनघनस्तनी ॥ મુદ્રિં શિલોમુસ્વા પૂર્ણ કમલં કમલાલયા (૧૪) पुष्पपल्लवमूलादिफलाढ्यं शाकसंचयम् ॥ કામ્યાનન્તરસૈર્યુક્તં क्षुत्पृष्ठ्युजरापहम् (૧૫) અર્થ:-જે મનુષ્ય આ દેવોનું ભક્તિયુક્ત થઈ પૂજન કરે છે. તે સ્થાવર તથા જંગમ સર્વને વિશે વ્યાપી રહે છે. તે મનુષ્ય યથેચ્છ ભોગને ભોગવી દેવીની સાયુજ્યતાને પામે છે. (૧૧) રક્તકંઠી દેવીના શરીરની સ્તુતિનેા જે મનુષ્ય હરદોજ પાઠ કરે છે તે જેમ સ્ત્રી પોતાના પ્રિય પતિની સેવા કરે છે તેમ તે ભક્તની સર્વ પ્રકારની આકાંક્ષાને દેવો પૂરી પાડે છે. (૧૨) તેઓ શાકંભરીરૂપે, નીલવર્ણુ સ્વરૂપે, નીલકમળ સરખાં લોચનવાળાં, ગંભીર નાભિવાળાં તથા ત્રિવલીવડે

અલંકૃત શરીર તથા ઉદરવાળાં છે. (૧૩) અત્યંત કર્કશની માફક ઉન્નત, વર્તુલ બાડાં તથા નિખિડ છાતીવાળાં તેઓ છે. બાણેથી પૂર્ણ મુષ્ટિને તથા કમળને તેઓ ધારણ કરે છે. તેઓ કમળનું આસનવાળાં છે. (૧૪) તેઓ અત્યંત પુષ્પ, પદ્મવ મૂલાદિ તથા ફળને ધારણ કરે છે. તેઓ શાકસમૂહને ધારણ કરે છે, કે જે ઇચ્છવા યોગ્ય અનંત રસોથી ભરપૂર તથા ક્ષુધા, તૃષ્ણા, મૃત્યુ તથા વૃધ્ધાવસ્થાનો નાશ કરે છે. (૧૫) દેવીના ગુણુવડે અનેક નામો:-કાર્મુકં ચ સ્ફુરત્કાન્તિ વિભર્તિ પરમેશ્વરી ॥ શાકંભરી શતાક્ષી સા સૈવ દુર્ગા પ્રકીર્તિતા (૧૬) ડમા ગૌરી સતી ચંડો કાલિકા સા ચ પાર્વતી ॥ શાકંભરોં સ્તુવન્ ધ્યાયન્ જપન્ સંપૂજયન્નમન્ (૧૭) અક્ષયમશ્નુતે શીઘ્રમન્નપાનામૃતં ફલમ્ ॥ મોમાપિ નીલવર્ણા સા દંષ્ટ્રાદશન-ભામુરા (૧૮) વિશાલલોચના નારી વૃત્તપીનપયોધરા ॥ ચન્દ્રહાસં ચ ડમરું શિરઃ પાત્રં ચ વિભ્રતી (૧૯) એકવીરા કાલરાત્રિઃ સૈવોક્તા કામદા સ્તુતા ॥ તેજો-મળ્દલદુર્ધર્ષા ભ્રામરી ચિત્રકાન્તિમૃત્ (૨૦) ચિત્રભ્રમરસંકાશા મહામારીતિ ગીયતે ॥ इत्येता मूर्तयो देव्या व्याख्याता वसुधाधिप (૨૧) અર્થ:-પ્રકાશમાન તથા રમણીય કાર્મુક ધનુષને તેઓ ધારણ કરે છે. તેઓ મહાન્ નિયામક સ્વરૂપે છે. તેઓ શાકને ધારણ કરનારાં હોવાથી શાકંભરી, સો આંખવાળાં હોવાથી શતાક્ષી,

તથા હુઃખે કરી સમીપ જવા યોગ્ય હોવાથી હુર્ગા કહેવાય છે. (૧૬) આ દેવીનાં
 બીજાં નામો ઉમા ગૌરી, સતી, ચંડી, કાલિકા તથા પાર્વતી છે. આ શાકંભરી દેવીનું
 જે સ્તવન કરે છે, જે કોઈ ધ્યાન ધરે છે, જે કોઈ તેના જપ કરે છે. જે કોઈ
 પૂજા કરે છે તથા જે કોઈ તેને નમસ્કાર કરે છે, (૧૭) તે મનુષ્ય નાશથી રહિત
 એવા અન્ન, પાન તથા અમૃતરૂપ ફળને જલદી મેળવે છે. તેઓ ભયાનક છતાં
 નીલવર્ણવાળાં છે. વળી હાઠ તથા હાંતોવડે અત્યંત પ્રકાશમાન છે. (૧૮) તેઓ વિશાલ
 લોચનવાળાં છે. તેઓ નારી સ્વરૂપે છે. વળી વર્તુલ તથા સ્થૂંઘ છાતીવાળાં છે. અંદ્રહાસ
 ડમરૂ તથા મસ્તકરૂપ પાત્રને તેઓ ધારણ કરે છે. (૧૯) તેઓ અદ્વિતીય વીરતાવાળાં
 તથા કાળ રાત્રિસ્વરૂપે છે. જે સ્તુતિ કરવામાં આવે છે તો સઘળાની કામનાને તેઓ
 પૂરી પાડવાવાળાં હોવાથી કામદા કહેવાય છે. તેજસમૂહવડે પરાભવ કરવા અશક્ય,
 બ્રામરીરૂપે તથા વિચિત્ર કાંતિને તેઓ ધારણ કરે છે. (૨૦) વિચિત્ર ભ્રમરના સદૃશ
 તેઓ છે. તેઓ મહામારી એવા નામવડે વિખ્યાત છે, હે પૃથ્વીના રાજા સુરથ! આ
 દેવીનાં આ રીતે અનેક સ્વરૂપો કહેવાય છે. (૨૧) દિવ્યમૂર્તિના ધ્યાનથી પાપનો
 નાશ:-જગન્માતુશ્ચણ્ડિકાયાઃ કીર્તિતાઃ કામધેનવઃ ॥ इदं रहस्यं परमं न वाच्यं
 कस्यचिच्चया (૨૨) આરુયાનં દિવ્યમૂર્તીનામધીષ્ઠાવહિતઃ સ્વયમ્ ॥ एतस्यास्त्वं

પ્રસાદેન સર્વમાન્યો ભવિષ્યસિ (૨૩) સપ્તજન્માર્જિતૈર્થો રૈર્બ્રહ્મહત્યાસમૈરપિ ॥
 પાઠમાત્રેણ મંત્રાણાં મુચ્યતે સર્વકલિલ્લિપ્તૈઃ (૨૪) દેવ્યા ધ્યાનં મયા રુચ્યાતં ગુહ્યા-
 દુહ્યતરં મહત્ ॥ સર્વરૂપમયો દેવી સર્વ દેવોમયં જગત્ (૨૫) તતોઽહં વિશ્વરૂપાં
 ત્વાં નમામિ પરમેશ્વરીમ્ (૨૬) इति मूर्तिरहस्यं समाप्तम् ॥ અર્થઃ—જગતના
 માતારૂપ અડિકાદેવીનાં આ સ્વરૂપો કામધેનુની માફક ઇચ્છા પૂરી પાડવાવાળાં છે.
 જે અધિકારથી રહિત હોય, તેવાને આ ગૂઢ ચરિત્ર તમારે કહેવું નહિ. (૨૨)
 તમે સર્વદા એક ચિત્તવાળા થઈ આ દિવ્ય સ્વરૂપોના ઇતિહાસોનું મનન કરો.
 આ દેવીની કૃપા થવાથી તમે સર્વને વિશે માન્ય ગણાશે. [૨૩] સાત જન્મોમાં
 બ્રહ્મહત્યા સમાન ઘોરપાપો કરેલ હોય, છતાં આ મંત્રોના પાઠ કરવાથી તે સઘળાં
 પાપોથી મુક્ત થાય છે. [૨૪] મેં તમોને દેવીનું રહસ્ય કહ્યું, જે ગૂઢ કરતાં પણ
 વધારે ગૂઢ છે. આ દેવી સર્વ પ્રકારનાં સ્વરૂપવાળાં છે. આ સઘળું જગત્ દેવીમય
 અર્થાત્ પ્રકૃતિમય છે. [૨૫] આમ હોવાથી વિશ્વસ્વરૂપવાળાં ભગવતી પરમેશ્વરીને
 હું નમસ્કાર કરું છું. [૨૬] આ રીતે મૂર્તિ રહસ્ય સમાપ્ત.

अपराधशतं कृत्वा जगदंबेति चोच्चरेत् ॥ यां गतिं समवाप्नोति न तां ब्रह्मादयः
 सुराः ॥ सापराधोऽस्मि शरणं प्राप्तस्त्वां जगदंबिके ॥ इदानीमनुकंप्योहं यथेच्छसि

તથા કુરુ ॥ અજ્ઞાનાદિસ્મૃતેર્ભ્રાંત્યા યન્ન્યૂનમધિકં કૃતમ્ ॥ તત્સર્વં ક્ષમ્યતાં દેવિ
 પ્રસોદ પરમેશ્વરિ ॥ કામેશ્વરિ જગન્માતઃ સચ્ચિદાનંદવિગ્રહે ॥ ગૃહાણાર્ચામિમાં
 પ્રીત્યા પ્રસોદ પરમેશ્વરિ ॥ સર્વરૂપમયી દેવી સર્વં દેવીમયં જગત્ ॥ અતોઽહં
 વિશ્વરૂપાં ત્વાં નમામિ પરમેશ્વરીમ્ ॥ ગુહ્યાતિગુહ્યગોપ્ત્રી ત્વં ગૃહાણાસ્મત્કૃતં
 જપમ્ ॥ સિદ્ધિર્ભવતુ મે દેવિ ત્વત્પ્રસાદાન્મહેશ્વરીતિ મંત્રેણ દેવ્યા દક્ષિણકરે જપં
 સમર્પ્ય યથાસુખં વિહરેદિતિ ॥ શ્રીજગદંબા પ્રસન્ના ભવતુ ॥ અર્થ:-સે'કડો પ્રકારના
 અપરાધો કરવા પછી જગદંબાનું જે નામ લે છે તા તે મનુષ્યને જે ગતિ મળે છે
 તે ગતિ બ્રહ્માદિદેવો પણ આપી શકવા સમર્થ નથી. હે જગદંબિકા ! હું અપરા-
 ધથી યુક્ત છું. હું આપને શરણે આવેલ છું. આપની દયાને હું પાત્ર છું. જેમ
 આપની ઈચ્છા થાય તેમ મારાપર કૃપા કરો. અજ્ઞાનને લીધે, વિસ્મૃતિથી, બ્રાંતિથી
 જે કાંઈ મારાવડે ન્યૂન કે અધિક કરવામાં આવેલ હોય તે સઘળું, હે દેવિ !
 આપ ક્ષમા કરો. હે પરમેશ્વરિ ! આપ મારાપર પ્રસન્ન થાઓ. કામનાઓનાં નિયામક,
 જગતનાં માતારૂપ તથા સત્, ચિત્ તથા આનંદયુક્ત શરીરવાળાં હે દેવિ ! આપ
 મારી પૂજાને પ્રીતિવડે સ્વીકાર કરો. હે પરમેશ્વરિ ! મારાપર આપ પ્રસન્ન થાઓ.
 દેવો સર્વ પ્રકારનાં સ્વરૂપવાળાં તથા આ સઘળું જગત દેવીમયજ છે. આથી હું

વિશ્વસ્વરૂપવાળાં પરમેશ્વરી જગદંબાને નમસ્કાર કરું છું. આપ ગુહ્યથી પણ વધારે ગુહ્ય રીતે રક્ષણ કરવાવાળાં છો. અમારાવડે કરવામાં આવેલ જપનો આપ સ્વીકાર કરો. હે દેવિ પરમેશ્વરિ ! આપની કૃપાથી મને સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ થાઓ. આ મંત્ર કહી દેવીના જમણા હાથને વિશે જપનું જળ સમર્પણ કરવું. પછી યથેચ્છ કરવું. શ્રી જગદંબાદેવી મારાપર સાનુકૂલ થાઓ.

॥ इति दुर्गाशप्तसती समाप्ता ॥

કામ્યપ્રયોગ વિધિ. કવચમાં રહેલ દેવી કામ્યપ્રયોગ:-શતયંત્રીનો વિધિ તથા મંત્રના વિભાગ સંબંધી કારિકા જાણવી જોઈએ. પ્રથમના છ શ્લોકોમાં ધણા પુસ્તકોમાં ઓછાવત્તી જોવામાં આવે છે. આનું નિરાકરણ કેવી રીતે કરવું, તે સંબંધી નીચે પ્રમાણે કહેલ છે:-દુર્ગા પ્રદીપમાં કહ્યું છે કે, કોઈમાં શ્લોક વધારે હોય છે તથા કોઈમાં ઓછા હોય છે તે સર્વ પ્રકારના દોષ-ટાળવા માટે દેવીના નામો સંબંધી કમ હું જણાવું છું. આ શ્લોકો પ્રાચીન ગ્રંથમાં રહેલ તથા સાંપ્રદાયિક છે. દેવીની શક્તિનાં નામો:-પ્રથમ દશ દિક્પાલ દેવો તથા પછી ચામુંડા છે. ચાર્યાદેવ, વિજયા, અંબિકા તથા અપરાંજતા છે. (૧) ધ્વોતની, ઉમા, માલાધારી, તથા ચક્ષસ્વની છે. ત્રિનેત્રા, ચમ્રધંટા, અંબિકા તથા દારવાસિની છે. (૨) કાલિકા, શાકભરી. સુમંધા તથા ચચિકા છે. અમૃતાદિક્ષણાદિપ તથા સરસ્વતી છે. (૩) કૌમારી, ચંડિકા, ચિત્રધંટા તથા મહામાયાદિરૂપે છે. કામ્યાક્ષી, સર્વ મંગળા તથા ભદ્રકાલીરૂપે છે. (૪) ધનુર્ધરી, નીલમ્બીચા, નલકૂચરી, ખર્જૂ ધારિણી તથા વજ્રધારિણી આ શક્તિનાં નામો છે. (૫) દંડિની, અંબિકા, શુક્લેશ્વરના, તથા નન્દાચરી તેનાં નામો છે. વર્ણી મનઃશોક વિનાશકા, લલિતા તથા શુભધારિણી એવાં નામ છે. (૬) કામિના, ગુણા, ઇશ્વરી, જીતનાથા, તથા મહામહિષવહિની તેનાં નામો છે. (૭) ભગવતી, વિધ્યસ્થા મહાબલા, વિનાયકી, નારસિંહી તથા અભિતાંબરી આ શક્તિનાં નામો છે (૮) શ્રી વત્રિની, પાતાલ વસિની. કરાસિની, ઉદ્યંદેશી, કૌભેરી, વાગીશા તથા પાર્વતી, અમૃતનાં નામો છે (૯) કાલગત્રી મુકુટેશ્વરી, પદ્માવતી. ચૂડામણી, જવાળા મુખી, અમેઘા. આદિ નામો છે (૧૦) અક્ષાણી, છત્રપુત્રી, ઇશ્વરી, ધર્મચારિણી, ચાકિણી, ઇન્દ્રવધૂ, ચડી, મહામદમ્બી તથા ભેરવીઆદિ નામો છે. (૧૧) ક્ષેત્ર

કરી, વિજયા તથા જ્યોતિકા આ પ્રમાણે કવચને વિશે રહેલ દેવીની શક્તિનાં નામો છે (૧૨) કવચાદિ શ્લોકની સંખ્યા:-ચારાહી તંત્રમાં કહ્યું છે કે, કવચમાં પચસ તથા અર્ધા શ્લોકની સંખ્યા છે. અર્જુનાના શ્લોકની સંખ્યા ત્રેવીશ છે તથા કીલકની સંખ્યા ચૈક શ્લોકની છે. પાંચાતિક રહસ્યના સંખ્યા ત્રીશ તથા અર્ધા શ્લોકની છે. વૈકૃતિક રહસ્યની સંખ્યા આગણચાલીશ શ્લોકની છે. મૂર્તિ રહસ્યની સંખ્યા પચીસ શ્લોકની છે. આ પ્રમાણે દુર્ગાપ્રદીપમાં જણાવેલ છે આ રક્તા નેટલા વધારે શ્લોકો હોય તેટલા શ્લોકો પ્રક્ષિપ્ત બળવા પાઠ કરનાર કેટલાક સપ્તશતીના પાઠ આરંભમાં આપોદ્ધારકાદિની ધ્વજા કરે છે. આ પ્રકાર તંત્રોમાં જણાવેલ છે શાપોદ્ધારનો પ્રકાર: જોમ કે, તેરમો તથા પહેલો અધ્યાય, બારમો તથા બીજો, અગ્નીઆરમો તથા ત્રીજો, દશમો તથા ચોથો, નવમો તથા પાંચમો, આઠમો તથા છઠ્ઠો, આ પ્રમાણે અધ્યાયોના પાઠ કર્યા પછી ૭મો અધ્યાય બે વાર બળવો. કીલક પ્રકાર:-પ્રથમ મધ્યમ ચરિત્રનો પાઠ કરવો. પછી પ્રથમ ચરિત્રનો તથા છેવટે તૃતીય ચરિત્રનો પાઠ કરવો. રહસ્યની અંદર કહેલ છે કે एकेन वा मध्यमेन नैकेनेतरयोरिह આ વચનવડે એમ કહ્યું છે કે, જોને એક પાઠનો વખત નહિ હોય તેણે મધ્યમ ચરિત્રનો પાઠ કરવો. હવે તે મનુષ્યને શાપોદ્ધાર તથા ઉત્કાલન કરવાનો સંભવ નહિ હોવાથી તે સખધી આરા બ્યર્થ છે. તે મનુષ્યને આપોદ્ધારાદિ જરૂરનાં નથી, એમ માલમ પડે છે. હવે બીજું એ કે કીલક રતોત્રમાં કહ્યું છે કે, દાન તથા પ્રતિગ્રહ નામનું કાલન અવશ્ય કરવું જાઈએ. ત્યાં કહ્યું છે કે, કૃષ્ણ પક્ષમાં ચૈાદશે અથવા આઠમે એક ચિત્તવાળા ચષ્ઠ દાન આપવું તથા પ્રતિગ્રહ કરવો. આ બેથી બિન્ન રીતે વર્તનાર મનુષ્યને દેવી પ્રસન્ન થતાં નથી. આ બાબતનો ખરો

ભાવ એ છે કે, કૃષ્ણ પક્ષની ચૌદશે અથવા કૃષ્ણ પક્ષની આઠમે ઉપાસે એક ચિત્તવાળા તથા
 એકાગ્રમનવાળા થવું. તેણે ન્યાયવડે મેળવેલા સર્વ દ્રવ્ય દેવીને અર્પણ કરવું. અર્પણ કરતી
 વખતે તેણે કહેવું કે, હે દેવિ ! અમુક દિવસથી આરંભી મેં આજે સધળું ધન મેળવેલ છે
 તે મેં આપને આપેલ છે, આ રીતે કહી સમર્પણ કરવું. સ્વામ્યાદ સંસારયાત્રાના નિર્વાહ માટે
 મારા પ્રસાદરૂપ આ ધન તમે ગ્રહણ કરો, આ રીતની દેવીની અનુગ્રાને મનવડે ગ્રહણ કરી,
 દેવીના પ્રસાદરૂપે હું આ ગ્રહણ કરું છું, આમ વિચારી ગ્રહણ કરી તે દ્રવ્યના પાંચ ભાગ કરવા.
 તેમાંથી પાંચમો ભાગ ગૃહને અર્પણ કરવો અથવા તો પાંચમો ભાગ પુત્રાદિને આપવો. અવશેષ
 ધવાળો ચોથો ભાગ પોતાવડે કરવામાં આવતા પાંચ મહાયજ્ઞ દિ ધર્મવ્યયને માટે લેવો. અવશેષ
 ત્રણ ભાગ કામનાથી રહિત અષ્ટ પોતાના વાપરવાવિશે યોજના કરવી. આ રીતે હમેશ દરમહિને
 જે કરવાવાળો છે, તે દેવીને આર્ધીન થાય છે. આવના પર દેવી પ્રસન્ન થાય છે. આથી મિત્ર
 રીતવડે નહિ કીલકનો આ રીતનો અર્થ કીલક પટલમાં, ગુપ્તવતીમાં તથા દુર્ગાપ્રદીપમાં જણાવેલ છે.

સંપુટ વ્યવસ્થા:- પાર્વતીએ એકવાર મહાદેવને પ્રશ્ન કર્યો. દેવી બોલ્યા:-હે સ્વામિન !
 સંપુટ કેટલા પ્રકારના છે. હું તે સંબંધી સવિસ્તર જાણવા ઇચ્છું છું. હે દેવોના નિયામક !
 હું જો આપને પ્રિય હોય તો તે સંબંધી મને કહો. સારે મહાદેવ બોલ્યા:-સંપુટ બે પ્રકારનો
 જાણવો, જેવો કે ઉદય કરનાર તથા અસ્ત કરનાર. પ્રથમ ઉદયકર સંપુટ સંબંધી કહું છું તથા
 પછી અસ્તકર સંબંધી કહીશ. પ્રથમ સંપુટવાળો મંત્ર લેવો, પછી શ્લોક લેવો તથા ફરી મંત્ર
 લેવો. ફરી મંત્ર તથા ફરી શ્લોક આ રીતનો ક્રમ ઉદય સંપુટ સંબંધી છે. ઉદય, ઉત્તરપર્વ તથા

લાભને માટે આ સંપુટ છે. ચિત્તિસા શાસ્ત્રોમાં શરાવવડે અસ્ત સંપુટ થાય છે. હું તમને તે દેહ છું. તમે એક ચિત્તવાળાં થઈ સાંભળો. પ્રથમ મંત્ર, ફરી શ્લોક તથા છેવટે મંત્ર વિપર્યય, ફરી મંત્ર, ફરી શ્લોક તથા ફરી મંત્ર વિપર્યય. આ સંપુટ મારણ, ક્રિયાટન તથા બંધન સંબંધી કહેવાય છે. આ સર્વ પ્રકારનો જ્ઞાનદર ફરી પોતાની મજા પ્રમાણે જે કામ કરે છે તે પ્રલયકાળ ચતાં સુધી રૌરવાદિ નરકોમાં પડે છે. પુરુષશ્વરણ સ્વરૂપ:-કાત્યાયની તંત્રમાં આવેલ મરીચિ કદમ્બમાં કહેલ છે. કૃષ્ણ પક્ષની ચૈદશ આવેલાં સુધી જે પૂર્વે સંપુટ લીધેલ હોય, તેનો કમે ફરી પૂર્વ કરતાં ઉત્તરમાં એકએક સંપુટ વધારવો. હે દેવિ ! આ રીતનો પુરુષશ્વરણનો કમ છે. આ રીતે થયા પછી દરેક શ્લોક બોલી દુષપાકવડે હોમ કરવો. રાત્રીસૂક્તની દરેક ઋચા લેવી. તેજ પ્રમાણે દેવીસૂક્ત લેવું. આ રીતે હોમ કર્યા પછી સ્તોત્રનો જપ કરવો તથા પ્રથમ પૂજાદિક કરવા. પ્રથમ રાત્રીસૂક્ત તથા દેવી સૂક્તોવડે સંપુટ લેવું. કાત્યાયની તંત્રમાં કહ્યું છે કે, રાત્રીસૂક્ત તથા દેવીસૂક્તની દરેક ઋચાનો હોમ કરવો. છેવટે પુરુષશ્વરણની અંતે યથેચ્છ સ્તોત્ર મંત્રનો જપ કરવો. આ જ રીતે જે સિદ્ધ મંત્ર હોય, તેનો કામ્યપ્રયોગ કરવો.

કામ્ય પ્રયોગ:-દરેક શ્લોકની અદિ તથા અંતમાં મંત્રનો જપ કરવો. આમ કરવાથી મંત્રસિદ્ધિ છે. (૧) પ્રથમ ત્રણ વ્યાહતિ હોમ ફરી પ્રણવ સહિત અનુષાંભ તથા અંતે વિશેષમ, આ રીતે સો આવૃત્તિ પાઠની કરવાથી કામ્ય સિદ્ધિ જલદી થાય છે. (૨) દરેક શ્લોકના આદિમાં જાતબેદસે મુનવામ સોમઃ આ રીતની ઋચાનો પાઠ કરવાથી સર્વ કામનાની સિદ્ધિ થાય છે. (૩) વળી અપશ્વરનો નામ કરવા માટે >બંધક, ઇત્યાદિ મંત્રનો પાઠ કરવો. દરેક શ્લોકના

આદિ તથા અંતમાં આ શ્લોકનો જપ કરવો. (૪) વળી દરેક શ્લોકના આદિ તથા અંતમાં
 શલ્લેનપાદિનો દેવિં આ રીતનો પાઠ કરવાથી અપમૃત્યુનો નાશ થાય છે. વળી આ મંત્રનો
 લાખવાર, દશ હજારવાર, હજારવાર અથવા તો સો વાર જપ થવાથી અપમૃત્યુનો નાશ થાય
 છે. (૫) દરેક શ્લોકના આદિ તથા અંતને વિશે શરણાગતં આદિ શ્લોકનો પાઠ કરવાથી સર્વ
 પ્રકારની સિદ્ધિ થાય છે. (૬) દરેક શ્લોકની આદિ તથા અંતમાં કરાતુ સા નઃ શુભં ઇત્યાદિ
 અર્ધા શ્લોકનો પાઠ કરવાથી સર્વ પ્રકારના કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. (૭) દરેક શ્લોકના આદિમાં
 તથા અંતમાં એવં દેવ્યા વરં લખ્યાં ઇત્યાદિ શ્લોકનો પાઠ કરવાથી ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ થાય
 છે. દુર્ગે સ્મૃતાં ઇત્યાદિ મંત્ર દરેક શ્લોકના આદિમાં તથા અંતમાં લેવાથી સર્વ પ્રકારની આપત્તિનો
 નાશ થાય છે. કાર્ત્ત્તે અનુસરી કેવળ આ શ્લોકનો જપ એક લાખવાર, દશ હજારવાર, હજાર
 વાર અથવા સેક વાર કરવાથી ઇચ્છિત ફળ થાય છે. (૮) સર્વા બાધાં ઇત્યાદિ શ્લોકનો એક લાખ
 વાર જપ કરવાથી અથવા તો આનો સંપૂર્ણ લેવાથી શ્લોકમાં કલ્પા પ્રમાણે શત્રુનો નાશ થાય
 છે. (૧૦) ઇત્યં મહા મહા બાધાં ઇત્યાદિ શ્લોકનો જપ અથવા સંપૂર્ણ કરવાથી મહા મારીની
 શાંતિ થાય છે. (૧૧) તતો વગેરે તુષો રાજ્યં આ મંત્રનો જપ કરવાથી સ્વરાજ્યનો ભાગ થાય છે.
 (૧૨) હિનસ્તિ દૈત્ય તેજાંસિં ઇત્યાદિ શ્લોકવડે દીપ યુક્ત અભિદાન તથા ધંટા બંધનવડે
 બાળશ્રદ્ધા શાંતિ થાય છે. (૧૩) અનુભોમવડે પ્રથમાવૃત્તિનો પાઠ કરી, ચાર પછી વિપરીત
 ક્રમવડે અનુભોમથી દ્વિતીયાવૃત્તિનો પાઠ કરી, તથા અનુભોમવડે તૃતીયાવૃત્તિનો પાઠ કરવાથી
 આમ કરવાથી જાદી કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. (૧૪) સર્વ પ્રકારની આપત્તિનો નાશ કરવા દુર્ગે

સ્મૃતાં અર્ધં શ્લોકનો પાઠ, ચક્રંતિ ચક્રય દૂરકે ઇત્યાદિ ઋચાનો પાઠ તેમજ દારિદ્ર્ય દુઃખં
 ઇત્યાદિ અર્ધાં શ્લોકનો કાર્યને અનુસરી લાખવાર, દશ હજારવાર, હજારવાર, અથવા તો સો વાર
 જપ કરવાથી અથવા આનો સંપુટ લેવાથી અવશ્ય કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. (૧૫) કસો સ્મિતાં
 ઇત્યાદિ ઋચાનો સંપુટ લેવાથી ભક્તીની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૧૬) અનૃચા અસ્મિન્ ઇત્યાદિ
 ઋચાનો સંપુટ લેવાથી જે કાંઈ ઋણ થયું હોય તેનો નાશ થાય છે. (૧૭) સમુત્પત્તિઃ ઇત્યાદિ
 શ્લોકનો સંપુટ લેવાથી મારણ થાય છે. આ શ્લોકનો જપ કરવાથી પણ તેવા પ્રકારના ફળની
 સિદ્ધિ થાય છે. (૧૮) જ્ઞાનિનામપિ ચેતાંસિઃ આ શ્લોકનો જપ કરવાથી મોહન થઈ શકે છે.
 તેમજ આ શ્લોકનો સંપુટ લેવાથી અવશ્ય મોહની સિદ્ધિ થાય છે. (૧૯) રામાનૈષઃ ઇત્યાદિ
 શ્લોકનો સંપુટ લેવાથી તેમજ આ શ્લોકનો જપ કરવાથી સર્વ પ્રકારના રોગનો નાશ થાય છે
 (૨૦) ઇત્યુક્ત્વા સા તદ્દા દેવીઃ આ શ્લોકનો સંપુટ લેવાથી અથવા આનો જપ કરવાથી વિદ્યાની
 પ્રાપ્તિ તેમજ વાણીના વિકારનો નાશ થાય છે. (૨૧) ભગવત્સા કૃતં સર્વં ઇત્યાદિ લઘુ એકસો
 વાર અક્ષરનો મંત્ર જપવાથી સર્વ પ્રકારની કામનાની પ્રાપ્તિ તથા સર્વ પ્રકારની આપત્તિનો નાશ
 થાય છે. (૨૨) હે દેવિ! “પ્રપન્નાતિહરે” આ શ્લોકનો કાર્ય પરત્વે એક લાખ, દશ હજાર
 અથવા સોની સંખ્યાનો જપ કરવાથી અથવા તો આના સંપુટવડે પાઠ કરવાથી સર્વ પ્રકારની
 આપત્તિનો નાશ થાય છે તથા સર્વ પ્રકારની કામના પૂર્ણ થાય છે. આ પ્રયોગોમાં દરેક પ્રલોક
 અષ્ટી દીપસમીપ કેવળ નમસ્કાર કરવાથી જલદી સિદ્ધિ થાય છે. વળી એકતાળીસ દિવસ સધી
 રોજ ત્રણવાર આ કામળીજ શ્લોકનો સંપુટ લેવાથી સર્વ પ્રકારની કામનાની સિદ્ધિ થાય છે. (૨૩)

એકવીસ દિવસ સુધી ઉક્ત રીત પ્રમાણે દરરોજ તેર આવૃત્તિ થવાથી કોઇને પણ વશ કરી શકાય છે. (૨૪) માયા બીજનો સંપુટ છ પદ્ધતિ સહ વર્તમાન સાત દિવસ સુધી દરરોજ તેર આવૃત્તિ કરવાથી સર્વ પ્રકારની ઉન્માદનની સિદ્ધિ થાય છે. (૨૫) તેજ પ્રમાણે માયા બીજનો સંપુટ ચાર દિવસ સુધી દરરોજ અભિઆર આવૃત્તિ કરવાથી સર્વ પ્રકારના ઉપદ્રવનો નાશ થાય છે. (૨૬) એમણુ પચાસ દિવસ સુધી દરેક પ્રયોગને વિશે શ્રી બીજનો સંપુટ લેવાથી તથા દરરોજ પંદર આવૃત્તિ કરવાથી લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૨૭) દરેક પ્રયોગને વિશે વાકુ બીજનો સંપુટ લઇ સો આવૃત્તિ કરવાથી વિદ્યાની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૨૮)

શતચંડી વિધિ:—મંત્રમહોદયમાં શતચંડીનું જે વિધાન છે તે મનુષ્યોના હિત માટે કહેવામાં આવેલ છે. રાગ તરૂંથી ઉપદ્રવ, આપત્તિ, દુકાળ તથા ધરતીકંપઆદિ આ વિધાનવડે નાશ પામે છે. (૧) અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ, શત્રુના ચક્રનો ભય, તથા ક્ષત્રી થનારાં સર્વ વિષ્ણો શતચંડીનું વિધાન કરવાથી નાશ પામે છે. (૨) રાખનો નાશ, વેરીનો નાશ, ધનની તથા પુત્રની સમૃદ્ધિ, અંકર અથવા જવાનીની કૃપાથી થયા વિના રહેતો નથી. (૩) દાર તથા વેદીથી યુક્ત મંકપ કરવો. તેને ધ્વજ તથા તોરણવડે શણગારવો. તે મંકળમાં એક કુંડ કરવો. પશ્ચિમમાં અથવા તો મધ્યમાં કરવો. (૪) ચળમાને રનાન કરી તથા નિત્ય ક્રિયા કર્યા પછી દસ બ્રાહ્મણોનું વરણ કરવું. આ બ્રાહ્મણો જિતેન્દ્રિય સદાચારવાળા, કુલીન તથા સત્યવાદી હોવા જોઇએ. (૫) અર્ચને જાણવાવજ્ઞા, ચંડીનો પાઠ કરવામાં સદાઆસક્ત, લજ્જવાળા, દયાવાળા આ બ્રાહ્મણો હોવા જોઇએ. મંદુપર્કવડે તથા સ્વર્ણ તેમજ વસ્ત્રઆદિ દાનવડે તેઓને સંતોષવા. (૬) આ

બ્રાહ્મણને જપ કરવા આસન તથા માળા આપવી. કર્મને અંતે દરરોજ બોજન આપવું. આ બ્રાહ્મણે હવિષ્યાન્ન ખાવાવાળા તથા મત્રાર્થને વિશે જાગ્રેલ મનવાળા હોવા જોઈએ. (૭) તેઓએ પૃથ્વીપર જ્ઞાન કરવું. દરેક અંડિકાની રત્નિત કરવી. એક ચિત્તવાળા મધ્ધ દશવાર માકડેયમાં કહેલ છે તે પ્રમાણે રત્તવન કરવું. (૮) દસ હજાર અંડિકાના નવાર્ષ મંત્રનો દરેક જણે જપ કરવો. (કારણ કે સંપુટી કરણનો જુદોજુદો પાઠ કરવાવાળા છે.) દરેક બ્રાહ્મણે દસ હજાર જપ કરવો. વળી આરંભ એવી રીતે કરવો કે જે રીતે આઠેમ, નેમ, ચૌદસ અથવા પૃષ્ઠિમાને વિશે સો આટ્વરિની સમાપ્તિ થાય. વળી આમાં યજ્ઞમાને નવ કન્યાઓનું પૂજન કરવું. (૯) બીજા વર્ષથી આરંભી દસ વર્ષ સુધીની કુમારીકાનું પૂજન કરવું. એક વર્ષવાળી કન્યાના પૂજનનો અભાવ છે. વળી અગ્નીવાર વર્ષ તથા તેથી ઉપરની કુમારીનો ત્યાગ કરવો. (૧૦) આ કન્યા અધિક અંમવાળી હોવી ન જોઈએ. હીન અંમવાળી, કોઢવાળી, તથા વજ્રવાળી હોવી ન જોઈએ. અંધ, કાણી, કેકર, કૂચવાળી, પુષ્કળ રૂંધાવાળી, હાસીથી થયેલ, રોમયુક્ત તેમજ દુષ્ટ એવી કન્યાનો ત્યાગ કરવો. તેનું કદી પૂજન કરવું નહિ. (૧૧) સર્વ પ્રકારની કામનાની સિદ્ધિને માટે બ્રાહ્મણ કન્યા ભેવી, ચક્ષુ મેળવવા ક્ષત્રિય કન્યા ભેવી, ધનના લાભ માટે વૈશ્ય કન્યા ભેવી તથા પુત્રપ્રાપ્તિ માટે શૂદ્રની કન્યાનું યજ્ઞન કરવું. (૧૨) બે વર્ષની કન્યા કુમારી કહેવાય છે, ત્રણ વર્ષવાળી ત્રિમૂર્તિરૂપે છે, ચાર વર્ષવાળી હસ્તાશ્રીરૂપે તથા પાંચ વર્ષવાળી રોહિણીરૂપે છે (૧૩) છ વર્ષવાળી કાલિકારૂપે, સાત વર્ષવાળી અંડિકારૂપે, આઠ વર્ષવાળી જ્ઞાંભરીરૂપે તથા નવ વર્ષવાળી દુર્ગારૂપે છે. (૧૪) તેમજ દસ વર્ષવાળી સુભદ્રા કહેવાય છે. તેઓનું મંત્રોવડે પૂજન કરવું. જ્યારે કહેવાયેલ મંત્રોવડે આ કન્યાનું આવાહન

કરવું. (૧૫) મંત્રાક્ષરવાળી, લક્ષ્મીરૂપ, માતૃશક્તિના રૂપને ધારણ કરનાર, તથા નવદુર્ગાત્મક એવી
 સાક્ષાત્ કન્યાનું હું આવાહન કરું છું, એમ કહી આવાહન કરવું. (૧૬) હવે કુમારિકાઆદિ
 કન્યાઓની પૂજા તથા મંત્રોને હું કહું છું. (૧૭) હે કૌમારિ ! તમે જગતને ત્રિશે પૂજ્યરૂપે,
 જમતને વંદના યોગ્ય, સર્વ શક્તિના સ્વરૂપવાળાં છો. તમે મારા પૂજનને પદ્મ કરો. હે
 જગદના માતા ! તમેને મારા નમસ્કાર છે. (૧૮) ત્રણ શરીરવાળાં, ત્રણ શરીરના આધારવાળાં,
 ત્રણ પ્રકારના જ્ઞાનવાળાં ત્રણ લોકરૂઢે વસિત. એવાં ત્રિમૂર્તિ સ્વરૂપ કન્યા દેવીનું હું પૂજન
 કરું છું. (૧૯) કળાત્મક સ્વરૂપવાળાં, કળાને ઉલ્લંઘન કરનારાં, કરણ યુક્ત હૃદયવાળાં, શિવારૂપ,
 કલ્યાણ કરનારાં એવી દેવી કલ્યાણીનું હું પૂજન કરું છું. (૨૦) અણિમાદિ ગુણના આધારવાળા,
 અકારાદિ અક્ષરવાળાં, અનંત શક્તિવાળાં તથા લક્ષ્મી સ્વરૂપ રોહિણીનું હું પૂજન કરું છું
 (૨૧) કામના પ્રમાણે આચારવાળાં, શુભ સ્વરૂપવાળાં, દાંતરૂપવાળાં, કાળચક્ર સ્વરૂપવાળાં, કામના
 પુરનારાં, કરણ તથા ઉદ્ધારતાવાળાં, કાલિકા દેવીનું હું પૂજન કરું છું. (૨૨) ચંડ વીરવાળાં,
 પ્રચંડ માયાવાળાં, ચંડ તથા મુકનો નાશ કરનારાં, તથા પ્રચંડ પરાક્રમવાળા ચંડિકાદેવીનું હું
 સર્વદા પૂજન કરું છું. (૨૩) સર્વદા જ્ઞાનદ કરનારાં, શાંત સ્વરૂપવાળાં, સર્વ દેવવડે નમસ્કાર
 કરાયેલ, સર્વ જુતાત્મકવાળાં, તથા લક્ષ્મી સ્વરૂપ શંભવી શક્તિનું હું પૂજન કરું છું. (૨૪)
 દુર્ગમ તથા દુસ્તર કાર્યને વિશે તેમજ સસારમાં થનારા દુઃખનો નાશ કરનારાં, તેમજ દુઃખે કરી
 મમન યોગ્ય તથા દુઃખનો નાશ કરનારાં દુર્ગાદેવીનું હું બાકિતરૂપે પૂજન કરું છું. (૨૫) સુંદર
 રૂપ, સ્વર્ણ સમાન વર્ણવાળાં, સુખ તથા સૌભાગ્યને આપનારાં, કલ્યાણને કરનારાં એવા સુભદ્રા
 દેવીનું હું પૂજન કરું છું. (૨૬) આ રીતના પુરાણોક્ત મંત્રવડે તે કન્યાઓનું પૂજન કરવું.

તેઓનું પૂજન મંથ, બક્ષમ, બોજ્ય પદાર્થોવડે, તઓવડે તથા આભરણોવડે કરવું. (૨૭) વેદીના ઉપર રમ્ય ઝોવું સર્વતો બદ્ર મંડળનો સાથીઓ કાઢવો. મંત્રવડે વચ્ચમાં ધડાને સ્થાપવો તથા શિવનું આવાહન કરી તેનું પૂજન તથા પછી બ્રહ્મણેનું પૂજન કરવું વિવિધ હવચારોવડે તથા પુર્વોક્ત આવરણોવડે પૂજન કરવું (૨૮) આ રીતે ચાર દિવસ કર્યા પછી પાંચમે દિવસે હોમ કરવો. પાપસાગ, ત્રિમધુવડે, દ્રક્ષ, તથા રંભાફળ આદિવડે હોમ કરવો. (૩૦) માતુલિંગ, શેરડી, નારિયેલ, પુર, તિલ, જાતીફલ, આમ્રફલ, તથા અન્ય મધુર વસ્તુવડે હોમ કરવો. (૩૧) સમસ્તતીના મન્ત્રે લઈ દર્શાંક હોમ કરવો. વિધિયુક્ત અગ્નિ સ્થાપ્યા પછી સર્વ કરવું તેમજ નવ ધર્મ મન્ત્રવડે દશહજાર આહુતિ આપવી. (૩૨) નામ મંત્રવડે આવરણ દેવોને હોમ આપવો. સારી રીતે પૂર્ણાહુતિ કર્યા પછી દેવ તથા અગ્નિનું વિસર્જન કરવું. (૩૩) દળશના જળવડે બ્રહ્મણોએ યજમાનને અભિષેક કરવો. ઝેક સોનામહોર દક્ષિણ દરેક બ્રહ્મણને આપવી. (૩૪) અનેક પ્રાર્થના બોજનવડે સો બ્રહ્મણોને જમાડવા. તેઓને દક્ષિણ આપવી તથા તેઓની આશીષ લેવી. (૩૬) આ રીતે કરવાથી જગત વચ્ચ થાય છે તથા ઉપદ્રવોનો નાશ થાય છે. આમ કરનારને રાજ્ય, ધન, યશ, પુત્રો તથા અન્ય દૃષ્ટી પ્રાપ્તિ થાય છે. આ રીતે મંત્ર મહોદધિમાં શતચંદીનો વિધિ છે.

સપ્તશતીની વાચન કેમ પદ્ધતિ:-દુર્ગાર્યાના સાર સંગ્રહમાં નેમજ વારાહી તંત્રમાં પદ્ધતિ કહેલ છે. કેટલાક એમ કહે છે કે પ્રથમ ચરિતમાં બીજ રૂપે ઐ લેવું. વળી કેટલાક એમ કહે છે કે, આદ્ય ચરિતમાં હ્રોં, મધ્યમમાં શ્રીં તથા અતિમ ચરિતમાં કર્લી લેવું કેટલાક એમ કહે છે કે, ઐ બીજ પ્રથમ અધ્યાયમાં, હ્રોં બીજ દ્વિતીય અધ્યાયમાં, કર્લી તૃતીય અધ્યાયમાં, તેમજ ફરી ચોથામાં ઐ, પાંચમાથી બાર અધ્યાય પર્યંત અનુક્રમે બીજ મંત્રો

લેવા તથા તેરમામાં ઐ' હો તથા ઠહી આ ત્રણુ ખીજ સાથે લેવા. જ્યાં સુધી અધ્યાય પૂરો ન
 થાય ત્યાં સુધીમાં પાઠ કરતાં વિરામ પામવું નહિ હે પ્રિયા! પ્રમાદથી અધ્યાયની વચ્ચેમાં વિગમ
 પડે તો તે અધ્યાયનો આરંભ ફરી કરવો. હે દેવ! આમ અનુક્રમ વડે પાઠ કરવો. પાઠ કરતાં
 વચ્ચેમાં શિરનું કંપવું આદિ ચતુર્થ જોઈએ નહિ. પાઠ મનમાં કરવો નહિ વાંચતાં હોમએ તેમ
 પાઠ કરવો વધારે સારો છે. પોતે લખેલ સ્તોત્રનો તથા બ્રહ્મણુ વર્ણથી રહિત વર્ણવડે લખેલ
 લીપીવડે પાઠ કરવો નહિ. પુસ્તક ઉપરથી પાઠના અભાવે ઠંઠવડે વાંચવું. હાથમાં પુસ્તક રાખી
 વાંચવાથી અડધું ફળ મળે છે. વળી તેમાંજ કહેલું છે કે, પુસ્તક હાથમાં રાખી હજારથી અધિક
 મંત્રનો પાઠ કરવાથી જે ફળ થાય છે, તે ફળ પુસ્તક વિના હજારથી ઓછા મંત્ર મોઢેથી વાંચવાથી
 મળે છે. જે મોઢેથી વાંચવાનો અભાવ હોય તો પુસ્તકને આધાર આપી તે વાંચવું. આધાર ઉપર સ્થાપન
 કરેલ પુસ્તક ઉપરથી પાઠ હજારથી અધિક મંત્રોના વાંચનવડે થાય છે. મૂળ સ્તોત્રમાં તો હજારથી
 ઓછા મંત્ર છે. માટે વૈકૃતિક રહસ્યમાં કહેવા પ્રમાણે સ્તુત્વીત ચરિતૈ રિમૈઃ અહીં લગભગ હાથ
 જેડીને વાંચવું. પાઠ મોઢે ન હોય તો પુસ્તકને આધાર સ્થાપન કરી વાંચવું. પણ જે મોઢે હોય તો
 પુસ્તક વિના કેવળ હાથ જેડી પાઠ કરવો તે વધારે સારો છે. આમ શક્તિ સંગમ તંત્રમાં જણા-
 વેલ છે. તેજ પ્રમાણે દુર્ગાપ્રદીપમાં પણ કહેલ છે. સપ્તશતીની પદ્ધતિનો લોચ થવાથી આ પદ્ધતિ
 રચનામાં આવેલ છે. આ પદ્ધતિવડે ત્રિપુરેશ્વરીવાલાં અંબા દેવી પ્રસન્ન થાઓ. (૧) આમાં સધળે
 ઠંઠાણે મૂળ વચ્ચેનો જેવાં હોય તો દુર્ગામહોદધિને વિશે જેવાં. પ્રયોગ વિધિ સમાપ્ત.

સપ્તશતી મંત્રની કારિકા:-માર્કંડેય ઉવાચ આ પ્રથમ મંત્ર કહેવાય છે. સારગાદ સત્તર
 મંત્રો છે. આ સત્તરમાંમાં એક અર્ધ મંત્ર છે. (૧) પછી વૈશ્યોક્તિ છે. ત્યારબાદ ત્રણ મંત્રો છે

તથા એક અર્ધ મંત્ર છે. પછી “કથંત” આ રીતનો અર્ધ મંત્ર છે. તે પછી રાજોવાય મંત્ર છે. (૨) ત્યારપાઠ બે અડધા મંત્રો આવે છે. તે પછી વૈશ્વેશ્વર્ય છે તે પછી અર્ધ મંત્ર છે. તેમજ ત્રણ શ્લોક આવે છે. કરોમિ આ રીતના અડધા મંત્ર પછી માર્કંડેય ઉવાચ મંત્ર આવે છે તે પછી અર્ધ શ્લોક છે. (૪) તથા એક આખા શ્લોક પછી ઉપવિષ્ટ નામનો અડધો શ્લોક છે. રાજોવાચ નામનો પછી મંત્ર છે. મગવન્ આ રીતનો અર્ધ શ્લોક, તે પછી ચાર શ્લોક છે. (૫) મમાસ્થય આ અર્ધ મંત્ર પછી ઋષિશ્વાચ મંત્ર છે. પછી ગુપ્તમસ્તિ આ અર્ધ મંત્ર છે. તે પછીના દશ મંત્રો છે. (૬) ‘સંસાર’ આ રીતના અર્ધ મંત્ર પછી રાજોવાચ મંત્ર છે. મગવન્ આ અર્ધ શ્લોક એક શ્લોકાત્મક છે. તત્સર્વ આ અર્ધ શ્લોક છે. તે પછી મુનિવચન, તે પછી નિત્યૈવ અર્ધ મંત્ર, તે પછી છ મંત્રો, તે પછી નિદ્રાં ભગવતી આ અર્ધ મંત્ર, (૮) તે પછી બ્રહ્મોવાચ, તે પછી તેર મંત્રો, તે પછી બોધશ્વ આ અર્ધ મંત્ર, પછી મુનિવચન. (૯) ‘એવંસ્તુતા આ અર્ધ મંત્ર, તે પછી પાંચ મંત્રો, ‘ઉકંતવંતા’ આ અર્ધ મંત્ર, પછી ભગવાનુવાચ છે. (૧૦) ભવેતામ આ અર્ધ મંત્ર, પછી કિમન્યેત આ અર્ધ મંત્ર, પછી ઋષિ ઉવાચ, તે પછી અર્ધ શ્લોક, તે પછી કેટલાક શ્લોક, પછી ઋષિ વચન તથા તે પછી બે મંત્રો છે. આ રીતે પ્રથમ અધ્યાયના મંત્રની સંખ્યા ૧૦૪ ની છે. (૧૧-૧૨) બીજા અધ્યાયમાં ઋષિ વચન, તથા ૬૮ શ્લોક છે. ત્રીજા અધ્યાયમાં ઋષિ વચન, પછી ૩૫ મંત્ર (૧૩) તે પછી દેવ્યુવાચ, તે પછી એક શ્લોક, તે પછી ઋષિ શ્વાચ, તે પછી પાંચ શ્લોકો છે. આ રીતે ત્રીજામાં બધું મળી ૪૪ છે. (૧૪) ચોથા અધ્યાયમાં ઋષિ શ્વાચ, તે પછી ૨૬ શ્લોક, તે પછી મુનિશ્વાચ,

જે પછી દેવ્યુવાચ, (૨૫) તે પછી અર્ધ શ્લોકવાળો મંત્ર. પછી દેવા ઉચ્ચુ: પછી
 ભગવત્યા અર્ધ મંત્ર, તે પછી ત્રણ શ્લોક, (૧૬) તે પછી ઋષિ રવાચ, તે પછી
 ચાર મંત્રો, આમ ભેતાળીસની સંખ્યા ચોથાની છે. હવે પાંચમામાં ઋષિ રવાચ, તે પછી
 છ શ્લોક, તે પછી દેવા ઉચ્ચુ: (૧૭) તે પછી પાંચ શ્લોક, પછી યા દેવીયી પ્રાંતિ સુધી
 એકવીસના ત્રણ વિભાગ કરવાથી ૬૩ ની સંખ્યા આહુતિ માટે છે. વીસ અક્ષરનો એક અંક
 કહેવાય છે. (૧૯) બીજો મંત્ર ચાર અક્ષરવાળો તથા ત્રીજો અઠ અક્ષરવાળો કહેવાય છે.
 હન્દ્રિયાણાં દંત્ષાદિ એક આખો મંત્ર છે. ત્યારબાદ બે મંત્રો છે. તે બે ઋષિ રવાચ છે. તે
 પછી ચત્તર મંત્રો છે. પછી મુનિ વચન છે. તે બાદ ત્રણ મંત્રો છે. (૨૧) તે પછી દ્વત
 વચન, તે પછી નવ શ્લોક, પછી મુનિ વચન, તે પછી એક શ્લોક, તે પછી દેવી વચન,
 તે પછી ચાર મંત્ર, તે પછી દ્વત વચન છે (૨૨) તે પછી ચાર શ્લોક, પછી દેવી વચન, તથા
 પછી બે શ્લોકો છે. એમ કુલે એકસો એમણુત્રીશ થાય છે. હઠ્ઠા અધ્યાયમાં ઋષિ વચન. તે
 પછી ચાર શ્લોક છે. (૨૩) તે પછી ઋષિ વચન, તે પછી ત્રણ મંત્રો, પછી દેવી વચન, તે
 પછી એક શ્લોક છે. પછી ઋષિ વચન, તથા તે પછી બાર મંત્રો છે. (૨૪) સાતમા અધ્યાયમાં
 મુનિ વચન, ત્રેવીશ શ્લોક, મુનિ વચન, તથા બે શ્લોકો છે. આ રીતે સત્તવીશ મંત્રો છે
 આઠમા અધ્યાયમાં (૨૫) ઋષિ વચન, ત્રેસઠ મંત્રો તથા છેવટે અર્ધ મંત્ર છે. નવમામાં રાજો-
 વાચ, બે શ્લોક છે. (૨૬) ઋષિવચન, તથા સાડત્રીસ શ્લોક છે. દશમામાં મુનિવચન, બે મંત્ર, (૨૭)
 પછી દેવીવચન, બે શ્લોક, દેવીવચન, એક શ્લોક, મુનિવચન, તથા બાવીશ મંત્રો છે. (૨૮)
 તે પછી છેવટે અર્ધ મંત્ર છે. અગ્નીઆરચા અધ્યાયમાં ઋષિવચન, પાંત્રીશ શ્લોક, દેવી વચન,

સસ

૧૩૧

એક શ્લોક, દેવા ઉચુઃ, તે પછી એક મંત્ર, દેવીવચન, તે પછી ચૌદ મંત્રો છે. પછી અર્ધ મંત્ર આ રીતે પંચાવન મંત્રો છે. પારમાર્માં દેવીવચન, અઠાવીશ મંત્રો, પછી અર્ધ મંત્ર. (૩૧) પછી અધિવચન, પછી અર્ધ શ્લોક, તે પછી નવ શ્લોકો છે. તેરમાર્માં અગ્નીઆર અર્ધ શ્લોકો, પાર આખા શ્લોક, (૩૨) ઉવાચ વચન છ છે, એમ સધળું મળી ઓગણતીસ થાય છે. આ રીતે ગૌડપાદીય ભાષ્યમાં કારિકા છે. આ કારિકાનો ઉપયોગ કરવેથી સ્મૃતિનો નાશ થતો અટકે છે. (૩૩)

બ્રહ્મશાપ વિમોચન:-આ ચંડિકા સ્તોત્રના બ્રહ્મશાપ વિમોચન મંત્રના વસંત તથા નારદ સંવાદરૂપ અધિપતિ છે, ઋષિ બ્રહ્મા છે, સર્વ ઐશ્વર્યના કારણરૂપ દુર્ગા દેવતારૂપે છે, ત્રય ચરિત્રના બીજરૂપે છે. હે હૃદ્ કક્ષિતરૂપિણિ ! કદપેત્ર કાર્યની સિદ્ધિ માટે જપ કરવામાં આવે છે ઐ રામૈઃ સ્વરૂપાયૈ મધુકૈટભમર્દિન્યૈ બ્રહ્મશાપવિમુક્તામવ ॥ ઐ શ્રીં બુદ્ધિરૂપિણ્યૈ મહિષાસુરસેનાનાશિન્યૈ બ્રહ્મશાપ વિમુક્તામવ ॥ ઐ રં રક્તરૂપિણ્યૈ મહિષાસુરમર્દિન્યૈ શૂંભવધક્ષરિણ્યૈ બ્રહ્મશાપવિમુક્તા મવ ॥ ઐ શાંશક્તિરૂપિણ્યૈ વેદસ્તુત્યૈ બ્રહ્મશાપ વિમુક્તામવ ॥ ઐ અદ્ધારૂપિણ્યૈ ફલદાયૈ બ્રહ્મશાપવિમુક્તામવ ॥ ઐ માં માતૃરૂપિણ્યૈ અનર્ગસહિતાયૈ બ્રહ્મશાપવિમુક્તામવ ॥ ઐ શ્રીં હ્રીં ઐ નમઃ શિવાયૈ અમેશકવચ્ચરૂપિણ્યૈ બ્રહ્મશાપવિમુક્તામવ ॥ ઐ કલ્પકાલિ હ્રીં ફદસ્માહાયૈ ઋગ્વેદરૂપિણ્યૈ બ્રહ્મશાપવિમુક્તામવ ॥ ૬તિ ચંડિકા શાપમોચન. પાઠક્રમ:-ગુપ્તવતી દીકાને આધારે ન્યાસ તથા ધ્યાનાદિપૂર્વક પાઠ કરવો. ન્યાસ પૂર્વે બુદ્ધિ, તે પછી દેવી અર્ચન, પછી અધિવાન, પછી કુમારિકા પૂજન, એકાદશ ન્યાસ, ચક્ર ન્યાસ, નવાર્ષક, આ પ્રમાણે કર્યા પછી સપ્ત શ્લોકો પાઠ કરવો.

